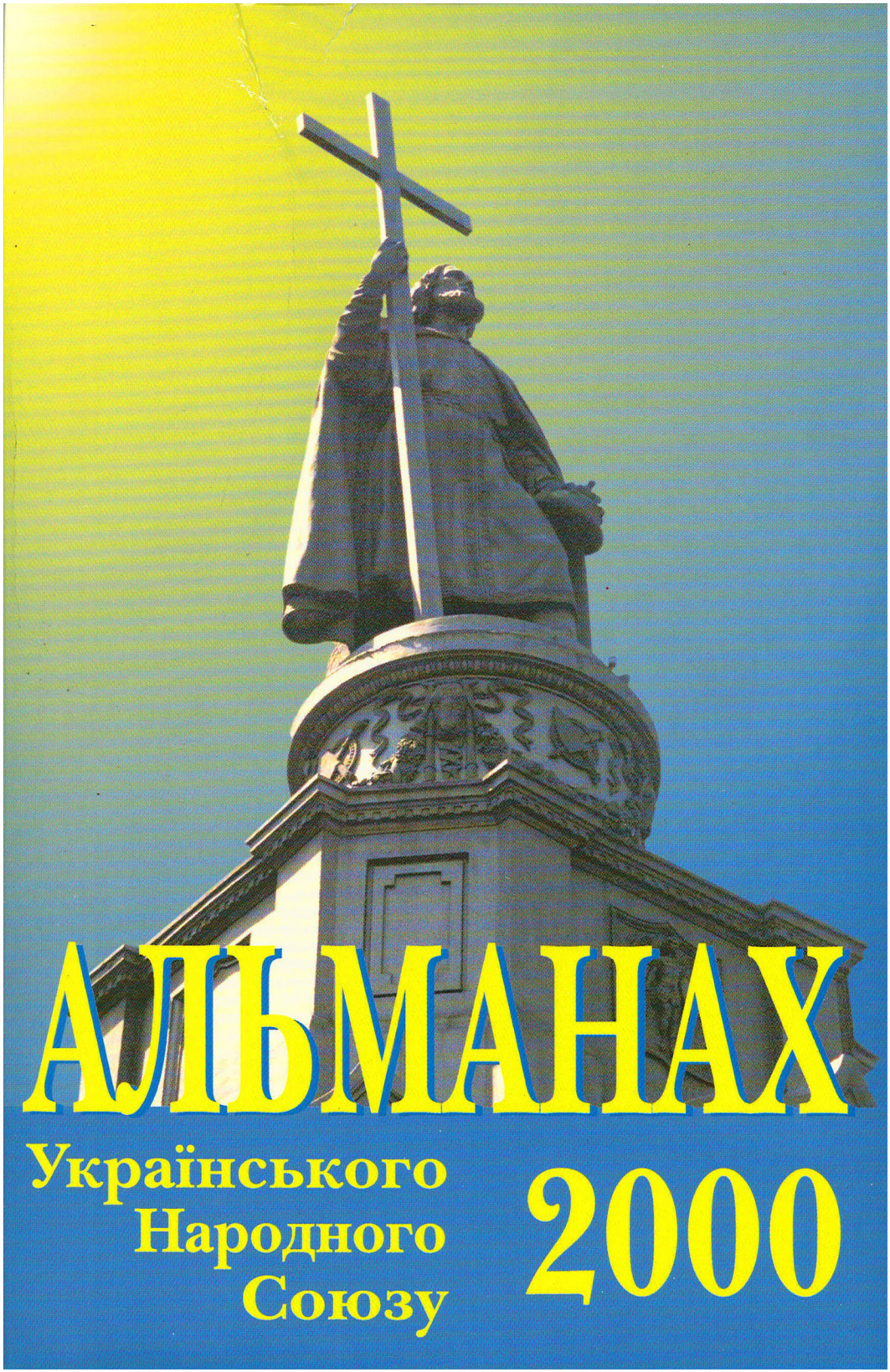

АЛЬМАНАХ

Українського Народного Союзу

2000

ALMANAC OF THE UKRAINIAN NATIONAL ASSOCIATION

2000

SVOBODA PRESS

Parsippany—New York

АЛЬМАНАХ УКРАЇНСЬКОГО НАРОДНОГО СОЮЗУ

2000

РІЧНИК 90-ИЙ

ВИДАВНИЦТВО „СВОБОДА“
Парсиппані —Нью-Йорк

Головний редактор „Свободи“ – *РАЇСА ГАЛЕШКО*

Редактор Альманаху-2000 – *ПЕТРО ЧАСТО*

Обкладинка – *ЕРІКИ І СТЕПАНА СЛУЦЬКИХ*

Printed in U S A

Svoboda—P.O. Box 280, 2200 Route 10, Parsippany, NJ 07054

Січень

ЦЕРКОВНИЙ КАЛЕНДАР

н. ст.	дні	юліянський		григоріянський	
1	19	С	Боніфатія, мч.	**Найм. Хр., Вас. Вел.**	
2	20	Н	Пер. РІЗДВОМ	Гл. 6	Пер. ПРОСВІЧЕННЯМ	Гл. 7
			Ігнатія Богоносця, свмч.	Єв. 9	Сильвестра, папи, свт.	Єв. 10
3	21	П	Юліяни, мч.		Малахії, прор.	
4	22	В	Анастасії, вмч.		Собор 70 апостолів	
5	23	С	10 мучеників у Криті		Навечір'я Богоявління	
6	24	Ч	Навечір'я Різдва Христового		**БОГОЯВЛІННЯ ГОСПОДНЄ**	
7	25	П	**РІЗДВО ХРИСТОВЕ**		Собор Івана Христителя	
8	26	С	**Собор Пресв. Богород.**		Юрія, Еміліяна, Домініки, пр.	
9	27	Н	По РІЗДВІ	Гл. 7	По ПРОСВІЧЕННІ	Гл. 8
			Стефана, первомуч.	Єв. 10	Полієвкта, мч.	Єв. 11
10	28	П	Мучеників у Нікомидії		Григорія Ніс., свт.	
11	29	В	Дітей убитих у Вифлеємі		✠ Теодосія Вел., пр.	
12	30	С	Анісії, мч., Зотика, пр.		Татіяни, мч.	
13	31	Ч	Меланії Римлянки, пр.		Єрмила і Стратоніка, мч.	
14	1	П	**Найм. Хр., Вас. Вел.**		Отців із Синаю, прмч.	
15	2	С	Сильвестра, папи, свт.		Павла та Івана, пр.	
16	3	Н	Пер. ПРОСВІЧЕННЯМ	Гл. 8	29 п. ЗІСЛАННЯ	Гл. 1
			Малахії, прор.	Єв. 11	Пок. кайданам ап. Петра	Єв. 1
17	4	П	Собор 70 апостолів		✠ Антонія Вел., пр.	
18	5	В	Навечір'я Богоявління		Атанасія і Кирила, свт.	
19	6	С	**БОГОЯВЛІННЯ ГОСПОДНЄ**		Макарія Єгипетського , пр.	
20	7	Ч	Собор Івана Христителя		✠ Євтимія Великого, пр.	
21	8	П	Юрія, Еміліяна, Домініки, пр.		Максима, ісп., Неофіта, мч.	
22	9	С	Полієвкта, мч.		Тимотея, ап.	
23	10	Н	По ПРОСВІЧЕННІ	Гл. 1	30 п. ЗІСЛАННЯ	Гл. 2
			Григорія Ніс., свт.	Єв. 1	Климента, свмч.	Єв. 2
24	11	П	✠ Теодосія Вел., пр.		Ксені Римлянки, пр.	
25	12	В	Татіяни, мч.		✠ Григорія Богос., свт.	
26	13	С	Єрмила і Стратоніка, мч.		Ксенофонта і Марії, пр.	
27	14	Ч	Отців із Синаю, прмч.		✠ Перен. мощей Івана Зол.	
28	15	П	Павла та Івана, пр.		Єфрема Сирійця, пр.	
29	16	С	Пок. кайданам ап. Петра		Пер. мощ. Ігнатія Богоносця	
30	17	Н	30 п. ЗІСЛАННЯ	Гл. 2	31 п. ЗІСЛАННЯ	Гл. 3
			✠ Антонія Вел., пр.	Єв. 2	✠ **Трьох Святителів**	Єв. 3
31	18	П	Атанасія і Кирила, свт.		Кира й Івана, чуд.	

Лютий

ЦЕРКОВНИЙ КАЛЕНДАР

н. ст. дні юліянський				григоріянський	
1	19	В	Макарія Єгипетського, пр.	Навечір'я Стрітення	
2	20	С	✠ Євтимія Великого, пр.	**Стрітення Господнє**	
3	21	Ч	Максима, іспов., Неофіта, мч.	Симеона й Анни, прор.	
4	22	П	Тимотея, ап.	Ісидора, пр.	
5	23	С	Климента, свмч.	Агафії, мч.	
6	24	Н	31 п. ЗІСЛАННЯ Гл. 3	32 п. ЗІСЛАННЯ	Гл. 4
			Ксені Римлянки, пр. Єв. 3	Вукола, свт.	Єв. 4
7	25	П	✠ Григорія Богос., свт.	Партенія, свт.	
8	26	В	Ксенофонта і Марії, пр.	Теодора Стратилата, вмч.	
9	27	С	✠ Перен. мощей Івана Зол.	Никифора, мч.	
10	28	Ч	Єфрема Сирійця, пр.	Харалампія, мч.	
11	29	П	Пер. мощ. Ігнатія Богоносця	Власія, свмч.	
12	30	С	✠ **Трьох Святителів**	Мелетія з Антіохії, свт.	
13	31	Н	32 п. ЗІСЛАННЯ Гл. 4	МИТАРЯ і ФАРИСЕЯ	Гл. 5
			Кира й Івана, чуд. Єв. 4	Мартиніяна, пр.	Єв. 5
14	1	П	Навечір'я Стрітення	✠ Кирила, ап.	
15	2	В	**Стрітення Господнє**	Онисима, ап.	
16	3	С	Симеона й Анни, прор.	Памфіла й Порфірія, мч.	
17	4	Ч	Ісидора, пр.	Теодора Тирона, вмч.	
18	5	П	Агафії, мч.	Лева, папи Рим., свт.	
19	6	С	Вукола, свт.	Архипа, ап.	
20	7	Н	МИТАРЯ і ФАРИСЕЯ Гл. 5	БЛУДНОГО СИНА	Гл. 6
			Партенія, свт. Єв. 5	Лева, пр.	Єв. 6
21	8	П	Теодора Стратилата, вмч.	Тимотея, пр.	
22	9	В	Никифора, мч.	Відн. мощ. муч. у Євгенії	
23	10	С	Харалампія, мч.	Полікарпа, свмч.	
24	11	Ч	Власія, свмч.	✠ 1 і 2 Знайд. гол. Ів. Христ.	
25	12	П	Мелетія з Антіохії, свт.	Тарасія, свт.	
26	13	С	Мартиніяна, пр.	Порфірія з Гази, свт.	
27	14	Н	БЛУДНОГО СИНА Гл. 6	М'ЯСОПУСНА	Гл. 7
			✠ Кирила, ап. Єв. 6	Прокопія Декаполіта, іспов.	Єв. 7
28	15	П	Онисима, ап.	Василія, іспов.	
29	16	В	Памфіла й Порфірія, мч.	Касіана, пр.	

Березень

ЦЕРКОВНИЙ КАЛЕНДАР

н. ст.	дні	юліянський		григоріянський	
1	17	С	Теодора Тирона, вмч.	Євдокії, прмч.	
2	18	Ч	Льва, папи Рим., свт.	Теодота, свмч.	
3	19	П	Архипа, ап.	Євтропія, Клеоніка, мч.	
4	20	С	Льва, пр.	Герасима, пр.	
5	21	Н	М'ЯСОПУСНА Гл. 7 Тимотея, пр. Єв. 7	СИРОПУСНА Гл. 8 Конона, мч. Єв. 8	
6	22	П	Відн. мощей муч. у Євгенії	42 муч. в Аморії (1 день В. П.)	
7	23	В	Полікарпа, свмч.	Василія, Єфрема, свмч.	
8	24	С	✠ 1 і 2 Знайд. гол. Ів. Христ.	Теофілакта, свт.	
9	25	Ч	Тарасія, свт.	✠ 40 мучеників із Севасти	
10	26	П	Порфірія з Гази, свт.	Кондрата, Кипріяна, мч.	
11	27	С	Прокопія Декаполіта, іспов.	Софронія, свт.	
12	28	Н	СИРОПУСНА Гл. 8 Василія, іспов. Єв. 8	1 ПОСТУ Гл. 1 Теофана, іспов. Єв. 1	
13	29	П	Касіана, пр. (1 день В. П.)	Пер. мощ. Никифора, свт.	
14	1	В	Євдокії, прмч.	Венедикта, пр.	
15	2	С	Теодота, свмч.	Агапія й інших мч.	
16	3	Ч	Євтропія, Клеоніка. мч.	Савина й Папи, мч.	
17	4	П	Герасима, пр.	Олексія, пр.	
18	5	С	Конона, мч.	Кирила з Єрусалиму, свт.	
19	6	Н	1 ПОСТУ Гл. 1 42 муч. в Аморії Єв. 1	2 ПОСТУ Гл. 2 Хризанта й Дарії, мч. Єв. 2	
20	7	П	Василія, Єфрема, свмч.	Отців св. Сави, пр.	
21	8	В	Теофілакта, свт.	Якова, іспов.	
22	9	С	✠ 40 мучеників із Севасти	Василія, свмч.	
23	10	Ч	Кондрата, Кипріяна, мч.	Нікона та його учнів, прмч.	
24	11	П	Софронія, свт.	Захарії, пр., Артемона, свт.	
25	12	С	Теофана, іспов.	**БЛАГОВІЩЕННЯ**	
26	13	Н	2 ПОСТУ Гл. 2 Пер. мощ. Никифора, свт. Єв. 2	ХРЕСТОПОКЛОННА Гл. 3 Собор Арх. Гавриїла Єв. 3	
27	14	П	Венедикта, пр.	Матрони, мч.	
28	15	В	Агапія й інших мч.	Іларіона й Стефана, пр.	
29	16	С	Савина й Папи, мч.	Марка й Кирила, свмч.	
30	17	Ч	Олексія, пр.	Івана Ліст, пр.	
31	18	П	Кирила з Єрусалиму, свт.	Іпатія, свт.	

Квітень

ЦЕРКОВНИЙ КАЛЕНДАР

н. ст.	дні		юліянський	григоріянський
1	19	С	Хризанта й Дарії, мч.	Марії Єгипетської, пр.
2	20	Н	ХРЕСТОПОКЛОННА Гл. 3	4 ПОСТУ Гл. 4
			Отців св. Сави, пр. Єв. 3	Тита, пр. Єв. 4
3	21	П	Якова, ісп.	Микити, пр.
4	22	В	Василія, свмч.	Йосифа й Юрія, пр.
5	23	С	Нікона та його учнів, прмч.	Теодула, мч. (Поклони)
6	24	Ч	Захарії, пр., Артемона, свт.	✠ Методія, свт.
7	25	П	**БЛАГОВІЩЕННЯ**	Юрія, пр.
8	26	С	Собор Арх. Гавриїла	Іродіона й ін. апос. (Акафис.)
9	27	Н	4 ПОСТУ Гл. 4	5 ПОСТУ Гл. 5
			Матрони, мч. Єв. 4	Євпсихія, мч. Єв. 5
10	28	П	Іларіона й Стефана, пр.	Терентія, Помплія, мч.
11	29	В	Марка й Кирила, свмч.	Антипа, свмч.
12	30	С	Івана Ліст., пр. (Поклони)	Василія, ісп.
13	31	Ч	Іпатія, свт.	Артемона, свмч.
14	1	П	Марії Єгипетської, пр.	Мартина, папи, ісп.
15	2	С	Тита, пр. (Акафистова)	Аристарха, Пуда, ап.(Лазарева)
16	3	Н	5 ПОСТУ Гл. 5	КВІТНА (Вербна) Гл. 6
			Микити, пр. Єв. 5	Агапії, Ірини й Хіонії, мч.
17	4	П	Йосифа й Юрія, пр.	Симеона й Акакія, пр.
18	5	В	Теодула, мч.	Івана, учня Григорія, пр.
19	6	С	✠ Методія, свт.	Івана Печерника, пр.
20	7	Ч	Юрія, пр.	ВЕЛ. ЧЕТВЕР (Страсті)
21	8	П	Іродіона й інших апос.	ВЕЛИКА П'ЯТНИЦЯ
22	9	С	Євпсихія, мч. (Лазарева)	ВЕЛИКА СУБОТА
23	10	Н	КВІТНА (Вербна) Гл. 6	**ВОСКРЕСІННЯ**
			Терентія, Помплія, мч.	✠ Юрія Переможця, вмч.
24	11	П	Антипа, свмч.	**СВІТЛИЙ ПОНЕДІЛОК**
25	12	В	Василія, ісп.	**СВІТЛИЙ ВІВТОРОК**
26	13	С	Артемона, свмч.	Василія, свмч.
27	14	Ч	ВЕЛ. ЧЕТВЕР (Страсті)	Симеона, свщ., Стефана, свт.
28	15	П	ВЕЛИКА П'ЯТНИЦЯ	Ясона й Сосіпатра, ап.
29	16	С	ВЕЛИКА СУБОТА	9 мучеників у Кизиці
30	17	Н	**ВОСКРЕСІННЯ**	ТОМИНА Гл. 1
			Симеона й Акакія, пр.	✠ Якова, ап., бр. Ів. Бого. Єв. 1

Травень

ЦЕРКОВНИЙ КАЛЕНДАР

н. ст.	дні	юліянський		григоріянський	
1	18 П	**СВІТЛИЙ ПОНЕДІЛОК**		Єремії, прор.	
2	19 В	**СВІТЛИЙ ВІВТОРОК**		Атанасія Великого, свт.	
3	20 С	Теодора Трихіни, пр.		✠ Теодосія Печер., пр.	
4	21 Ч	Януарія й інших, свмч.		Пелагії, мч.	
5	22 П	Теодора, Віталія, пр.		Ірини, мч., Никифора, пр.	
6	23 С	✠ Юрія Переможця, вмч.		Йова многостраждального	
7	24 Н	ТОМИНА	Гл. 1	МИРОНОСИЦЬ	Гл. 2
		Сави Стратилата, мч.	Єв. 1	Поява чес. Хреста	Єв. 3
8	25 П	✠ Марка, ап. і євап.		✠ Івана Богослова, ап. і євап.	
9	26 В	Василія, свмч.		✠ Пер. мощ. св. Миколая	
10	27 С	Симона, свщ., Стефана, свт.		✠ Симона Зилота, ап.	
11	28 Ч	Ясона й Сосіпатра, ап.		✠ Кирила й Методія, ап. слов.	
12	29 П	9 мучеників у Кизиці		Єпіфанія і Германа, свт.	
13	30 С	✠ Якова, ап., бр. Ів. Богосл.		Глікерії, мч.	
14	1 Н	МИРОНОСИЦЬ	Гл. 2	РОЗСЛАБЛЕНОГО	Гл. 3
		Єремії, прор.	Єв. 3	Ісидора, мч.	Єв. 4
15	2 П	Атанасія Великого, свт.		Пахомія Вел., пр.	
16	3 В	✠ Теодосія Печер., пр.		Теодора Освященного, пр.	
17	4 С	Пелагії, мч.		Андроніка й ін. ап. (Перепол.)	
18	5 Ч	Ірини, мч., Никифора, пр.		Теодота, Петра, Діонісія, мч.	
19	6 П	Йова многостраждального		Патрикія, свмч.	
20	7 С	Поява чес. Хр.; Акакія, мч.		Талалея, мч.	
21	8 Н	РОЗСЛАБЛЕНОГО	Гл. 3	САМАРЯНКИ	Гл. 4
		✠ Івана Богослова, ап.	Єв. 4	✠ Костян. й Олени, ап.	Єв. 7
22	9 П	✠ Пер. мощ. св. Миколая		Василіска, мч.	
23	10 В	Симона Зилота, ап.		Михаїла, свт., Євфросинії пр.	
24	11 С	✠ Кир. й Мет., ап. (Перепол.)		Симона, Микити, пр.	
25	12 Ч	Єпіфанія і Германа, свт.		✠ З віднай. голови Ів. Хр.	
26	13 П	Глікерії, мч.		Карпа, ап.	
27	14 С	Ісидора, мч.		Терапонта, свмч.	
28	15 Н	САМАРЯНКИ	Гл. 4	СЛІПОНАРОДЖ.	Гл. 5
		Пахомія Вел., пр.	Єв. 7	Микити, свт.	Єв. 8
29	16 П	Теодора Освященного, пр.		Теодосії, прмч.	
30	17 В	Андроніка й інших ап.		Ісаакія Далматсь., пр.	
31	18 С	Теодота, Петра, Діонісія, мч.		Єрмія, ап., Єрмея, мч.	

Червень

ЦЕРКОВНИЙ КАЛЕНДАР

н. ст.	дні	юліянський	григоріянський
1	19	Ч	Патрикія, свмч.	**ВОЗНЕСІННЯ ХРИСТОВЕ**
2	20	П	Талалея, мч.	Никифора, свт.
3	21	С	✠ Костянтина й Олени, ап.	Лукиліяна й ін., мч
4	22	Н	СЛІПОНАРОДЖ. Гл. 5	ОТЦІВ Гл. 6
			Василіска, мч. Єв. 8	Митрофана, свт. Єв. 10
5	23	П	Михаїла, свт., Євфросинії, пр.	Доротея, свмч.
6	24	В	Симеона, Микити, пр.	Висаріона й Іларіона, пр.
7	25	С	✠ 3 віднай. голови Ів. Хр.	Теодота, свмч.
8	26	Ч	**ВОЗНЕСІННЯ ХРИСТОВЕ**	Перен. мощей Теодора Тирона
9	27	П	Терапонта, свмч.	Кирила Олек., свт.
10	28	С	Микити, свт.	Тимотея, свмч.
11	29	Н	ОТЦІВ Гл. 6	ЗІСЛАННЯ СВЯТОГО ДУХА
			Теодосії, прмч. Єв. 10	✠ Вартоломея і Варнави, ап.
12	30	П	Ісаакія Далматсь., пр.	**Пресвятої Трійці**
13	31	В	Єрмія, ап.; Єрмея, мч.	Акилини, мч.
14	1	С	Юстина Філософа, мч.	Єлисея, прор.; Методія, свт.
15	2	Ч	Никифора, свт.	Амоса, прор.; Єроніма, пр.
16	3	П	Лукиліяна й ін., мч.	Тихона з Аматуни, свт.
17	4	С	Митрофана, свт.	Мануїла, Савела й Ізмаїла, мч.
18	5	Н	ЗІСЛАННЯ СВЯТОГО ДУХА	ВСІХ СВЯТИХ Гл. 8
			Доротея, свмч.	Леонтія, мч. Єв. 1
19	6	П	**Пресвятої Трійці**	✠ Юди Тадея, ап. (Петрівка)
20	7	В	Теодота, свмч.	Методія Патарського, свмч.
21	8	С	Перен. мощей Теодора Тирона	Юліяна Тарсійського, мч.
22	9	Ч	Кирила Олек., свт.	**Пресвятої Євхаристії**
23	10	П	Тимотея, свмч.	Агрипини, мч.
24	11	С	✠ Вартоломея і Варнави, ап.	✠ **Різдво Івана Христителя**
25	12	Н	ВСІХ СВЯТИХ Гл. 8	2 п. ЗІСЛАННЯ Гл. 1
			Онуфрія Вел., пр. Єв. 1	Февронії, прмч. Єв. 2
26	13	П	Акилини, мч. (Петрівка)	Давида Солунського, пр.
27	14	В	Єлисея, прор.; Методія, свт.	Самсона, пр.
28	15	С	Амоса, прор.; Єроніма, пр.	Пер. мощ. Кира й Івана
29	16	Ч	**Пресвятої Євхаристії**	**ПЕТРА й ПАВЛА, АП.**
30	17	П	Мануїла, Савела й Ізмаїла, мч.	**Христа Чоловіколюбця**

Липень

ЦЕРКОВНИЙ КАЛЕНДАР

н. ст.	дні		юліянський	григоріянський
1	18	С	Леонтія, мч.	Співстраждання П. Б.
2	19	Н	2 п. ЗІСЛАННЯ Гл. 1	3 п. ЗІСЛАННЯ Гл. 2
			✠ Юди Тадея, ап. Єв. 2	✠ Поклад. Ризи П. Б. Єв. 3
3	20	П	Методія Патарського, свмч.	Якинта, мч., Анатолія, свт.
4	21	В	Юліяна Тарсійського, мч.	Андрія Кріт., свт.
5	22	С	Євсевія, свщ.	✠ Атанасія Атонсь., пр.
6	23	Ч	Агрипини, мч.	Сісоя Вел., пр.
7	24	П	**Хр. Чолов., ✠ Різдво Ів. Хр.**	Томи й Акакія, пр.
8	25	С	Співстраждання П. Б.	Прокопія, вмч.
9	26	Н	3 п. ЗІСЛАННЯ Гл. 2	СВЯТИМ УКР. НАРОДУ Гл. 3
			Давида Солунського, пр. Єв. 3	Панкратія, свмч. Єв. 4
10	27	П	Самсона, пр.	✠ Антонія Печерського, пр.
11	28	В	Пер. мощ. Кира й Івана	Ольги, кн. Київ.
12	29	С	**ПЕТРА й ПАВЛА, АП.**	Прокла й Іларія, мч.
13	30	Ч	✠ Собор 12 апостолів	Собор Арх. Гавриїла
14	1	П	Косми і Дам'яна, чуд.	Акили, ап.
15	2	С	✠ Поклад. Ризи Пр. Богород.	✠ **Володимира Вел. рівноап.**
16	3	Н	СВЯТИМ УКР. НАРОДУ Гл. 3	5 п. ЗІСЛАННЯ Гл. 4
			Якинта, мч. Єв. 4	Атеногена, свмч. Єв. 5
17	4	П	Андрія Кріт., свт.	Маріни, вмч.
18	5	В	✠ Атанасія Атонсь., пр.	Якинта й Еміліяна, мч.
19	6	С	Сісоя Вел., пр.	Макрини, пр.
20	7	Ч	Томи й Акакія, пр.	✠ Іллі пророка
21	8	П	Прокопія, вмч.	Симеона, пр., Єзекиїла, прор.
22	9	С	Панкратія, свмч.	Марії Магдалини, рівноап.
23	10	Н	5 п. ЗІСЛАННЯ Гл. 4	6 п. ЗІСЛАННЯ Гл. 5
			✠ Антонія Печерсь., пр. Єв. 5	Трохима, Теофіла, мч. Єв. 6
24	11	П	Ольги, кн. Київ.	✠ Бориса й Гліба, мч.
25	12	В	Прокла й Іларія, мч.	✠ Успіння св. Анни
26	13	С	Собор Арх. Гавриїла	Єрмолая, Параскевії, мч.
27	14	Ч	Акили, ап.	✠ Пантелеймона лікаря, вмч.
28	15	П	✠ **Володимира Вел. рівноап.**	Прохора, Ніканора, ап.
29	16	С	Атеногена, свмч.	Калиніка, мч.
30	17	Н	6 п. ЗІСЛАННЯ Гл. 5	7 п. ЗІСЛАННЯ Гл. 6
			Маріни, вмч. Єв. 6	Сили, Силуана, ап. Єв. 7
31	18	П	Якинта й Еміліяна, мч.	Євдокима, пр.

Серпень

ЦЕРКОВНИЙ КАЛЕНДАР

н. ст.	дні	юліянський	григоріянський
1	19	В Макрини, пр.	Пер. Чесн. Хр.; Макавейсь., мч.
2	20	С ✠ Іллі пророка	Пер. мощей Стефана, первомч.
3	21	Ч Симеона, пр., Єзекиїла, прор.	Ісаакія, Далмата, пр.
4	22	П Марії Магдалини, рівноап.	7 молодців з Ефезу, мч.
5	23	С Трохима, Теофіла, мч.	Євсигнія, мч.
6	24	Н 7 п. ЗІСЛАННЯ Гл. 6	8 п. ЗІСЛАННЯ Гл. 7
		✠ Бориса й Гліба, мч. Єв. 7	**Переображ. Господнє** Єв. 8
7	25	П ✠ Успіння св. Анни	Дометія, прмч.
8	26	В Єрмолая, Параскевії, мч.	Еміліяна, ісп.
9	27	С ✠ Пантелеймона лікаря, вмч.	✠ Матія, ап.
10	28	Ч Прохора, Ніканора, ап.	Лаврентія, архидиякона, мч.
11	29	П Калиніка, мч.	Євпла, мч.
12	30	С Сили, Силуана, ап.	Фотія і Аникити, мч.
13	31	Н 8 п. ЗІСЛАННЯ Гл. 7	9 п. ЗІСЛАННЯ Гл. 8
		Євдокима, пр. Єв. 8	Максима, ісп. Єв. 9
14	1	П Пер. Чесн. Хр.; Макавейсь., мч.	Перен. мощей Теодосія Печ.
15	2	В Пер. мощей Стефана, первомч.	**УСПІННЯ БОГОРОДИЦІ**
16	3	С Ісаакія, Далмата, пр.	Нерукотворного Образа ГНІХ
17	4	Ч 7 молодців з Ефезу, мч.	Мирона, мч.
18	5	П Євсигнія, мч.	Флора й Лавра, мч.
19	6	С **Переображення Господнє**	Андрія Страт., мч.
20	7	Н 9 п. ЗІСЛАННЯ Гл. 8	10 п. ЗІСЛАННЯ Гл. 1
		Дометія, прмч. Єв. 9	Самуїла, прор. Єв. 10
21	8	П Еміліяна, ісп.	Тадея, ап., Васси, мч.
22	9	В ✠ Матія, ап.	Агатоніка, Северіяна, мч.
23	10	С Лаврентія, архидиякона, мч.	Луппа, мч., Іринея, свмч.
24	11	Ч Євпла, мч.	Євтиха, свмч.
25	12	П Фотія і Аникити, мч.	Тита й Вартоломея, ап.
26	13	С Максима, ісп.	Адріяна й Наталії, мч.
27	14	Н 10 п. ЗІСЛАННЯ Гл. 1	11 п. ЗІСЛАННЯ Гл. 2
		Пер. мощ. Теодосія Печ. Єв. 10	Пімена, пр. Єв. 11
28	15	П **УСПІННЯ БОГОРОДИЦІ**	Мойсея, пр., Августина, свт.
29	16	В Нерукотворного Образа ГНІХ	✠ Усік. гол. Івана Христ.
30	17	С Мирона, мч.	Олександра, Івана, свт.
31	18	Ч Флора й Лавра, мч.	✠ Пол. пояса Пр. Богородиці

Вересень

ЦЕРКОВНИЙ КАЛЕНДАР

н. ст.	дні	юліянський		григоріянський	
1	19	П	Андрія Страт., мч.	✠ Поч. церковного року	
2	20	С	Самуїла, прор.	Маманта, мч., Івана Посн., пр.	
3	21	Н	11 п. ЗІСЛАННЯ Гл. 2	12 п. ЗІСЛАННЯ	Гл. 3
			Тадея, ап., Васси, мч. Єв. 11	Антима, свмч.	Єв. 1
4	22	П	Агатоніка, Северіяна, мч	Вавили, свмч., Мойсея, прор.	
5	23	В	Луппа, мч., Іринея, свмч.	Захарії, прор.	
6	24	С	Євтиха, свмч.	Чудо Арх. Михаїла	
7	25	Ч	Тита й Вартоломея, ап.	Созонта, мч.	
8	26	П	Адріяна й Наталії, мч.	**Різдво Пр. Богородиці**	
9	27	С	Пімена, пр.	Йоакима й Анни, прав.	
10	28	Н	12 п. ЗІСЛАННЯ Гл. 3	13 п. ЗІСЛАННЯ	Гл. 4
			Мойсея, пр. Єв. 1	Минодори, мч.	Єв. 2
11	29	П	✠ Усік. гол. Івана Христ.	Теодори, пр.	
12	30	В	Олександра, Івана, свт.	Автонома, свмч.	
13	31	С	✠ Пол. пояса Пр. Богородиці	Корнилія Сотника, свмч.	
14	1	Ч	✠ Поч. Церковного Року	**Воздвиження Чесного Хреста**	
15	2	П	Маманта, мч., Івана Посн., пр.	Микити, вмч.	
16	3	С	Антима, свмч., Теоктиста, пр.	Євфимії, вмч.	
17	4	Н	13 п. ЗІСЛАННЯ Гл. 4	14 п. ЗІСЛАННЯ	Гл. 5
			Вавили, свмч. Єв. 2	Софії, Віри, Надії, мч.	Єв. 3
18	5	П	Захарії, прор.	Євменія, пр.	
19	6	В	Чудо Арх. Михаїла	Трохима, Саватія, мч.	
20	7	С	Созонта, мч.	Євстатія (Остапа), мч.	
21	8	Ч	**Різдво Пр. Богородиці**	Кондрата, ап.	
22	9	П	Йоакима й Анни, прав.	Фоки, свмч., Йони, прор.	
23	10	С	Минодори, Митродори, мч.	Зачаття Івана Христителя	
24	11	Н	14 п. ЗІСЛАННЯ Гл. 5	15 п. ЗІСЛАННЯ	Гл. 6
			Теодори, пр. Єв. 3	Теклі, первомучениці	Єв. 4
25	12	П	Автонома, свмч.	Євфросинії, пр.	
26	13	В	Корнилія Сотника, свмч.	✠ Івана Богослова, ап.	
27	14	С	**Воздвиження Чесного Хреста**	Каліграта, мч.	
28	15	Ч	Микити, вмч.	✠ Харитона, ісп.	
29	16	П	Євфимії, вмч.	Киріяка, пр.	
30	17	С	Софії, Віри, Надії, Любови, мч.	Григорія Вірменського, свмч.	

Жовтень

ЦЕРКОВНИЙ КАЛЕНДАР

н. ст.	дні	юліянський		григоріянський	
1	18	Н	15 п. ЗІСЛАННЯ Гл. 6 Євменія, пр. Єв. 4	16 п. ЗІСЛАННЯ Гл. 7 **Покров П. Б.** Єв. 5	
2	19	П	Трохима, Саватія, мч.	Кипріяна, свмч., Юстини, мч.	
3	20	В	Євстатія (Остапа), мч.	Діонісія, свмч.	
4	21	С	Кондрата, ап.	Єротея, свмч., Франціска Асж.	
5	22	Ч	Фоки, свмч., Йони, прор.	Харитини, мч.	
6	23	П	Зачаття Івана Христителя	✠ Томи, ап.	
7	24	С	Теклі, первомучениці	Сергія і Вакха, мч.	
8	25	Н	16 п. ЗІСЛАННЯ Гл. 7 Євфросинії, пр. Єв. 5	17 п. ЗІСЛАННЯ Гл. 8 Пелагії, пр. Єв. 6	
9	26	П	✠ Івана Богослова, ап.	✠ Якова Алфеєва, ап.	
10	27	В	Калістрата, мч.	Євлампія, Євлампії, мч.	
11	28	С	✠ Харитона, ісп.	Филипа, ап., диякона	
12	29	Ч	Киріяка, пр.	Прова й ін. мч., Косми, пр.	
13	30	П	Григорія Вірменського, свмч.	Карпа, Папіли, мч.	
14	1	С	**Покров Пресв. Богород.**	Параскеви, пр., Назарія, мч.	
15	2	Н	17 п. ЗІСЛАННЯ Гл. 8 Кипріяна, свмч. Єв. 6	18 п. ЗІСЛАННЯ Гл. 1 Євтимія, пр. Єв. 7	
16	3	П	Діонісія, свмч.	Лонгіна Сотника, мч.	
17	4	В	Єротея, свмч., Франціска Асж.	Осії, прор.	
18	5	С	Харитини, мч.	✠ Луки, ап. і євап.	
19	6	Ч	✠ Томи, ап.	Йоіла, прор., Уара, мч.	
20	7	П	Сергія і Вакха, мч.	Артемія, вмч.	
21	8	С	Пелагії, пр.	Іларіона Вел., пр.	
22	9	Н	18 п. ЗІСЛАННЯ Гл. 1 ✠ Якова Алфеєва, ап. Єв. 7	19 п. ЗІСЛАННЯ Гл. 2 Аверкія, свт. Єв. 8	
23	10	П	Євлампія, Євлампії, мч.	Якова, ап., брата Господнього	
24	11	В	Филипа, ап., диякона	Арети й ін., мч.	
25	12	С	Прова й ін. мч., Косми, пр.	Маркіяна й Мартирія, мч.	
26	13	Ч	Карпа, Папіли, мч.	✠ **Димитрія Мироточця, вмч.**	
27	14	П	Параскеви, пр., Назарія, мч.	Нестора, мч., Капітоліни, мч.	
28	15	С	Євтимія, пр., Лукіяна, прмч.	Терентія і Неоніли, мч.	
29	16	Н	ХРИСТА ЦАРЯ Гл. 2 Лонгіна Сотника, мч. Єв. 8	ХРИСТА ЦАРЯ Гл. 3 Анастасії, прмч. Єв. 9	
30	17	П	Осії, прор., Андрія Крит., прмч.	Зиновія і Зиновії, мч.	
31	18	В	✠ Луки, ап. і євап.	Стахія, Амплія, ап.	

Листопад

ЦЕРКОВНИЙ КАЛЕНДАР

н. ст.	дні	юліянський		григоріянський
1	19	С	Йоіла, прор., Уара, мч.	Космн і Дам'яна, чуд.
2	20	Ч	Артемія, вмч.	Акиндіна, Пигасія й ін., мч.
3	21	П	Іларіона Вел., пр.	Акепсима, Йосифа, мч.
4	22	С	Аверкія, свт.	Йоанікія, пр., Єрмея, мч.
5	23	Н	20 п. ЗІСЛАННЯ Гл. 3	21 п. ЗІСЛАННЯ Гл. 4
			Якова, ап., брата Господ. Єв. 9	Галактіона, мч. Єв. 10
6	24	П	Арети й ін., мч.	Павла, ісп.
7	25	В	Маркіяна й Мартирія, мч.	33 мучеників, Лазаря, пр.
8	26	С	✠ **Димитрія Мироточця, вмч.**	**Собор Арх. Михаїла**
9	27	Ч	Нестора, мч., Капітоліни, мч.	Матрони, Теоктисти, пр.
10	28	П	Терентія і Неоніли, мч.	Ераста, Олімпа й інших апос.
11	29	С	Анастасії, прмч., Аврамія, пр.	Теодора Студ., ісп.
12	30	Н	21 п. ЗІСЛАННЯ Гл. 4	22 п. ЗІСЛАННЯ Гл. 5
			Зиновія і Зиновії, мч. Єв. 10	✠ **Йосафата, свмч.** Єв. 11
13	31	П	Стахія, Амплія, ап.	✠ Івана Золотоустого, свт.
14	1	В	Космн і Дам'яна, чуд.	✠ Филипа, ап.
15	2	С	Акиндіна, Пигасія й ін., мч.	Гурія, Самона, ісп.(Пилипівка)
16	3	Ч	Акепсима, Йосифа, мч.	✠ Матея, ап. і єван.
17	4	П	Йоанікія, пр., Єрмея, мч.	Григорія Неокесарії, свт.
18	5	С	Галактіона, Епістими, мч.	Платона й Романа, мч.
19	6	Н	22 п. ЗІСЛАННЯ Гл. 5	23 п. ЗІСЛАННЯ Гл. 6
			Павла, ісп. Єв. 11	Авдія, прор. Єв. 1
20	7	П	33 мучеників, Лазаря, пр.	Григорія, пр., Прокла, свт.
21	8	В	**Собор Арх. Михаїла**	**Вхід у храм П. Б.**
22	9	С	Матрони, Теоктисти, пр.	Филимона й ін., ап.
23	10	Ч	Ераста, Олімпа й інших апос.	Амфілохія і Григорія, свт.
24	11	П	Теодора Студ., ісп.	Катерини, Меркурія, вмч.
25	12	С	✠ **Йосафата, свмч.**	Климента, папи, свмч.
26	13	Н	23 п. ЗІСЛАННЯ Гл. 6	24 п. ЗІСЛАННЯ Гл. 7
			✠ Івана Золотоустого, свт. Єв. 1	Аліпія, пр. Єв. 2
27	14	П	✠ Филипа, ап.	Якова Перс., вмч., Паладія, пр.
28	15	В	Гурія, Самона, ісп. (Пилипівка)	Стефана Нового, прмч.
29	16	С	✠ Матея, ап. і єван.	Парамона, Філумена, мч.
30	17	Ч	Григорія Неокесарії, свт.	✠ Андрія Первозванного, ап.

Грудень

ЦЕРКОВНИЙ КАЛЕНДАР

н. ст.	дні	юліянський		григоріянський	
1	18 П	Платона й Романа, мч.		Наума, прор.	
2	19 С	Авдія, прор., Варлаама, мч.		Авакума, прор.	
3	20 Н	24 п. ЗІСЛАННЯ	Гл. 7	25 п. ЗІСЛАННЯ	Гл. 8
		Григорія, пр.	Єв. 2	Софонії, прор.	Єв. 3
4	21 П	**Вхід у храм П. Б.**		Варвари, вмч., Ів. Дамаск., пр.	
5	22 В	Филимона й ін., ап.		✠ Сави Освященного, пр.	
6	23 С	Амфілохія і Григорія, свт.		✠ **Миколая Чудотв., свт.**	
7	24 Ч	Катерини, Меркурія, вмч.		Амвросія, свт.	
8	25 П	Климента, папи, свмч.		Патапія, пр.	
9	26 С	Аліпія, пр.		**Непорочне Зачаття**	
10	27 Н	25 п. ЗІСЛАННЯ	Гл. 8	26 п. ЗІСЛАННЯ	Гл. 1
		Якова Перс., вмч.	Єв. 3	Мини, Єрмогена, мч.	Єв. 4
11	28 П	Стефана Нового, прмч.		Даниїла Стовпника, пр.	
12	29 В	Парамона, Філумена, мч.		Спиридона, свт.	
13	30 С	✠ Андрія Первозванного, ап.		✠ Євстратія, Ореста, мч.	
14	1 Ч	Наума, прор.		Тирса, Левкія й ін., мч.	
15	2 П	Авакума, прор.		Елевтерія, свмч., Павла, пр.	
16	3 С	Софонії, прор.		Агея, прор.	
17	4 Н	26 п. ЗІСЛАННЯ	Гл. 1	НЕД. ПРАОТЦІВ	Гл. 2
		Варвари, вмч.	Єв. 4	Даниїла й Ананії, прор.	Єв. 5
18	5 П	✠ Сави Освященного, пр.		Севастіяна й вояків., мч.	
19	6 В	✠ **Миколая Чудотв., свт.**		Боніфатія, мч.	
20	7 С	Амвросія, свт.		Ігнатія Богоносця, свмч.	
21	8 Ч	Патапія, пр.		Юліяни, мч.	
22	9 П	**Непорочне Зачаття**		Анастасії, вмч.	
23	10 С	Мини, Єрмогена, мч.		10 мучеників у Криті	
24	11 Н	НЕД. ПРАОТЦІВ	Гл. 2	Пер. РІЗДВОМ	Гл. 3
		Даниїла Стовпника, пр.	Єв. 5	Навечір'я Різдва Христ.	Єв. 6
25	12 П	Спиридона, свт.		**РІЗДВО ХРИСТОВЕ**	
26	13 В	✠ Євстратія, Ореста, мч.		**Собор Пресв. Богород.**	
27	14 С	Тирса, Левкія й ін., мч.		**Стефана, первомуч.**	
28	15 Ч	Елевтерія, свмч., Павла, пр.		Мучеників у Нікомидії	
29	16 П	Агея, прор.		Дітей убитих у Вифлеємі	
30	17 С	Даниїла й Ананії, прор.		Анісії, мч., Зотика, пр.	
31	18 Н	Пер. РІЗДВОМ	Гл. 3	По РІЗДВІ	Гл. 4
		Севастіяна й вояків, мч.	Єв. 6	Меланії Римлянки, пр.	Єв. 7

Голова Українського Народного Союзу Уляна Дячук.

ЖИТИ І ВІРИТИ !

Сьогоднішнє покоління людей з хвилюванням і новими надіями підійшло до двох епохальних меж – з XXI сторіччям починається Третє тисячоріччя. Що чекає людство за цим великим порогом? З яким інтелектуальним, моральним, духовним вантажем ми його переступимо? Чи спроможемося зробити цей крок в такий спосіб, щоб не тягнути за собою в майбутнє вад нашого часу, нездорових, хибних тенденцій, прикрих результатів тієї людської діяльности, якій бракувало тверезости, розважливости, етичної відповідальности перед прийдешніми поколіннями? Чи подолає світ старі непорозуміння, традиційні незгоди, споживацьке наставлення до довкілля, глибоку прірву між багатством і бідністю, анахронічну схильність до уярмлення одного народу іншим, до збройних конфліктів і воєн, які так допекли людям і народам протягом XX століття?

Цифра „2000" діє на нас просто таки магічно – наші думки мимоволі відбігають від звичних часових проблем і торкаються обширів вічности. Щасливий, хто має змогу в цей рік чи наступний поїхати на Святу Землю, торкнутся рукою і серцем назаретських та єрусалимських каменів, які зберігають тілесне тепло Ісуса Христа, нашого Господа. Збереться там величезна кількість людей з різних країн, різних конфесій і різних вір та релігій – і всі відчуватимуть себе дітьми нашої маленької плянети, водночас і прекрасної, і трагічної, і такої тендітної, що треба безперестанно молитися Єдиному Богу за її дальше буття.

Одначе з християнського погляду кожна земля – свята, куди ступить людина з доброю душею, зі світлими надіями і праведними ділами. Свята наша Україна, за яку пролилося так багато крові її синів і дочок, свята Америка, приймаючи гнаних і голодних з усього світу і даючи усім прибульцям істинно демократичну можливість сповідувати свою, батьківську віру, зберігати мову, звичаєву і духовну культуру предків.

Безсумнівно, Україна, її матеріяльний розвиток, її моральне, духовне одужання й надалі залишатиметься головним тереном наших громадських та індивідуальних зусиль, і буде добре, якщо в новому сторіччі ці зусилля не розпорошуватимемо, а терпеливо, толерантно з'єднуватимемо – лише так зможемо відкрити Україні дорогу до кращого життя і до властивої незалежности її тіла і духу – властивої, тобто такої, яка приведе до всебічного розквіту нашої нації, а разом з тим – до найкращих, найдоброзичливіших взаємин з усіма сусідніми народами.

Це нелегке завдання, і Альманах Українського Народного Союзу на 2000-ий рік не приховує гостроти проблем, які стоять перед українською людиною в найважливіших галузях, зокрема у матеріяльно-економічній, куль-

турно-освітній і духовно-церковній. Все ж у публікаціях переважає позитивний настрій, оптимістична думка, віра у здатність людства дати собі раду з тими різними проблемами і гідно вийти з випробувань, які на нас ще можуть чекати попереду.

Жити – це значить вірити в життя, бо тільки ясна і непохитна віра служить людині невичерпним джерелом сил і нових надій.

Уляна ДЯЧУК,
голова Українського Народного Союзу

Іван ФРАНКО

УКРАЇНА МОВИТЬ:

Мій синку, ти би менше балакав,
Сам над собою менше плакав,
На долю менше нарікав!
На шлях тернистий сам подався
І цупко по тернах подрався, –
Чого ж ти іншого чекав?

Сам знав, що гола я і вбога,
І до мойого ти порога
Прийшов, захтів служить мені.
Ну, в мене слугам плати скупо,
А нарікать на мене глупо...
Просила я тебе чи ні?

І що тобі за кривда сталась?
Що підняли тебе на галас:
„Не любить Русі він ні раз!“
Наплюй! Я, синку, ліпше знаю
Всю ту патріотичну зграю
Й ціну її любовних фраз.

Що проживеш весь вік убого?
Значить, не вкрав ніщо ні в кого,
А чесно працював на хліб.
Та й те подумай ще, будь ласка:
Твойого „я“ найкраща частка
З тобою враз не ляже в гріб.

І. УКРАЇНА ХРИСТИЯНСЬКА

Іван ГЕЛЬ

ВЕЛИКИЙ МИТРОПОЛИТ І ВЕЛИКА ІДЕЯ

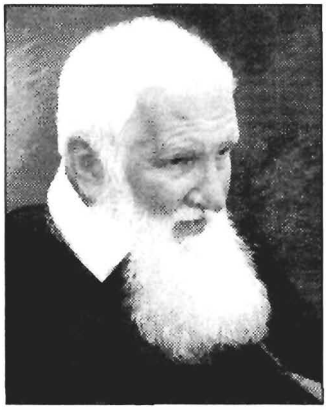

Митрополит Андрей Шептицький

Постать Митрополита Андрея Шептицького є унікальним явищем в історії української духовности кінця XIX – першої половини XX століття. Вже сама поява Романа-Марії Олександра графа Шептицького на овиді церковного й суспільного життя України являє собою загадковий історичний феномен, у якому більше містики, ніж звичайної людської логіки. Від самого початку діяльности Андрея Шептицького на високих церковних посадах його виразно задекларовані українські національно-релігійні пріоритети ставили перед речниками української ідеї, як також перед її противниками, цілком закономірне питання: як могло статися, що молодий аристократ, хоч і українського роду („genta Ruthenus"), але вихований у польській культурній атмосфері, а від якогось покоління і в латинському обряді, раптом міняє цей обряд на східній і признається до народу, цілком упослідженого економічно, політично і культурно?

Були різні пояснення цього, на перший погляд, загадкового кроку молодого графа Шептицького. І як це звичайно буває, одні з цих пояснень мали під собою реальний ґрунт, інші ж снувалися під впливом тих чи тих ідеологічних стереотипів. Можна, скажімо, цілком погодитися з такими поясненнями переходу молодого Романа Шептицького до віри предків, як глибока екзальтованість його релігійних почуттів, відданість давнім релігійним традиціям його роду, роля глибоко релігійної матері, нарешті, – постійне українське оточення, серед якого зростав і формувався майбутній митрополит.

Та були й інші пояснення переходу молодого графа Шептицького на українство, які здебільшого виходили з кіл неприхильно наставлених до особи митрополита. Ну, хоч би пояснення такого роду, що Шептицький буцімто

навернувся до українства лиш з тактичних міркувань, що він перейшов у Греко-Католицьку Церкву для того, аби латинізувати її, а згодом цілком ополячити. У цьому зв'язку варто нагадати про те відверте недовір'я з боку української інтелігенції обидвох берегів Збруча, з яким зустрівся Шептицький у момент призначення його на високі пости в Греко-Католицькій Церкві: спершу Єпископа Станіславського (1899 р.), а згодом Митрополита Галицько-Львівського (1901р.). Це призначення майже вся наша інтелігенція - москвофільська, народовська і радикальна - потрактувала як „польську інтригу". Дісталося тоді традиційно й Ватіканові за його, мовляв, антиукраїнську політику. Щоправда, дуже скоро наша національно зорієнтована інтелігенція різко змінила свої погляди на Шептицького, але ця тема вимагає окремого дослідження.

Особливо полюбляла міт про Шептицького як таємного польського аґента в лоні Греко-Католицької Церкви українська радянська атеїстична пропаганда. Намагаючись дискредитувати Великого Митрополита в очах народу, якому він вірою і правдою служив усе своє життя, комуністична публіцистика дійшла до того, що стала твердити, ніби Шептицький навернувся до українства з „кар'єристських" мотивів, що він „проник" у Греко-Католицьку Церкву для того, щоб... розкласти її зсередини. Цю, з дозволу сказати, „наукову" традицію трактування духовного подвигу Митрополита Шептицького започаткував ще сумнозвісний Я. Галан у своїх погромних доношицьких статтях трагічного 1945 року, а довели до абсурду численні лавреати його іменної премії - невтомні борці проти „зловісного альянсу українського буржуазного націоналізму й уніятської Церкви".

Щоб по-справжньому зрозуміти суть того, що сталося з молодим графом Шептицьким, коли він повернувся в греко-католицький обряд і признався до українського народу, необхідно, на наш погляд, розглядати цей його крок в органічному зв'язку з часом: не ізольовано, як поодинокий факт, а в контексті епохи.

Що тут маємо на увазі? Насамперед те, що в 70-80-их рр. XIX століття спостерігається в Україні небувале досі явище: на позиції українства переходить ціла низка сполонізованих (та й зрусифікованих) представників дворянства. Цікаво, що це явище більш масово відбувалося на Східній Україні, яка перебувала в складі Російської імперії. Отож, на наш погляд, повернення А. Шептицького в лоно прадідівської церкви й народності слід розглядати в одному ряду з поверненням Володимира Антоновича, Тадея Рильського, Бориса Познанського, Костя Михальчука, Вячеслава Липинського, а в часи визвольних змагань 1917-1920 рр. графа Михайла Тишкевича, Маріяна Меленевського та ін. Зрозуміло, що пояснювати перехід цих людей в українство якимись кар'єристськими чи навіть зловмисними (щоб розкласти, мовляв, українство зсередини) мотивами було б просто несерйозно. Тут, без сумніву, діяли чинники вищого порядку, які важко пояснити земними, матеріяльними категоріями і які треба шукати уже в сфері метафізики, користуючись для пояснення цього феномена такими поняттями, як одвічний поклик предків, невмирущість національного духу, безсмертність народу тощо.

Церковна діяльність Андрея Шептицького збіглася із завершальним ета-

пом другого українського культурно-національного відродження XIX – початку XX ст. (Перше українське культурно-національне відродження вчені датують кінцем XVI – першою половиною XVII століття. Під сучасну пору переживаємо третє культурно-національне відродження, яке увінчалося створенням Української самостійної держави). З одного боку, феномен Шептицького був прямим породженням цього ренесансу українського духу, а з другого, – він сам активно впливав на культурно-національний прогрес українства цієї епохи. Якщо невмирущими символами раннього етапу українського відродження XIX століття є Микола Костомаров, Тарас Шевченко і Маркіян Шашкевич, то на його завершальному етапі яскраво виділяється друга трійця велетнів: Іван Франко, Михайло Грушевський і Митрополит Андрей Шептицький. Те, що зробили для утвердження й розвитку української ідеї в історіографії М. Грушевський, в царині літератури І. Франко, на церковній ниві здійснив А. Шептицький.

Дві кардинальні справи національного характеру довершив Митополит Андрей Шептицький: поперше, завдав смертельного удару москвофільству в середовищі галицького духовенства і, подруге, органічно пов'язав діяльність Греко-Католицької Церкви з українським національно-визвольним рухом першої половини XX століття.

На боротьбі Митрополита А. Шептицького з галицьким москвофільством варто зупинитися ширше, оскільки цієї важливої теми дослідники ще, властиво, не торкалися. Але спочатку коротко про саме москвофільство.

Так званий москвофільський рух, що поширився в Галичині й на Закарпатті в XIX – на початку XX століть, виник, з одного боку, як протест проти польського й угорського засилля, а з другого, – як реакція на українське культурно-національне відродження, що майже водночас розпочалося на етнічних українських землях, які входили до складу Росії і Австро-Угорщини. З самого початку москвофільство розвивалося при відвертій інспірації та великій матеріяльній і моральній підтримці Москви, яка з тривогою стала приглядатися до молодого українофільського руху в Австрійській імперії, адже він загрожував перекинутися і в її володіння. Отож вогнище смертельно небезпечного для суперімперії українофільського руху треба було вбити в зародку. З цією метою в сановному Санкт-Петербурзі було вирішено повести генеральний наступ передовсім на основний оплот цього руху – галицьку інтеліґенцію, яка здебільшого була греко-католицьким духовенством або виводилася з нього. Дуже завбачливо в хід були пущені матеріяльна зацікавленість і політична дезорієнтація. Знаючи про польське засилля в Галичині й традиційно сильні антипольські настрої серед греко-католицьких священиків, російські великодержавники вирішили розіграти русофільську карту. Подібно до того, як на Східній Україні їм удалося з допомогою казенного православ'я заморозити українську національну свідомість на рівні малоросійства, так у Галичині вони намагалися гальванізувати її у вузьких рамках етнографічного русинства. Спекулюючи на генетичній спорідненості етнонімів „русин" і „русский", ідеологи російського панславізму сподівалися повернути культурно-національний розвиток Галичини (і Закарпаття) на русофільство, а через нього до відкритого москвофільства.

І треба сказати, що якась частина інтелігенції, в тому числі й духовенства, дала затягти себе в москвофільські тенета. Не обійшлося при цьому, звичайно, без традиційних для російської дипломатії соболів і золотих рублів. Деякі з москвофілів справді вірили, що політичному й економічному засиллю поляків у Галичині може покласти край лише потужна Росія. Однак сама суть москвофілів була одверто ворожою українській національній ідеї, бо вони в принципі заперечували окремішність української нації, відмовляли їй у праві на самостійне культурне й політичне життя. Ідентифікуючи себе з „єдіним русскім народом от Тіси до Камчаткі", галицькі москвофіли називали себе „тоже русскімі", а в релігійному відношенні орієнтувалися на російське православіє, не відважуючись відкрито порвати з греко-католицизмом, вони прикривалися так званим „восточництвом" і чинили шалений опір тим силам у Греко-Католицькій Церкві, які в дусі давніх традицій українського християнства орієнтувалися не лише на візантійський Схід, а й на Католицький Захід і прагнули збагатити її духовними вартостями Західньої Церкви. Москвофіли чинили всілякі перешкоди запровадженню української народної мови в шкільництво, науку й літературу, культивуючи натомість так зване „язичіє" – штучний сурогат церковно-слов'янщини, московщини й польщизни. Москвофільствуючі церковники своєю чергою під приводом „очищення" обряду намагалися впровадити в українську Церкву московську православну атрибутику (наприклад, перекошені московські хрести тощо).

Загалом москвофільство становило серйозну загрозу для української національної справи не тільки в Галичині, а й у всеукраїнському маштабі. Тому боротьба з ним зайняла центральне місце в українській науці, літературі й публіцистиці XIX – початку XX століть. З теорією і практикою москвофілів повели рішучу боротьбу М. Драгоманов, І. Франко, М. Грушевський та інші діячі української культури того часу. Вони здійснили ідеологічний розгром москвофільства, але для остаточного його знищення потрібно було ще викоренити його з релігійно-церковного поля. І власне це зробив Митрополит Андрей Шептицький.

Першим ударом, який завдав А. Шептицький по москвофільству, було впровадження ним української народної мови до офіційного церковного вжитку. Починаючи з перших років XX століття, церковні документи Львівської митрополії – розпорядження, обіжники, пастирські листи тощо – почали виходити українською літературною мовою. Цей революційний крок молодого галицького митрополита відразу ж високо оцінив І. Франко. Порівнюючи зміст і форму послань А. Шептицького з характером аналогічних документів його попередників, І. Франко захоплено відзначив рішучий перехід митрополита на засади народної мови. Проводячи критичну аналізу відомого послання А. Шептицького з 1904 року „О квестії соціяльній", він писав: „Єпископ, тепер Митрополит Андрій Шептицький від самого вступлення на єпископство... замість заплісніпої псевдоцерковщини, якою промовляли його попередники, тобто дивоглядної мішанини церковно-слов'янської лексики з новочасною морфологією, пише свої листи чистою галицько-руською народною мовою, а декуди, приміром, у голоснім посланні до гуцулів, не цурається промовляти навіть діялектом...".

І ось у той час, як здивований І. Франко палко вітав перехід глави Греко-Католицької Церкви на народну мову, в стані галицьких москвофілів зчинився страшенний переполох. Галицька москвофільська преса тих часів заряблена всілякими „протестами", „меморандумами", „напоминаннями", в яких збанкрутілі поборники „єдіного русскаво народа от Тіси до Камчаткі" звинувачували молодого галицького Митрополита в зраді „общерусского дела", в симпатіях до „жідо-мазєпінско-украінофільскаво движєнія", як вони принизливо називали український національний рух. Але, незважаючи ні на що, Митрополит Шептицький продовжував свій наступ на москвофільство. Драматичного 1918 року разом з двома іншими єпископами УГКЦ, Григорієм Хомишиним і Йосафатом Кочиловським, оприлюднює спеціяльне „Посланє пастирське до всечесного духовенства і вірних", в якому дослівно ставить хрест на клерикальному москвофільстві. Цей документ настільки цікавий і рідкісний, що годиться тут подати його зміст докладніше. Відштовхуючись од знаменитих тез американського президента Вудро Вільсона з 1916 року про право европейських народів на самовизначення, ієрархи нашої Церкви писали: *„В виду змін і прояснень, які спричинила світова війна, та кличів, прийнятих цілим культурним світом про самоозначення народів, погляди тих священиків, які уважали наш нарід за один нарід з російським, во всіх народних питаннях мусіли підпасти змінам і зблизити їх до загалу нашого духовенства. Від хвилі упадку царату, переворотів в Росії і признання цілим світом Українського народа за нарід самостійний, відмінний від великоруського, стається неможливим той розділ в народних поняттях, який ділив наше духовенство до війни. Дальше руководитися тими самими засадами, якими руководилися перед війною і найбільше умірковані члени москвофільської чи старорускої партії, значило би безумовно шкодити нашому народови і противитися його добру. Така акція оказалась небезпечною для віри, прикривала шизматицьку аґітацію і в хвилі інвазії (російських військ. – **І. Г.**) стала причиною відступства многих збаламучених християн і деяких злих або крайно слабих у вірі священиків".*

Констатувавши крах москвофільської ідеї, А. Шептицький виразно дав зрозуміти, що священним обов'язком кожного пастиря Греко-Католицької Церкви є служіння моральному й національному добру українського народу, до якої б нації він себе формально не зараховував.

Однозначно негативна позиція Митрополита А. Шептицького у ставленні до москвофільського руху значною мірою вплинула на те, що цей рух у середовищі галицького духовенства 20–30 рр. XX століття став відчутно вигасити, а найбільш закостенілі слуги „всєрусской ідеї" змушені були причаїтися, щоб знову подати свій голос уже після смерти Великого Митрополита на сумнозвісній Львівській псевдособорі 1946 року. Знаменно, що ліквідація Української Греко-Католицької Церкви і примусове насадження православ'я в Галичині (та й на Закарпатті), які розпочали московсько-більшовицькі окупанти одразу після Другої світової війни, здійснювалися саме за допомогою старої москвофільської аґентури, що в післявоєнний період діяла під різними партійними і релігійними вивісками, на зразок КПЗУ (Я. Галан), „восточництва" (Г. Костельник) та ін.

Історичний досвід Митрополита А. Шептицького в боротьбі з галицьким москвофільством має надзвичайно актуальне значення і в наші дні, коли антиукраїнські сили, з огляду на повне банкрутство комуністичної доктрини як цементуючого начала „єдіной і нєдєлімой" імперії, намагаються реанімувати стару москвофільську ідею шляхом насадження православ'я у традиційно греко-католицькій Галичині, проголошення різного роду слов'янофільських та евроазійських гасел.

Коли ми говоримо про постать Митрополита Андрея Шептицького в контексті розвитку української ідеї XX століття, то не можемо оминути його вчення про історичну місію Української Церкви. Власне, його візія ролі українського християнства в справі відновлення єдности Східньої і Західньої Церков є невіддільним елементом історичної місії українського народу і являє собою релігійно-церковне вираження української національної ідеї.

Іван Гриньох, священик-леґенда, наш видатний вчений і політичний діяч XX століття, назвав Слугу Божого Андрея - Благовісником Єдности. В монографії, що з'явилася 1961 року у Мюнхені під такою назвою, о. І. Гриньох стверджував: „Універсалістичне, вселенське мислення Митрополита диктувало йому справу з'єднинення і єдности Церкви розглядати не з якогось вузького загумінку і не з становища якихось примирюючих і часових вимог, а можна сказати, - з точки зору неначе вічности. У цьому напрямі йде Митрополит так далеко, що навіть старається в деяких моментах абстрагувати, коли говорить про єдність Церкви , від Святого Письма і Передання, а просто виводить свої міркування від самої цілі післанництва Христа: „Ціль Христа - з'єднити ціле людство у своїй Церкві". Отже, вже з цього наміру, пише Митрополит, „мусимо сказати, що та єдність Церкви мусить бути досить сильною, глибокою, щоб в одно зв'язати всі народи світу". Та єдність мусить бути вселенською єдністю, або, іншими словами, характеристична прикмета Христової Церкви - єдність з природи речі злучена з другою прикметою тієї Церкви - вселенськістю".

Сповнити величезну місію - возз'єднати християнський Схід з християнським Заходом у Боголюдській єдності Христової Церкви - покликаний, за переконанням А. Шептицького, український народ. Але історичні обставини склалися так, що основний тягар цього покликання лягає головно на плечі галичан - греко-католиків. *„Будучи в Західній Україні одинокою віткою українського народу, що зберегла вселенську віру і візантійсько-слов'янський обряд, - пише А. Шептицький, - ми тим більше від усіх слов'ян і католиків можемо зробити для тієї справи, а коли можемо, то й до того зобов'язані. Братня любов приневолює нас до того. А коли до того зобов'язані, то й до того покликані".*

Свідченням цієї нашої історичної місії, на думку А. Шептицького, є наша історична недоля, а точніше кажучи, історичне випробування, яке у формі релігійно-церковного розкладу вже від чотирьохсот літ стоїть на перешкоді національної консолідації всього українського народу. І власне тому, що найбільше терпимо від церковного розколу ми, українці, нашим священним обов'язком є подолати цей розкол, сприяти відновленню єдности Христової Церкви як на всеукраїнському рівні, так і у вселенському маштабі.

Дві засадничі речі потрібні для сповнення такої величної місії, - вчить Митрополит Андрей. Насамперед - це сильна віра і відданість заповітові Христа „Щоб усі були одно", а подруге, - патріотизм, опертий на християнських моральних засадах. Християнський патріотизм, який виключає всяку ненависть - національну, клясову, релігійну, - Великий Митрополит підносить до рівня найбільших загальнолюдських чеснот, бо тільки через нього кожний народ здатний усвідомити своє національне „Я" і збагнути своє історичне покликання. Християнський патріотизм невіддільний од здорового націоналізму, який лише тоді є справді патріотичним, коли спирається на християнські засади. Історичний досвід XX століття переконливо підтвердив правоту цієї науки Митрополита Андрея. Антихристиянська спрямованість фашистських і комуно-більшовицьких систем виразно засвідчила, що націоналізм, позбавлений християнських вартостей, перетворюється у нацизм і веде до звиродніння цивілізації.

„Ідеалом нашого національного життя є наша рідна всенаціональна хата - Батьківщина" – ці слова Слуги Божого Андрея Шептицького, взяті з його статті „Як нам будувати рідну хату" (1942), можна поставити епіграфом до всіх його письмових і усних виступів, що стосуються проблеми української національної ідеї. Великий Митрополит не приховував, що „нашою рідною всенаціональною хатою - Батьківщиною", в його розумінні, є передовсім Українська соборна й суверенна держава.

Виходячи з такої засади, Митрополит А. Шептицький орієнтує українське суспільство, і насамперед духовенство, на працю задля досягнення цієї заповітної мети. В уявленні А. Шептицького праця задля здійснення національного ідеалу є не лише виявом здорового патріотизму, а й вимогою справжньої християнської свідомости людини. Праця во ім'я побудови власної держави, за твердженням Митрополита, є овіяна Божественним Благословенням і освячена Церквою.

Слуга Божий Андрей Шептицький сам є зразком великого Християнина-патріота. Величезний авторитет, який він мав серед населення Галичини, був цілком заслужений, бо був здобутий багатьма патріотичними вчинками. Ціле своє життя Митрополит Андрей старався зміцнити українство в Галичині не тільки духовно, а й культурно та економічно. Зі своїх власних і церковних доходів він матеріяльно допомагав Науковому Товариству ім. Шевченка, „Просвіті", „Рідній Школі", Товариству „Сільський господар", пластунам та іншим українським організаціям, діячам культури і мистецтва.

У культурній ділянці неібхідно відзначити заснування Андреєм Шептицьким національного Музею у Львові. Заходами Митрополита був заснований Земельний банк Гіпотечний, який мав завдання допомагати селянам у їхніх фінансових клопотах. У цьому ряду не можна не згадати і про такий патріотичний акт А. Шептицького, як заснування Народної Лічниці - єдиної української лікарні у Львові в період 20-30 рр. XX століття.

Коли у Східній Україні шаленів сталінський терор зі штучним голодомором, Митрополит А. Шептицький видав разом з іншими ієрархами Української Греко-Католицької Церкви „Пастирський лист", в якому рішуче засудив варварський геноцид українського народу комуно-більшовиками. В дусі

християнського патріотизму й гуманізму діяв Великий Митрополит і тоді, коли гнівно таврував гітлерівський геноцид щодо єврейського народу. Свідченням цього є його сповнені драматизму листи до Папи Римського і самого Гітлера, зокрема послання „Не убий", в яких він рішуче протестував проти масового винищення сотень тисяч галицьких євреїв. Такої мужности й величі духу не вистачило ні одному з первоієрархів европейських церков. „Графа Шептицького ми могли б повісити, Митрополита Шептицького мусимо терпіти!" - так прореаґував фюрер на послання Слуги Божого Андрея. Можна ще й ще перелічувати шляхетні вчинки Великого Митрополита, проте і названого досить, щоб уявити собі велетенські маштаби його патріотичної заслуги перед українським народом. Його жертовна діяльність у справі національного пробудження Галичини мала всеукраїнське значення і була відповідно поцінована східньо-українськими діячами, коли вони в часи визвольних змагань 1918 року устами Володимира Винниченка запропонували тодішньому главі Української Греко-Католицької Церкви очолити всю Українську Церкву обох берегів Дніпра...

За тисячолітню історію Українське Християнство дало десятки блискучих імен загальнонаціонального рівня. Іларіон, Острозький, Рутський, Могила, Огієнко, Сліпий, Скрипник та ще ряд інших суттєво впливали на духовне і політичне життя в Україні. Проте лише Митрополит Андрей Шептицький став постаттю вселюдського маштабу. Титанічна праця, потужний інтелект, винятково активна політична та суспільна діяльність зробили його впливовою популярною постаттю в Европі та Америці ще в 20–30 роки. В сорокові Митрополит уже став Апостолом і Пророком України.

Слуга Божий Андрей Шептицький і українська національна ідея XX століття - нероздільні. Саме тому кожен, хто нині проливає сльози за імперією зла, і кому кісткою в горлі стала незалежна Українська держава, за більшовицькою традицією неодмінно кине брудом у Великого Митрополита. Та марні зусилля новітніх українофобів. Великий патріот і гуманіст Андрей Шептицький уже давно став сіллю землі української, а хто є сіллю землі, той належить вічності, бо він, за словами Спасителя, є святим.

Людмила ВОЛЯНСЬКА

ВІН БУВ ПЕТРОМ МОГИЛОЮ НАШОГО ЧАСУ

Патріярх Мстислав

В архіві „Свободи" зберігається оригінал статті, що її авторка, наша відома діяспорна публіцистка Людмила Волянська, присвятила Блаженнішому Мстиславові – тоді, у 1982 році, ще Митрополитові Української Автокефальної Православної Церкви – до 84-річчя з дня його народження та 40-річчя хіротонії. А під фотографією цього великого українця XX сторіччя – зроблений його рукою напис: „Любій і дорогій сестрі у Христі Людмилі Волянській – щиро віддани Мстислав, 14 – 16 травня 1982".

Від того часу минуло майже 20 років. Ось уже шість років збігло, як цього незаступимого українського християнина і патріота-соборника нема з нами. Проте чим далі ми відходимо від його доби, тим величнішою стає постать Патріярха, тим більше його значення у загальноукраїнській церковній і політичній історії.

Нижче вміщуємо, з незначним ущільненням тексту, статтю Л. Волянської.

Таку заслужену для України, для українського народу і української православної віри людину не поминемо всі ми у великій повені свят, річниць, подій і загального виру нашого життя, бо це було б великою неувагою по відношенні до понад сорока мільйонів православних українців на батьківщині і великого числа православних українців у діяспорі. У самій Америці є вірних УАПЦ коло сто тисяч, що гуртуються у ста парафіях Української Православної Церкви – від сходу до заходу Америки, – над якими духовну верховну владу тримає Первоієрарх Митрополит Мстислав Скрипник.

Вважаємо за свій милий обов'язок і за справу принципову висловитися про цього великого українця, що його життєвий і творчий шлях є одноразово подвижницький, незвичайний і конечно потрібний нам, його вірним, і взагалі українцям як народові, незалежно від віросповідання. Належимо, бо ми усі до одного народу і „маємо одну матір – Україну", – як слушно висловився Митрополит Української Католицької Церкви Степан Філядельфійський, вітаючи Блаженнішого Митрополита Мстислава у себе у Філядельфійській обите-

лі, куди прибув Первоієрарх православних з історичною візитою, „віддаючи відвідини Главі УКЦ в ЗСА. Як знаємо, того ж року, але раніше, в березні 23-го, склав візиту – і теж історичну – Владиці Мстиславові у Осередку св. Апостола Андрія Первозваного в Савт Бавнд-Бруку – Митрополит Степан.

Владика Мстислав – нашадок у найближчій родинній лінії Головного Отамана, вже леґендарного Симона Петлюри, якому Митрополит приходиться сестрінком. Від цього славного роду, без сумніву, успадкував Митрополит велике відчуття громадянина і політика, яке в поєднанні з високим духовним даром і personality plus створило цю унікальну постать – Митрополита УАПЦ, колись журналіста і сенатора, визначного політичного діяча, а тепер – діяльного члена Президії і Секретаріяту Світового Конгресу Вільних Українців – СКВУ, першого, другого і третього тривання.

Не буде перебільшенням сказати, що якраз завдяки Митрополитові Мстиславові та митрополитам УКЦеркви всі три СКВУ не розпалися під ударами ніколи не дрімаючих відосередніх сил серед нас таких самих.

Це якраз Митрополит Мстислав 30 років тому сказав оці пам'ятні слова, переглядаючи ним пройдений тоді ще лише 10-річний шлях Владики, що „ніщо, дослівно ніщо не може звільнити мене від обов'язку бути активним учасником у боротьбі українського народу за волю і державність" („Свобода", 1953, ч. 57, 26 березня). І Блаженніший Владика дотримується цієї засади твердо і неухильно, що і видно з підсумків його цінних осягів, про які читаємо в цих днях більше і читали та чули перед тим, особливо протягом цих сорока років, що Владика став єпископом і незабаром очолив Українську Православну Церкву.

Щоб оцінити факт, наскільки Владика відповідав Церкві, треба пригадати собі, що Українська Православна Церква – на відміну від впорядкованої і міцно зорганізованої, наприклад, Католицької Церкви, – відроджена в 1921 році, перед тим зазнала була цілковитого спустошення від Москви, і то аж майже 300-річного тривання, з XVII століття починаючи. Відроджена ця Церква не проіснувала в спокої навіть десятиліття, коли на неї впали такі випробування від комуно-російської влади, що їх не знав досі світ.

І ось таку Церкву розвивати, таку Церкву очолювати, подбати про її неперервність – треба було бути не тільки духовником, але політиком, вояком, адміністратором, будівничим і письменником, навіть бути людиною бізнесу, щоб згадати тільки деякі таланти й кваліфікації, яких ця доба і ця справа вимагала.

Ця людина знайшлася. Це був Митрополит Мстислав. Слід додати, що хтось інший, якщо б і посідав ці всі прикмети, мусів би ще мати й тонкий дипломатичний хист, щоб провести корабель Церкви між Сціллою і Харібдою складного і суперечливого українського громадського життя, де все ще багато упереджень, недовіри, різномови. Де треба було давати раду собі з представниками православних з різних земель, бо були тут православні з Волині й Буковини, православні із старої, ще петлюрівської еміграції, були православні галичани, що відлучилися від Католицької Церкви, і були православні українці з-під совєтської займанщини, здесятковані розстрілами й тюрмами, мучені голодом, „політграмотою" та іншими „діямантами", які перейшли пекло „антирелігійної пропаґанди" і на яких за кордоном чекала „єдинонеділима віра", що манила їх у свій „російський огород".

Відосередні сили в такій конгрегації – великі й несподівані, зовсім не подібні до тих рутинових, упорядкованих, з чим мають до діла інші ієрархи, де можна передбачити кожний майбутній крок своїх вірних. Бо конгрегація гомогенна, бо виховувалися всі вони змалечку в тому самому і ніколи або майже ніколи у справах віри не було перебоїв. (Очевидно, що тут не беремо до уваги того покоління, що виростає тепер в підневільній Україні. Але з тих чуток, які надходять з України тепер, можна зробити висновок, що вірні УКЦеркви в Галичині, наприклад, хоч в катакомбах, проте далі беззастережно тримаються своєї Церкви, і темні сили Москви насправді програють свій бій за душу цих українців).

Так враховуючи всі труднощі й особливості подвижництва Владики Мстислава, бачиш, що більш відповідну особу на чоло Церкви не можна було собі уявити. Він посідав усе: бажання вести Церкву, невтомність, почуття обов'язку, несамовиту працьовитість, магнетизм і вміння діяти з підлеглими – доведене до віртуозности. Він посідає великий змисл історизму, поруч власного чару, харизми, бистроти ума й почуття гумору, при гарній, вибагливій поведінці світової людини, що вміє з кожним „говорити його мовою".

Це все було запорукою того, що Українська Православна Церква стане тим, чим вона стала сьогодні – могутньою Божою установою, що гуртує в мурах своєї обителі імпозантне число вірних і поведе їх колись на звільнену рідну православну Україну. Тільки людина многих талантів могла з таким успіхом УАПЦ очолити, дійсно Леонардо-Да-Вінчівська людина з тисячею талантів!

Біографічні дані Владики Митрополита вже були подані в статті, згаданій вище. Але хотілося б, щоб Блаженніший Митрополит написав сам свою автобіографію, як це зробили вже перед ним, наприклад, Шевченко чи Франко. Написана його стилем, з його гумором і з глибиною вгляду й знанням предмету така „Автобіографія" Владики могла б стати хрестоматійним матеріялом згодом, бо багате, барвисте й повчальне було його життя колись і є таким тепер. Для біографа це також був би виклик. Для когось такого, що знає Владику і співпрацює з ним довгі роки.

Про кольоритні постаті нашої дійсности і нашої історії писати не тяжко і як же вдячно!

Ось згадати б про лише цей останній рік, від літа 1981 до весни 1982 року, коли в „офіційному характері" мені самій пощастило познайомитися з великим Владикою і приглянутися зблизька цій вийнятковій людині, побачити його при праці й після малих роздумувань зрозуміти, кого маємо перед собою. Відвідати вперше Владику випало мені, коли мала я писати про осередок Української Православної Церкви в Савт Бавнд-Бруку, що сам по собі – неповторне явище. Але як же незвичайнішим і більш неповторним Осередок стає перед вами, якщо Провідником у ньому є сам Митрополит!

Владика проводить, пояснює без утоми та запалює і вас ентузіязмом з того могутнього вогнища віри й вітальности, що горить у ньому самому.

Мандруєте по всіх визначних частинах оселі із захопленням і подивом, а пояснення Митрополита, сама його присутність примушує бачити всю оселю ще в кращих кольорах, ще в принагіднішому світлі.

Вдруге відвідалося Владику-Митрополита, їдучи із завданням від редак-

тора щоденника писати про Дім Української Культури у цьому Осередку УАПЦеркви, в посілості, що їй тепер 10 мільйонів долярів вартости. Це була поїздка, коли все, здавалося, йшло назустріч: чудовий соняшний день, рівна дорога, що слухняно лягала під автові колеса, привітна оселя УАПЦ і працьовиті люди на цвинтарі, що клопочуться біля квітів на могилах (їдучи до Бавнд Бруку, адже не можна проминути українського Пантеону – цвинтаря св. Апостола Андрія Первозваного, і не поклонитися могилам спочилих тут). Сам цвинтар – здійснений диво-задум Владики-Митрополита Мстислава. Він зорганізував його, щоб українці в Північній Америці (ЗСА і Канада) мали тут свій український Пантеон, і таким він став.

Цвинтар великий, естетичного вигляду й маєстатичних пам'ятників; це відразу і чудовий парк, місце, де завжди над уквітчаними могилами люди, де бігає життєрадісна дітвора, де наші українки-господині приготовляють у кухні смачні народні страви. Тут поруч є великий науково-культурний центр з Духовною Семінарією, друкарня, багата бібліотека, що зростає, Музей-архів, і над усим – велична будова Церкви-Пам'ятника св. Андрія, що побудований на вічну згадку про голодову облогу України 1932-1933 років. Тут нема безлюддя, а навпаки – тут вирує життя. Все це створює своєрідну атмосферу рідного Дому, дійсного українського куточка на великій американській землі.

Огляд Дому Української Культури також і цим разом відбувався з найкращим провідником – сам Владика Митрополит супроводив відвідувачів по майже закінченій тоді будівлі й розповідав про всі пригоди, які траплялися рясно на шляху побудови ДУК.

Тепер велике діло завершене. Сам ДУКультури розвиває свої складові частини: домівки різних товариств, залю й інші угіддя для великого конвенційного Центру тощо. Самому ж Владиці – великому знавцеві книги, авторові, цінителеві й любителеві, найдорожча бібліотека, що вже незабаром досягне 30,000 томів. (Щодня йдуть посилки сюди звідусіль – це українка, українка, українка!).

Перед широкими вікнами бібліотеки – велика левада. Влітку вона тонула в соковитих травах і в польових квітах. Але буде так недовго: тут, щоправда, залишаться квітники, але саму леваду вкриють будинки для пенсіонерів, будинки-мешкання для громадян сеньйорів.

Тут також не можеш не висловити свій подив для невичерпної ініціятивности Митрополита Мстислава, який ні на хвилину не припиняє думати, плянувати про майбутнє своїх мирян і своєї Церкви.

Чому будують тут ці поселення? – Відповідь логічна і проста: до книжки, що є і буде тут здепонована в бібліотеці ДУК, треба приблизити людей. Хто ж краще для цього надається, як не емерити? Вони вже не женуться за успіхами в кар'єрі, за маєтками, а пізнавши життєву мудрість до дна, шукатимуть вдоволення в читанні чи то в праці над своїми спогадами, а для цього ачей потрібні джерела, потрібна Митрополитова бібліотека, яка росте і розвивається. Навколо неї ось будуть оселі – житла її найретельніших користувальників і читачів.

Третій раз до Владики на оглядини Дому Української Культури їхала Екзекутива Українського Народного Союзу. І знову він був там головним провідником. Як і раніше, всі знову були зачаровані вітальністю, привітністю, невсипущістю і уважливістю Владики, його невичерпним гумором і дотеп-

ністю, коли вся розмова Владики пересипана блискітками жартів, влучних характеристик людей, піджартовуванням з власної особи і зі своїх прибічників, глибиною його інтелекту й гостротою спостережливости.

Четверті відвідини у Владики були на саме Різдво, 7 січня, коли радіостанція „Голос Америки" трансмітувала Різдвяну Службу Божу в Україну. Митрополит Мстислав, як і можно було сподіватися, є такий самий добрий духовник, як чарівна людина, для великого миру людей. Замість холодного дистансу, - як це буває у многолюдні дні по Божих храмах, коли тут сила силенна людей, і священослужитель через обставини „далекий" від них біля вівтаря, - Митрополит Мстислав повний батьківської близькости до своїх вірних. Близький він до вірних у його проводі, у якій - поруч Божого Слова - розповідає про відвідини Церкви у далекій Австралії, з якої Митрополит щойно повернувся. Біля вівтаря бачиш Духовника, Батька, Організатора.

Після неймовірно напруженого ранку і дня, бож тоді саме трансмітував „Голос Америки" Службу Божу в Україну, Митрополит настоює на тому, щоб кореспондента „Свободи" не відпустити додому, не почастувавши нашвидку обідом у його резиденції. Швиденький обід тому, що вже за дві години Владика-Митрополит летітиме до Канади на родинний з'їзд.

Відчуваєш, що треба б відмовитися, бож летить Владика відразу в далеку і напевно виснажливу дорогу. Але міг Господар про відмову навіть не хоче слухати, і я радо-радо корюся його волі, бо знаю, що і ця розмова буде неповторна, що вийду з гостини з незабутнім спогадом про особливу Людину, що його називають „Петром Могилою" нашого часу. Він справді унікальний. І лише тоді, коли Митрополит відсутній, кожний з його вірних відчуває велику тугу й бажання його повороту. Слушно сказано про Владику і його незаступимість у знаменитій статті О. Куленка („УПСслово", ч. 9, вересень 1981 р.): „Виміни заслуг і ваги Митрополита в українському житті легко унаглядніти лише уявою його відсутности та ... інтенсивністю й характером нападників на нього по обидва боки океану. Американський популярний вислів „Немає незамінних людей" спростовується нашою специфічною дійсністю, де окремих людей таки нема кому замінити, і першим із них є наш Митрополит. „Нашим" - не означає православним лише. І не лише Митрополитом".

Такий він - „Наш Митрополит". На порозі його 40-річного Ювілею як Владики-єпископа, на порозі завершення його 84-річчя з Дня народження. З глибини серця вітаємо Владику, повторюючи привітання Консисторії УАП-Церкви, що цими днями було пролунало зі „Свободи": ІСПОЛА ЕТІ ДЕСПОТА! На Многії Літа, Владико!

(„Свобода", 21 і 22 квітня, 1982 р.)

P.S. Архів „Свободи" дає нам добру нагоду ствердити, що Патріярх Мстислав був близький до нашої газети, взагалі глибоко розумів вийняткову суспільну ролю преси. У поштовій карточці, присланій з французької Рів'єри на адресу головного редактора „Свободи" Антона Драґана, рукою Владики написано: „Тут чудове повітря, бракує тільки „Свободи", бо не знаємо, що в українській траві пищить..." - Ред. Альманаху-2000.

Василь КОЛОДЧИН

УКРАЇНСЬКІ ЦЕРКВИ НА ПОРОЗІ XXI СТОРІЧЧЯ

Чи може українське мирянство щось сказати про майбутнє Української Церкви? Може, і мусить. Що воно на це має право та обов'язок, свідчить, перш за все, документ II Вселенського ватиканського собору „Apostolicam Actuositatem". Що воно спроможне на це, свідчить багата історія мирянської діяльности в Українській Церкві. Що воно мусить, видно з факту, що саме духовенство, яке в минулих віках притягало найкращі інтелектуальні та духовні сили народу, сьогодні вже неспроможне виконати всі завдання наших Церков без активної участи мирян.

Від хрищення св. Володимира до 2000 року українське християнство перейшло кілька етапів. Як один з пізно покликаних народів, ми зберегли християнський характер нашої культури довше, ніж деякі інші європейські нації. Але наслідком незалежних від нас обставин наша Церква стала скоро розділеною - наше перше велике історичне нещастя - і помимо величезних спроб з'єднання, головно Берестейською Унією, вона розділена й сьогодні. Отже, перше завдання мирян - це об'єднання всіх східніх християн України.

Наше друге історичне нещастя на релігійному полі - це накинення чужої форми православ'я та імперська переорганізація нашого церковного життя. Третє - це ліквідація Унії, тобто раннього витвору екуменізму, що проводилася етапами від пізнього XYIII ст. до 1950 року. А четверте наше нещастя - це насильне накинення чужою владою антирелігійної ідеології, відкиненої в своїй західньо-европейській батьківщині, але прийнятої в одній з найменш розвинутих держав Европи, Росії. Це накинення примітивного марксизму-ленінізму не лише спотворило розвиток нашого політичного, суспільно-економічного та культурного життя, але знищило наші Церкви. Наш народ духовно скалічений. А те церковно-духовне життя, що збереглося в діяспорі, вже закостеніло, живе переважно традиціями, які або вмирають - бо не розвиваються - або розвиваються, але вже не як чисто українські, а як традиції країн поселення. Це цілком нормальний процес, але для України лише маргінального значення. Отже, друге завдання нашого мирянства - це відродити релігійно-церковне життя. Якщо діяспора зуміє підтримувати зв'язок з Україною - не лише зв'язок сантиментальних спогадів, а живий контакт людей та думок, - то вона зможе брати участь у тому відродженні.

Активна участь мирян у житті Церкви тим більш потрібна в наших часах, коли завдання Церкви стають складні та розвиваються з надзвичайною швидкістю, великою мірою - наслідком революції інформатики. Церкви, як досить консервативні інституції, не надто спішилися узгіднити нові наукові перспективи зі засадами віри. (Справа Ґалілея, наприклад, яка тільки за те-

перішнього Папи вповні полагоджена, занадто відома – вона спричинила безліч антицерковної літератури). А сьогодні поступ у природничих науках такий швидкий, що лише у співпраці з мирянами-спеціялістами зможуть наші Церкви пояснити вірним (і собі) взаємозв'язок між новим розумінням природи та богословськими поняттями. Які, наприклад, наслідки „нового" (тобто від часів Айнштайна) розуміння часу та простору для нашого розуміння вічности та безмежности? Які космологічні наслідки має теорія відносности? А в області біології – як має Церква дивитися на наукове втручання у штучне творення нових, може й людських, організмів? Крім питань природничих наук, є й питання регулювання взаємин між Церквою та державою – питання, не зовсім і не досконало вирішені ні в Америці, ні в европейських державах, де існує цілий ряд різних підходів. Який найкращий варіянт для України? Тут не можна сліпо полягати на імпортовані формули, а треба виробити розв'язку, відповідну для унікальних історичних, політичних, культурних та суспільних умов України. Отже, тут потрібні зусилля не лише каноністів чи звичайних юристів, а спеціялістів з церковно-державних взаємин у порівняльному пляні. Подібним способом, розуміння суті Унії – центральна історична проблема наших церковних взаємин – можливе лише при співпраці мирян-істориків з Церквою. Живучи у „світі", миряни можуть служити Церкві також у розвитку суспільного навчання. У всіх таких питаннях миряни-спеціялісти можуть бути помічними, навіть потрібними Церкві.

Дехто може сказати, що нам, греко-католикам, не треба про це все турбуватися, бо Рим сам вирішує такі проблеми для нас. Правда, наукові та фахові ресурси Римо-Католицької Церкви далеко багатші від наших. Але справа в тому, що вони якраз римо-католицькі, тобто звичайно, може і мимоволі, керуються латинським, а не вселенським духом. Нам треба користатися поступом римських спеціялістів, але ми мусимо знайти „східні" розв'язки цих проблем, чи радше, співпрацюючи з латинськими науковцями, внести наш „візантійський" вклад у пошуках справді вселенських відповідей на різні морально-етичні питання, які нові часи ставлять перед християнством.

Можна також спитати, чому „східніх" розв'язок на питання дня не можуть дати Православні Церкви. Якщо ідеться про Царгородський Патріярхат, то очевидно, що всі українці повинні слідкувати за його ідеями про сучасні справи. Наприклад, зацікавлення Патріярха Вартоломея екологією, зокрема Чорного моря, має значення для нас усіх – і католиків, і православних. Якщо ідеться про наші українські православні Церкви, включно з найбільшою, підмосковською, то відомо, що вони не в силі вивчати всі складні проблеми сучасности, бо перейняті внутрішніми та організаційними проблемами. Краще, щоб у співпраці з Українською Греко-Католицькою Церквою православні українці виробили суто український християнський підхід до сучасної проблематики – підхід, який з'єднає найкращі традиції Сходу та Заходу.

У часах, коли Церква вже не займає панівної позиції в суспільстві, і мабуть, скорше-пізніше мусить вернутися майже до катакомбних звичок та поведінки перших століть її існування, миряни можуть помогти у новій євангелізації суспільства. Бо вони, маючи щоденний досвід з нашим секуляризованим світом, не є засліплені застарілим тріюмфалізмом, а мають більш реа-

лістичні поняття про те, що можливе в світі, ніж багато людей, що звикли до церковного чи просто християнського оточення. Якраз миряни, які розуміють, до якої міри європейсько-американський світ відійшов від християнства – і якими способами він все ж таки шукає духовного спокою та правди – можуть дати напрям та навіть провід у новій євангелізації, яка з перерванням християнських традицій (зокрема в сім'ях) мусить повторюватися з кожним новим поколінням, та завжди у нових, оригінальних формах.

Ясно, що до таких завдань мирянство мусить бути відповідно підготовлене. Воно мусить бути добре поінформоване, активне, а де відповідно й потрібно – критичне. Воно мусить бути одночасно дисциплінованe, льояльне до своєї Церкви, а де відповідно й потрібно – послушне. Воно мусить практикувати здорові взаємини з духовенством і єпископатом на засадах взаємної любови, співпраці та пошани, що не виключає щирого, відвертого обміну думок. Воно мусить передусім плекати справжній християнський дух у способах мислення та практики.

Хто у сповненні цих завдань дасть провід нашим мирянам? Мирянських організацій, католицьких та православних, є у нас чимало. Українське Патріярхальне Товариство об'єднує тих, що підтримують визнання Патріярхату Української Церкви – характерної форми організації східніх Церков – згідно зі заповітом Патріярха Української Католицької Церкви Йосифа (Сліпого). УПТ переконане, що таке визнання, як природне надання форми вже існуючій дійсності, неминуче.

Очевидно, що вищезгадані завдання можемо виконати лише спільними силами мирян всіх наших Церков. Отже, не вистачає думати старими категоріями місця та завдань Української Греко-Католицької Церкви в Україні (у відношенні до Українських Православних Церков Московського та Київського Патріярхатів, до Автокефальної Православної Церкви, та до інших релігійних груп України, як і до невіруючих), у вселенській Католицькій Церкві (у відношенні до римо-католиків та до інших східніх католицьких Церков), та навіть у світі (у ставленні до інших християн, до нехристиян, до невіруючих). Нам радше потрібно думати про спільну стратегію всіх наших Церков у справах (а) екуменізму, (б) відбудування нашого духовного, релігійного та церковного життя, а також (в) напряму українського християнства в майбутньому тисячолітті. Ці три мети взаємно пов'язані.

Які можуть бути тут впливи Москви, Царгороду, Риму, Америки? Українське православ'я мусить перш за все віднайти свою ідентичність, визволитися не так від впливів, як від верховодства московського православ'я, і чітко та безпосередньо визнати першість Царгороду. Але Царгород має важливість для всіх українських християн, бо від константинопольських греків ми отримали християнство, і це наша матірна Церква. Щодо Риму – це для всіх українських християн, не лише католиків, престіл наслідників св. Петра. Характер римського першенства між патріярхальними престолами – це тема постійної спільної дискусії католиків та православних світу. Отже, всім українцям важливе узгіднення взаємин Риму та Царгороду. У формальних дискусіях у цій важливій справі наші Церкви починають брати значну участь.

УПТ вважає, що для осягнення трьох вищезгаданих цілей – з'єднання на-

ших Церков, відродження нашого духовного життя та визначення напряму нашого релігійного розвитку в майбутньому - потрібне визнання Київського східньо-християнського Патріярхату.

Щодо останньої цілі, очевидно, треба мати на увазі не лише вимір часу - на століття, а не на роки - але й вимір світового простору. Бо доля українського християнства вирішується в умовах величезних світових змін на полі релігії. Історично християнство почалося як секта однієї релігії Близького Сходу, стало релігією середземноморської римської імперії, вже посуваючись на північ Европи. В новіших часах воно стало релігією мільйонів американців та азійців. А сьогодні европейське християнство, здається, занепадає, і центр ваги пересувається чи до південної Америки, чи до інших континентів „третього світу" - Азії та Африки. Що це може означати для України - країни, пам'ятаймо, історично розташованої на грані Европи та Азії? Яка може бути доля українського християнства в тисячолітті, де доля та навіть характер християнства взагалі можуть радикально змінитися? Чи Україна піде за Заходом, поступово відходячи від християнської спадщини? Чи вона піде за Росією - не відомо куди? Чи Україна, лежачи на межі европейської культурної сфери, розділиться так, що лише Галичина, Буковина та Закарпаття залишаться по европейській стороні? Чи може вона, як цілість, відмежується і від російсько-совєтської, і від західньо-европейської сфер, щоб стати незалежним носієм східньо-християнської спадщини у новій констеляції релігій та культур третього тисячоліття?

Богдан-Ігор АНТОНИЧ

ПЕРША ГЛАВА БІБЛІЇ

Коли співав ще камінь, мали крила змії
і Єва одягалась в черемхове листя,
тоді буйніший і хмельніший вітер віяв
і море сяяло під зорями сріблисто.

Коли із яблуні зірвала Єва місяць,
у раї збунтувались буйногриві леви,
Адамові сини по світі розійшлися,
здвигаючи міста і тереми для Єви.

Дмитро СТЕПОВИК

ВИХОДЬМО З ДУХОВНИХ РУМОВИЩ

Двотисячне Різдво Христове – великий ювілей початку нашої ери. Україна з її понад тисячолітньою християнською традицією буде в числі націй, які зобов'язані самим своїм існуванням християнству – релігії, заснованій на скрижалях Любови і Свободи Вибору. До ювілею вже готуються як послідовники Христової віри усіх трьох Церков (Православної, Католицької, Протестантської), так і їхні опоненти. Жоден добросовісний учений не стане сьогодні заперечувати, що християнство відіграло вирішальну ролю у збереженні цивілізації на Землі, утримало людство від занурення у прірву варварства. Хоч за дві останні тисячі років не бракувало воєн, катастроф і невимовних страждань, людський рід усе не зійшов з рейок цивілізації, і Бог не дав Сатані знищити Людину. Наша ера – це, значною мірою, ера християноцентралізму, а територіяльно – ера європоцентризму. Адже післяколюмбова Америка, Австралія, частково й Африка та Азія є своєрідним „продовженням" Європи у пляні культурних традицій і навіть мов. Порівняно невелика територією і населенням, але майже всуціль християнізована Європа ось уже дві тисячі років випромінює свої культурні впливи по всьому світі. Цим ми не хочемо уневажнити великі цивілізації Сходу – арабську, перську, африканську, індійську, китайську, японську – але внаслідок своєї нехристиянськости вони не мали і не мають такого впливу на людство, як цивілізація европейська.

При тому Европа була тереном воєн, епідемій і стихійних лих. Атаки Диявола проти неї були особливо шквальними саме внаслідок її християнськости. Але що ж ми бачимо? Народи цього континенту швидко поновлювали свої сили, людність і ресурси, відроджувалися і знов досягали розквіту.

Зруйнована Другою світовою війною, Европа через півстоліття є знов економічно розквітлим континентом. Якщо провести паралелі з Біблією, то це майже фантастичне воскресіння з румовищ нагадує чуда уздоровлень, зцілень і навіть повернення до життя мертвого Лазаря, які чинив незбагненним Божественним Промислом наш Господь Ісус Христос. Він може воскрешати не тільки окремих людей, але й цілі нації та континенти.

Україна є однією із спадкоємиць великої християнської Середземноморської цивілізації. І хоч вона прийняла Христову віру пізніше, однак активно включилася у побудову самих підвалин християнства у всій Східній Европі. З Києва променіло світло Святого Письма від Карпат до Уралу і далі до Тихого океану. Україна христила Білорусію і Московську Русь; ряд племен Золотої Орди, які поглинули у своїх загарбницьких плянах Стародавню Україну – Київську Русь, але не всилі були знищити в ній християнство. Сучасні реаніматори поганської віри нарікають на Великого Князя Володимира Свя-

тославича за те, що він прийняв християнство. Але хоч би що вони говорили і писали, мусять знати, що з Дажбогом ми, українці, зникли б з лиця землі ще в ранньому Середньовіччі. Де антична Греція з її віруваннями у різних Зевсів? Де могутній, розбещений ідолопоклонінням античний Рим? Де імперія ханів — Золота Орда? Де безбожна імперія Совєтський Союз?

Україну зберегло християнство. Воно живило нашу надію на самостійність і волю усі 750 років неволі, концентрувало найважливіші пошуки на ниві культури. Відродження почалося не вчора, а в XVI столітті і перманентно триває до сьогодні, ось уже 400 років. 24-го серпня 1991 року ми вступили у завершальний етап епохи нашого національного відродження. Цей етап теж буде тривалим - з огляду на румовища в душах тисяч і тисяч українців і українок, вчинені нашими поневолювачами. Але завершений етап має кілька спільних рис з початковим етапом: і тоді, в XVI, і тепер у XX столітті; питання віри, релігії, релігійно-церковні справи були і є ферментами відродження національної свідомости, нашої ідентичности і культури. Якось так виходить, що християнство опиняється в центрі наших визвольних змагань, національних рухів та інтеґрує в собі головні наші духовні пориви.

Досвід тисячолітнього християнства в Україні доводить: скрізь, де знають неспотворену пропагандою історію нашого народу і нашої країни, в особі українців цивілізація другого тисячоліття християнської ери зустрічається з одним з найбільш релігійних народів Европи. І на це були свої причини. В середині XIII століття Київська Русь, або Давня Русь (що нічого спільного не має з поняттям і змістом слів „Росія", „Російська імперія") - ця стародавня Україна під ударами полчищ хана Батия втратила державну незалежність. У повному обсязі державність України від XIII століття не відновлена; але частково вогнища державности яскраво спалахнули і в пізніх середніх віках (за галицьких і волинських князів), і в XVII столітті (за гетьманів Хмельницького, Дорошенка і Мазепи), і в XX столітті за УНР та Гетьманату. Більшість часу з цих 750 років Україна була колонією, поділеною між кількома сусідніми державами.

Це просто чудо, що українці зберегли єдність мови, культури, етнічної ідентичности, християнської обрядовости, закоріненої у Візантії, - живучи цілі століття між Польським королівством, Великим князівством Литовським, Московським князівством і царством (пізніше - Російською імперією), Мадярщиною й Австрією. Я думаю, що це чудо зумовлене кількома причинами, але основна з них - це глибока відданість науці Христа і глибокий духовний підтекст української мистецької та побутової культури. Церква замінила українцям інститут держави.

Християнський храм став надихаючою ідейною основою, об'єктом творчости і замовником творів мистецтва всіх видів і жанрів - архітектури, малярства, книжкової мініятюри і гравюри, хорового співу, шкільної драми, вертепу. Народне мистецтво - вишивка, розмальовування осель і писанок, різьба - все це переймається ідеєю вшанування Ісуса Христа, Богородиці, святих, служіння Церкві.

Зрештою, цю надзвичайну відданість християнству українці - в котрому вже поколінні після Володимирового хрищення 988 року!— продемонстру-

вали тепер, на зламі 80–90-их років XX ст., коли були леґалізовані, після довгих десятиліть переслідувань, дві історичні Церкви українського народу – Українська Автокефальна Православна Церква і Українська Греко-Католицька Церква. Те, що трактується як міжконфесійна боротьба, є насправді виявом ревности віри, повернення християнству його духовних основ, боротьбою за відновлення відправи Божої Служби рідною українською мовою, як це було до того, коли українське православне і католицьке християнство було насильно втягнене у сферу підпорядкування Москві й Римові.

Крім цього помилкового акценту в трактуванні коренів сучасної релігійної ситуації в Україні, є ще одна істотна помилка – у питанні розділення українського християнства східнього обряду 1596 року на церковному соборі в Бересті. Ні західні, ні східні, ні, на жаль, самі українські історики Церкви не завдають собі клопоту об'єктивно, без емоцій і еґоїстичного зацікавлення поглянути на причини Берестейської (Брестської) Унії. В більшості досліджень Берестейська Унія оцінюється за наслідками, а не за причинами, що призвели до неї і мали на меті користь християнству, мир і добро України. Два високо-освічені, повні християнського благочестя, патріотично настроєні українські єпископи, Іпатій Потій і Кирило Терлецький, їздили тоді до Риму на авдієнцію до Папи, щоб Рим узяв під свою опіку Українську Церкву з повним збереженням її східньої обрядовости й навіть тих українських обрядових елементів, які з'явилися в ній за 600 років від хрищення. Чи ж справедливо цей факт розцінювати, як „зраду віри і народу"? За дивним збігом обставин, саме ті релігійні й політичні лідери України, які найбільше добра робили українському народові, оголошувалися „ворогами" і „зрадниками". Це доля усіх колоній, які прагнули і прагнуть самостійности.

Те, що трактується як „розділення" Церкви, насправді було її об'єднанням. Розділення відбулося не 1596 році, і не в Бересті, а 1054 року в Константинополі. Молоде українське християнство не мало жодного дотику до того великого розділення і тому не несе за нього відповідальности перед Ісусом Христом. Але відчуваючи згублені наслідки поділу XI століття для Церкви, культури, освіти своєї власної країни, наше християнство в особі своїх ієрархів зробило великий і подиву гідний експеримент для відновлення єдности – бодай на льокальному рівні, в межах українських та білоруських епархій. Це був крок, щоб захистити цінности східньої обрядовости, такі звичні й дорогі серцю кожної української душі, – від латинського обряду в Польщі, з одного боку, від намірів створеного 1589 року Московського Патріярхату підпорядкувати Українську Церкву собі – з другого, від тотального наступу на християнство мусульманського світу – з третього боку. Всі три загрози набули особливої аґресивности якраз наприкінці XVI століття, а Українська Церква, тобто Київська Митрополія, не мала ні сил протистояти всім трьом одночасно, ні належного захисту і покровительства, оскільки давній закордонний духовний центр, до якого традиційно тяжіла середньовічна християнська Русь-Україна – Константинополь – був підкорений ще в середині XV ст. турками. Можна дискутувати, чи правильно була вибрана форма об'єднання українських православних епархій з Католицькою Церквою і чи достатньо було підготовлене українське суспільство до нього. Але

безперечно, це був необхідний і усвідомлений вибір, який випливав із внутрішніх потреб Української Церкви: у шкільництві та високій освіті, у прагненні ширше відчинити браму в світ західньої культури.

Якби тоді українці мали свою державу, то наслідки Берестейської Унії виглядали б сьогодні зовсім інакше. Берестейські статті давали великий простір для найтіснішого спілкування Української Церкви із католицьким світом за одночасного і повного збереження всіх її обрядових особливостей. Але в Берестейський процес негайно втрутилися чотири сили, котрі унеможливили його нормальне здійснення:

1. Римо-Католицька Церква Польщі, яка абсолютно невідповідно потрактувала Унію не як об'єднання українських християн із Святим Престолом у Римі, а як їх приєднання до Римо-Католицької Церкви Речі Посполитої;

2. Православна Церква Московського царства, яка щойно виторгувала у Константинопольського Патріярха власний Патріярхат і вже почала за Івана Ґрозного будувати ідею „третього Риму", де Українській Церкві відводилася роля цеглини;

3. Грецькі й вірменські релігійні об'єднання у Києві, Львові, Острозі та інших містах України; протестанти; представники нехристиянських релігій в Україні; кожна з яких мала свої жалі й претензії до Риму, і тому чинила опір й інтриги супроти здійснення постанов Унії;

4. Інертна частина українського священства, єпископства і мирян, що свої амбіції, матеріяльні інтереси ставила вище інтересів Церкви і народу як цілого.

Опортунізм цих чотирьох сил дав добу так званої „полемічної літератури", це кінець XVI ст. – перша половина XVII ст. Хоч це може звучати і дивно, але та полеміка розбудила українське суспільство від „летаргічного сну", ставши великою спонукою для розвитку культури. Бурхлива суперечка про віровизнання спричинила появу цілої літературної течії, внесла в мистецтво новий динамізм – українське бароко. У Православної Церкви в Україні з'явився, коли так можна сказати, конкурент в особі українців-католиків. Деякі негативні сторони змагання між конкуруючими віровизнаннями одержали компенсацію: кожна сторона почала пильніше дбати про найкраще влаштування своїх храмів, про іконостаси й ікони, книгодрукування та ілюстрації, про духовну освіту. Відбиваючись від католицької критики культурно-освітніх справ у православ'ї, Київ і вся Східня Україна (особливо за Митрополита Петра Могили) відреаґували на цю критику і в той спосіб, що відкрили братські школи, Києво-Могилянську Академію, засновали нові друкарні, спорудили кращі храми і створили нові іконостаси.

Якби доба православно-католицької полеміки була тільки руйнівною (а це стало майже аксіомою у донедавніх совєтських і сьогоднішніх російських шовіністичних трактуваннях Берестейської Унії та її наслідків, то безсторонній свідок, сирійський православний архидиякон Павло з Алеппо, не написав би ось цих захоплених слів про культурне піднесення в Україні середини XVII століття: „Перебуваючи перед тим у неволі і рабстві, тепер козаки живуть у радощах, веселощах та на волі; спорудили боголіпні ікони, чесні і божественні іконостаси й корогви. Як ми зауважили, церкви одна від одної величніші, кращі, вишуканіші, вищі й більші: іконостаси, табля та ікони від од-

них гарніші і досконаліші, навіть сільські церкви одна від другої краща... Я багато бачив ікон, починаючи з грецьких країн до цих місць, звідси до Москви, але ніде не бачив подібного чи рівного до цього. Малярі запозичають красу малювання облич та кольору одягу від франкських і ляських малярів і тепер малюють православні ікони уже навчені і досконалі".

На терені культури церковне об'єднання у Бересті сприяло з одного боку, тіснішим взаємовпливом між фолкльорною течією української культури і професійною, а з другого боку – прямим зв'язкам із західніми культурами, без посередництва Польщі й Московського царства. Ми чуємо багато десятиліть про „латинізацію" і „загрозу латинізації" для української культури. Але це тільки емоційні вигуки: покажіть нам зразки латинізованої культури і Церкви того і наступного часу. Їх нема. Є певні елементи, взяті добровільно українцями із західніх культур (латинізм у поезії, стильовий характер храмової архітектури й ікони), але це далеко не тотожне „латинізації", що тривалий час використовувалось як пугало для українців і як протест нищення їхньої власної культури, „зіпсованої латинізацією".

Українська Церква завжди була носієм духовости, національної свідомости та найкращих здобутків культури – про це свідчить той факт, що наступ на все українське починався наступом на Церкву. Так скажімо, драконівським указам Петра І проти української мови і культури передувало підпорядкування, насиллям і обманом, Київської Митрополії – Московському Патріярхатові у 1685–1686 роках. Як складова частина цього Патріярхату наша Церква майже цілком втратила безцінний дар Божий духовного провідництва українського народу у Наддніпрянській і Східній Україні, розгубила величезний досвід гомілії (церковного проповідництва) і соціяльного служіння, оберігача духовних і національних основ української культури, – тобто всього того, що вона набула як самостійна Українська Церква за 600 попередніх років.

І тут виявилася ще одна цікава особливість Берестейської Унії і розділу Української Церкви: те, що присилувано втратило українське православ'я над Дніпром, зберіг український католицизм біля Карпат: Богослужіння рідною мовою, чистоту східньої Літургії, український церковно-хоровий спів, старовинні обряди, традиційний стрій священиків і дияконів. У нелегких умовах під Польщею і Австро-Угорщиною українські католики організували народні школи, опікувалися старими, хворими, сиротами, про яких не дбала окупаційна влада. Українська Церква католиків тримала під своєю контролею багато ділянок розвою української культури і мистецтва, які були приречені на завмирання без її підтримки.

о. Іван МУЗИЧКА

ІКОНА В УКРАЇНСЬКІЙ ХАТІ

В українській літературі про іконографію ми маємо дуже звужений погляд на ікону. Ми скаржимося, що нашу ікону не знають у світі, а в той же самий час відомою і славною стала російська ікона, і про неї на Заході є вже багатюща література. Ми й самі послуговуємося в більшості російською іконографічною бібліографією. Наші іконографічні студії обмежуються тільки до тематики про техніку, стиль іконопису і його історію. Недавно появилася в Римі велика іконографічна студія про ікону Богоматері в Москві і в Римі - помітна праця російських та італійських авторів-екуменістів. Там чимало помилок, чимало наших ікон стали російськими, там повинна б бути згадка, скільки російський народ в історії завдячує нашому народові в пошані ікон і набожності до них і ін. Чужинець всю цю літературу читає - і наша ікона йому невідома. Тому треба тільки побажати, щоб наші власні публікації про наше священне мистецтво вийшли на ширший міжнародний простір. Російські автори у своїх працях пишуть про всі аспекти ікони й іконографії, зокрема про її богословську основу, про її богословську естетику і про її духовно-аскетичне значення. Знову ж у Богольонії появився більший твір про духовість Російської Православної Церкви, в якому є окремий розділ про ікону. Автор розмахнувся в своїм творі так, що до тієї духовости потрапило мало не все українське, включно з Києвом і Сковородою. Нам треба щось робити, щоб боронити свою велику духовну спадщину, наші ікони, про які світ, зокрема науковий, мало знає. Наші студії нехай не будуть тільки технічного й історичного характеру, але нехай покажуть велику духовну і богословську вартість в нашому священному мистецтві, за чим сьогодні західній світ шукає. Ікона - то не тільки мистецька вартість, але над усе - то жива духовна цінність, яка формує душі, провадить і виховує нарід і його покоління, або, як писав патріярх Йосиф, що „ніяке мистецтво на світі і в історії не мало такого впливу на душу людську, як ікона на вірних... вона будила все живу віру, зворушувала до покояння і жертв за гріхи і вдаряла в найтонші струни побожности людського духу".

Вибираю тому таку богословську-пасторальну тему, щоб показати окрему, дуже помітну і актуальну ролю ікони в духовному житті української родини. Тема богословська і наукова, і можна її теж дуже успішно опрацювати на основі нашої літератури, в якій несподівано знайдено стільки згадок про ікону.

II Вселенський ватиканський собор у своїй науці про Церкву в Конституції „Lumen Gentium", відступаючи від недавніх суворих юридичних понять про Церкву, бачить зібрані у ній народи як Христове Таємниче містичне Тіло. У цій великій вселенській спільноті, „соузі любові" собор відкриває древнє по-

няття про основну клітину того живого містичного організму Церкви – родину-сім'ю, яка твориться силою Таїнства подружжя, в якій, за святим Павлом, виявляється навіть таїнство любови між Христом і Церквою (Еф.5,25), як про це читаємо в листі до Ефесян в часі Вінчання. Родина, – каже Собор, – „то немов домашня Церква". Цю думку вживають і наголошують потім у своїй благовісті Павло VI і Іван-Павло II.

Чим є сім'я як „домашня Церква" в папських проповідях і документах? На першім місці сім'я є школою катехизи, першою школою віри, в якій батьки є першими вчителями, від тієї першої благовісти в родині потім залежатиме і дальша проповідь Євангелії для дитини, а з тим і віднова Церкви в нових поколіннях. Сім'я є першим святилищем Церкви, місцем молитви і Христового свідчення в щоденнім житті, в цій домашній Церкві отримується пошану до найбільших людських вартостей – життя і любови, через які кожна людина родиться і розвивається. Все це здійснюється в родині словом батьків, спільною родинною молитвою і прикладним життям батьків, які в родині є Христовими свідками, читанням Євангелії (як це було в Шевченковій сім'ї), життям літургічного року, традиційними звичаями і обрядами.

В нашому українському побуті, в родинному житті, в українській хаті є один могутній засіб, що робить домашнє вогнище справді „церковним святилищем", храмом, – це ікони, і зокрема одна на почесному місці, що зветься покуть або покуття. Ікона – то типова риса українських домів в Україні і на різних поселеннях в світі. Сьогодні в Україні ця прикмета української хати відроджується, на чужинах ця прикмета никне і покуть ледве чи де стрінете. Нове покоління, наслідуючи тубільців, дуже часто протестантського виховання, не любить в хаті великого числа ікон. А ікона – то властива прикмета української духовости, вона у видимий спосіб творила цю домашню Церкву, якою є сім'я. В наших етнографічних студіях, на жаль, на це явище не покладено належного наголосу.

Подам малий приклад. Професор Вадим Щербаківський у своїй науковій праці про українську хату каже: „До другої орнаментації, незалежної від конструкції, належить образи на покуті і стінах, малюнки на вільних стінах і на печі"... І далі: „Головну орнаментальну частину світлиці становить т. зв. покуть, тобто той куток, що міститься проти вхідних дверей між східнім і південним вікнами. Він перший притягає до себе увагу при вході до світлиці, тут на нім скупчена головна маса оздоб: як приклад, християнські образи (ікони), тут стоїть на Різдво т. зв. „дід" („дідух"), тобто святий сніп з різноманітної пашні, який символізував доброго духа, опікуна урожайности і щедрости, як це видно з його матеріялу, з якого він складений, і який символізував одночасно і доброго духа предків, як це видно з його назви „дід".

У творі Нечуя-Левицького „Миколя Джеря" бурлака Микола, коли вертається до своєї рідної хати і застає там вже віддану свою дочку, яку залишив ще в колисці, каже до неї: „А хата стала ще нижча; мабуть, осіла. І образи ті самі... перед ними молилась твоя мати"... Ікони пригадують дух матері, її молитву. На жаль, докладнішого пояснення, окрім цього короткого опису вийнятково важливої частини української хати, професор Щербаківський не подає, а ікони зачисляє до декоративно-орнаментаційного чинника в

цій хаті. А ці ікони і покуття були неодмінним елементом народного світосприймання, як це видно з цитованих вище рядків Нечуя-Левицького. Покуття в українській сім'ї було символічним місцем предків родини, які пригадували нащадкам їхню працю, молитву і долю, і благословення, яке давала їхньому життю головна ікона. Дивний зв'язок сім'ї з її минулим!

Не знайдете бодай короткої нотатки про покуть у нашій гасловій українській Енциклопедії НТШ, хоч знайдете згадку про неї в Українській Радянській Енциклопедії та Українському Радянському Енциклопедичному Словнику. Енциклопедія Українознавства НТШ кілька разів вживає слово „покуть" без будь-якого пояснення при описі української хати і деяких звичаїв.

В нашій літературі, навіть недавній совєтській, згадок про ікони в родинному українському житті є дуже багато. Вже „Изборник 1076" в своїх повченнях каже: „Іконі Христовій і Пречистої його Матері і всіх Святих його з вірою честь воздавай". Ікони творили з родинної хати малий домашній храм, а з сім'ї - домашню Церкву. В мистецьких картинах з родинного життя наш мистець все малює ікони на стіні. (Наприклад, Андрусева картина княжого бенкету і ін.). Біля головної ікони в цьому покуті горіла лямпадка у великі празники. Гості, що входили в хату, найперше робили знак св. хреста на собі, як у церкві, і тоді щойно віталися з господарями. Той звичай був поширений і практикований на центральних українських землях. Був і подекуди в Росії. На західніх українських землях він здебільша заник і, коли російські солдати-українці в 1914 році входили до наших галицьких хат і побожно хрестились та складали поклін перед іконами, наші галичани дуже дивувались. Сьогодні на тих землях все зникло - і ікони, і поклони перед ними в хаті. Зі звичаєм покуть і пошани до ікон зникло багато цінних ікон зі сивої давнини, їх понищено в різний спосіб, незважаючи на їхні великі духовні, мистецькі та історичні вартості. Ікони в минулому передавались з роду в рід, вони були родинною цінністю і спадщиною по прадідах. Ними батьки благословили своїх дітей, прийдешнє покоління.

Ікони в українській хаті не були всі однакової вартости, мали свою систему розміщення. Найважливішою була ікона Спасителя, потім Богоматері, і дальше - різних святих, серед яких св. Миколай займає окреме місце. На покутті була звичайно ікона Богоматері або Спасителя. Як бачили ми вже з цитати проф. Щербаківського, покуття - то був кут хати між східнім і південним вікнами у світлиці, проти вхідних дверей, де жила родина. У міщанській хаті, у того ж Щербаківського, не бачимо більшого ряду ікон, а радше головну в самім куті, три побіч неї і під нею одна. Це був священний куток, немов престіл у хаті. Тут на Різдво ставили „діда" („дідух"), тут теж на Різдво високо клали горщик з кутею і прикрашували її книшем, а в горщок ставили запалену свічку. Тут ставили обжинкові вінки і держали їх аж до першого засіву. Тут, на столі перед іконою, покритім вишиваною скатертю-обрусом, стояв хліб з грудкою солі. Інші ікони були розміщені, навіть у два ряди, на південній і східній стіні хати.

Проф. Щербаківський правильно завважує, що цей християнський звичай почитання ікон, що прийшов до нас з Візантії, і робить з хати немов храм-святилище, має свій початок з поганських часів Русі-України. Мабуть, в

тому місці в хаті, що зветься покуття, за поганських часів стояли якісь предмети – найчастіше сільськогосподарські продукти, овочі, ягоди, квіти, які символізували добрі таємні сили, духи, божків врожаю, добробуту. З поганських часів знаємо про духів, що їх звали домовиками, хованцями, годованцями, які пильнували дому і помагали господарям, хоч теж і шкодили. В християнстві заступили їх ікони, благословення і благодать правдивого Бога і Спаса і його святих. Душа хлібороба-селянина легко сприйняла таку зміну, в якій бачилось реалізм у вірі, хоч не заникли деякі звичаї з поганських часів, які можуть, як знаки, служити для почитування правдивого Бога, і тому християнство з ними не воювало. І тут при помочі ікон наше християнство сповнило те, що сьогодні так широко студіюється і стосується на Заході щодо поширення Христової віри, а саме т. зв. „інкультурацію". Християнство не нищить знайденої культури чи й духовости, але доповнює її і виправляє, не зранюючи душі народу в її прямуванні до вищих щаблів духовного і культурного життя. В християнстві заступили домовиків чи інші невідомі сили природи ікони, які символізували Божу присутність, Боже благословення, благодать, Божу поміч, які у вірі народу ікона давала, і про це каже той же „Изборник 1076": „З вірою честь (ікона) воздавай, яко к самим – то значить Христові, Богоматері і Святим – любовно в молитві глаголи". Дивитися на ікону, молитися перед нею – означає стояти і молитись перед тими, яких ікона зображує. Це те значення присутності зображеного, яку дає ікона.

Латинські богослови мають трудність у своїх прецизних богословських висловах пояснити цю *присутність*. Нарід в такі тонкощі не входить, а просто каже з Шевченком: „Взяли з собою Матер Божу", значить ікону Богоматері, значить її, її присутність. Те саме про Ігоря, що втік з половецького полону: „Игорь ъдет по Боричеви к святъй Богородици Пирогощей". Таїнство ікони – у вірі нашого народу. А що це дійсність, а не щось вимріяне, нарід бачив з помочі, яку ікона, зображена Особа, йому подавала і основою до цього були християнські правди, які нарід вивчав в церкві через проповідь, а головно через Літургію, і практикував у своїй хаті перед іконами, неначе продовжуючи в хаті Літургію молитви. Символи з поганських часів – як дід, віночки квітів, хліб, сіль, куття залишилися як видимі знаки великих Божих дарів, які реалістично говорили про Божу опіку, милосердя, а ікони говорили своєю мовою красок, форм та особами з історії спасення – про Божу присутність як свідки Божих діл в історії, яка підтверджувала вимоги і потреби надприродного в людській душі. На це звернув увагу львівський письменник Роман Федорів у своєму романі „Єрусалим на горах", і не як богослов, а спостерігач життя нашого народу, описує те значення ікони в родиннім житті. Син-комсомолець не може з рідною мамою проводити антирелігійну роботу, а від нього цього вимагають: „Я не міг їм (провідникам комсомолу) сказати, що мамі, певно, було потрібно бодай зрідка скупати душу в урочистому церковному слові, а вечорами – в молитві, у безконечному шепотінні слів; у розмові з Богом, з іконами мої мама знаходили умиротворення і спокій; молитва як чисті води, омивали жінку від денних прогрішень, очищали від суєти". І далі: „Це було дивно, а може, й страшно, бо,

пам'ятаю, коли був малим, вони (мама) постійно навертали мене до образів, вчили розпізнавати на них лики того чи іншого святого й казали: „В того святого проси здоров'я, в того – ласки й удачі, в того – любові, в того – мудрости, а у святого Николи проси, щоб благословив твою дорогу". Вони вірили, що в іконі дивним чином присутній святий дух, сам, може, Господь Бог".

В одній з п'єс Миколи Куліша, коли родину Ісаї Олесійовича виселяють, конфіскують майно, і засвідчуючи, що справді родина в своїй хаті перестала існувати, дочка Гуски каже, що забрали „всіх чисто і навіть назавжди, бо з іконами". Коли забрали ікони – значить забрали в сім'ї все. Таке органічне пов'язання української сім'ї з іконами. Так треба розуміти вже цитовані слова Шевченка з „Іржавця":

Як покидали запорожці
Великий Луг і матір Січ,
Взяли з собою Матер Божу,
А більш нічого не взяли...

На вівтар з іконою в українській хаті звернув окрему увагу сучасний письменник і етнограф Василь Скуратівський з Полісся у своїм творі, який назвав „Покуть". Він каже, що те слово для сучасників майже невідоме, а молодше покоління в містах і не знає первісного значення цього терміну. Письменник в деталях описує значення ікони на цім вівтарі української сім'ї. Цей кут хати має бути до сонця і вікно біля нього називається покутнім вікном і робиться його теж на схід сонця. То було святе місце. Для тієї головної ікони – Спаса або Богоматері приготований був і окремий рушник, що звався „божник", і його кінці сягали лави під іконою. Рушник прикрашували паперовими або засушеними квітами рути-м'яти. Під іконою була лямпадка, як в церкві панікадило, і в часі свят її запалювали, „щоб ангели прилітали до оселі". Це та повна присутність божественного (враз з ангелами), що її дає ікона у вірі народу. Скуратівський вичисляє більше посвячених речей, що лежали на покуті, ніж Щербаківський: квіти, посвячені на Маковія (подекуди на Успення), страсна і громнична свічка проти громів, вода з йорданського водосвяття (гагіязма), яку давали пити хворим, кропили нею пасіку, збіжжя, людей, що вибирались в дорогу, галузки свяченої верби з квітної неділі, якою виганяли вперше корів і овець на випас. Самі речі для захорони селянського добра перед нещастями і їхнє місце було біля ікони у цім святилищі української сім'ї. Речі, які своє освячення отримали на Літургії в церкві.

Далі зацитую: „Покуть, як бачимо, традиційно був найсвятішим місцем в оселі. Найпочеснішим гостям (згадаймо відоме прислів'я: 'Посаджу я батька та на покуті') обов'язково пропонували сідати біля божниці. Тут проходило майже все життя людини – від народин і до смерти. Коли з'являлася в родині дитина, то першу купелю робили на покуті. Тут мав стояти й обрядовий горщик каші, коли справляли хрестини, а поруч садовили накликаних батьків та бабу-повитуху". Коли помер хто в родині, його клали головою до покутя. Тут ставили, як вже згадано, коливо (кутю) для померлих душ з родини – на Свят-Вечір, у великий піст, на Великдень та в поминальні дні смерти за небіжчиків. Покуть – це було місце спільних молитов родини – вранці, вечером, в часі різних потреб, трагедій. Пошану іконам мав дати

кожний гість в хату, навіть чужинець. Скуратівський подає цікавий факт з часів Мазепи: коли ...„шведи, перебуваючи на запросини Івана Мазепи допомогти протистояти російській армаді, заходили в селянські оселі й не знімали головних уборів та не хрестилися до покуття, то це викликало величезне незадоволення. Глибоковіруючі селяни вважали чужинців „богохульниками" та „антихристами". Сучасники засвідчують, що саме цей факт значною мірою посприяв поразці Мазепи...".

Скуратівський пише: „Це було, можна сказати, овтарне, престольне місце в оселі, яке зберігало родовід од лукавих та грізних сил"... Письменник малим хлопчиною молився перед іконою покутя, щоб його батько вернувся з німецького полону. І батько вернувся. Автор каже: „Відтоді покуть став для мене святим місцем в родовідній оселі".

Значення ікони в сім'ї як „малій Церкві", отже, не є тільки милим релігійним сентиментом. Покуть справді творив в сім'ї малий храм, малу духовну Церкву, з Божою благодатною присутністю в ній через ікону. Тому в давніших часах в Україні в неділі і свята по обіді в родині, і для сусідів, читалось Минеї, життя святих чи псалтир. Покуть був престолом, усі молитви відбувались перед ним, усі родинні обряди сповнялись в цьому священному місці, у цій дивній сімейній літургії перед іконою.

Все те заникло в часі жорстокого XX століття, все те треба б повернути з відновленим у нас культом ікони. Спонукою до цього мають постанови II Ватиканського собору і слова про родину як „домашню Церкву" в устах теперішнього Папи. Додати б можна, що в сучаснім благовістуванні почалась дуже успішна практика домашньої катехизи. З припиненням навчання релігії і релігійного виховання в школах створилась потреба те виховання здійснювати по домах, по родинах. Не діти ідуть до катехита, а катехит іде до дітей і їхніх батьків. Як же в таких ситуаціях придався б покуть – цей престолик серед домашнього вогнища, біля якого відбувається молитва, сімейні обряди і проповідь Євангелії!

Тямити треба, що ця велика наша християнська традиція сім'ї як домашньої Церкви, яку творять ікона і покуть, на століття попередила ідеї, які здійснюються тепер, в другій половині нашого століття. Наше християнство було пов'язане з іконами зразу з нашим охрищенням і літопис занотовує, що Володимир по своїм охрищенні „поима сьсуди церковныя и иконы на благословеніе себь", а Митрополит Іларіон міг в першій половині XI-го століття казати до праху Володимира: „Виждь і град величьствомъ сіящь... виждь градъ иконами святыих освъщаємъ" і сталось це в той спосіб, що ікони прийшли на місце поганських бездушних ідолів: „капища разрушишася у церкви поставляються, идоли съкрушаються и иконы святыхь являхуся".

Ідея сім'ї як „домашньої Церкви" сягає Отців Церкви. Світочі Церкви вже в перших століттях бачили великі завдання сім'ї, яка виховує нових членів Божого Люду від перших років життя нового потомства, чим родина стає справді першою клітиною Церкви. Батьки є першими вчителями і провідниками віри і Христової благовісті для своїх дітей. Роблять вони це молитвою, словом, християнським способом життя кожного дня, своєю поведінкою і прикладом життя. Вплив цей був великий. В наших часах велику

частину цього виховання забрало від родини спуспільство своїми школами та іншими засобами. Сьогодні природний вплив батьків зменшився, значення тієї „домашньої Церкви" підупало або й зовсім згубилося, з великою шкодою для нового покоління, а з цим і для народу і держави. Тому такі сильні заклики Церкви до віднови „домашньої Церкви", до віднови культу ікони в сімейнім вогнищі, до віднови традиції покуття.

Між Отцями Церкви на Русі відомим був св. Іван Золотоустий (347-407). Він заохочує, щоб те, що слухалось в церкві, пригадувалось вдома, і це має робити голова родини – батько. Золотоустий каже: „Нехай говорить домашнім (в оригіналі „тимэ) чоловік (батько), що він чув тепер, нехай слухає жінка, вчаться діти, вчиться челядь і нехай дім ваш стане церквою, щоб прогнаний був диявол і ворог нашого спасення; і нехай спочине там благодать Святого Духа і всякий мир, і згода укріплює мешканців дому". В іншій гомілії цей великий проповідник кличе: „Зроби з дому твого церкву!".

Мав би наш покуть мати дуже глибокі коріння. Основою до цього є таки наш характер і прикмети нашої релігійности перед хрищенням, потім вплив християнства, яке не натрапило в нас на спротив і знайшло в українській душі пригожий ґрунт. Ми були націю селянською, з психікою, властивою для людей, що живуть з природою і з неї черпають свою релігійність та світогляд, чим різнимось від росіян, на що вже звернув увагу М. Костомаров.

Треба б дослідити акуратними студіями, як перейшли з Києва наші ікони і наша пошана на північ, на російські землі, як в нас і в росіян творилась віра в їхню силу і участь в житті і релігійності, зокрема у вихованні сім'ї. Різниці очевидно великі, і на це потрібні студії. Чимало вартостей, що відносяться до ікон, і чимало наших ікон росіяни приписують собі, користаючи з довгих століть політичної ситуації, в якій Україна була їхньою колонією. Коли взяти літературу нашу і російську, то в українських письменників знайдено більше згадок про ікону і її виховне значення в житті українця, ніж в літературі російській.

Нам треба нашу ікону поставити високо перед християнським світом, зокрема її виховне і еклезіяльне значення в сімейному житті нашого народу. Ми дотепер не створили богословії ікони, хоч маємо на це солідну основу в нашому житті. Наша ікона пережила в XX столітті гоніння, і ми їх багато втратили, та саме вона причинилась до збереження віри, до виховання покоління в християнськім дусі. Іконі нашій належиться наша вдячність, поклін і прослава.

Олександер ДОМБРОВСЬКИЙ

КРУГЛА ДАТА ЧИ memento ІСТОРІЇ?

На порозі третього тисячоліття християнської ери дзвін Вічности нагадує про „повню часу" історизму нашої плянети в хронологічному аспекті. У зв'язку з тим постає питання: чи це тільки кругла дата, лише більшого маштабу, чи феномен-закрут на тлі світової історії, пов'язаної з трансцендентальним світом?

Коли минало перше тисячоліття нашої ери, в тодішньому християнстві так звані міленаристи поширювали вістки про „кінець світу" й прихід Христа. Та час минав, а надії міленаристів не справджувалися. В руслі історичного процесу потекли дальші роки, десятиліття і століття до океану Вічности, й з кожним століттям людство нашої плянети наближувалося до порога 2000-ліття. Виявилося, що кінець першого тисячоліття не був тією „повнею часу" історизму нашої планети, як це думали міленаристи. Програма історичного процесу людства ще не була вичерпана. Керований рукою Найвищого Підмета історії, цей процес доходив щойно до половини дійового шляху в напрямі гльобальної „повні часу". До речі буде взяти до уваги, що хода історії мала тоді назагал европеоцентричний характер, а християнська ойкумена знаходилася на европейському континенті. Центрально-азійський простір керувався своїм стилем життя, а чорний континент потопав на дні примітивного буття. Вийшовши з епохи античної цивілізації геллено-римського стилю й переживши катаклізм доби великого переселення народів на довгому евроазійському шляху, етнічні маси европейського континенту почали кристалізуватися в національному й політично-державному аспекті. В тому ж напрямі формувався процес інтелектуально-культурних надбань на тлі загального побуту цивілізації з соціо-економічними і технологічними змінами, які відповідно змінювали зовнішнє обличчя европейського світу. Але цей мав протилежну сторону медалі: від гуманізму й позитивізму новітня культура повернула до крайнього раціоналізму і врешті до матеріялізму. Інтенсивна індустріялізація загострила соціяльне питання. Капіталізм, усе більше розростаючись, опинився перед усе більшими викликами суспільства. У вирі тих соціо-економічних змагань наступало зубожіння людського духу, релігійно-церковного життя. Релігійний формалізм, індеферентизм, „цивілізований", а відтак і розхристано-воюючий атеїзм все більше проникали в уми й серця віруючих людей, ширячи духове спустошення. Все ширший інтелектуальний простір завойовували для себе поняття „просвічених християн", „на-

укового матеріялізму". Невдовзі ці „теорії" виказали своє практичне обличчя на Сході Европи. Матерія замість Духу почала все сміливіше, все відвертіше атакувати трансцендентально-теологічні вартості. Релігійно-конфесійні конфлікти й війни, замість наближення людини до Творця і любови до ближнього, приносили кров і спустошення. Доба Реформації й Контр-Реформації стала свідком, як можна убивати людей „ad maiorem Dei Gloriam". Давній духовний конфлікт між двома християнськими цивілізаціями – візантійським Орієнтом і романським Окцидентом – доповнював ривалізуючу, нездорову атмосферу релігійно-церковного життя християнської Европи. Наполеонівські війни і Весна народів у великій мірі змінили політичне лице Европи, національно-льокальні події котилися в напрямі Першої і згодом Другої світової війни, які, особливо Друга, нагадували жах і руїну з доби мандрівки народів. З відкриттям нового континенту почала кристалізуватися нова европо-американська цивілізація, а останніми часами – афро-американська, яка ще й до сьогодні перебуває in statu nascendi.

У XX ст. виплодилися в Европі два апокаліптично-політичні монстри, залишивши глибоке патологічне тавро на тілі европейської цивілізації – совєтсько-большевицький режим, обтяжений, крім усього, спадком з російського нігілізму і формалізму казенного православ'я, а з другої сторони – злочинний гітлеризм в країні (о, іроніє!)... Реформації. Ці явища соціо-політичної патології вимагають ще основних дослідів в царині психоісторії. Наведені тут явища, події й факти творять зміст хронологічного відтинку від XI до XX століття, тобто другого тисячоліття. Перші століття нашої ери – це дитячий вік християнського світу, льокалізованого переважно на европейському терені; середньовіччя – молодий вік; часи релігійно-конфесійних і наполеонівських воєн – перезрілий, бальзаківський вік нашої планети; і вкінці найновіша доба – пристаркуватість і приспішений процес старіння.

Наша планета-бабуня пережила всі можливі форми і способи людського психо-культурно-духовного, соціо-економічного й політичного співжиття – від родового устрою до національно-державного ладу, від примітивних концепцій йонійської філософії античної Геллади – до модерного жонглерства філософічними критеріями, від камяної сокири й лука – до атомової зброї. Одинока технологія має ще певні, хоча й обмежені, обрії перед собою. Програма життєздатности нашої планети – не безмежна. Вичерпуються людські фізичні й духово-інтелектуальні можливості та природні ресурси. Земля, людська колиска, скрипить від турбот соціо-економічного, політичного характеру й світоглядово-ідеологічних ізмів, недомагань серця – angina pectoris – етично-моральних проблем, демографічно-екологічних негараздів. Такий балянс історичного розвитку нашої планети – від кам'яної сокири до закам'янілого сумління сучасного людства. Це не песимізм хворобливого „малоконтанта", це погляд на дійсність критично думаючої людини, не запамороченої порожньою фразою „якось то буде". Відчуваючи підсвідомо Дамокловий меч невідворотности, сучасна людина починає мріяти про якийсь напівказковий „новий світовий порядок", але як той „порядок" мав би виглядати, на яких принципах мав би бути побудований – це покищо велика загадка. Куперіянівська філософія „якось то буде" зацитькує сучасну

людину, як мале дитя, а успіхи технології мають спонукати до оптимізму. На жаль, ті успіхи не покривають собою все очевидніших знаків регресу, й майже на кожному відтинку людського життя. Людство не бачить їх чи не хоче бачити? А хто не ховає голову в пісок, той вопіє в пустелі. Одиниці намагаються звернути увагу світу на скриньку Пандори й показати людству, що йому загрожує з кожним роком зростаюча організована, як льокальна, так і міжнародна, злочинність, скрізь бере верх коррупція, мафія, скрізь зазнає невдачі традиційна родина, скрізь панує шалена погоня за грішми і матеріяльними вартостями. Матерія стала предметом культу модерної людини. В цьому дусі виховуються молоді покоління, позбавлені ідеалізму, моральної можливости, духовної окрилености. Дванадцятирічна дівчина стає матір'ю, а п'ятнадцятирічний хлопець - батьком. Або ще маркантніша „родзинка" новітньої „соціології": чоловік „вінчається" з іншим чоловіком, адоптують чужу дитину й починають творити... „родину". Якщо вважати, що родина - це підставова клітина суспільства, то чи народний організм з такими „родинами" можна вважати здоровим? Чи не є така „родина" викликом Творцеві, який сотворив чоловіка й жінку та поблагословив їхнє подружнє життя? Чи це не „цивілізовані" Содом і Гомора?

Ліберальні кола толерують це згубне явище з позицій... пошани до людських прав.

Сьогоднішній стан цілого християнського світу з усіми його конфесіями вимагає новітньої Реформації, а вона повинна б починатися тим разом від ... протестантизму. Бо коли б Лютер, Кальвін та інші реформатори встали з гробів, то не впізнали б сучасного протестантизму. Він затратив ціхи й принципи первісного пуританізму, а його Церкви еволюціонували здебільша до характеру соціяльно-харитативних інституцій еклезіястично-пацифістичного стилю, втративши якості „воюючої Церкви" в аспекті місійної євангелизації світу „на свідоцтво всім народам". Релігійна картина цілої християнської ойкумени залишає багато до побажання. Народні маси вдовольняються конґльомератом релігійно-фолкльорного характеру, а „просвічені" кола інтелігенції перебувають на межі між вірою й невірою, або потай, без розголошення, схиляються до „цивілізованого" атеїзму. Інтелектуальна еліта трактує релігію, як соціо-культурно-харитативний чинник, бо релігію запрягають досить часто до воза практичної політики. Всі назагал признаються до своєї релігії чи конфесії і для годиться відвідують вряди-годи свої церкви чи доми молитви та відзначають календарні свята згідно з традицією, як наказує „віра батьків". А поза тим ніхто в товаристві не говорить про релігію, бо це, мовляв, не належить до доброго тону.

Окремою темою є ставлення представників науки до релігії. В науковому світі існує такий, правда, неофіційний, погляд, що теологія - це радше псевдо-наука, а не повновартісна наукова дисципліна, бо вона, мовляв, не опирається на фактологічний ґрунт. Тому в альтернативній парі „креаціонізм - еволюціонізм" треба вибирати еволюціонізм, бо він базується на реальних можливостях. Насправді ж еволюціонізм тримається майже на самих гіпотетичних міркуваннях. Креаціонізм зі своєю аксіомою: ex nihilo nihil fit та наголошуванням передумови творчого акту - prima causa - опертий на вну-

трішньому сенсі людського і загальносвітового буття. Тому є більш ніж досить підстав зарахувати теологію до точних наук. Коли в еволюціонізмі гіпотетичні міркування користуються методою індукційною (від амеби до космосу), то креаціонізм спертий на дедукційному способі людської думки – все починається від Першої Причини, тобто Творця, як надрядного творчого чинника панкосмічного творення. Проблема недоцінювання науковим світом теології полягає, мабуть, в тому, що він запаморочений досягненнями модерної технології, яка від часу індустріяльної революції зробила гігантський крок вперед та вмовила людину, що вона є неперевершеним підметом глобального історизму й перед нею стоять необмежені можливості опанування космосу.

Подібні критерії думання не залишають місця для метафізичних понять, а релігію з її теологічною системою, Біблією, зводять до мітології і фолкльору, як музейні експонати. Духовість переважної частини сучасного людства вагається між релігійно-церковним формалізмом і з другого боку – атеїзмом. Такий стан знаходимо серед різних конфесій християнського світу, а винятки лише потверджують загальне правило. Подана картина не навіяна песимістичним сприйманням світу. Такою є довколишня дійсність. Живемо в добі, прототипом якої є протоісторичні Содом і Гомора, де матерія заперечує нахабно Духа. А втім, що можна очікувати від широких мас суспільства й взагалі від секулярних чинників, коли далеко не всі речники церковни-теологічної домени дотримуються віровчення й етично-моральних принципів? Скільки було в минулому й є тепер інтелектуалів в галузях теології, які світоглядово заражені лібералізмом, тобто протиставляють себе ортодоксальному credo в аспекті біблійної екзегези й герменевтики, а навіть в домені самої христології. Це вже не питання церковної дисципліни, а відхилення догматичного порядку. Залишаємо вже на маргінесі порушення етично-моральних принципів, як справи людської недосконалости. А як виглядають справи на відтинку політизування релігійних понять – це окрема проблема, якій можна присвятити цілі томи монографічного характеру, лише в пов'язанні з християнством, не кажуче вже про інші релігії. Коли хрестоносці у своїх походах здобули Єрусалим, то перш за все вирізали мусульманів і жидів. А в новітній історії..., а в сучасній... – доспівайме собі самі ту невеселу пісню. Знаємо, що релігійні війни були особливо жорстокі. І цей аргумент представники войовничого атеїзму використовують проти релігії. А при модерних методах впливу на розум і психіку, при систематичній індоктринізації матеріялістичного світогляду людина втрачає смак до метафізики і скочується у пропасть зневіри. Ідеологічний матеріялізм поєднується з життєво-практичним і розростається відкритою раною на духовому організмі сучасного людства. З жахом спостерігаємо, як молоде покоління підпадає під згубний вплив „дивілізації". Психологи, педагоги й навіть церковні чинники безсилі цю тенденцію змінити.

А яке твоє ставлення до того, що діється довкола, українська людино? За допустом Провидіння, руcько-українська національна спільнота зі своїм пра- і протоісторичними корінням трипільського, а може навіть ще й дотрипільського походження, знайшлася між Орієнтом і Окцидентом, на

межі двох діяметрально різних цивілізацій. Але Русь-Україна – це Европа, і український народ скріпив свій европеїзм культурними досягненнями й запечатав своєю кров'ю, бо був охороною тієї цивілізації і форпостом християнства у змаганнях з азійськими номадами. За спиною українських воїнів Захід розвивався, міцнів і збагачувався культурними досягненнями. Українське козацтво було на Сході Европи оборонцем християнської віри й відіграло значну ролю в розгромі турецьких збройних сил під Віднем. А як Захід віддячувався нам, колись і тепер?

Тяжко тут не писати сатири. Як каже приповідка: старе добро забувається. Чи оплатилося захищати таку псевдохристиянську цивілізацію Заходу, з якої виросло стільки матеріялізму і фарисейства, індиферентизму, безбожництва й нігілізму? Коли кращі сини й дочки українського народу конали в підвалах совєтських репресивних органів, на засланнях, а мільйони гинули від організованого червоною Москвою масового голоду, політики Заходу попивали шампанське в товаристві совєтських представників. Протестанти зі Світової Ради Церков спрягалися зі совєтськими безбожниками у попівських рясах. А як виглядає Америка, перші поселенці якої були пуританами? Основним показником цивілізації, за змістом християнської, є не хмародери, матеріяльні надбання та атомова зброя, а перш за все духова культура, заснована на вірі в Творця й дотриманні Божих Законів. Бо Христос умер за наші гріхи, тобто за наше ігнорування Божих Законів, не на те, щоб ми продовжували це чинити. Захід, на жаль, не може похвалитися істинно християнською цивілізацією, а сама риторика не переконує нікого.

Україна протягом новітньої історії, як живий доказ мартирологу – це своєрідний духовий антипод до „цивілізованого Заходу" евро-американського стилю. Предок українства, трипільський ратай, кристалізувався духово в антропо-географічно-кліматичних умовах русько-українського Півдня, орав своє ниву урожайного чорнозему й, прив'язаний до своєї Землі, вів життя чесного хлібороба і йшов рівною дорогою інтелектуально-культурного розвитку. Той аґрикультурний стиль родово-громадського життя ввійшов у етно-психічну структуру українського національного організму аж до новітніх часів, і навіть жорстока совєтська дійсність не змогла видерти з української душі духові надбання багатьох століть. На жаль, совєтофіли Заходу (Ленін називав їх „корисними ідіотами") на хотіли бачити, що московсько-російський експансіонізм загрожує ґльобальній цивілізації згубною ідеологією і злочинною практикою. Частинно скалічена безбожним совєтизмом українська етно-психічна цілісність зможе залікувати свої духові рани й повернутися до первісного стану релігійного й національного життя. Відродження української державности сприятиме тому прогресові. Бо лише в умовах повної релігійно-конфесійної, культурної й політичної та особистої свободи (певна річ, без анархізму й гуляйпілля) українська людина як індивідуально, так і соборно може виказати свої духові, інтелектуальні й фізичні сили.

Ювілей 2000-ліття християнської ери нагадує нам символічну фразу – Ex Oriente Lux: Світло Христової Науки прийшло з Орієнту. Згідно з реляцією євангелиста Івана, Христос сам сказав про себе: „Я Світло світу. Хто йде

слідом за мною, не ходитиме в темряві, а матиме Світло життя" (8:12). Великий Учитель з Назарету світлом Своєї Науки освітив людські уми та загрів їхні серця, але грандіозний спалах Євангелії почав з кожним століттям щораз більше згасати, в наслідок чого в нашій „освіченій" добі горять зорі на фірманенті людських душ. „Єгипетська темнота" сучасної цивілізації покриває людство. Задушевна мрія - щоб Україна зі своїм мартирологічним минулим наблизилася до згаданого Світла й стала його активним носієм, яскравим речником психо-культурних вартостей і християнських чеснот на Сході Европи. Історично-психокультурна харизма багатостраждального українського народу і його геополітичне становище спонукують його до месіяністичного покликання на Сході Европи. А доба, в якій живемо, набуває все виразніших апокаліптичних ознак. Український нарід, який перейшов символічне Червоне море історичного горя протягом століть, а особливо в останньому, і дійшов до Ханаану власної державности допустом Провидіння (всупереч опорові сучасних амаликитів і филистинів), покликаний найвищим Підметом історії до культурно-духовного месіянізму. Це не крилата фраза, а вимога нашої доби, диктована і реальними, і абстрактно-надземними факторами психоісторичного процесу апокаліптичної доби - це реалії метаісторії, правдоподібно, кінцевого закруту історичного процесу в напрямі духовного оздоровлення нашої плянети, де „на оновленій землі врага не буде супостата", а „люди" будуть справжніми людьми.

Коли надійшла „повня часу", наступив Перший Адвент, а після свого відходу „до Отця" Христос заповів своє Друге Пришестя, до якого людство наближається з кожним століттям, роком і днем. З тим пов'язаний євангельський клич: пильнуйтеся й моліться, бо не знаєте ні дня, ні години, коли Господь прийде! Це кульмінаційна точка христологічних сподівань з їхнім сотеріологічним завершенням. Без того завершення християнізм позбавлений самої сутности і недалеко відбігає від земного сократизму. Та Ісус з Назарету - не гебрейський Сократ, а Христос - Логос, „без якого ніщо не сталося, що сталося". Він заповів і додержить слово, дарма, що модерна людина не спішить це слухати. І на те є відповідь: хто має вуха, нехай слухає! І ти, українська людино, не затулюй слуху свого серця на слова Того, Хто є живим втіленням предвічної Правди...

Герман ГЕССЕ

ПРОЧИТАВШИ „Summa contra gentiles“

Здається нам, що все-таки раніше
Життя було і краще, і чесніше.
Не знав ще розум з правдою розлуки,
Була ще мудрість посестра науки,
Душа людська була іще невтомна,
Як ми про це читаємо в Платона.
Ох, і щоразу, як вступали ми
В духовний храм Аквінського Томи,
Беззастережно вірили йому
І скрізь ми правду бачили саму.
Тодішні люди і тодішні долі
Ввижались нам в якомусь ореолі,
І все було прекрасне, повноцінне,
І все складалось в бездоганне ціле.
Натомість ми, пізніші покоління,
Нікчемна паросць доброго коріння,
Метаємось, б'ємо крильми по стелях.
І хто ми є? Блукальці у пустелях.
Що знали ми, крім сумнівів і муки?

Але колись, можливо, наші внуки
І ці терзання наші, й наші долі
Побачать теж в якомусь ореолі.
Можливо, й ми їм будем саме тими –
Просвітленими, мудрими, святими,
Бо вже вони почують тільки міти,
Глухе відлуння нашої доби,
Про наше перетліле лихо
Й пригаслий попіл боротьби.
І той їм стане світочем життя ще,
Кого терзали сумніви найтяжче.
Хто шлях шукав крізь відчай і знемогу,
Покаже їм до істини дорогу.
І може, в цьому й суть одвічна руху,
Глибин його потужна течія:
Живе в нас дух, безсмертний геній духу,
Він переможе, а не ти чи я.

Переклад з німецької Ліни Костенко

„МОЄ ЖИТТЯ НЕ БУЛО ДАРЕМНИМ“

(згадує Федір Глива, воїн УПА)

Мій батько народився в 1875 році у селі Пашова Сяноцького повіту. Там же народилася і моя мати, у 1883 році. Вони побралися1900 року і виїхали на заробітки до Америки. Повернулися 1913 року з трьома синами. Стефанові було сім років, Іванові – п'ять, а Миколі – два. За гроші, зароблені в Америці, батьки почали будуватися, але війна перешкодила; батька взяли в австрійську армію, він потрапив у російський полон і повернувся додому аж 1919 року.

У полоні пережив багато різних пригод, про які нам розповідав пізніше. Згадував, що деякий час працював у козака біля Вороніжа, і той козак показував йому посередині міста хрест, який був межею між „кацапами“ і „хохлами“. Той хрест, – він казав, – „кацапи“ перевернули і посунули кордон на 300 км. на „хохляцьку“ землю. Батько розповідав, як примушували українських дітей на Вороніжчині говорити російською мовою. Він також згадував свого друга Петра, що був родом із сусіднього села і також перебував у полоні, друга, якого вбили червоні ленінські гвардійці за те, що не хотів їм віддати 20 копійок своєї платні.

Повернувшись у рідне село, батько добудував хату, купив у поміщика землю, господарював. Тепер він постарався. Народилося ще троє синів: Федір (1920), Дмитро (1924) та Йосиф (1928). Цей наймолодший наш брат Йосиф загинув як вояк УПА у 1945 році. Батько працював тяжко в Америці і тяжко трудився дома. „Хто работає, той має“, – любив він казати. Жили ми добре.

Оте наше добро, здобуте мозолями батьків, стало для нас великим горем, як прийшли „вислободителі“ 1939 року. Батька називали „кулаком“, „ворогом народу“. Він пережив владу Сталіна, а потім і владу Гітлера. 1944 року його знову „вислободили“ і тут же передали іншій владі – владі Народної Польщі. 1947 року під час Акції „Вісла“ мого батька вигнали силоміць із рідної хати, перевезли на померанські піски, в село Стовєнціно, дали йому там півхати, а в другій половині хати були хліви польського господаря. Там здохла його єдина живителька – корова, і тоді він придбав козу, бо ж потрібне було молоко для внуків, які перебували з ним. Помер він з голоду і з жалю 1952 року, а мати ще помучилась і вмерла у 1957 році.

Село Пашова мало 280 господарств, приблизно 300 родин. За національним складом там було 275 українських родин, які до 1939 року писалися

„руснаками", 15 польських родин, званих „ляхами", 10 єврейських родин, яких називали „жидами". Поміщицькі родини (жидівські) 1939 року втекли від совєтських визволителів до Польщі. Вони мали в Кросно нафтодобувні свердловини. Поляки з Пашови, Ридель і Сосновський, які організували в нас „шляхту загродову", викрикували на нас „русінське свінє", були забрані разом з родинами і вивезені „товаріщамі" на „білі ведмеді".

Вже в 1940 році почалася колективізація. Хтось убив голову колгоспу. Казали, що то „баптисти" його застрелили. Тоді заарештували в Пашові 18 чоловіків. Половина з них не повернулась. Вони були замордовані у Самбірській в'язниці разом з кооператорами. Багато хлопців з Пашови забрали до Червоної армії. 1941 року почалась війна. З фронтовиків повернулось додому після війни дуже мало, 5-6 осіб. З УПА так само майже ніхто не повернувся. Молодь Пашови тих часів уся пропала.

За німецької окупації в Пашовій урядували „фольскдойчі", поляки із Сілезії. Найвідоміший у нас був Созанський, який організував на колишньому маєтку поміщика (єврея) „Ligensshatt". Він повідбирав корови у бідних людей. Один з таких бідняків наших, Іван Сорока, хотів узяти свою корову на певний час на своє обійстя, і тут на нього напали „гестапаки", забрали корову, а його відвели до табору смерти. Туди ж забрали і нашого єврея Гусєра, який приймав молоко в сільській молочарні.

„Фольксдойчі" говорили польською мовою. Мали в своїх руках всі уряди в Сяноці. Виконували плян вивозу молоді на примусові роботи до Німеччини на 120 відсотків! З Пашови вивезено до „Reichu" понад 200 осіб. Забирали людей з кожного дому по одній особі, а подекуди - і по дві. Мало хто повернувся з Німеччини. Одних совєтські вояки транспортували просто до Казахстану, інших зупиняла міліція обивательська, грабувала і не допускала до рідних домівок.

Почалося наше життя в Народній Польщі. До війни ми жили з поляками в Пашовій у злагоді. Мали конфлікти лише з двома польськими родинами - з Ридлями і Сосновськими. Поляки були посвоячені з українцями. Вони ходили до греко-католицької церкви, святкували наші свята, і свої римо-католицькі празники. Говорили чи, як ми казали, „бесідували нашівською мовою". 1947 року під час Акції „Вісла" їх разом з нашими людьми виселили на померанські землі. Залишилися в Пашовій лише дві польські родини - Шостаки та Колодзєї, чиї сини служили в міліції обивательській. За якісь заслуги залишились у нашому селі також дві або три українські родини. Але та Пашова, яку я пам'ятаю з малих літ, зникла.

До школи я почав ходити 1927 року. В 1934 році закінчив семилітку. Моїми вчителями були поляки. Пані Робачевська вчила нас співати польських патріотичних пісень. „Nie bedzie german plut nam w twarz" - ота пісня запам'яталася мені на все життя. Не дивно, отже, що і в мене зродився „мій патріотизм". Я поклявся в душі, що не дозволю, або герман чи поляк плював у моє обличчя.

У Пашовій була школа плянеристів, що мала свої ремонтні майстерні, де велось теоретичне і практичне навчання. Там я працював три роки (1936-1939). Серед поляків я збагнув, що як „русин" мушу займати другорядне

місце. Мене ображали і принижували. Якщо я хочу бути різвним з ними, то – пропонували вони – мені слід перейти в католицьку віру і змінити національність, тобто стати поляком. 1930 року у Пашовій побудували школу. Прийшов новий директор, Михайло Дум'як. З дітьми він розмовляв тільки польською мовою. Займався садівництвом. Його дружина, пані Лебіщак, розмовляла по-українськи і вчила нас „руську мову". Була то тодішня галицька говірка.

З приходом „ослободителів" у вересні 1939 року я довідався, що Дум'як був родом із села Нагуєвичі, по матері навіть „кузин" Івана Франка. За його ініціятивою школу в Пашовій розбудували. Кількість учителів з чотирьох збільшилась до 13. Утворилася неповна середня школа. Була можливість учням, які недавно закінчили початкову освіту, довчитись, одержати свідоцтво за десятирічку. Я використав цю можливість і склав іспити за середню школу.

1940 року мене рекрутували до Червоної армії. Я потрапив на полігон в Добромилі, Яворові, а пізніше – до Кам'янки-Струмилової. Там була початкова школа плянеристів. Була техніка – 4 трактори, 1 комбайн, 2 літаки „кукурузники". Нас вчили обслуговувати цю техніку, стріляти з російських двометрової довжини карабінів. На політгодинах викладався предмет „Сталінська конституція". Ми щодня маршували надовкола своїх бараків і співали „Єслі завтра война".

Війна справді почалася „завтра". Тобто 22 червня 1941 року. Високе начальство повтікало. Менше – повело нас „вперьод – на Запад!" Все змішалось: „бойци", кіннота, гармати, цивільні люди. Уздовж дороги лежали мертві і поранені. Тиждень тривав отакий „фронт", а далі – похід в другу сторону – на схід. Але там, перед нами, на сході вже був „герман".

Перші полонені. Тепер ми знову йшли на захід. Я – в таборі полонених у Перемишлі. Тяжкий голод. Інспекція полонених. Німець наказав комсомольцям виступити вперед. Потім монахині запитались, хто знає „Отче наш" і „Богородице діво". Я знав. Мене відпустили додому і наказали зголоситися на Ortkomandi. Пішки я пройшов 70 кілометрів і за три дні був уже дома. Я не пішов до Орткоманди в Сяноці, а зголосився до Українського Допомогового Комітету. Голова комітету Біланюк та інспектор українських шкіл організували набір учнів до гімназії в Ярославі і до Учительської семінарії в Криниці. Я вибрав семінарію, і до червня 1943 року здав іспити за чотири семестри. Дістав право вчителювати і вибрав собі село, де бракувало вчителя. В червні 1944 року совєтські партизани з'явилися в наших околицях. Я повернувся до Пашової.

Наближався фронт. Совєтські партизани перейшли через наше село в Карпати. За ними гналися німецькі жандармські підрозділи. В липні 1944 року до Пашови прибула сотня УПА. Заквартирували стрільці по хатах. 20 фірманок довезли в Пашову харчі із магазинів нафтокопальні Ропенка. Кожному господареві дали по мішкові муки. Було наказано напекти хліба і насушити сухарів. УПА готувалась до затяжних боїв.

Совєтський фронт наближався. Сотня УПА відійшла на південь. Сухарі були змагазиновані на горищі церкви. Німецькі війська окопалися на гребені Солонських гір. Пашова опинилось в руках совєтів. Німці тримали під

контролею залізницю від Устрік до Сяніка, били з гармат по Ділові та Граници, де були „закопані" совєти.

Приїхав „большой командір" і сказав: „Здесь – Польща!" Почали забирати до польської армії. У Пашовій урядував військовий комендант. Був наставлений солтис, поляк К. Сливка. Він узяв мене в помічники, бо ще за „перших совєтів" ми працювали з ним в сільській раді. Тоді секретарем сільради був Яровецький, а я допомагав йому робити список кіз та курей...

У волості Ропенка утворився уряд з війтом на чолі. Поляки не хотіли йти до армії. Появилось багато дезертирів. Вони ходили по селах і грабували. В листопаді 1944 року якийсь капраль із Загір'я зібрав з цілого повіту МО (міліцію обивательську) і ця банда напала на Пашову. Пограбували село, долішню частину спалили. Фронт стояв у Карпатах. Совєтські командири вимагали щодня харчів для армії. Солтис не витримав і склав із себе повноваження. Я також покинув службу в сільському уряді.

Настала для мене пора вибору: йти з бандами МО грабувати своїх людей або податися в ряди Самооборони? Я вибрав друге, своє, рідне. З початком 1945 року в нашому селі діяла добре організована боївка Служби Безпеки ОУН. Волоцюги і бандити з міліції обивательської в Пашову не показувались.

По облавах, які провела в березні-квітні 1945 року „Червона Мітла" (совєтська армія), я відійшов у лемківські терени, де ще перед „фронтом" коротко працював у шкільництві. Я зголосився в районового (псевдонім Сяновий), який сконтактував мене з надрайоновим Остапом і політвиховником „Вернигорою".

Вони призначили мене політвиховником, тобто пропагандистом культурно-освітньої праці в першому районі.

Мій терен був дуже небезпечним, оскільки знаходився при совєтсько-польському кордоні. На нашій стороні совєти вже мали сексотів, які подавали світлом у ночі, а в день вивішеною білизною знаки про нас, боївкарів і воїнів УПА. Енкаведисти, повідомлені з нашого берега сексотами, ганялися і за мною. Моє псевдо було „Соломка". Отже, ходили, шукаючи мене, совєтські „солдати" із залізними тичками, пробивали ними солом'яні скирти і стоги, але Соломки знайти їм не вдалось. Я дуже швидко зникав, опинявся десь під Буковецькою чи Волосятською полониною. Та не всім вдавалося так, як мені. Кущового господарника „Нечая" енкаведисти витягнули з криївки.

В половині червня 1946 року перший район від Сянків по Кривицьку Магуру і Затворницю обсадила дивізія Війська Польського. Розпочалась ще тоді не оголошена, але вже здійснювана Акція „Вісла". Люди із сіл повтікали в ліси, під полонини, на Букове Бердо, а дехто аж на Бескиди. Тягнули з собою корів і кіз.

Методи виселювання були такими. Одна частина польського війська заходила в порожнє село, запалювала його і стерегла, щоб усе догоріло дотла. Хати під соломою горіли добре, все оберталося в попіл до підвалин. Друга частина – виганяла з лісу жінок, старих і дітей. Гнали їх просто до совєтського кордону. Люди не мали змоги забрати з собою жодного майна, яке, можливо, було закопане біля їхніх уже тепер згорілих осель. Так з дітьми і вузликами змушені були покидати рідну землю. Хто був пійманий з молоді,

був заарештований на місці і звинувачений як „бандерівець". Боївки СД і Кушова Самооборона уціліли лише в Бескиді і на словацькій стороні.

Наступила реорганізація. Ми перейшли до уцілілих сіл на середній і західній Лемківщині.

Тоді в Карпатах доформовувався курінь УПА „Лемко". Третя сотня складалась виключно з хлопців-лемків. Командував сотнею „Крилач". Пізніше сотню перебрав під командування „Стах", який до того був чотовим у сотні „Хріна". Мене призначили виховником сотні. Як я вже казав, моє псевдо було „Федь Соломка". У звітах, які надсилав я надрайоновому Вернигорі, я підписувався ще як „Богдан Пашович".

У липні 1946 року сотня Крилача відійшла на вишкіл в околиці Перемишля. Вишкіл проходив під охороною сотні „Бурлаки", яка бувала в боях, мала великий досвід партизанської боротьби.

Безпосередньо вишколом керували командири „Зенко", „Лісовий", „Туча", „Остап", „Буркун", „Скала" та інші. У вересні наше навчання закінчилось. Ми повернулися на Лемківщину.

Наша сотня мала дев'ятдесят стрільців. Вона була приділена до спільних дій із сотнею „Хріна", в якій нараховувалось сто двадцять вояків. Разом із сотнею „Біра" ці три сотні творили курінь „Лемко". На Криниччині діяла сотня „Бродича", яка так само координувала свої дії з нашим куренем. Нам допомагали п'ять боївок СБ, а також люди із кущів самооборони. Отже, всього нас було понад п'ятсот чоловік при зброї. Ми знали своє головне завдання - боронити Лемківщину від польських банд, а далі і від Війська Польського, яке в лемківських селах поводилось гірше за бандитів.

Села горіли. Людей силоміць вивозили або гнали пішки до залізничних станцій. А звідти - до таборів або на совєтську територію. Військо Польське жорстоко мстилося на цивільному населенні за наші успішні бої. Безборонні люди, жінки й старі, діти й немічні каліки - всі вважалися ворогами Польщі лише тому, що були українцями. Згоріли тоді села Полонна, Токарня, Одрехів та інші.

В оборонних боях гинули наші стрільці. Але ж було й багато поранених. Їх ми лікували у своїх шпиталькax, у підземних криївках, розташованих в недоступних лісах. Сотня „Біра" свою шпиталькy мала в районі Кривицької Магури. Сотні „Стаха" і „Хріна", які діяли в районі Белигород, Команча-Тісна, виходжували своїх ранених у шпиталькax, захованій в лісах гори Хрещатої.

Кілька слів про те, як ми були одягнені і в що взуті. Отже, вояки УПА були одягнені в трофейні мундири - німецькі, мадярські, польські. Трофейні кашкети легко давалися перешивати в мазепинки. Совєтські круглі шапки перероблялися на „петлюрівки". Їх носили командири. Мали ми і плащі трофейні, переважно польські. Були в декого і англійські. Взуття вояків УПА було також трофейним, тобто здобутим у Війська Польського або в енкаведистів. Дехто носив черевики або чоботи, які мав ще з дому. Було то взуття, змайстроване сільськими шевцями. Але в сотнях були і свої шевці. У підпільних гарбарнях виробляли досить добру шкіру для нашого взуття. В місцевості Сухі Ріки був професійний гарбар, вусатий східняк „Голуб", його „фабрика" не була викрита поляками до 1947 року.

В совєтському обмундируванні були боївкарі СБ і кур'єри, які переходили на совєтські терени. А боївки СБ на теренах Закерзоння ходили в польських мундирах, в рогатівках, мали тільки певний знак на шапці чи на рукаві, який давав знати утаємниченим, хто насправді є військові, одягнені як поляки.

Зброя була в нас трофейна – німецька, польська, совєтська, мадярська.

На релігійні свята, особливо на Різдво і Великдень, ми, знаходячись на постої в селах, ходили до церкви, забезпечившись заставами і вартами. В курені були капеляни. Пам'ятаю отця Яворенка, псевдо „Кропило". На Перемищині був так само капелян Кадило.

Коли наступав спокій, вояки умивалися, прали білизну, чистили зброю, взуття, відпочивали і при тому часто лунали пісні. Співали найчастіше пісні Січового Стрілецтва, УГА, а також народні пісні „Мела сіни, мела хату", „Циганочко моя", „Ганя, Марися" і т.д.

Наприкінці зими 1946 року на Закерзоння прийшов курінь „Прута". Самі гуцули. Досить довго курінь квартирував в околицях Кривицької Магури. За конспірацію майже не дбав. Вояки розкладали багаття такі великі, що половина Магури вкривалася димамаи. Гуцули – вояки дуже веселі і співочі. Один грає на скрипці, другий приспівує коломийки. Далі пускаються до танцю. Цей курінь десь у черні 1946 року перейшов через Закарпаття на Гуцульщину.

У зв'язку з тим, що в польській пресі з'являлися різні натяки на те, що нібито Свєрщевського вбив якийсь агент НКВД чи АКА, який начебто був серед його охорони в тому бою, де загинув генерал, хочу сказати про це правду. Я брав участь в акції УПА, коли був убитий генерал Свєрщевський.

На мою думку, Акція „Вісла" почалася (хоч не була оголошена) ще восени 1944 року. „Доконана" вона була весною 1947 року. Конкретно для мене і для моїх друзів, вояків УПА, трагедія наступила 19 січня 1947 року. Саме в цей день, на Йордан, польське військо знищило нашу „Санітарку", тобто шпиталь УПА в лісі на горі Хрещатій. То була криївка, де лікувались поранені і поморожені воїни УПА. Їх було там 19, там працювали чотири медсестри, два помічники, які доносили харчі і ліки. Там працював лікар, німець або, скоріше, волинський чех, який мав дружину-українку. Ми звали його „доктор Радек". Він воював перед тим в загонах „Тараса Бульби". Всі вони загинули в тому шпиталі.

Наша сотня відкопала пізніше завал. Ми бачили, що всі поранені й обслуга були постріляні. Але хто це вчинив? Важко припустити, що то було самовбивство. Сьогодні дехто намагається довести, що українські лікарі перестріляли ранених, медперсонал, а потім покінчили самогубством... Але то було не так. Щоб приховати свій злочин – розстріл поранених – поляки наклали назверх криївки багато мін і підірвали їх зумисне з такою метою, щоб ніхто не дізнався, як насправді було покінчено з нашим шпиталем.

Винуватцем розкриття шпиталю був стрілець „Вуйко", який ходив по селу Маньова і збирав для поранених дарунки на Щедрий Вечір. Польська погранзастава із Тісної піймала його і жорстоким катуванням витягла з нього відомості про шпиталь на Хрещатій.

Поляки пообіцяли „Вуйкові", що заберуть наших поранених до справж-

ньої лікарні, і він повірив їм, привів їх до шпиталю в лісі і показав, де знаходилась наша „Санітарка"...

Від дівчат з того ж села Маньови, які кокетували з польськими жовнірами і дещо розвідували про рух і сили польського війська, ми дізналися про те, що генерал Свєрщевський приїде в наш терен, щоб інспектувати армійські частини і вручити нагороди за заслуги. Очевидно, і за те, що шпиталь УПА на Хрещатій було знищено. Ми вважали, що наступив час відплати.

Отже, від початку березня 1947 року три сотні, а саме сотня „Хріна", „Стаха" і „Біра" стояли на відтинку Балегород - Тісна, при чому сотні „Хріна" і „Стаха" від сторони Балегород - Тісна, а сотня „Біра" - від Тісної до Балегороду - по другу сторону гори Хрещатої. Ми чекали на приїзд великого „гостя". Дехто нині стверджує, що упісти дізналися аж на другий день після бою (з польських газет) про те, кого вони вбили. Це не так.

Від курінного „Рена" був наказ поставити в засідку наші сотні. Цілий місяць ждали. Командири УПА знали, хто має над'їхати. Комуніст, а заразом затятий шовініст і україноненависник.

Хоч ми і чекали на приїзд Свєрщевського і його охорони, але все ж не знали точно, коли він з'явиться. І становища від гори Лупінника, де мала позиції сотня „Стаха", не були обсаджені вчасно. Я був у сотні „Стаха", і дуже добре пам'ятаю всю картину. Охорона Свєрщевського мала щастя, бо якби ми були не спізнилися, якби вчасно зайняли визначені нам позиції, вона вся була б накрита вогнем з тилу.

Як відкрили вогонь на генерала, охорона його кинулась під гірські уступи-тераси і мала звідти добрі позиції для того, щоб вести вогонь на горб, де стояла сотня „Хріна". Воїни „Хріна" стріляли на авта, їхні кули „переносило" на схил за потоком, який був під сухою травою. Трава загорілась. Генерал стояв коло автомобіля. Командував. Махав рукою. Там правдоподібно дістав першу нашу кулю. Почав тікати від авта до потоку, його наздогнала друга куля. Тут же була й третя. Я знаходився на лівій позиції сотні „Стаха". Все бачив.

Перед цим боєм із стрільцями розмовляв сотник „Хрін" і політвиховник „Цяпка". Я так само виступив із коротким зверненням до моїх друзів, розповів їм, що сталося з нашими селами. „То ваші села - Сукувате, Кальниця, Яблінки! Вони спалені. Від Довжиці до Куляшне, від Бистрого до Габковець - все попалене, все знещене. Пам'ятайте про це. Їх спалили ті, які сюди їдуть!". Сам я не стріляв, бо мій „пе-пе-ша" не досягав туди. І цього не треба було. „Грало" з нашого боку 18 кулеметів - 16 „дехтярів" і два МГ (німецькі кулемети).

Коли поляки в Тісній почули стрілянину, посідали на авта й кинулися на поміч. То були саме ті, які знищили шпиталь УПА. Господь їм відплатив. Вони натрапили на засідку сотні „Біра" і ні один з них не вийшов живим.

Отже, Вальтер (так звали Свєрщевського) дістав від лемків заслужену медалю. Ми мстилися за наших поранених, вбитих у „Санітарці", за наші спалені села й церкви.

Після успішного бою, в якому загинув генерал Свєрщевський, сотня „Біра" перейшла в так званий прикордонний „трикутник", сотня „Хріна" - в

ліси Буковиці, а сотня „Стаха" залишилася в лісах Хрещатої. В половині травня 1947 року польське військо зробило облаву на лісові території Хрещатої. Подвійним кільцем оточили сотню „Стаха" і той подвійний залізний перстень довелось нам перетинати і пробивати тяжкими боями.

Чота „Соловія" і чота Іванюка прорвалися, а чота „Зенка" була розбита. Сам „Зенко" загинув. Розгромлений рій „Явора" відступив і заховався в гущавині. В тому бою був і я. Разом із санітаром Нілем та стрільцем Кучерявим ми опинились у цілковитому відриві від наших сил. Оточені з усіх сторін польськими підрозділами, ми пересиділи день на ялицях, а вночі перейшли в ліси Бескиду.

Опинилися над селом Вислік. Там вдалося нам знайти людей із самооборонного куща Макаренка. То були стрільці „Тіто" й „Опришко", які щойно повернулися із словацької сторони. Вони радили нам переодягнутися в цивільну одежу й перейти кордон на Словаччину. Інформували нас, що на Словаччині розгорнута шалена пропаганда проти бандерівців, що за голову бандерівця влада обіцяє заплатити 10,000 крон, що словацькі газети повідомляють про бандерівців, які прибули з польської сторони і перебувають десь у лісах середньої і західньої Словаччини.

Ми думали, що то на словацькій стороні опинилася сотня „Бродича" із Криничини. Ми так само припускали, що то може бути й наша сотня, яка, на нашу думку, могла вийти з оточення і податись у словацький край. Але, як пізніше з'ясувалося, то були сотні „Бурлаки" і „Громенка". Наша сотня, сотня „Хріна" і сотня „Біра" перейшли на територію УРСР.

Покищо ми не зважувались на перехід до Словаччини. Кущовий відділ самооборони зібрав приблизно 20 стрільців, і ми намагались продовжувати боротьбу. Але голод доконав нас. У Висліку стояло повно польського війська. Довколишні села Черешнів і Явірник так само були обсаджені поляками. Все ж таки нам пощастило дістатися до картоплі в тих селах, але яке ж було наше горе, коли ми побачили, що поляки позаливали картоплю в пивницях вапном і нафтою! Їсти було нічого! Голод катував нас!

Ми скрадалися під покровом ночі на поля, де вже була засаджена картопля, і вигрібали її руками з землі. Вона пустила вже корінці, бо лежала в землі три-чотири тижні. Ми їли її. Ми не робили тим шкоди нікому, бо селяни - власники тих полів - вже були вислані: Акція „Вісла" діяла.

Кущ самооборони не мав жодного зв'язку із УПА. Жодного наказу ми не отримували. Голод і повна відірваність від своїх керівників зробила своє. Ми розійшлись. Кожен діяв на власну руку. Місцеві стрільці „пішли" до своїх сіл. Сподівалися, що там принаймні не вмруть з голоду. Чесно кажучи, тоді ніхто з нас уже не думав про боротьбу. Ми думали тільки про те, щоб ще раз попоїсти і тоді вже вмерти. То був час повної зневіри. То був час упадку на лише фізичних, але й духовних сил. Найтяжчий час у моєму житті.

З Нілем, якого я знав давно, ще коли він був учителем у Супосянах, ми домовились, що йдемо на Словаччину. Йдемо як цивільні біженці. Що нас там чекає?

Я мав знайомого в Снині, але не знав його адреси. Ніль мав вуйка у селі Кельча, який жив у Словаччині ще з часів Першої світової. Називався Іван Двуліт.

17 липня 1947 року ми перейшли словацько-польський кордон. У першому ж селі, яке звалось Березничка, ми з'їли по кусникові хліба. Три місяці ми не бачили хліба, тішились, але й боялись, щоб не вмерти від надмірного апетиту. Місцева вчителька, яка здогадувалась хто ми, – подарувала нам шкільну карту Словаччини, щоб ми могли в терені орієнтуватись.

Наступне село, куди ми дістались, було Руська Поруба. Звідти – до Кельчі. Увечорі зайшли ми до Івана Двуліта. В його стайні знайшли тимчасовий притулок. Там відмилися, відвошивились, тобто спалили вкриту вошами свою одежу, дістали нове вбрання. Іван Двуліт познайомив нас із місцевим парохом. Священик радив нам якнайдалі відходити від кордону, бо в прикордних селах нишпорять війська, жандарми, різні так звані комуністичні партизани, кинуті проти можливих „гостей" з польської сторони, тобто проти УПА. Шабльович (так звали священика) дав нам адресу монастиря Гронський Бенедикт. То був колись кляштор святого Бенедикта. Там Шабльович мав знайомого, до якого ми й прийшли. Ніль досить добре розмовляв словацькою мовою, це нам допомагало. У монастирі нас прийняли і не дуже розпитували, хто ми. Тимчасово скерували нас у надлісництво, яке управляло монастирськими лісами. Надлісничий Вашко та його заступник Гажі на деякий час прихистили нас. Вашко жив у селі Оровниця, а його заступник – у Німецькій Гуті на лісництві. Це були самітники, добрі люди. Ми перебули в них декілька днів, а потім рушили далі, оскільки там було небезпечно.

Далі ми вже йшли, маючи монастирське скерування до іншого монастиря. Це вже був монастир Зогор недалеко від Нітри. В ті часи мадярські села в нітрянській окрузі переживали страхи, бо їх насильно переселяли за Дунай, на мадярський берег. У Зогорі нас прийняли на короткий час і знову скерували в недалеке село Меганіце. Там працював парох Густав Понк, німець. Понк „передав" мене своєму сусідові Захарові К., священикові, деканові у мадярському селі Ладіце. Захар К. видавав себе за угорця, але, здається мені, походив із Закарпаття й був українцем. Сам оповідав нам, що його дід – родом з Польщі.

Для нас найголовніше було – де перезимувати? Ніль вирішив повернутися до Гронського монастиря, можливо, аж до свого вуйка в Кельчі, а я залишився в селі Ладіце. Ніль обіцяв, що весною повернеться. Ми плянували наступного року триматися разом і, можливо, податися разом на захід. Але сталося інакше.

Я перезимував у вже згаданого пароха Захара К., в старій хаті паламаря Міхала Фазекаша. Прийшла весна, але Ніль не з'явився. Замість того, щоб іти на захід, я вирушив на схід, знову ж до бенедиктинців, де сподівався зустріти Ніля.

1948 року наступила зміна в Чехословаччині – комуністичний переворот. Монахів кудись вивезли. Обидва лісники, Вашко й Гажі, не знали нічого про мого друга Ніля. Я думав, що він пішов до Кельчі, до свого вуйка, і скоро повернеться. Отже, я вирішив чекати його в наших лісників, бо, вертаючись до мене, він мусів проходити через ці монастирські угіддя, де ми мали притулок.

Ніль, одначе, не приходив. А мене тим часом „викрили". Можливо це ста-

лось випадково, не знаю. Жандарми, тайна поліція, польовники з псами зробили на мене облаву. Я втікав полями в ліс, та мене наздогнали кулі. Кров хлинула з моєї руки – то була перша куля. Друга куля вдарила в ребро. Поранений, я все таки втікав, біг щосили далі, та вже надії на рятунок не мав. Але Бог допоміг. Мене врятували дикі кози, які я сполохав. Собаки помчали за сернами, а я тим часом насипав тютюну на мої сліди і повернув в другу сторону. Над потоком, де густо росли ялиці, я видряпався на одну з них і, прив'язавшись ременем до стовбура, просидів на дереві цілий день. Таким же чином я врятувався був і від поляків у лісі на Хрещатій.

Увечорі я зліз із дерева, напився з потока води, промив і перев'язав рани, порвавши задля цього свою сорочку. Три дні я переховувався в тому лісі. Нічого не їв і дуже ослаб. А далі я не витримав і подався в село Ладіце до свого знайомого пароха Захара К.

Довго він радився з паламарем, що робити зі мною. Нарешті вирішили, що я сховаюсь на винограднику в пивниці, де стояли бочки з вином. Я мав сховок на горищі, куди ніхто чужий не знав ходу і не міг знайти. Там я, наче пес, зализував свої рани протягом усієї зими.

Минула зима. Весною я знову виправився на пошуки Ніля до Гронського Бенедикта. Але духовну обитель вже забрали в свої руки нові господарі. Ревір Іновець, де ми колись перебували з Нілем, перейшов до польовників. Словом, усе змінилось, тільки я далі переховувався від властей.

Небезпека для мене була на кожному кроці. Всюди в полях та лісах проходили законні і незаконні полювання. Стріляли. Варили і пекли дичину. Я здалека спостерігав за обідами й вечерями браконьєрів.

Знову я повернувся до своїх Ладіц, до угорців. І знову там мене прихистили. Там я познайомився із подібними до мене людьми, колишніми в'язнями, їхніми родинами, які також уникали зустрічі із владою. Вони співчутливо ставилися до мене і чекали, як і я, якихось перемін у державному житті Чехо-Словаччини. Я не боявся, що мене видадуть поліції. Угорці довіряли мені, я вірив їм. Назагал хочу сказати, що угорці – люди чесні і мають „короткі язики". Не зрадять, не видадуть.

Вже деякі мої знайомі угорці дістали громадянство, але моя ситуація була надалі дуже тяжкою. Так довго я жив серед угорців, що дочекався повідомлень про події 1956 року в Будапешті. Мої охоронці стежили з великою зацікавленістю за тими подіями і співчували героям, яких словацькі газети називали „контрреволюціонерами".

Я пережив колективізацію словацького села. В цей час тяжко здобував я хліб на прожиття. Мій рятівник Захар К. дозволив паламареві брати гроші на моє утримання з церковної милостині, тобто з тих коштів, які збирають од віруючих під час служби божої в костьолі.

Так я жив нелегально в селі Ладіце. Ніхто мене не видав, хоч деякі люди знали щось там про мене. 1966 року сталася для мене страшна подія – мій порадник і спаситель Захар К. помер. Новий парох знав про мене, але мене не бачив. Він фактично нічого не міг сказати про мене, а паламар вважав, що він і не мусить знати, хто я є.

1968 року минало вже понад двадцять років мого нелеґального життя в

Словаччині. І тут з'явився на політичній сцені Дубчек. „Дубчекова весна" передбачала полегшення і для мене. Дискусії в газетах про „соціалізм із людським обличчям" точилися дуже широко. Чулося, що свобода близько.

Я використав той час. Відважився сісти на поїзд і поїхав до Пряшева. Зголосився до Греко-Католицької Акції і до редакції газети „Нове життя". Редактор Барна прийняв мене зичливо і повідомив про мене в газеті. Звичайно, я не розкривав нікому всіх подробиць свого життя.

У Пряшеві я зовсім випадково зустрів одного незнайомого, який мав охоту мені допомогти. Був то письменник Василь Дацей. Він скерував мене до Чехії, в Опаву, до свого знайомого Ветлинського. Ветлинський гарно пригостив мене, взяв „за руку" і відвів на ШТБ (словацьке КГБ), перед яким я переховувався двадцять один рік.

Ще того ж таки дня відвезли мене на „конфронтацію" (очну ставку) до села Ладіц. Паламар признався в тому, що мене знає, що за вказівкою отця-декана я тут жив. Він так само сказав, що приймав мене за деканового родича. Паламаря Міхала Фазекаша поліція особливо гостро не допитувала. Він мав сина капітана, який служив на прикордонній заставі в Чехії. А тут раптом насунулися важливіші справи. „Брати московські" вже гуркотіли танками на дунайських мостах. Мене передавали то „сюди", то „туди", а потім відвезли на польське консульство в Братиславі. Польські урядовці сказали, що не мають проти мене нічого. Було встановлено, що я втратив польське громадянство 1952 року. А тепер можу набути чехословацьке громадянство. Секретар польського консульства Шиманський видав мені посвідчення в тому, що питання з моїм громадянством вирішується. Мене випустили. Припадком я зустрів словака, доктора Матейовича (мати його українка з Галичини) і він заопікувався мною. Власне, він допоміг вирішити головне питання – дістати мені метрику. Такий документ тоді видавала на підставі певного прохання міжнародна установа, що мала представника у Брно.

Так став я громадянином Чехо-Словаччини, але таким, що за ним поліція стежила щодня і щохвилини. 1971 року я одержав паспорт.

Тепер доживаю в Братиславі, в будинку для людей похилого віку. Часто приходжу до Посольства України лише для того, щоб побачити синьо-жовтий прапор над будинком і в кабінеті посла. Коли вперше я побачив той прапор, плакав, як дитина. Я зрозумів, що моє життя не було даремним. Знаю, рани УПА незагоєні. Вони не загояться доти, доки українська держава не визнає УПА воюючою стороною. Ідея, за яку боролася УПА, живе. Живе в самостійній, суверенній Україні під синьо-жовтим прапором.

Братислава, 1997 р.

Остап ТАРНАВСЬКИЙ

НА МОГИЛАХ

Не забуть ніколи тих могил безсмертних,
де лежать надії наших гордих днів,
де між деревами над самітнім терном
цвіт яркий калини полум'я зацвів.

Знов ідем з весною, знов до них приходим,
квіти їм приносим і палкі серця:
знов бої нам сняться, сняться нам походи
знов думки тривожні в далечінь летять.

І не хрест камінний, не гріб безіменний –
у яснім шоломі вояк виросла:
у бою важкому, в повені знамен він,
а в очах хоробрість і любов свята.

Виглядала мати, ожидала сина:
син не повернувся, у бою погиб –
смутяться берези, і цвіте калина,
тихо похилившись на стрілецький гріб.

В нас і сум, і радість, в нас у серці мрія,
в серці неспокійнім родиться порив:
вітер з України широко повіяв,
і простори вільні навстіж він розкрив.

Станули дерева в нерухомій тиші,
слухають могили у безмежжі піль;
десь пташина ніжно щебетом колише
нашу тиху мрію, наш нестримний біль.

Ах, рости й мужніти, ах, співати пісню,
що замовкла нагло серед цих могил,
і любити велич буйних днів колишніх,
ідучи шляхом, що вітер нам розкрив...

Не забуть ніколи цих могил безсмертних,
як і не забути наших гордих днів.
...Ще і наша слава, мов весна, поверне,
ще і ми нестимем радісний наш спів.

Роман ІВАНИЦЬКИЙ

СВЯТ-ВЕЧІР У БЕРЕЗІ КАРТУЗЬКІЙ

На Поліссі, біля міста Кобриня, є мале містечко Береза Картузька. Був там колись монастир картузян – і від того походить назва містечка Береза Картузька.

Я – дрогобичанин, як і мої батьки, але доля кинула мого старшого брата на Полісся, до Берестя над Бугом. Там він відкрив малу харчову крамницю, яка в невдовзі розрослася до великого харчового підприємства при вулицях 30-го Мая і Зигмунтовської, недалеко мешкання поліського воєводи Костки Бєрнацького, який по вбивстві у Варшаві польського міністра Пєрацького заснував концентраційний табір в Березі Картузькій.

В цей час, у 1934 році, я перебував в Бересті над Бугом у мого брата. Цікавившись життям українців на Поліссі та маючи нагоду їздити по селах по масло чи ярину для брата, часто розмовляв зі селянами. Говорили вони українською мовою, але коли я питав, хто вони, якої національности, „ми тутешні", – відповідали. Боялись говорити, що вони українці.

В самому Бересті був український банк із синьо-жовтим прапором і тризубом на реклямовій дошці, 4-клясова школа і „Просвіта". Книжечки для школи спроваджував зі Львова Митрополит Андрей Шептицький, і деякі сироти мали можливість на його поручення виїхати до Львова.

Коли воєводи Бєрнацького не було вдома (він часто виїздив на полювання), завдяки знайомству зі слугою, я мав можливість бувати у мешканні воєводи, хоч поліцай ходив перед домом на хіднику.

Надійшов пам'ятний день 19 листопада 1934 року. До мешкання, де я жив у брата, нагло прийшли 9 цивільних агентів, 2 поліційні комісари і 2 поліцаї в мундирах. Мені тоді було 19 років. Після обшуку мене і помешкання вони подали мені малий папір, де було написано, що мене арештують, і наказ воєводи Бєрнацького: „До мєйсца одособєня в Березі Картузькей".

Так я попрощався з братом і вільним світом на 11 місяців. Після 7 днів тортур на поліційній станиці в Бересті на ланцюжку завели мене до поїзду, і пізно вночі ми заїхали до Берези Картузької. Малим возом з одним конем приїхали ми до табору. Падав мокрий сніг, який ліпився до мого тіла, виснаженого через сім днів і неспаних ночей. Під таборовою брамою мене привітали кілька молодих поліцаїв і, б'ючи куди попало, бігом погнали до поліційної станиці. Там привітала мене нова зграя поліцаїв. Перешукуючи мій одяг, немилосердно били та приповідали, скільки я забив польських поліцаїв і тому подібне, щоб тільки була нагода до биття.

Завели мене до обведеного на п'ять метрів кільчастим дротом в'язничного бараку, на другий поверх, до великої порожної залі. Поліцай показав мені в рамках на стіні написаний регулямін, який я мав вивчити до ранку

для рапорту коменданта табору. Однак рапорту цього ранку не було – щойно за два дні. Третього дня вивели мене на подвір'я до рапорту, де вже було багато в'язнів, що виглядали в рядах, як стоячі трупи. Комендантом табору був спольщений німець Ґрефнер. Йому я зголосив:

– Панє коменданьцє, арештований нумер 250 (я мав на плечах) ґлосі сє до мєйсца одособєня в Березі Картузькей.

– То ти єстесь гайдамака, – відповідає він і наказує стати до ряду інших в'язнів. Там я зустрів багато в'язнів: Романа Шухевича (пізнішого генерала УПА Тараса Чупринку), Грицая (пізніше полковник УПА), В. Яніва, д-р Горбового, братів Старухів, В. Макара, М. Бігуна, Б. Дейчаківського, інж. Пастернака, інж. Мілянича, інж. Базелевича, Р. Паладійчука, О. Матлу і багато інших. Українців-націоналістів до кінця року було біля 480. Була там теж кількість поляків-„ендеків", які були противниками Пілсудського, і більша кількість комуністів – поляків, українців, білорусів, але найбільше жидів.

На одній залі було нас 40 осіб, що навіть читаємо в поезії: „Де сорок нас на одній залі, де лавок і столів немає, лиш твердь камінної підлоги – рад не рад сідаєш, коли надто мліють ноги". Цю камінну підлогу все поливали водою, щоб ми не сідали, але ми, змучені, і так сідали, і в цей спосіб її висушували.

На другому версі бльоку, в якому ми жили, був довгий, зле освічуваний коридор, а по обох боках кімнати. По коридорі ходив поліцай, який пильнував, щоб ми не говорили і були тихо. Двері до кімнат були завжди відкриті.

І так прийшов день 6 січня 1935 року: наш Свят-вечір. Цей день був звичайним днем тяжкої праці в холоді надворі. Копали ми рови довкола бараків, щоб там запустити воду, яка була б більшою охороною від утечі. Цього дня, після вечері, що складалася „зґальоп-зупки", ми бігом (все ми робили бігом) подались на двір, де були бочки з водою, щоб вмитись і помити наші менашки. Насправді менашок не було чого мити, бо кожен в'язень вилизував свою до чистесенька. Голод страшенно докучав, а при тому ще й невідступні приятелі – воші.

Але все те не перешкоджало нам пригадати Свят-вечір і якимсь способом поколядувати. Два в'язні лягали коло дверей на підлогу і слідкували за поліцаєм. Коли він віддалився, ми потихоньку зачали „Бог Предвічний", а опісля співали інші коляди. Відтак слухали один одного про наш Свят-вечір вдома. З тими думками полягали спати, щоб рано о годині 5-ій встати, та стрінути Різдво Христове. І Дитя Ісус нас не залишив. Цього дня приїхав до нас отець Йосиф Кладочний, який за розпорядженням Митрополита Андрея Шептицького став в'язничим капеляном по всіх польських тюрмах. Дали нам розпорядження приготовитись до Служби Божої, що мала відбутися в бльоці, де жила команда табору. Цей бльок містився через дорогу, тож для нас цікаво було вийти із заколючених бараків на дорогу, а відтак до каплиці. Отець Й. Кладочний, молодий, з чорною чуприною, зробив на нас приємне враження, і ми навіть не відчували, що ми – в'язні під охороною поліцаїв. Сповідь була дуже довга, бо кожний хотів виговоритися чи спитати дещо, або переказати додому. Найдовше „сповідались" львов'яки, бо отець походив зі Львова. Після Святої Літургії ми вже йшли до праці, і дякували Ісусові Дитятку, що мали можливість відсвяткувати Різдво Христове та прийняти Христа до наших терплячих сердець.

Вже в Америці я одержав листа зі Львова від отця Й. Кладочного, і лис тувався з ним аж до його відходу у вічність. Працюючи у львівській бібліо теці, прислав мені деякі книжки, як рівнож свій спомин з Березі Картузької.

Микола ГОРБАЛЬ

КОЛЯДКА

Ой, кого ж ви, мамцю, ждете –
Святий вечір вже.
Й не їсьте Святу вечерю,
ой, кого ждете?
То не січень стогне–плаче,
то сини ідуть,
Бо далека, бо далека
випала їм путь.
Їм треба встигнути прийти
На Святий Вечір в рідні хати.
Йдуть рік, йдуть два, йдуть три,
А цілу вічність жде їх мати.
Ой, чого ж ви смутком, мамцю,
застелили стіл?
Чи збідніла наша нива,
чи наш гай збіднів,
чи пшениченьку не жали –
наш широкий лан,
чи зузуля не кувала
літ щасливих вам?
Ні, не забули, ні, не сплять! –
То хлопцям ліг тягар на плечі:
Йдуть рік, йдуть два, йдуть п'ять –
Вони спішать на Святий Вечір.
Як сльозою освятиться
втомлений ваш зір –
наберіть з Дніпра водиці,
а барвінку з гір.
В них тривоги журавлині
втрачене знайдуть,
бо далека, бо далека
випала їм путь.
Вони прийдуть, хоч важко їм –
Така їх доля – йти додому.
Йдуть рік, йдуть два, йдуть сім
Так, як ішли сто років тому...

Ольга КУЗЬМОВИЧ

КОЛИ ГЕРОЙ ЩЕ НЕ БУВ ГЕРОЄМ

Роман Шухевич

Для мене завжди було цікавим думати про героїв як про звичайних людей – із усіми їхніми прикметами та хибами, але передусім – обставинами їхнього щоденного життя, яке вони, не зважаючи на свої обов'язки, завдання і славу, провадили як кожна інша смертна людина. Звичайно, такі мої спомини не зустрічаються із прихильним відгуком у нашій громаді. А все ж у західньому світі, знаємо добре, пишуть біографії усіх славних людей і в них без застережень описують їхні слабші чи сильніші сторони життя, а навіть часто торкаються дуже інтимних подій, і такі книжки знаходять читача, ба – відтак ними користуються й пізніші дослідники. У нас таких біографій майже немає, і наші молодші покоління виростають у переконанні, що кожний український славний муж був „лицарем без вади", від колиски до відлиття в бронзі. Що гірше, навіть історично потверджені факти часом прикрашають та достосовують до тої чи іншої потреби.

Якось так доля склалася, що мені було суджено лише „обтиратися" об славні постаті нашої визвольної боротьби саме тоді, коли вони були „також людьми". Так було із Євгеном Коновальцем, Андрієм Мельником, Стефаном Федаком-Смоком, і так було із „Шухом", тобто Романом Шухевичем.

А його знала я ще з дуже молодечих, властиво, дитячих років як приятеля наймолодших сестер моєї мами, з якими, особливо з тіткою Оксаною, єднали його спільні поважні зацікавлення музикою. Обоє вони вчилися у Музичному Інституті у Львові та були учнями професора музики Тараса Шухевича. Там, в тому Музичному Інституті, я бувала постійно з родиною Федаків на музичних імпрезах, і там вперше слухала, як Ромко грав. Він грав з чуттям і дуже добре, але, як розповідала тітка Оксана, ніколи не мав терпеливости вправляти. Але я зі захопленням дивилася на цього молодого русявого хлопця зі затисненими вузькими устами, як він з легкістю перебігав пальцями клявіші. Я мала свій комплекс – дуже хотіла, дитиною ще, грати на фортепіяні, але мама, яку змушували до того, як було в тих часах прийнято для кожної „панни з доброго дому", хоча вона ніяк не хотіла, дала собі слово, що ніколи не дозволить дочці грати, і це виконала. А я з тугою

гляділа на фортепіян і могла в безконечність стояти біля кожного, хто грав. Так вистоювала я біля Ромка, коли він грав в домі Федаків на усіх молодечих прийняттях, як один із їхньої групи. Він грав багато сам, або на переміну з тіткою Оксаною, усі тодішні танга та пісеньки, до яких молоде товариство танцювало. Тітка якось розповіла йому про мій комплекс, й одного разу він покликав мене і, вхопивши мій вказівний палець, тоном наказу доручив мені бити ним по одній клявіші, а сам грав повну мелодію дитячої пісеньки, відомої в ті часи під назвою „Ляз котек на плотек". Яка була горда з цього дуету!

Від того часу я ще з більшим захватом гляділа на Ромка (як, до речі, усі дівчата), особливо на площі „Сокола Батька", де він постійно перебував як знаменитий бігун і стрибун. Не уступав він також кроку у лещатах та плаванні. В тому останньому змагався із своїм молодшим братом Юрком, що в роки моєї молодости став близьким пластовим другом моїм і мого чоловіка Миколи. Саме біля плавацького басейну на „Світязі" брати Шухевичі познайомили мене з моїм майбутнім другом життя, і ми завжди плянували, що Юрко буде нашим свідком на вінчанні. Доля, однак, хотіла зовсім інакше. Усі троє, Ромко, Юрко і Микола, були членами одного пластового куреня „Чорноморців", але Ромко скоро цілком віддався праці в ОУН, отож на пластування не стало у нього багато часу. Події ішли одні за одними, перескакували час, і убивство Євгена Коновальця в Роттердамі застало Ромка вже на високому пості у підпільній організації, якій він віддався з повною посвятою, залишаючи все інше на задньому пляні. Саме про цю його важливу ролю в ОУН пише моя мати у своїх споминах, що їх залишила недрукованими, а вони незвичайно історично цікаві. У них знайшла я цю важливу згадку про „Шуха": „Останній контакт я мала з підпіллям по Роттердамі, як Андрій Мельник виїхав у характері представника родини до Олі (Коновалець – сестри моєї мами і сестри Софії Мельник) на вулиці у Львові підійшов до мене Ромко Ш. і запропонував мені, щоб я поїхала вслід за Андрієм (нелегально на кошт організації) і передала йому доручення ОУН не вертатися до краю, а перейняти пост покійного Євгена. Я рішуче відмовилася, мала вже зависокий громадський пост, щоб підніматися такої місії в імені нелегальної організації, тим більше, що не знала, як до того поставиться Андрій".

Стільки залишено у написаних споминах моєї мами, що кидає трохи інакше світло на деякі події після убивства мого дядька Євгена.

Ми зустрілися з Шухом вже в Кракові, після мого переїзду туди зимою 1939 року. Я шукала за працею, щоб заробити на прожиток, і дістала її як секретарка у квартирі ОУН при вулиці Зеленій, ч. 26, а Ромко там „урядував" також. Мене приділили до праці для полковника Романа Сушка, а в ті часи ще не було славного „поділу", і Ромко до нього заходив частенько. Мене і далі не брав „поважно", хоча я вже була серйозною друкаркою, і крім стереотипного „сервус, мала", багато зі мною не говорив, а радше давав наказ: „Пиши!" Мене смішило, однак, що як у Сушка, так у в Ромка, в кишені штанів завжди можна було бачити предмет, що за своїми обрисами міг бути револьвером. Чи вони зробили колись з нього ужиток, не знаю, але думаю, що там не було до цього нагоди.

У 1940 році, не пригадую місяця, але знаю, що я вже була дружиною Ми-

коли (ми повінчалися в Кракові, без нашого вибраного свідка Юрка Шухевича, що залишився у Львові...), Ромко спитав мене після праці, чи може прийти до нас додому, щоб зустрітися з нашим спільним другом – „Чорноморцем" Сергієм Костецьким. Сергій, його приятель Політехніки та з Пласту, появився саме в Кракові та просився до нас на квартиру, кажучи, що прийшов зі Львова з певним завданням. Я погодилася на зустріч, без найменших застережень, і ми довго з чоловіком просиділи в кухні, чекаючи на закінчення тихої розмови Сергія з Ромком. Вкінці Ромко мене покликав і просив зашити у „чорноморську" шапочку, яку до плавання вбирали члени куреня „Чорноморці", а після розв'язання Пласту члени клюбу ім. Ф. Черника, і яку привіз зі собою Сергій, завинений тісно шматок, в якому либонь були доручення чи вказівки. Розуміється, я тремтячою рукою прохання виконала, і ще того вечора Сергій разом із молодим другом Чорнеґою вирушив у поворотну дорогу, якою ніколи не дійшов до цілі. Обидва згинули від куль совєтської прикордонної сторожі.

Я приїхала сама до Львова в червні 1941 року. Вістка про масові убивства у в'язниці на вулиці Лонцького розійшлися миттю, а я ходила вулицею поблизу і не мала відваги увійти на територію в'язниці, щоб розглядати трупи, що там покотом лежали. Мені вже сказали, що між убитими совєтами людьми є мій приятель Юрко Шухевич, але перевірити це напевно я ніяк не мала сили. Там, на цій вулиці, ми ще раз зустрілися з Ромком. Без слова потиснули одне одному руки, він був у мундирі відділу „Нахтіґаль" чи пак легіону, на обличчі можна було бачити те, що він пережив, і говорити не було потреби. Чи сподівалася я, що бачу його востаннє?

Пізною весною 1944 року совєтські війська знову наступали на Львів, німці тікали у поспіху, і ми готовилися до від'їзду на Захід. В тому часі мій чоловік, що був хірургом у Лічниці ім. А. Шептицького, прийшов додому з вісткою, що оперував несподівано батька Ромка та Юрка, радника Шухевича, стан його не надто добрий, отож доки не покращає, ми не можемо їхати.

Ми сиділи на наплечниках і чекали. Одного дня Ромко прислав із підпілля посланця до Миколи, з проханням знайти когось, щоб заопікувався батьком вдома. Мій чоловік запевнив посланця, що не виїде, поки стан радника Шухевича не покращає. Слова дотримав, і ми аж після перевезення пацієнта додому рушили зі Львова, вже коли совєтські війська були на Личакові. З видужуючим залишилася моя шкільна товаришка Марушка Качмар. Її переживання гідні не одного оповідання. Батько Юрка і Ромка помер у дорозі на заслання, Марушку совєти вивезли також на Сибір та зруйнували її життя. А Ромко загинув буля бункру в Білогорщі 5 березня 1950 року вже як головнокомандуючий УПА, генерал Тарас Чупринка. Сьогодні це ім'я і слава про легендарного Т. Чупринку охопила цілу Україну, а пам'ятники йому встановлені по всіх усюдах. Він – це легенда, герой нашого народу. Але для мене він залишиться назавжди не той з пам'ятника чи портрету герой з кам'яним обличчям, а інакший – веселий, усміхнений Ромко, що вітає мене нашим львівським: „Сервус, мала".

Юрій КЛЕН

БОЖА МАТІР

Йшла степами й питала:
„Де мій син? Чи не стрівся він вам?“
(А по селах ставки – як дзеркала:
Божий простір веселим качкам).

– Чи не стрівся вам десь на дорогах
синьоокий Христос?
Волосся у нього
золоте, як осінній покос“.

Все питалася знову і знову;
люди мовчки сахалися вбік
(лиш поважно дивилися вслід їй корови,
пес безхатній за нею до царини біг).

За рікою спинила на ниві
дідуся, що гнідка поганяв.
Кінь істомлений голову сиву
на плече їй поклав (бо пізнав!).

„Чи стрічали його ви з дарами?
Чи вінчали його, як царя,
у високому білому храмі,
де у вікна світила зоря?“.

„Та невже ж тобі ще не сказали? –
роз'ярився корявий дідусь. –
На усіх перехрестях його розіп'яли,
і помер твій веселий Ісус.

Біле тіло його шматували.
Загинали над ним матюки.
І вовкам на поталу
розкидали куски“.

Головою припала до гриви...
Враз метнулась назустріч зорі
(дикі гуси крикливі
закружляли над нею вгорі).

А за нею наздгін пожежі,
диму сизого змії виткі.
Біжучи, розгубила одежі,
і махали услід вітряки.

Вдалині над житами
білим квітом гойдалась вона.
Осипалася там пелюстками...
Манячіла, щезала в ланах...

Бур'яном заростає дорога,
що крізь заграву днів
нас вела до далекого Бога.
Але вересом слід Твій зацвів,

скорбна Мати, що плачеш у небі,
і під обрієм грізних років
голубіє, мов спогад про Тебе,
синя плахта лісів.

Синій пояс Твій річкою в'ється...
Затаївши останній вогонь,
так тихесенько б'ється
в ніжнім теплі' твоїх долонь,

під дощами Твого волосся
бідне серце землі.
І росте з нього буйне колосся,
і курличуть над ним журавлі.

1935 р.

Ольга КНЯЖИНСЬКА

ЖІНКА ЯК МАТИ І ГРОМАДЯНКА

В історії українського народу жінка мала завжди почесне місце. Її становище в родині й суспільстві було вище й краще, ніж в інших народів. Через постійні напади кочовиків та східніх племен на українські землі в неї виробився незвичайний гарт. Це не плекана жінка Заходу, що жила для розривки, ані невільнича жінка Сходу. Українська жінка мусіла не раз власноруч боронити своє домашнє вогнище і через те виробила в себе рішучість і самостійність. Княгиня Ольга, як відомо, не тільки мудро правила державою, але принесла віру християнську в Україну. Жіночі постаті княжих часів – це виховниці й дорадниці наших князів. Жінки козацької доби були обізнані з політичними справами своєї країни. Дружина сотника Завіського Олена керувала обороною кріпости Буші в 1654 році й воліла загинути разом з дітьми, ніж піти в неволю. Дружина Семена Палія, „мати-полковниця", як її звали, давала лад Правобережжю під час заслання свого чоловіка. Освічені жінки із шляхти й козацької старшини заснували манастирі й школи. Жінки-козачки вели ціле господарство під час довготривалих походів своїх чоловіків. Є багато-багато подібних прикладів з нашого давнього минулого. Теперішня жінка має куди більше обов'язків. Жінка як мати, як дружина, як організаторка родинного життя і водночас громадянка, а дуже часто й заробітна сила має завжди свої специфічні проблеми і тому потребує взаємної допомоги.

І для того жінки в цілому світі організуються в клюбах чи своїх осередках, де легше ці проблеми гуртом розв'язувати.

Найсильнішою й найчисленнішою організацією українського жіноцтва в Америці є Союз Українок Америки (понад 70 відділів). Канада має чотири жіночі організації: Організація Українок Канади, Ліга Українських Католицьких Жінок, Об'єднання Жінок – ЛВУ і Союз Українок Канади. Є також жіночі організації в Австралії, Англії, Аргентині, Бразилії, Бельгії, Венесуелі, Німеччині і Австрії. Утворено Світову Федерацію Українських Жіночих Організацій (СФУЖО), яка репрезентує понад 15,000 жінок у вільному світі.

Наші завдання, як українських жінок і матерів на чужині є зовсім інакші, як ті, що були на рідних землях. Ми насамперед ставимо перед собою ідею – за всяку ціну зберегти наше національне обличчя й показати його чужинцям в якнайкращому освітленні. Ми мусимо їм довести, що Київ і ціла наша прекрасна Україна та її народ – це не Раша. В умовах відділення Церкви від держави й свободи релігії ми мусимо зберегти нашу співучу мову, наші прекрасні обряди й традиції, які ушляхетнюють кожну націю і кожну людину зокрема. Найсвятішим обов'язком української жінки й матері є виховувати наших дітей так, щоб вони були чесними громадянами країни поселення, виховані на засадах високої християнської моралі, свідомі свого національного

походження, горді за нього, готові завжди стати на захист Батьківщини своїх батьків. До виконання цих завдань покликана великою мірою українська жінка-емігрантка. Сама вона у своєму гнізді не ве може виконати, а спираючися на досвід роботи в рамках організацій, може багато зробити.

Вже геніяльний наш Шевченко присвятив жіночій тематиці багато уваги, і тому його психологічний портрет української жінки надзвичайно точний. По-перше, Шевченко підкреслює глибоко, міцно вкорінений в душу української жінки моральний закон. Цей закон озброює українську жінку найбільшою рішучістю, коли йдеться про її добру славу й подружню честь. Цьому законові скоряється прогнана з дому Катерина, символ зневаженої матері-покритки.

Друга прикмета української жінки - шляхетність духу. Її корінь стремить у первовічній високій духовій культурі українських предків: не грубість, а ніжність, не варварство, а гуманність, не самолюбство, а співчуття. Цю рису репрезентує „відьма", мати-страдниця, що зазнавши найбільших мук упродовж свого до краю змарнованого життя, простила свого ката, батька її дітей, на смертному ложі.

Третя риса - релігійність. Самобутні, шляхетні, етичні первні української душі жіноцтво поєднало з елементами християнства, що й відбилось на всьому його відношенні до життя. Богові моляться Шевченкові герої за кращу долю своїх діток, немов підкреслюючи тим, що релігійне виховання вони кладуть в основу виховання взагалі. Але в осередку уваги Шевченка стоїть *мати, серце й душа родини, виховниця молодого покоління. В ній більше* ангельського, як людського. Досить прочитати „У нашім раї на землі", щоб переконатись, якої величности й своєрідної святости набирає у Шевченка образ матері. У поемах „Марія" і „Неофіти" виступають також дві матері між якими спостерігаємо велику спорідненість: і Богомати Марія і неназвана римлянка, Алкидова мати, втрачають своїх одиниких синів, допевнившись, що ця жертва необхідна для загального добра. Через любов до дітей вона робить своєю ідеєю, якій їх діти беззастережно віддались на службу. Через смерть синів ця ідея стає їм близькою й дорогою. Це найвеличніший тип матері - мати-громадянка. На прикладі тих двох матерів Шевченко показав ідеал матері, в якої духові первні осягають перевагу над природним материнським інстинктом, що має за завдання збереження свого роду.

Шевченко висловився теж загально про призначення жінки:

Родились на світ жить, любить
Сіять Господньою красою,
Вітать над грішними святою
І всякому добро творить,

„Господня краса" жінки - це напевно не лише краса тіла, але передовсім краса характеру, благородність душі, своєрідна земна святість, яка дозволяє „вітать над грішними", гоїти наслідки світового зла, втирати сльози і втихомирювати горе. „Весела мати" - це уявний сивмолічний образ всієї Укаіни, вільної та щасливої. Шевченко знав і сказав нам, що тільки у вільнійУкраїні всміхнеться українська жінка усмішкою справжнього щастя. Тільки тоді вона зможе вільно і творчо виховувати молоде покоління, коли ніхто її не розлучуватиме насильно з найдорожчими особами, а коли вищий інтерес ви-

магатиме від неї жертви, то це буде жертва матері – матері громадянки.

Отже, як бачимо, в розвитку духовости вирішальним для нашого майбутнього, як нації і її ролі у світі, відіграє чільну ролю українська мати, своїм високим тонусом життєвих, етичних вимог, своєю волею і спроможністю творити елемент новий, втілений в її синах і дочках, що мечем духу відкривають своїй нації навстіж двері у її світле майбутнє.

Виявами любови і признання за неоцінений труд у вихованні дітей, молодих поколінь, раділи й радітимуть завжди матері, зморені і знесилені, посивілі від праці, турбот і недостатніх ночей. Милі їх серцю поцілунки, квіти і дарунки, що приносять їм їхні діти й рідні в День Матері. Але куди щасливіші були б вони, якби вияви любови й пошани постійно улегшували їм життя, їхні труди, страждання, тривогу й біль. Іноді один прихильний жест чи погляд вартіший для матері-жінки за всі китиці квітів і побажання в День Матері.

Полиньмо ж думками до усіх тих українських матерів. До тих, що виростивши й виховавши нас і на мандрівку світами та життєву дорогу поблагословивши, залишилися на Рідній Землі, по рідних наших селах і містах, з усіми ними єднаймося сьогодні, сповнені щонайгарячіших побажань, і схилімо свої голови перед маєстатом володарки усього життя – Матері.

Володимир Сіренко

БЕРЕЖІТЬ МАТЕРІВ

Я до рідної хати натомлено йду.
З полустанку мій потяг у далеч полинув.
Бачу: мамина хустка біліє в саду.
Придивився – не хустка, а квітне калина.
Наче мамині очі – у хати вікно.
Сад матусиним словом мені промовляє.
Я не звикну ніколи, що мама давно
край села у високій траві спочиває.
Я не звикну ніяк, що вона до воріт
не біжить до городу мене зустрічати.
Спорожнів без матусі мені білий світ
і чужою стає наша затишна хата.
Не мені вже зозуля майбутнє кує
за рікою судьби в голубій оболоні.
Кожний з нас безпритульним душею стає,
коли мамине серце навік захолоне.
Я стою у дворі. Небокрай відгорів,
теплий вечір в мовчання закутав калину.
Люди добрі мої, бережіть матерів,
як себе бережіть, як свою Україну!

IV. ВИДАТНІ ІМЕНА, ВИЗНАЧНІ ДАТИ

Микола ГАЛІВ

СЛОВ'ЯНИН НА ПРЕСТОЛІ св. ПЕТРА

(до 80-річчя з дня народження Івана-Павла II)

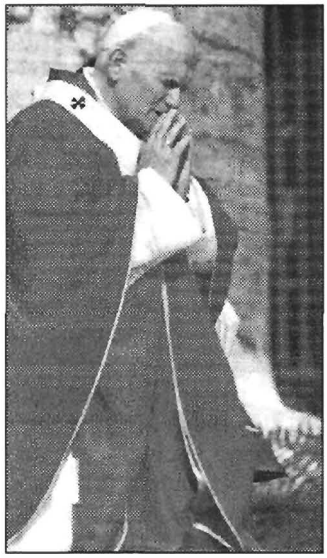

Папа Іван-Павло II.

Долучаємось до щедрого вінка привітань на адресу Папи Івана-Павла II. 18 травня цього року йому виповнюється 80 років. Цей день народження престолонаслідника апостола Петра – особливий, бо збігається з великим Ювілеєм 2000-ліття Різдва Христового. Щойно два роки тому католицький світ вітав Святішого Отця Івана-Павла II з 20-річчям понтифікату, себто з його творчим ювілеєм. Вітала його і знову вітатиме Вселенська Церква, як свого унікального керманича і невтомного паломника. З глибокою шаною вітають його земляки-поляки – як главу Вселенської Христової Церкви, і також як полум'яного польського патріота. Вітають його й інші християнські і нехристиянські конфесії, ісламський, буддійський і юдейський світ, як людину злагоди і миру. Як справжнього вселенського духовного провідника вітаємо Святішого Отця і ми, українці, як Папу-слов'янина, людину великих християнських чеснот, дорогих нашому серцю.

З приводу такої особливої нагоди, вісімдесятлітнього ювілею, варто хоч у загальних рисах сказати про життєво-творчий шлях і самовіддану працю у Божому винограднику Папи Івана-Павла II. Слід підкреслити, що дотепер появилось багато біографічних досліджень на різних мовах про життя Папи. Особливу увагу звертає на себе книга відомого публіциста Джонатана Квітного (Jonathan Kwitny) під назвою: „Людина Століття" (Man of the Century), що з'явилась під кінець 1997 року. Ця монументальна праця має 754 сторінок, сперта на джерельних матеріялах і виповнена всебічно дослідженим фактажем. Автор подав багато цікавих і маловідомих деталей, на які інші

біографи Папи Івана-Павла II не звернули уваги. На жаль, серед української літератури у цій матерії дотепер, поза спорадичними пресовими замітками, не з'явилось нічого вагомішого, а жаль, бо життя людини такого формату, як Святіший Отець Іван-Павло II, у вищій мірі повчальне.

Автор цих рядків не претендує на вичерпність, але все ж прагне пов'язати в портретну цілісність найголовніші риси цієї великої людини нашого часу. Принаймні два аспекти особистости Папи повинні бути виокремлені передусім: про Івана-Павла II належить говорити, з одного боку, як про незрівняного польського патріота, а з другого – як духовного провідника Вселенської Христової Церкви і мужнього подвижника єдности Христової Церкви в євангельському дусі – „щоб усі були одно".

Подив і захоплення викликає той факт, що Папа Іван-Павло II зумів ці аспекти органічно пов'язати в гармонійну цілість. Про це яскраво свідчать його глибоко продумані послання, енцикліки, апостольські листи і неповторні прощі, яких відбув понад 70, відвідуючи різні континенти і країни, включно з багаторазовими прощами до своєї батьківщини – Польщі.

Папа Іван-Павло II – Кароль, син Кароля й Емілії Войтилів, народився 18 травня 1920 року у Вадовіцах, в Польщі. Був охрищений 20 червня у римокатолицькому костьолі у Вадовіцах. Мати Кароля, Емілія, з дому Качоровська, народилась у гірській парафії Б'ята, тепер це місто Бєльсько-Б'ята. У родині Качоровських було дев'ятеро дітей, які скоро повмирали. Двоє дітей прожили менше року. Тільки троє з дев'яти прожили повне життя. На жаль, не подається імен тих, що прожили повне життя. Біограф подає, що батьки Емілії, Фелікс і Марія Качоровські, померли у 1908 році.

Згідно з інформаціями, які подає Й. Квітний, Кароль й Емілія мали трос дітей. Найстарший син Едмунд народився 1914 року, другою була дочка, яка померла у час або скоро після народження, а третою дитиною був Кароль, теперішній Папа Іван-Павло II.

Як пише Й. Квітний, Папа Іван-Павло II дуже мало пам'ятає про свою родину. У книжці згадується (без подання прізвища) про тітку Стефанію, яка жила у Кракові до 1962 року і часом відвідувала родину Войтилів у Вадовіцах. Є ще згадка про „великих дядьків" (стрийків) Івана і Павла, яких Кароль знав мало. Згадується, що дядько Павло мав сина Франціска, який помер у 1968 році і його хоронив Кароль Войтила, будучи вже Кардиналом. Правдоподібно, так виглядає, що це була родина по батьковій лінії. У книжці Квітного немає ближчої згадки про родину по материній лінії.

Мати Короля Емілія хворіла на серце і нирки. Невідомо, з яких причин під час хвороби матері син Кароль був ізольований від неї. Померла вона 13 квітня 1929 року.

У дослідженні Й. Квітного немає найменшого натяку про будь-яке пов'язання Кароля Войтили чи його батьків з українством. Можна припустити, що це для Й. Квітного не було важливим і тому він на це не звернув уваги, хоч тяжко повірити, щоб автор такого калібру міг таке поминути. Все ж таки стоїть відкритим питання: звідкіля взялась версія, що мати Папи Івана-Павла II була українкою?

На жаль, не знаходимо жодних фактів про спорідненість з українством

Папи Івана-Павла II в авторів біографій. Немає про це навіть натяків. Правдою є те, що сам говорить Кароль Войтила, а він не згадує ні одним словом про будь-яке українське пов'язання.

Знаємо, що коли ще Кароль Войтила був Кардиналом, він відвідував США, був у Гарварді й інших наукових центрах і при цій нагоді відвідав родину Софії і д-ра Бориса Филипчака у Пассейку, у штаті Нью-Джерзі.

Отже, виявилось, Филипчаки, а зокрема Софія, є родиною Кароля Войтили. У той час ніхто не звертав на це особливої уваги і не дошукувався подробиць цього пов'язання. Це було майже самозрозуміле: якщо д-р Борис Филипчак - українець то, автоматично, і його дружина Софія - також українка. Коли Кароля Войтилу у 1978 році обрали Папою, це питання актуалізувалося: мовляв, якщо Папа Іван-Павло II родинно пов'язаний з українською родиною Филипчаків, то, напевно, він має українське походження по материній лінії. З'ясувалося, що мати Папи, Емілія Качоровська, була рідною сестрою матері Софії. Справді близьке споріднення - Софія була двоюрідною сестрою Папи. Але тоді ніхто себе не запитував, чи Софія і її мати були українками. Обидві сестри - Емілія (мати Папи) і мати Софії (чомусь не подається її хресне ім'я, тільки прізвище, Кучмєрик) були польками. Отже, насправді не було жодного пов'язання з українством, за вийнятком того, що двоюрідна сестра Кароля Войтили Софія вийшла заміж за українця д-ра Бориса Филипчака.

Цю справу вияснює друга дружина д-ра Бориса Филипчака, Ірина Дибко-Филипчак, у статті „Велика постать намісника святого Петра", надрукованій у газеті „Народна Воля", Скрентон, Па., 18 березня 1999 року. Зацитую місця, що стосуються нашої проблеми:

„У розповідях про Папу Борис м. ін. згадував, що хоч як любив Папа Зосю (так завжди її називав), але, вже будучи молодим священиком, все знаходив для неї декілька слів докору: „ Чомусь змєніла Ойчизни обжонд, виходзонц замонж? Навет сина окшцілась в церкві, а нє в косцьєлє". Та це не здержувало дальших відносин з Зосею. Ставши єпископом і архиєпископом, а відтак кардиналом, окрім постійного листування (всі листи під цю пору зберігаються у сина Софії Іванка Филипчака), Папа тричі відвідав в Америці Зосю, її сина „Ясєнька" і „Пана Доктора" (так завжди в розмові звертався до чоловіка Зосі)..."

„Після інтронізації Папи, до д-ра Бориса Филипчака зверталися деякі українці, навіть писали листи, а то й докоряли йому, чому досі не оголосив у пресі, що мати Папи була українкою... Д-р Филипчак радив цим людям писати на адресу Ватикану і безпосередньо запитати у Папи Івана-Павла II про його споріднення з українцями. Він ніяк не міг здогадатись, звідкіля такі переконливі вістки про українство матері Папи беруть свій початок. Адже так, як мама Софії Кучмєрчик, так і мама Папи, тобто обидві сестри, були польками..."

На цьому можна поставити крапку у міті про „українське походження" Папи Івана-Павла II.

Ще два слова про родину Качоровських. Коли Емілія була ще немовлям, родина переїхала до Кракова. Коли Емілія вийшла заміж за Кароля Войтилу, то її родина не була рада, бо Качоровські були багаті, а Войтила нале-

жав до бідних. Син Войтилів, на ім'я також Кароль, прожив тяжке дитинство. На дев'ятому році життя втратив маму, а в 1932 році помирає його брат Едмунд. Смерть брата Льолек, як його називали, тяжко пережив. Тепер він залишився з батьком. Серед його шкільних товаришів біографи згадують Банаса і Єжи Клюґера, що був сином багатої жидівської родини у Вадовіцах. Згодом Войтили, батько і син, дістають спадок по родині Качоровських і переїжджають до Кракова.

У гімназійний період на формування світогляду Льолека мали вагомий вплив молодий священик, учитель релігії у гімназії Казімєж Фіґлєвіч, який був також його персональним сповідником, а з театрального світу - Мєчислав Котлярчик. Цей вплив можна віднести до цілої родини Котлярчиків, бо ж сам Льолек був майже членом цієї родини і певний час у ній жив. Котлярчики були першою родиною, яка у Вадовіцах активно розвивала театральне життя. Льолек, маючи особливий талант до артистизму і добре володіючи словом, писав драми і поезії - й опинився в орбіті театрального життя. Брав участь у виставах,читав свої і чужі вірші на вечорах поезії.

Льолек жив театром, хоч хліба з нього не їв. На хліб працював у фабриці. Біографи підкреслюють, що Льолек від юности ніколи не забував розмовляти з Богом, себто молитися, і для цього віддавав багато часу. Це виніс з родинної хати - часто бачив батька на молитві. Ще малим, бавлячись з дітьми, одягав мамину пелерину і „був священиком". Після смерти мами ходив разом з батьком і братом Едмундом на прощу на Зебжедовську Кальварію, згодом Льолек ходив туди з товаришами.

Біографи подають цікаву деталь: батько Льолека жодного разу не був у театрі, коли виступав його син. Також не був присутній на урочистостях з приводу закінчення середньої освіти, де Льолек виступав з промовою від імені усіх гімназистів. Не можна з того робити висновок, що його різні біографи припускають: мовляв, між сином і батьком не було спільної мови, бо ж відомо, що кожного разу, як батько повертався з праці додому, Льолек виходив йому назустріч і вони разом проводили час. Дуже можливо, батькові не подобалось, що Льолек займався театром. А Льолек мав велике вдоволення зі своїх студій в університеті у Кракові, де він студіював драму.

Льолек був свідомим польським патріотом, бачив жахливий гітлерівський терор над польським народом, зокрема над польською інтелігенцією. Саме тоді він сказав собі, що мусить бути священиком. Щирий патріот не бажав бути польським терористом, партизаном, борцем за польську незалежність, проти гітлерівської Німеччини, а вибрав Церкву. Це справді цікаве явище, на яке міг би відповісти хібащо сам Папа Іван-Павло II.

Коли захворів батько - це була дуже холодна зима - Льолек пішов шукати для батька ліків і, повертаючись додому, зайшов до родини Кедринських взяти обід для батька. Коли він разом з Марією Кедринською прийшов додому, батько вже лежав мертвий. Потім Льолек постійно дорікав собі, що не був поруч ні матері, ні батька при їхній смерті. Отак з родини Войтилів залишився тільки Кароль. Після смерті батька Льолек вже не сумнівався, який йому вибрати шлях. Він віддасться служінню Богу.

Родина Котлярчиків, якій першій Льолек сказав, що стає священиком,

була ошелешена. Спершу думали, що це жарт, і почали його переконувати, щоб він залишився в театрі. Підсилали до нього його товаришів-акторів, щоб вони його відмовили від цього пляну. Та не було такої сили, що змінила б постанову Льолека. Він вступив до підпільної семінарії. Щиро сприяв йому священик Фіглєвіч.

Кароль Войтила успішно закінчив підпільну семінарію. Після свячень першу св. Літургію відправив за батьків і брата в історичній церкві на Вавелю. Сповнилась його мрія. У листопаді 1946 року Кардинал Сапіга послав К. Войтилу на дальші студії до Риму, до Домініканського університету Анджелікум, й ці студії він закінчив з успіхом, одержавши ступінь доктора. Хоч о. К. Войтила міг був залишитись у Римі, але він вирішив цього не робити і вже в 1948 році повернувся до Польщі, до Кракова. Кардинал Сапіга послав його сотрудником у гірську парафію в Нєґовіцах, де парохом був товариш зі школи і з підпільної семінарії, о. Мєчислав Малінський. Коли о. Войтила приїхав до Нєговіц, то розпитував, де є парафія. Отець Войтила, як подають біографи, виглядав худий, в старому одягу, з валізочкою у руці. На парафії вів аскетичне життя. Спав на дошках, без подушки і сінника.

Парафіяни при нагоді робили для нього презенти, купили постіль, подушку й інші речі. Згодом довідались, що о. Войтила ті їхні презенти віддав біднішим, з чого парафіяни були незадоволені. Також і з того, що відправляв св. Літургії „задовго". Вже під час своєї першої душпастирської праці о. Войтила навчився знаходити спільну мову з молоддю. Через вісім місяців Кардинал Сапіга перевів о. Войтилу до Кракова, до церкви св. Фльоріяна. Тут о. Войтила розвинув дуже інтенсивну душпастирську працю, зокрема серед студентської молоді. Організував гуртки молитви, пожвавив спорт, зокрема дружину копаного м'яча, що, звичайно, не вкладалось у пляни комуністичного режиму.

23 червня 1951 року помер Кардинал Сапіга, а на його місце архиєпископа прийшов Євгеніюш Базяк, з яким о. Войтила тісно співпрацював. Згодом о. Войтила був номінований на єпископа. Свячення здійснив 28 вересня 1958 року архиєпископ М. Базяк у церкві на Вавелю. Під час свячень було багато знайомих єп. Войтили, друзі з театру, підпільної семінарії, парафіяни з обидвох попередніх його парафій. Це було свято для всіх, хто його знав. Будучи ще єпископом, Кароль Войтила не переставав бути спортовцем, зокрема грати у відбиванку.

Біографи пишуть, що Примас Польщі Вишинський не був захоплений номінацією Войтили на єпископа. Якось під час одного зібрання єпископів Примас Польщі Кардинал Вишинський помітив, що на задній лавці сидить Войтила і читає. Коли Вишинський закінчив промову, то запропонував: „А тепер єпископ Войтила нехай скаже нам, про що ми тут говорили?". Войтила легко, без жодного напруження повторив усе, що щойно говорив Вишинський. Всі були здивовані, а передусім сам Вишинський. Войтила мав здатність сприймати дві речі водночас.

Одного разу єпископ Войтила вирішив відвідати партійного керівника Кракова Мотику. На зустріч з Мотикою єп. Войтила взяв свого секретаря. Мотика був заскочений цією візитою, бо до тепер такого не траплялося.

Прийняв їх кавою. Розмова йшла про те, щоб не ліквідувати семінарію. При цьому Мотика запитав чому єп. Войтила забороняє священикам заохочувати вірних до добровільної суспільної праці. Єпископ відповів: „Так, це правда, але про це треба говорити не зі священиками, бо тим підриваєте мій авторитет, а крім цього, ви вимагаєте, щоб люди працювали у неділю". Мотика погодився з становищем єп. Войтили. Розмова була приязна. Про цю зустріч і розмову Мотика повідомив Варшаву. Прихильна оцінка Мотики, щодо особи Войтили, у пізнішому мала вирішальне значення при підборі кандидата на місце померлого архиєпископа Вадзяка. У списку кандидатів, який подав для затвердження варшавському урядові Примас Польщі Вишинський, не було імені Войтили. У групі, що вирішувала це питання, був Клішко, відповідальний за церковні справи, він пригадав собі розмову Мотики з сп. Войтилою. Отже, вийшло, що, згідно з оцінкою Мотики, Войтила буде більш перспективний в сенсі діялогу. Це перерішило, що на пост Митрополита-архиєпископа Кракова затверджено кандидатом Кароля Войтилу. Після цього, 30 грудня 1963 року, Папа Павло VI проголосив Кароля Войтилу Митрополитом-архиєпископом Кракова.

На цьому місці Кароль Войтила відкрив нову сторінку історії польської Церкви і розгорнув широку працю. Крім інтенсивної, власне церковної, праці, він підтримував тісні зв'язки з пресою, з провідними редакторами, а також дописував сам. У 1960 році у журналі „Знак" з'явилась найбільш відома п'єса К. Войтили під назвою „Ювелірний склеп", підписана псевдонімом „Анджей Яв'єн". Тут можна також назвати його працю „Любов і відповідальність".

Завдяки архиєпископові Войтилі відбудовано, очевидно, підпільними шляхами, Католицьку Церкву у Чехо-Словаччині, яка стояла перед повним занепадом. Через Краків також ішли контакти з Україною. Войтила знаходив шляхи пересилання релігійної літератури. Від його імені активно діяв о. Барлецький, який був уродженцем України і знав українську мову.

Архиєпископ К. Войтила мав великий вплив на студентську молодь. Він був доступний для всіх. Біограф Войтили підкреслює особливу різницю між Примасом Польщі Вишинським і Архиєпископом Войтилою. Відомо, що, мабуть, між ними не було любови, хоч можна сказати, що віяло холодом саме від Кардинала Вишинського. Квітний у своїй дослідній праці пише: одержати авдієнцію у Вишинського, – це не було так просто, треба було писати і чекати, тоді коли у архиєпископа Войтили це було просто, без жодних формальностей.

Кардинал Войтила жив життям Церкви, її проблемами, наполегливо шукаючи розв'язки складних релігійно-церковних проблем. Церква була його життям. Таким він став відомим у християнському світі, зокрема у римокатолицьких церковних колах. Надзвичайно добре виявив себе як соборовий отець на II Вселенському Ватиканському Соборі, займаючи провідну позицію під час нарад. Войтила від юних років мав своєрідну харизму, легко здобував собі приятелів, знаходив з ними спільну мову – у школі, згодом в театрі, підпільній семінарії, в університеті, на студіях у Римі, у парафіях, а в кінці на інтернаціональних форумах, де всюди бачили в ньому загальнолюдські і християнські чесноти.

Як відомо, кандидатуру Кардинала Кароля Войтили на Папу запропонував Кардинал Киніг. Й. Квітний наводить цікавий передвиборчий епізод. Коли Киніг запитав Вишинського, хто, на його думку, міг би бути добрим кандидатом на Папу, той відповів, що ця позиція повинна залишитись за італійцями. Тоді Киніг запитав його: а що, коли б таким кандидатом був хтось з Польщі? На це Вишинський відповів: „Нонсенс, комуністи все бажали, щоб я забрався з Польщі". Киніг додав, мовляв, це може інший кардинал, наприклад, Войтила. Вишинський зауважив, що „Войтила до цього ще замолодий".

Спершу були висунені кандидатами кардинали Сірі і Бенеллі. Ні один з них після чотирьох голосувань не набрав потрібної кількости голосів. Після цього була запропонована кандидатура Кардинала К. Войтили, який у першому голосуванні одержав 20 голосів, у другому - 40, третьому - 60 і четвертому - 76 голосів.

Обрання на Папу Кардинала Кароля Войтили було чималою несподіванкою. Таки під час конкляву діє Святий Дух! На хвилину подумаймо: Кароль Войтила вийшов з найнижчих надр польського народу. Пройшов свій життєвий шлях власними ногами. За ним не стояли жодні широкі плечі, не мав він впливових протеже, які промощували б йому дорогу. Все він здобував власними силами, щирою молитвою, християнськими прикметами.

Вчорашній сирота - сьогодні глава Вселенської Христової Церкви, світовий Паломник і невтомний подвижник християнської єдности.

Обрання Папою Кароля Войтили, який прийняв ім'я Папа Іван-Павло II, був великою історичною подією. До того часу вибирали папами італійців. Ця вістка у Польщі викликала бурю захоплення. Папа Іван-Павло II, благословляючи, промовив знаменні слова: „Не лякайтесь". Тим він бажав сказати італійцям, щоб вони не лякались, що місце Папи зайняв не італієць, як вони призвичаєні були бачити, а слов'янин-поляк. А своїм землякам бажав тим сказати, що при Божій допомозі він виконає завдання, які на його плечі поклав Всевишній Господь - Святий Дух.

До речі, варто тут згадати, як Папа Іван-Павло II відповідав на питання журналіста Вітторія Мессорі з нагоди 15-ліття його понтифікату, чому він часто вживає слова „не лякайтесь". Папа каже, що цю фразу він ужив на початку свого служіння, не належить йому - ці слова говорив ангел до Марії, а згодом до Йосифа, і сам Ісус Христос у різних обставинах також говорив до ап. Петра: „Не лякайся", це Він також сказав до апостолів після воскресіння: „Не лякайтесь..." Апостоли не були певні, чи той, кого вони бачать, є Тим самим Христом, якого вони знали. Лякались після Його спіймання, лякались ще більше після Його Воскресіння. У цих відповідях Папа Іван-Павло II виявив особливу глибину богословської думки.

Цю фразу „не лякайтесь" можна б застосувати взагалі до часу, у який Папа Іван-Павло II очолив Христову Церкву.

Це був час, коли священики, ченці і черниці, а навіть єпископи залишали ряди Христової Церкви. Папа Іван-Павло II цими словами запевняв: не лякайтесь, бо немає таких сил, які могли б подолати Христову Церкву.

За 20 років перебування на престолі св. ап. Петра Папа Іван-Павло II виявив себе унікальною особистістю, твердо утримуючи Вселенську Христову

Церкву на апостольських основах. Він став безприкладним Христовим паломником, подолавши понад 671,000 американських миль. Серед тих прощ, що мають непроминальне значення, слід згадати його перше паломництво до комуністичної Польщі, яке виявилось понад всякі сподівання революційним. При цьому ми мали особливу нагоду побачити незрівняну силу Христової Церкви і особисте значення Папи Івана-Павла II на апостольському престолі. Можна б ще згадати його паломництво до Куби, що також спричинило могутній духовний здвиг народу.

Своєю подиву гідною працею, богословським осмисленням Папа Іван-Павло II відновив, не теоретично, але практично, первісне апостольство у Христовій Церкві. Він став Учителем, проголошуючи свої глибокі богословським, суспільно-політичним і економічним змістом енцикліки, послання і листи. Це ж справді колосальний вклад у поширенні і поглибленні богословської думки. Папа Іван-Павло II глибоко знає історію Христової Церкви, але не заради самого знання, а заради того, щоб побачити і драматичні, не світлі сторінки церковного минулого, переоцінити їх у дусі Господньої молитви „...Як і ми прощаємо..." У цьому аспекті можна назвати справу великого вченого італійця Галілея, якого Церква несправедливо засудила як єретика, примушуючи його відмовитись від вчення Коперника. Папа Іван-Павло II мав відвагу реабілітувати Галілея. Це не був одинокий випадок, можна тут згадати його шляхетні зусилля у прояснені взаємин між християнами і юдеями.

Вартий відзначення факт атентату на Папу Івана-Павла II, що стався на площі св. Петра у Римі 13 травня 1981 року. Турок Магмет Алі Агджа пострілом важко його поранив. Атентатчика заарештували і посадили в тюрму. Папа Іван-Павло II відвідав злочинця у тюрмі і простив йому його гріх.

Папа Іван-Павло II поставив перед собою одне з найголовніших і політичних завдань - проблему єдности Христової Церкви. Він бажав продовжити добрий початок, що його поклала людина великого серця Папа Іван XXIII. Знаємо, що до того часу Католицька і Православна Церкви прожили довгі віки у неприязні. Завдяки Папі Іванові XXIII вдалось подолати ворожнечу і поцілунком любови відкрити нову сторінку Церков-Посестер. Папа Іван-Павло II став полум'яним подвижником цієї благородної ідеї - розпочати третє тисячоліття у єдності. Для цієї подвижницької цілі він готовий іти на деякі компроміси. На жаль, ці компроміси в певній мірі заторкнули і нашу УКЦерквy.

Треба визнати, що Папа Іван-Павло II виявив велику увагу до УКЦеркви. До 1980 року вона не мала визнаного статусу. І виглядало, що УКЦерква діє не зовсім законно. Патріярх Йосиф скликав синоди, але Ватикан їх не визнавав. Все ж таки Патріярх мав свої легітимні права, визнані Апостольською Столицею - як Верховний Архиєпископ. Оскільки він був уже у поважному віці, треба було легально подбати про його спадкоємця. Папа Іван-Павло II у порозумінні з Патріярхом Йосифом скликав Надзвичайний Синод УКЦеркви, що відбувся 25 листопада і тривав до 2 грудня 1980 року. На цьому Надзвичайному Синоді Папа узаконив синоди УКЦерки, тоді ж коадютором для Патріярха Йосифа було обрано Мирослава-Івана Любачівського. Було також затверджено легітимну структуру нашої УКЦеркви. Наші владики прийняли відповідну заяву під назвою „Торжественне засудження т. зв. львів-

ського „собору", що відбувся у Львові в 1946 році. Це було проголошено в українській пресі. Ця заява дуже несподобалась Московській Патріархії і викликала гостру реакцію. Патріярх Пімен написав листа до Папи Івана-Павла II. В імені Папи Ватикан виправдовувався, що, мовляв, Папа не підписав цієї заяви і тому вона не має чинности. Це була данина за наш рахунок – ніби щоб не порвались нитки до уявної єдности з Московською патріярхією. Сьогодні вже можна з певністю сказати, що це нічого не дало, тільки збільшило апетити Москви.

На жаль, з цих обставин дотепер не зроблено належних висновків. Спроба Папи Івана-Павла II зустрітись з Патріярхом Алексієм II у Відні в 1997 році виявилась невдалою, останній відмовився від зустрічі. Охололи зв'язки із Вселенським Патріярхом Вартоломієм. Без сумніву, це не стається без впливів Півночі. Чому до сьогодні Папа Іван-Павло II не одержав належного запрошення від гостинних українських православних прибути з паломництвом в Україну до чудотворних місць? Віжками дальше потягають у Москві. До речі, Папа Іван-Павло II не один уже раз напрошувався сам. Правда, в останній час запросив Папу з візитою Президент Л. Кучма, але ж де запрошення від Українських Церков? Ось тут і мусимо за Папою повторити слова „Не лякайтесь", пустіть Гостя в хату!

Часом благородна ідея, у даному випадку ідея єдности Церкви, стає немов параваном, який ховає під собою факти. Варто нагадати, як валилась комуністична імперія наприкінці 80-их років. М. Ґорбачов не відмовлявся від комуно-імперських ідей, тільки намагався їм надати більш гуманне обличчя. Дуже дивно, що одні з найбільших борців проти комунізму, якими були тодішній президент США Дж. Буш і Папа Іван-Павло II, закликали рятувати горбачовське „нове мислення". Та Божі пляни у тому сенсі були іншими – і комуністична імперія розпалась. Російське православ'я не позбулось ідеї „Третього Риму", виглядає, що цього не врахував і можливо, не враховує й сьогодні Папа Іван-Павло II. Швидше за все, доведеться зустрічати третє тисячоліття християнства в поділеній Христовій Церкві. Але над тим, „щоб усі були одно", треба дальше самовіддано працювати, як це робить Папа Іван-Павло II. Всі християни повинні йому у цьому активно допомагати.

Поруч цієї велетенської праці Папа Іван-Павло II, яку він здійснив і далі здійснює як наслідник ап. Петра він не забуває про свою батьківщину – Польщу. На цю тему можна б багато цікавого сказати, але розмір статті на це не дозволяє. Як тоді, в перші роки руху, так і сьогодні він благотворно впливає на сучасне державне життя у Польщі.

Усім нам, українським християнам, треба вчитись у Папи Івана-Павла II бути добрими патріотами своєї Батьківщини.

Папа Іван-Павло II, відзначаючи своє 80-ліття, має повне моральне право стати перед престолом Всевишнього Триєдиного Бога і сказати: „Я багато помножив таланти, якими Ти мене наділив". Його праця принесла чималі плоди для Христової Церкви, вони матимуть позитивний вплив на дальший її розвиток. Дорогому Ювілярові, наслідникові св. ап. Петра, від усієї душі бажаємо міцного здоров'я й довгих літ життя на славу Божу і спасіння людства.

Віктор АНДРІЄВСЬКИЙ

ПЕРЕДВІСНИК УКРАЇНСЬКОГО НАЦІОНАЛІЗМУ

(До 100-річчя заснування Української Революційної Партії)

Микола Міховський.

28 травня 1924 року трагічно скінчив своє життя один із нагвизначніших діячів, яких знала українська історія – Микола Міховський.

Микола Міховський – одна з найтрагічніших постатей у житті нашого народу; для нього він жив, працював, творив. Але з боку оточення ніколи не мав ні підтримки, ні зрозуміння. Навпаки: іронія, а то й відверта ворожнеча, ненависть, наклепи політичних ворогів і зрада друзів – це була йому звичайна нагорода за життя. А по смерті прийшла невдячність. Але – що найпарадоксальніше – ті, хто його ганьбив, згодом самі перебрали його науку, його політичну концепцію – всю його самостійницьку ідеологію і практику, словом – піднесли його прапор...

Микола Міховський побачив світ у 1873 році в селі Турівці, Прилуцького повіту на Полтавщині, де його батько був сільським священиком. Сам батько, нащадок старого козацько-попівського роду, свято беріг українські традиції в чорні часи царського панування над Україною і в обставинах сільського життя не боявся прилюдно виявляти любов до народних звичаїв та до нашої мови. Не боявся виголошувати проповіді українською мовою, не зважаючи на сувору заборону російської адміністрації.

Малого Миколу батько віддав у науку до прилуцької гімназії, де Микола, підрісши, гуртує товаришів у гімназіяльну українську громаду. Пізніше за цим прикладом постає громада в лубенській гімназії під проводом найщирішого його друга і побратима – Володимира Шемета. По скінченні гімназії Міховський переходить до Київського університету студіювати право.

Була це доба (початок дев'ятдесятих років), коли в усій російській державі ширилися соціялістичні ідеї марксівського ґатунку. Українська студентська громада, діяльними членами якої були Міховський і Шемет, також відчувала на собі подих отих нових вітрів з Европи. Під впливом творів та приватних листів Михайла Драгоманова і книжки Бельтова-Плеханова „Моністичне розуміння історії", що полонила душі тодішньої молоді, в київській

студентській громаді стався розпад: більшість її членів пристала до соціялістичного напряму. Але Міхновський і Шемет з меншістю стали на національному українському ґрунті і ні на які компроміси з соціялістами не пішли. Більше того: вони не тільки весь час боролися за свої думки в „громаді", але власним прикладом запроваджували їх у життя.

Незадовго перед тим на могилі Шевченка зібралася купка національно наставлених молодиків-українців і перед Шевченком склала присягу все своє життя йти за заповітами Тараса. Так 1891 року постало Братство „Тарасівців" під проводом Івана Липи. Його вірними і послідовними братчиками до самої смерти були Міхновський і Шемет. Міхновський не поступився своїми „тарасівськими засадами" і по скінченні університету, – ні тоді, коли спершу перебував якийсь час у Києві і своїми впливами підтримував націоналістів – членів студентської громади, ані пізніше, коли перейшов до Харкова, де став помічником адвоката.

Тут у 1900 році сталася важлива в історії українського політичного життя подія. На традиційне свято пам'яті Тараса Шевченка нелеґально зібрались харківські українці. На тому святі Міхновський виголосив промову, в якій закликав до здійснення Тарасових ідеалів, до створення Української Самостійної Держави. Ця промова спричинилася до заснування Української Революційної Партії (РУП). Серед перших її членів були Міхновський та Шемет. Міхновському доручено написати першу декларацію нової партії. Він це зробив, поклавши в основу свою промову. Так постав славетний в історії українського націонал-державницького руху твір „Самостійна Україна", що незабаром вийшов друком у Чернівцях, на Буковині.

Але загальні настрої відбивалися й на РУП. Незабаром більшість її членів приймає соціялістичну програму й зрікається думок, висловлених у „Самостійній Україні". Один з найвизначніших заступників цього соціялістичного напрямку і член реформованої РУП Дмитро Антонович у статті „Неіснуюче питання" висловлює думку, що національного питання, зокрема українського, не існує взагалі, що всі національні проблеми можна розв'язати в межах проблем соціяльних.

Тоді Міхновський разом із Олександром Макаренком і братами Шеметами засновує нову – „Народну Українську Партію". Головним ідеологом і діячем НУП є той же Міхновський. Він пише для неї кілька програмових творів, у тому числі й відомі: „Десять заповітів Українському Народові". Тут він дає українцям не тільки політичну програму, але й засади світогляду та особистої поведінки.

В питаннях українського державного будівництва Міхновський не знав компромісів. Коли в березні 1917 року російський цар Микола II відмовився від трону, Міхновський перший, і в той час єдиний серед українців, голосно заявив, що акт персональної унії з московськими царями, укладений в 1654 році Богданом Хмельницьким, тепер упав сам собою, отже, й Україна як держава повертає собі свої суверенні права. Не гаючись ні хвилини, він береться до організації українського війська, що має стояти в обороні української самостійної держави.

Його заходами на весні-влітку 1917 року постають вилучені з російської

армії полки, спершу ім. Богдана Хмельницького, а потім – ім. Павла Полуботка. Він організує в Києві військовий клюб імени Полуботка і з купкою однодумців провадить підготовчу роботу для скликання першого українського військового з'їзду. Але на цьому з'їзді проти нього виступають українські соціялісти. В тяжкій полеміці з ними Міхновський доводить, що сучасна „бойова" програма для нас – це організація власного війська для власної держави і негайне припинення війни, бо в цій війні австрійські й російські українці ведуть між собою братовбивчу боротьбу. Українські соціялісти стояли на іншій засаді: провадити далі війну в обороні Росії, щоб у згоді з російськими соціялістами будувати вільну федерацію всіх народів на соціялістично-трудовій підставі.

Нарешті, по довгих змаганнях, Міхновський хоч і не був формально переможений, але фактично усунений від війська і політичної роботи в Українській Центральній Раді, що складалася із соціялістів різних напрямків. Ще раз, 6 липня 1917 року, він пробує поставити на порядок денний справу української державности. Під його впливом і заходами його однодумців полк Полуботківців робить державний замах у Києві: захоплює всі державні установи й хоче передати всю владу в Києві і в Україні – Українській Центральній Раді. Але українські соціялісти – провідники Центральної Ради, налякані перспективами збройної боротьби із своїми „общерусскімі" товаришами, поспішили ліквідувати цей „бунт".

Незабаром заходами тих же різно-партійних соціялістів-провідників Центральної Ради Міхновський взагалі був змушений покинути Київ і виїхати на румунський фронт. Влітку 1917 року, з ініціятиви Міхновського, братів Шеметів, та Вячеслава Липинського постає, спершу в Лубнах, а далі в Полтаві, партія Українських Хліборобів-Демократів. Партія ця мала державницьку програму, стояла на засадах приватної власности – проти соціялізму. „Савєти рабочіх і салдатских дєпутатов" усякими засобами перешкоджали її організації і навіть при тодішній повній свободі не дали її членам вільно висловлюватися й розганяли зібрання. Коли ж у листопаді 1917 року ця єдина самостійницька українська партія виставила свій список кандидатів до установчих всеросійських зборів, то всім друкарям заборонили друкувати виборчі відозви й афіші цієї партії через те, що вона була несоціялістична. Першим кандидатом у цьому списку стояв Міхновський. На два мільйони поданих тоді загально голосів на цей мало кому відомий список усе ж припало тисяча сто одинадцять.

Прийшов бурхливий 1918 рік. Коли стало очевидно, що в боротьбі з ворожою навалою справа Директорії безнадійна, Міхновський все ж не втратив надії і зі свого боку робив усе можливе, щоб допомогти врятувати від розкладу бодай українське військо. З цією метою наприкінці 1919 року він із Києва пробивається в Кременчук, де тоді стояла начальна команда під проводом полковника Болбочана. Але там він захворів на тиф.

Видужавши, пробивається на Кубань. Там, у станиці Полтавській, працює як народний учитель аж до весни 1924 року, коли потаємно вертається в Київ до свого старого друга – Володимира Шемета. Большевицька розвідка довідується про його місце перебування. Відразу його не було арештовано,

але запрошено на розмову до ГПУ. Про що там говорилося, нікому не відомо. Але на другий день було знайдено труп Міховського в садку Шемета на Жилянській вулиці. Він висів на гілці яблуні.

Так скінчив своє життя МІхновський. Поховано його, як кажуть, десь на Байковому цвинтарі в Києві, але ніхто докладно не знає, за яких обставин і де його могила. Хто ж у ті часи відважився б проводити до могили найнебезпечнішого „ворога народу" – українського „шовініста"!

Коли оглянутись на життя й працю Міховського, то кожному впаде в очі парадоксальне явище: за ті ідеали, які він проповідував, боролися проти нього, його ненавиділи наші ж люди, щоб потім від нього цілком перебрати не тільки його політичну концепцію, але й методи боротьби за неї. Тільки вся слава за його роботу припала не йому, а його добровільним чи недобровільним послідовникам і учням!...

Микола Міховський – своєрідна у своїй поставі, послідовності й духовій могутності постать у нашій історії!

Усе своє життя він боровся проти всякого соціялізму, а в тім числі і проти т. зв. „українського". А й після смерти українські соціялісти, перебравши його концепцію, не переставали зневажати його пам'ять.

Дехто ще каже: Міховський народився 50 років зарано: його сучасники не могли сприйняти його ідей. Ні, ні, ні!!!

Якби не було Міховського наприкінці минулого і на початку нашого століття, то не було б і його наступників від 1917 року й до наших днів. Адже саме ті ідеї, які він обстоював з такою відданістю, дають тепер силу тим, хто має себе за українців.

А щодо слави й нагороди, то його нагорода прийде пізніше: тоді, як, за надхненним пророцтвом автора „Історії Русів" „взищеться перед Богом кров народу нашого, многими потоками пролитая за те тільки, що хотів він волі на власній землі і мав у тім замисли, всій людськості властиві".

Інж. Юрій Коллард, що, як один із організаторів РУПУ, стояв близько до М. Міховського, писав натомість у паризькому „Українському Слові" (ч. 306) так про його смерть:

„... 30-го травня 1924 року згинув трагічно в льохах київської чрезвичайки Микола Міховський. Згідно з офіційними даними большевицького уряду, Микола Іванович Міховський повісився в тюрмі Че-Ка, при чому на столі камери залишив кусник паперу, на якому олівцем написав: „Ніж жиди мене, так ліпше я себе".

Пізніші дослідники вияснять цю справу точніше.

Петро ЧАСТО

„НЕПОРУШНЕ ЛИШ СОНЦЕ ЛЮБОВИ...“

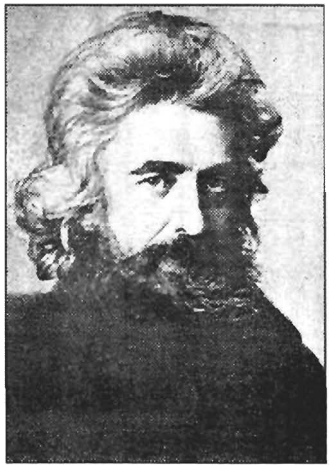

Володимир Соловйов

Сто років тому, 31 липня, у Москві вмер Володимир Соловйов – „російський Платон“, „російський Оріґен“, „російський Орфей“... В україномовному портреті цього найбільшого за всю історію Росії мудреця й ерудита можна б і не підкреслювати його російської належности – й не тому навіть, що він був сином українки й по материнській лінії – двоюрідним правнуком нашого Григорія Сковорди, а передусім з огляду на ту незаперечну обставину, що істинною батьківщиною його духу і розуму була Вселенська Церква Христова.

Один із синів видатного російського історика Сергія Соловйова, внук і правнук, по батькові, священиків, він змалку зазнав невтолимого духовного голоду, і поки закінчив університет, вільно володів французькою, англійською, німецькою, добре знав латину, давньогрецьку і давньоєврейську, вже не кажучи про слов'янські мови. Науку почав на фізико-математичному факультеті й якийсь час поєднував її з „матеріялістичним“ захопленням біологією та зоологією, одначе по рокові переходить на історично-філологічний і закінчує цей факультет захистом магістерської дисертації, що мала назву „Криза західньої філософії (проти позитивістів)“. Тут доречно зауважити, що його професором у Московському університеті був талановитий філософ-українець Памфіл Юркевич. Пізніше учень згадуватиме свого вчителя: „Юркевич був глибоким мислителем, відмінним знавцем історії філософії... Уродженець Полтавської губернії, корінний малорос, він назавжди зберіг у характері і мові виразний відбиток свого походження... Індивідуальний характер Юркевича безумовно утворився на загальному тлі малоросійської натури. Їй відповідала його задуманість, заглибленість у себе...“

Володимирові виповнився 21 рік – він уже доцент і викладач філософії Московського університету. А наступного року їде до Англії і там у Британському музеї студіює філософію.

Коли в СССР почалася „перебудова“ і, згідно з доктриною Горбачова про „нове мислення“, російські історики філософії могли вже безборонно вдатися до спадщини Володимира Соловйова, то, за набутою інерцією, їм хотілося, щоб біографічною правдою виявилася бодай „релігійна криза“ у зо-

всім ранньому віці цього вродженого мислителя. Насправді то була не криза, а просто передрелігійна юність, і треба дякувати Провидінню, котре спонукало школяра і студента до такого пристрасного захоплення природничими науками, щоб незабаром він мав від чого предметно відштовхнутися в осягненні духовних та світоглядних проблем. Кожна юність – це роздоріжжя, відкрите усім вітрам... У Московському музеї Лева Толстого зберігається цікавий лист: збираючись до Англії, Вол. Соловйов просить володаря над російськими умами дозволу приїхати в Ясну Поляну, бо він, Володимир, не може залишити рідної землі, не попрощавшись з Учителем. Знаменно, що саме Вол. Соловйову судилося потім виступити нищівним критиком толстовства, що полягало нібито у християнській ідеї „непротивлення злу насильством", а в сутності своїй було спрямоване проти Церкви і проти Христа як Бога.

З Лондону Вол. Соловйов несподівано їде до Єгипту і там переживає екстаз видіння – щось таке, про що ми можемо лише здогадуватися і що назавжди визначає його спосіб життя і долю – долю християнського містика.

Повернувшись у Росію, переходить з Московського у Петербурзький університет і захищає докторську дисертацію на тему „Критика абстрактних засад". То була одна з тих тривких підвалин, на яких невдовзі постало струнке, пружне і ясне, мов сонячний промінь, вчення Соловйова про всеєдність як сенс світового розвитку, соловйовська концепція історії і людини.

Його професорство не було довгим: у березні 1881 року Вол. Соловйов звертається до Олександра III – просить царя помилувати засуджених до страти за вбивство Олександра II членів „Народної волі". Звернення так розгнівало нового імператора, що Вол. Соловйову заборонили виступати з публічними лекціями. Відомо, що групи „Народної волі" діяли і в Україні, а серед чотирьох страчених провідників було двоє українців – Желябов і Кибальчич.

Вол. Соловйов, залишивши викладацьку працю, опиняється у статусі, якому годі знайти аналог в усій російській історії, – у становищі „російського Сковороди", мандрівного філософа, вільного провідника, властиво – пророка. І саме ця свобода від зовнішніх умов та обов'язків – хоч і була пов'язана з родинною, матеріяльною, взагалі з життєвою невлаштованістю – дозволила йому у його філософській і поетичній творчості пройти такою високою дорогою, що найбільші її відтинки пролягали не в часі, а у вічності.

Сам її початок вже промощений був на площині чистого ідеалізму – український читач мусить взяти взагалі цю обставину до уваги, щоб з розумінням поставитися до вислідів першого періоду філософської праці Вол. Соловйова – періоду месіянського російсько-православного погляду на історію і на шлях християнського світу до Небесного Єрусалиму. У „Критиці абстрактних засад„ і „Читаннях про Боголюдство" молодий релігійний мислитель – цей період вмістився між 21 і 28 роками його життя – постає пристрасно відданим сином східнього православ'я, російсько-візантійської Церкви; тоді вона і тільки вона, у непорушній чистоті зберігаючи Священний Переказ, втілювала в його очах Христову істину. Так склалася перша філософська система Вол. Соловйова – вільна теософія. І з погляду ідеалізму, з погляду віри вона була бездоганною.

Однак неминуче повинен був початися другий період – належало відпові-

сти, яким практичним чином християнська істина виповнить собою довколишню дійсність, вселюдську і зокрема російську. Не зрікаючись ідеалу і критерію „Святої Русі", філософ прискіпливо вдивляється у суспільну російську специфіку – в явища і тенденції державного, церковного і громадського життя імперії. І бачить гнітючу невідповідність між месіяністичними претенсіями „народу-богоносця" і його реальним станом, його темрявою і духовним безсиллям. Соловйов приходить до висновку, що „Свята Русь" не може претендувати ні на ролю керманича християнського людства, ні на своє вселенське значення: вселенськість Христової Церкви – це її неодмінна єдність, неодмінне об'єднання довкола Божественного Престолу. В російській же Церкві панує давній і глибокий розкол, а ідею „Святої Русі" держава застосовує у недостойних цілях експансіонізму. Адже це були саме роки загарбання і русифікації Польщі, роки варварського знищення Греко-Католицької Церкви на Холмщині – під православними гаслами „Святої Русі". Про цю фатальну невідповідність Вол. Соловйов пише в „Російській ідеї": „...Дух національного егоїзму не так легко віддає себе в жертву... Не лише визнається, що російський народ – народ християнський, але пихато заявляється, що він – християнський народ за перевагою і що Церква – істинна основа нашого національного життя: та все це лише для того, аби стверджувати, що Церкву маємо винятково ми і що ми маємо монополію віри і християнського життя. Таким чином Церква, яка насправді є непорушною скелею вселенської єдности і солідарности, стає для Росії паладіюмом вузького національного партикуляризму, а нерідко навіть пасивним знаряддям егоїстичної і ненависницької політики... Поросійщити Польщу – значить убити націю, котра має вельми розвинуту самосвідомість, славну історію, націю котра випередила нас у своїй інтелектуальній культурі і котра ще й тепер не поступається перед нами в науковій і літературній діяльності. І хоч за цих умов кінцева ціль наших русифікаторів, на щастя, недосяжна, однак усе, що застосовується для її здійснення, не стає від цього менш злочинним і зловісним. Ця тиранічна русифікація, тісно пов'язана зі ще тиранічнішим руйнуванням греко-уніятської Церкви, є воістину національним гріхом, що тяжким каменем лежить на совісті Росії й паралізує її моральні сили... Не можна безкарно написати на своєму прапорі свободу слов'янських та інших народів, віднімаючи в той самий час національну свободу у поляків, релігійну свободу в уніятів і російських розкольників, громадянські права у євреїв..."

Вивчаючи причини російського церковного розколу й виникнення старообрядництва, Вол. Соловйов заглиблюється у християнську догматику і загальну історію Церкви. Досконале знання давніх мов дозволяє йому прочитати найважливіші документи в оригіналах. „Суперечливі питання між Східньою і Західньою церквою – пише філософ у листі до А. Обнінського, – я вивчав протягом 8 років за першоджерелами, тобто за актами соборів і за творами давніх церковних письменників та вчителів Церкви – грецьких і латинських. Та ба! – результати мого вичнення я міг дотепер викладати тільки уривками й то, переважно, у закордонних виданнях, тяжкодоступних в Росії..." Належачи лише правді, він приходить до заперечення російсько-православного месіянізму і до висновку, що східнє православ'я, протистав-

ляючи себе Вселенській Християнській Церкві, само зачиняє перед собоє двері до християнського ідеалу всеєдності.

Ще один лист Вол. Соловйова того часу і в тому ж зв'язку – до Івана Аксакова, одного з ідеологів російського слов'янофільства, запеклого противника західньої культури і Римо-Католицької Церкви, однак при цьому людини бездоганно чесної і високоморальної:

„Коли Вас вражає неприємний запах лісових блощиць або здохлятини, то Ви затулюєте носа і швидко минаєте це місце. Та коли неприємний запах походить від гнійних ран та тілі Вашого брата, то, звичайно намагатиметеся допомогти хворому. Не в моїй це владі – зцілювати поділені Церкви, однак у моїй владі – не роз'ятрювати їхніх ран полемікою, а пом'якшувати їх словом справдливости і примирення. Якщо я не вмію сказати цього слова, нехай скаже його хтось інший, кращий. Проте ніхто нічого не каже. Тільки й маємо, що розвінчування католицьких гріхів й ворожнечу проти папізму. Однак розвінчування не полегшує, і ворожнеча не лікує. За плодами впізнаєте їх. Які плоди нашої тисячолітньої полеміки проти католицтва? Заходові не помогли, Сходу не оживили, а самі чужою недугою заразилися. Не лише греки, але й наші у своїй ворожнечі до католицтва захоплюються аж до фальсифікації документів, як, наприклад, казанська духовна академія у своєму перекладі актів вселенських соборів. Тільки я не хочу дваватися сам до полеміки. Корисніше буде вказати на головний пункт нашого з Вами непорозуміння. Мені здається, Ви дивитеся тільки на папізм, а я дивлюся передусім на великий, святий і вічний Рим, підставову і невід'ємну частину вселенської Церкви. В цей Рим я вірю, перед ним схиляюся, його люблю всім серцем, всіма силами своєї душі бажаю йому відновлення для єдности й цілости всесвітньої Церкви, й нехай мене проклянуть як отчевбивцю, якщо коли-небудь я вимовлю слово осуду на святиню Риму..."

Цей період його творчости, 80-ті роки, біографи Вол. Соловйова називають „теократичним": всі праці того продуктивного десятиріччя зводяться до теологічних проблем, до з'ясування джерел і підстав християнської догматики, до релігійної історії. Ось назви фундаментальних творів того періоду: „Духовні основи життя", „Історія і майбутнє теократії", „Велика суперечка і християнська політика", „Росія і вселенська Церква", „Російська ідея". Пристрасний правдолюбець вже не має ілюзій щодо російського месіянства і певний, що свого вищого покликання Росія ніколи не здійснить, якщо не розірве хибне коло візантійського дуалізму – фатальну роз'єднаність церковно-духовного і соціяльно-світського життя – і не прийде до єдности з Римом, апостольською столицею. „Одначе істини бояться, тому що вона католична, – висновує філософ у „Російській ідеї". – За всяку ціну хочуть втримати свою осібну релігію, російську віру, імператорську Церкву. Вона не має ціни сама по собі, за неї тримаються як за атрибут і санкцію вийняткового націоналізму. Проте ті, що не бажають пожертвувати своїм національним егоїзмом заради вселенської істини, не можуть і не повинні називатися християнами".

Відірвавшись, нарешті, від архівів вселенських соборів, осмисливши все, що відкрила перед ним історія Церкви, Вол. Соловйов повертається до найтяжчих проблем теоретичної філософії та етики. Якби для нащадків зали-

шилися тільки деякі з творів твори цього дивовижно плідного і яскравого періоду – хоч би „Сутність любови", „Життєва драма Платона", „Виправдання добра", „Теоретична філософія" і „Три розмови" – то й цього було б досить, щоб ім'я Володимира Соловйова належало до когорти найславніших мислителів в історії людства.

Разом з тим цей неповторно глибокий – а в межах декількох онтологічних і гносеологічних проблем просто таки вичерпний – вклад у світову філософську думку пов'язаний з надзвичайною легкістю і ясністю викладу.

У знаменитій праці „Сутність любови" Вол. Соловйов виходить з того, що індивідуальність в людстві не служить, як у тварин цілям відтворення все досконаліших організмів шляхом статевого суперництва, а має самостійне значення. Воно випливає з переваги людини перед усіма іншими створіннями – з її здатности пізнавати і здійснювати істину. Однак для цього замало самого лише усвідомлення істини – потрібно в ній перебувати, тим часом цьому перешкоджає природній егоїзм людини. Поки жива сила егоїзму не зустрінеться в людині з іншою живою силою, їй протилежною, доти усвідомлення істини є лише відблиском чужого світла. Істина, як жива сила, що опановує внутрішнім єством людини і справді виводить людину з омани самоутвердження, називається любов'ю. Любов, як дійсне скасування егоїзму, є дійсним виправданням і врятуванням індивідуальности. Любов важливе не як одне з наших почуттів, а як перенесення всього нашого життєвого інтересу з себе в іншу людину, як перестанова самого центру нашого особистого життя. Це властиво всякій любові, підкреслює Вол. Соловйов, проте любові між протилежними статями – переважно: тільки ця любов може вести до дійсного і нерозривного з'єднання двох життів в одне, тільки про неї і в слові Божому мовлено: будуть двоє в плоть єдину, тобто стануть однією реальною істотою.

В опінії багатьох і багатьох авторитетів у філософії, скажімо, Миколи Бердяєва, „Сутність любови" Соловйова – єдино оригінальне слово в історії християнської думки про любов – ерос.

Проте у другій половині цього десятиріччя Вол. Соловйов знову повертається до теми любови-еросу – у неменш блискучій праці „Життєва драма Платона". У чому та драма полягає і чим повчальна? Чуттєва й інтелектуальна іпостасі Платона подані тут на тлі неперевершеної у грецькому світі постаті Сократа.

Отже, замолоду Платон був падкий на кохання і, здається, навіть писав любовні вірші, причому лежало те кохання цілком у руслі язичницьких пристрастей та смаків, тобто, м'яко кажучи, втілювалося у різних формах. Вже у зрілі літа, тяжко переживши смерть учителя, Платон повертається до любови як до теоретичної теми – так постає „платонічний ідеалізм". Вол. Соловйов: „З еротичного намулу, який, як виглядає, у фатальну пору засмоктав, та не міг надовго затягнути його душу. Платон виростив якщо не живі плоди духовного переродження, то принаймні блискучу і чисту квітку своєї еротичної теорії".

Убитий тим, що для праведної людини, Сократа, не знайшлося місця в житті, Платон проголошує це життя порожнім, несправжнім – лише відбит-

ком, бляклою копією ідей як первинних сутностей. Між істиною і земним існуванням він не бачив ніякого зв'язку. Вол. Соловйов: „Не було зв'язку для розуму. Але сталося щось ірраціональне. З'явилася сила між богами і смертними - не Бог і не людина, а якась могутня демонічна і героїчна істота. Ім'я йому - Ерот, а функція - будувати міст між небом і землею і між ними і пеклом". Коли ж до людини приходить любов - як найвища самоцінність, - то обидві природи, нижча і вища, воюють за неї. І тут, міркуючи, що значило б для вищої природи перемога над нижчою, Вол. Соловйов гідним чином замінює Платона в ролі Сократового учня, вивершуючи розпочату „всесвітнім" греком ідейну будову: „Якщо Ерос є позитивний і суттєвий зв'язок двох природ, у світі роз'єднаних, а в людині з'єднаних лише у зовнішній спосіб, то в чому ж іншому може полягати його істинна і остаточна справа, як не в тому, щоб саму смертну природу зробити безсмертною? Адже вищою стороною свого єства, своєю просвітленою душею, людина й так безсмерна, за Платоном, - тут нема ніякого діла або завдання, і Ерос тут ні при чому. Завдання ж еротичне може полягати у наданні безсмертя тій частині нашої природи, яка сама по собі його не має, яка звичайно поглинається матеріяльною течією народження і вмирання... Оскільки Платон власне завдання Ероса визначає як народження у красі, то ясно, що його завдання не розв'язується фізичним народженням тіл до смертного життя, в чому нема краси - і що він повинен спрямовуватися на відродження, або воскресіння цього життя до безсмертя. Останнього Платон не каже, але саме з цим замовчуванням пов'язане й те, що його теорія любови є чарівною оксамитовою квіткою без плоду".

Так Вол. Соловйов відкриває нам „початок кінця" ідеаліста Платона, якому було досить думати про істину, „забуваючи, що самим значенням цієї думки вона нерозривно пов'язана з обов'язком її виконання, з вимогою, щоб вона не залишалася тільки думкою... Й він, піднявшись у теорії над більшістю смертних, виявився у житті звичайною людиною... Якщо Сократ звів філософію з неба і дав її у руки людям, то його найбільший учень підніс її високо над головою і кинув у землю, у вуличне болото і сміття..."

Статева любов, на думку Вол. Соловйова, - це можливість п'яти шляхів: двох неправедних і трьох істинних. Перший з них він називає „пекельним", маючи, мабуть, на увазі збочення, як тепер кажуть, „голубих". Другий шлях - негідний, тваринний: неперебірливе задоволення статевого потягу. Третій (перший істинний) - шлюб, людина в ньому „відкидає", забраковує свою безпосередню тваринність і приймає норму розуму. Без цієї великої установки, як без хліба і вина, без вогню, без філософії, людство могло б, звичайно, існувати, проте негідним людини чином - звичаєм звірини". Четвертий шлях - аскетизм, умертвлення плоті, янгольське буття. Однак янгол, нагадує філософ, з християнського погляду, - нижчий, ніж людина, тому чернецтво хоч і є подвигом, а все ж це не вищий шлях любови для людини. Вищий, п'ятий шлях - це божественна любов, коли постає не стать (російське - пол), не пів людини, а ціла людина, у з'єднанні чоловічого і жіночого первнів. Людина стає в цьому випадку „надлюдиною", „боголюдиною" - і разом з тим стає здатною розв'язати головне завдання любо-

ви – увічнити об'єкт кохання, врятувати його від смерти і тління.

Ті ж вельми рясні роки Вол. Соловйова всіяні перлами його естетичної думки: він пише статті про Пушкіна, Лермонтова, Міцкевича, Ніцше, Огюста Конта, Спінозу, причому робить це у подвійному вимірі: спочатку спонуканий своїм безкомпромісним християнським сумлінням, а по тому – як естет і поет, адже ж він був ще й талановитим поетом. Саме на рахунок його поетичної фантазії тодішні критики, невірні Томи, відносили „єгипетське видіння", що осяяло всю його творчість, і поетичну, і релігійно-філософську. Християнсько-поетичним патосом пройняті цикли „Недільні листи" і „Великодні листи", в яких їхній автор знову й знову порушує тему єдности Христової Церкви і у зв'язку з цим – невідкладні обов'язки російського православ'я.

Все більше Вол. Соловйов сумнівається в тому, що цей свій обов'язок Росія, заражена великодержавним шовінізмом, виконає. „Звідки ж це, на наших очах, взялася ця розумова пошесть, котра змусила багатьох людей і цілі суспільні кола, всупереч здоровому глуздові і християнському почуттю, стверджувати наполегливо й озлоблено... що ніяких „сущих мов" в Росії нема, крім однією лише російської, що все те багатство нашого вітчизняного світу повинно бути знищене і зведене до одноманітности й убогости, що всі ці численні народи, котрі в різний час увійшли у Російську імперію, мусять бути стерті в одну безособову масу, в однорідний етнографічний матеріял..." – пише Вол. Соловйов в одному з „Недільних листів„ („Сім'я народів").

Вже тоді, задовго перед комунізмом і сталінізмом, в Російській імперії багато чого, й то у найважливіших ділянках життя, відбувалося „всупереч здоровому глуздові і християнському почуттю". Російська дійсність виявилася глухою до ідеалу вільної теократичної єдности первосвященичого, царського і пророчого служіння.

На тлі цієї дрімучої, переповненої насильством дійсности великим духовним подвигом постає день 18 лютого 1896 року – день пам'яті св. Лева Великого, Папи Римського – коли Вол. Соловйов перейшов у Греко-Католицьку Церкву. Перейшов, як він сам це пояснив, щоб залишитися справжнім православним: „... Саме для того, щоб у незіпсованості сповідувати істинне Православ'я, я, не будучи латинником, визнаю Рим центром вселенського християнства". За цим кроком Вол. Соловйова греко-католицька Україна може у правнукові Григорія Сковороди впізнати свого сина, адже великий християнський мислитель, властиво, тільки повторив повчальну, трагічно-оптимістичну дорогу нашого народу – ту дорогу, над якою впродовж чотирьох сторіч нависало стільки темних хмар з обох сторін, стільки сумнівів, ворожнечі та болю по ній пролилося, щоб врешті-решт вона почала усвідомлюватися як золота середина між Західньою і Східньою Церквами, як живий міст між ними. (Між іншим, одним зі свідків події 18 лютого 1896 року був студент фізико-математичного факультету Московського університету Дімітрій Новський, який згодом також перейшов у католицтво і якого рукоположив в іподіякони Митрополит Андрей Шептицький, гарячий пошанувальник Володимира Соловйова. З часу першої – листопад 1887 року – подорожі ще зовсім юного Романа Шептицького до Москви зберігся його лист до матері, в якому майбутній Митрополит пише: „Одначе, хто це такий, за-

для кого я залишився тут? Це – Соловйов... Варто було поїхати в Москву хоч би задля того, аби познайомитися...")

Останній твір філософа – достойні Платонового пера „Три розмови", буквально наелектризовані внутрішньою напругою сократичні діялоги, у яких автор зіштовхує головні світоглядні течії, що панували у тодішній Росії, і висловлює свій остаточний погляд на завдання Церкви і її майбутнє: християнське возз'єднання, якому він віддав усі сили свого могутнього розуму і віруючого серця, у даних земних умовах здійснитися не може. Що ж чекає на людство, яке виявляється нездатним на втілення єдности Христової Церкви, на теократію? На це відповідає „Коротка повість про Антихриста" – окреме закінчення „Трьох розмов": відмовившись від теократії, людство неминуче віддасть себе в руки сатанократії, в руки Антихриста. Об'єднання християн довкола римського Первосвященика відбудеться аж перед самим другим пришестям Христа.

Для християнського світосприймання і світорозуміння ця есхатологічна розв'язка вміщається у слова Христа: у світі матимете печаль, однак будьте мужні – Я переміг світ.

Щоб зацікавити читача Вол. Соловйовим-поетом, досить тут згадати, що його вірші перекладав на українську мову Іван Франко...

Подаю тут у своєму перекладі одну строфу Вол. Соловйова, варту багатьох філософських систем:

Смерть і час – два пани на землі,
Та не слухай ти їхньої мови,
Все пливе і зникає в імлі –
Непорушне лиш сонце любови...

Євген ПЛУЖНИК

Мудрість мудрих... За гріх який
Марність всю її мушу знати?
О проклята звичка руки
Сторінку перегортати!

Може, й справді вся правда – мить,
Мертві факти й безсмертні міти...
О, коли б себе пережить,
Щоб усе зрозуміти!

Павло ЛОПАТА

НАУКОЮ СЛУЖИВ УКРАЇНІ

(До 100-ліття з дня народження Володимира Кубійовича)

Володимир Кубійович

До плеяди дуже визначних діячів української культури належить д-р Володимир Кубійович – вчений, організатор наукової праці та головний редактор Енциклопедії Українознавства. Він знаменитий географ, довголітній голова Європейського відділу Наукового Товариства ім. Шевченка та автор багатьох наукових статтей. Своє життя Кубійович віддав для того, щоб українська наука піднялася на вищий рівень світової науки.

Прийшов він на світ 23 вересня 1900 року, як перший син Михайла та Марії (з дому Добровольської), у Новому Санчі, на Лемківщині. Батько його походив із селянської родини з Покуття, а мати була дочкою місцевих поляків, власників харчової крамниці. У цьому ж місті, серед Бескидських гір, пройшли дитячі й юнацькі роки Володимира. Навчання він почав у польській гімназії, на підставі тільки письмового іспиту з польської та німецької мов та математики. Написавши іспит дуже добре, він був звільнений від усної перевірки знань з інших навчальних предметів. У гімназії юний студент познайомився з іншими вихідцями з Лемківщини, також українцями-русинами. Десятирічним Володимир почав читати літературний твір Генрика Сєнкевіча „Огнем і мечем" та вести дискусію зі студентами польського походження про козацько-польські війни. Перед початком Першої світової війни він закінчував читати третій том „Історії" Михайла Грушевського, що позичив йому український радник Василь Яворський, який сюди переселився з Бережан. Географією та історією Володимир в гімназійних клясах цікавився найбільше. Високошкільські студії з історії молодий Кубійович почав у Ягеллонському університеті в жовтні 1918 року. Та згодом, під час Листопадових днів, Кубійович вступив у ряди Української Галицької Армії. Як військовик-артилерист, воював над Збручем та у Чортківській офензиві. Студії в Краківському університеті продовжував з осени 1919 року. Головними предметами далі в нього були історія і географія. Лекції з останнього предмету тоді читав професор Людомір Савіцький – знаменитий педагог і організатор студентського життя, який започаткував Географічний інститут та Польське географічне товариство і був його довголітнім головою. Він же сильно вплинув на наукову діяльність мо-

лодого Кубійовича і допомагав йому виїжджати на різні екскурсії для дослідження теренів. В липні 1921 року Кубійович здійснив першу поїздку в масив Горце, Західні Бескиди, де досліджував пастуше життя. Обійшов усі доступні терени цієї місцевости, назбирав багато інформацій. Ці матеріяли появилися друком в окремому збірнику наукових праць Етнографічної комісії Польської Академії Наук у Кракові 1925 року. Для дисертації Кубійович опрацював подальше зібрані матеріяли, які записав під час тижневої географічної мандрівки семеро студентів під керівництвом проф. Сивіцького в долину ріки Прут.

У цій праці, називалася вона „Антропогеографія Горганів", дослідник висунув головну проблему: вплив природи на життя людини. На основі цієї наукової роботи В. Кубійович став викладачем філософського факультету. 1923 року появився в пресі польською й англійськими мовами, у першому томі праць Географічного інституту Ягеллонського університету, новий твір нашого науковця: „Ізохрони Кракова". У червні 1924 року Кубійович брав участь у Першому з'їзді слов'янських географів й етнографів у Празі. На цьому з'їзді він виголосив дві доповіді. Географічний обрій молодого географа значно поширився після поїздки ще з двома студентами по Закарпаттю в липні цього ж самого року. Для інших тем дослідів Кубійович вибрав терени Полісся й опісля верхів'я Сяну в Карпатах. Багато часу та інтенсивної праці взяло йому дослідити пастуше життя в Бескидах. На підставі цих студійних матеріялів у 1926 і 1927 роках появилися дві окремі монографії, які були для нього габілітаційними працями. Рік перед складанням іспиту, що був призначений після домовлення з проф. Сивіцьким на 1928 рік, Кубійович на Другому з'їзді слов'янських географів й етнографів, який відбувся в Польщі, мав змогу познайомитися з російськими географами та єдиним присутнім на конгресі українським професором Володимиром Ґериновичем з Кам'янця-Подільського. Габілітаційний іспит, що дав право Кубійовичеві викладати в університеті, таки успішно відбувся у червні.

Незабаром новопризначений доцент у Кракові почав вести лекції з антропогеографії Радянської України – в одному з кращих університетів Середньої Европи, який відкрив ученому шлях до дальшої наукової кар'єри: полегшив знаходити міжнародні зв'язки та дав можливості ввійти до українського світу науки.

Виконувати теренові досліди проф. Кубійович не переставав. Проводив їх на Словаччині, і то кілька разів, опісля на Буковині та Мармарощині. Взагалі його цікавили зелені Карпати та майже всі поселення в них з українською людністю. Під час останніх мандрівок він познайомився з визначними чеськими і словацькими науковцями, вони запросили його виголошувати доповіді в різних університетах. Після опублікованих його праць на мовах чехів і словаків, Кубійович став дійсним членом Наукового Товариства ім. Шафарика в Братиславі та Словацького музейного товариства.

Весною 1929 року Володимир Кубійович одружився із вчителькою польського походження. Про неуспіх цього подружжя він сам згодом зізнався. Така життєва невдача стала „щастям у нещасті" для самого Кубійовича, бо через вороже наставлення дружини до українства він почав шукати зв'язки

з українськими науковими установами і зривати особисті стосунки з польським середовищем, його інтелігенцією та географами. У 1930 році появився „Науковий збірник Географічної секції при Українській студентській громаді в Кракові" під редакцією проф. Кубійовича. На майже 120 сторінках цього видання було надруковано великої вагомости статті українських молодих географів, яких зміст викликав гостре обурення проф. географії в Кракові Єжи Смоленського. Холодно поставився проф. Кубійович не тільки до цього декана факультету, який дискретно його усунув з управи Географічного товариства, але й до інших польських географів, з яких більшість виявляли антиукраїнські погляди. Вороже наставлення до відродження українського життя в Галичині мав тоді й сам найвизначніший польський географ і професор географії у Львові Едвард Ромер. Така ситуація погіршила взаємини між польськими й українськими науковцями, і наш географ опублікував довшу статтю в польському журналі „Політика" у Варшаві, яка засуджувала фальшиві інформації про „зростання польськости на кресах". Професор Кубійович, зрозумівши, у чому суть лиха, взявся активно допомагати у праці Наукового Товариства ім. Шевченка у Львові. Він очолив новостворену Географічну комісію. Серед деяких членів НТШ його найбільше цікавили географи Іван Тесля та Микола Кулицький, які, хоч молодші віком, допомогли йому відкрити дорогу у львівські ряди наукової братії „столиці" Галичини.

З того часу проф. Кубійович почав служити виключно для добра й інтересів української нації. Бере участь у загальних зборах НТШ, українських з'їздах не тільки самих педагогів-географів, але і лікарів та науковців природи, істориків, виголошує доповіді на різні теми: про розміщення населення в Україні та його еволюцію; статистику та людність українських земель; поділ української території у СРСР та інші. Всі його праці друкувались у „Літературно-мистецькому віснику" або у місячнику „Життя і знання" - органі „Просвіти" у Львові. У 1935 році цей журнал повідомив, що появилося друком 6 карт: „Карта України і суміжних країв", „Фізична карта України і суміжних країв", „Етнографічна карта України і суміжних країв", „Карта розміщення українського населення", „Карта густоти населення України і суміжних країв" та „Адміністративна карта Галичини". Всі вищезгадані карти, під редагуванням В. Кубійовича та М. Кулицького, були першими кольоровими картами українських земель після світової війни. Трудом цього визначного географа побачили світ окремі книжкові видання. У 1935 році у Львові надруковано зібрані ним матеріяли у 86 сторінковій книжці „Територія і людність українських земель". Завершення його праць над географією України увінчалося випуском „Атласу України й суміжних країв" у Львові 1937 року. Це монументальне діло довершив д-р Кубійович, опрацювавши і зредагувавши матеріяли інших дослідників і спеціялістів різних ділянок, до збірника додано було 143 карти, біля 100 діяграм на 66 таблицях. У вступних поясненнях автор подав політичний і природний розподіл української етнографічної території, а кожний науковець докладно пояснив свої карти й діяграми та вказав на джерела, на основі яких вони були виготовлені. Наступна праця, що вийшла в Українському Видавничому інституті у Львові -

це „Географія України та суміжних земель" (1938). На сторінках цього ж „Вісника" можна знайти велике число статтей Кубуйовича політичного значення - про географію та населення України. Вони допровадили автора до конфлікту з польськими колами, бо він захитав достовірність польської урядової статистики, довівши, що вона часто виявлялася фальшивою, коли стосувалася українських автохтонів.

Науковою діяльністю краківського доцента зацікавилося міністерство військових справ Польщі, а її шовіністично наставлена до українців преса вела проти нього ворожу кампанію. Незабаром, під натиском польського воєнного міністерства, він був звільнений із університету. Арешт його обминув тільки тому, що того дня, коли за ним прийшла до будинку поліція, його не було в Кракові.

1 вересня 1939 року почалася Друга світова війна. Найважливішою подією в житті вченого та в його громадсько-суспільній кар'єрі був період, коли він очолював Український Центральний Комітет в Генеральній губернії, в якій під владою гітлерівського режиму опинилося майже 600 тисяч українського населення. На цьому становищі він виявив себе справжнім державним мужем, здібним провідником та знаменитим організатором. За шість років існування УЦК, коли німці мали за мету тотально знищити українську націю, ця організація та її провідники зуміли перебрати в свої руки опіку над школами, українською наукою, книговиданням і популяризацією праць з художньої літератури. Д-р Володимир Кубійович був у той час і головою Надзірної Ради Українського Видавництва з осідком у Кракові. Він організував розгалужену систему окружних комітетів, мережу кооперацій української харчової промисловости тощо. Коротко кажучи, це були часи справжньої державної роботи. Ініціятиву губернатора Отто Вехтера створити Дивізію „Галичина" підтримав сам Кубійович. До рядів формації української дивізії зголосилося близько 80 тисяч осіб патріотичної молоді, над якою проф. Кубійович мав відвагу взяти свою особисту відповідальність. Цей муж довір'я тілом і душею віддав себе справам УЦК. Він мав мужність публічно виступати в обороні українського народу перед Генеральним губернатором. Документи, які зібрав голова Комітету про зловживання нацистів, після війни були представлені головному прокуророві під час Нюрнберзького судового процесу проти воєнних злочинців гітлерівської Німеччини.

Особистих наукових праць проф. Кубійович у воєнні роки не писав, натомість, як тільки устабілізувалося життя української еміґрації в Німеччині, він почав разом з іншими науковцями творити нові фундаменти наукової діяльности. У відновленому Українському Вільному Університеті в Мюнхені став професором географії та організатором географічного відділу у системі філософського факультету. Всім своїм авторитетом сприяв консолідації українських політичних сил на еміґрації. В нових обставинах професор не зрікся одного-дальшого служіння своєму народові. Одне з найважливіших досягнень у науці цього славного вченого - це його тритомова „Енциклопедія Українознавства". Над цим виданням професор почав працювати вже 1949 року. Він знайшов відповідних фахівців із різних ділянок знання. Біля 230 науковців написали відповідні статті для енциклопедії. Після неймовір-

них труднощів цей задум надхненника „Енциклопедії Українознавства" був зреалізований з кінцем 1951 року. Знайшов Кубійович і потрібні фінанси. Довідник під скороченою назвою ЕУ складався з 20 основних розділів: Загальні відомості, Людність, Етнографія, Мова, Історія, Церква, Культура, Література, Мистецтво, Суспільство, Наука, Кіно та інших. До речі, поява ЕУ був яскравим викликом Києву та його науковцям. Цек виклик вони прийняли і, нарешті, видали УРЕ у 1960 році.

Незабаром перший ансамбль співробітників ЕУ розбила незавидна доля. Настав період переселення українських втікачів із Німеччини у США, Канаду і держави Південної Америки. Отож редакція ЕУ і НТШ у Мюнхені були змушені покидати баварське місто. У заздалегідь куплений будинок у Сарселі, містечку за 17 кілометрів на північ від столиці Франції, та з дозволу французької влади, остаточно 1951 року переїхала невелика група працівників обох наукових установ, разом 16 осіб.

Життя в Сарселі не було легким. Праця чимраз звужувалася до ЕУ-2, тобто словникової, в якій окремі статті розміщені в абетковому порядку. Словникова енциклопедія базується на тих інформаціях, які подано в ЕУ-1, тільки їх більш деталізовано. Перший том цієї енциклопедії вийшов у світ 1955 році під патронатом НТШ у Видавництві „Молоде життя", а останній, десятий, появився 1984 року. Випуск ЕУ став можливим завдяки пожертвам фундаторів, бо фінансова база була дуже скромна. Але, мабуть, не було б енциклопедії, якщо б за неї не стояв її організатор проф. Кубійович та його найближча товаришка, Дарія Сіяк, дочка тернопільського діяча, опісля дружина, яка віддано доглядала хворого на шлунок Володимира. Попри всі труднощі, які доводилося поборювати в цій праці, словникова частина енциклопедії виповнила глибоку прогалину. Редакція сумлінно виконала своє величезне завдання. Тільки особистою жертвою творяться великі речі. Тільки відданістю справі великої національної ваги реалізувалася поява ЕУ-2. Невтомний головний редактор, крім редакційної й авторської праці, витрачав багато часу на подорожі до США, Канади та інших европейських держав. Тут він зустрічався з авторами статтей, обговорював з ними важливі питання, зустрічався з громадами, яких запрошував жертвувати на видання чергових томів ЕУ-2. Під час перебування д-ра Кубійовича в Америці йшла розмова з проводом Українського Народного Союзу, головою якого тоді був Дмитро Галичин, та складом редакції газети „Свобода", зокрема Антоном Драганом, про справу видання англомовної Енциклопедії Українознавства. Редактор цього щоденника організував перекладницьке бюро, в якому готував перекладі на англійську мову Зенон Снилик. Побував Кубійович у Клівленді, Дітройті, Едмонтоні, Торонто, Монтреалі та ін. Всюди відбувалися зустрічі з громадянством, де було інформовано про хід праці над АЕУ. Перший том АЕУ-1 появився пізньою осінню 1963 року, кількістю 1186 сторінок. Одночасно з виходом у світ другого тому АЕУ-1 виникла думка про видання словникової енциклопедії англійською мовою. Володимир Кубійович з надією звернувся до УНС, щоб він погодився видати АЕУ-2. Але „Батько-союз" довший час вагався і, накінець, відмовився. Від імені НТШ в Европі Кубійович в 1977 році підписує домовлення з Канадським Інститутом

Українських Студій та Канадською Фундацією Українських Студій в Едмонтоні. У жовтні 1984 року в Торонто, у Видавництві Юніверситі оф Торонто Пресс, виходить перший том, який охоплює літери від А до Ф латинської абетки, і містить 952 сторінок. В той час відбулася урочиста презентація книги. Про цю подію сам професор часто згадував так: „Приємно мені було побачити свій твір, і коли ніхто не дивився на мене, я його погладив так, як колись гладив голівки своїх дочок або котиків". Це справді був його твір, вислід десятки років, відданих українській науці. Другий том появився друком вже по смерті проф. Кубійовича, але він ще належить йому, бо над ним він працював чотири останніх років свого життя.

Помер проф. Володимир Кубійович 2 листопада 1985 року. Тут слід додати, що перед смертю науковця, 1983 року, НТШ в Мюнхені видало його 175-сторінкову книгу "Етнічні групи південнозахідньої України (Галичини) на 1 січня 1939 р.", в якій подано національну статистику Галичини. ЦІ матеріяли збагатили наукову ділянку географії й історії етнічних взаємин в Галичині за часів до Другої світової війни.

На кінець варто висловити кілька думок про морально-етичні вартості покійного, вони ж бо найбільше причинилися до його наукової праці. Він їй віддав понад шістдесят років свого життя, а її реєстр задовгий настільки, що важко повірити, що він належить одній людині. Вроджена прикмета працьовитости проф. Кубійовича не зменшувалась з його віком, і лишилася з ним до його останніх днів. Рідкісним даром Божим виявився в нього глибокий інтелект, який зумів поєднати з організаційним талантом. Ними він засвідчив свою продуктивність, а результатом епосу його праці – 17 томів „Енциклопедії Українознавства". Це неабиякий подвиг вченого, який говорить гучним голосом в імені української еміграції перед чужим світом. Професор належав до людей вимогливих – як до самого себе, так і до своїх співробітників, які не покидали його, а навпаки, залишилися з ним і з бігом часу ставали такими завзятими фанатиками енциклопедії, як і сам її автор. Тепер можемо сказати: не було б Кубійовича – не було б енциклопедії. Тільки він мав відвагу шукати „каменярів" і разом з ними братися за дуже важкі проєкти, за які беруться тільки особи з патріотичною відвагою, впевненістю та вірою в перемогу. Він був глибоко переконаний, що тільки послідовна праця в науці може допомогти українській політиці. Сувора дисципліна й найкращі людські чесноти Кубійовича скристалізувалися в одну міцну особистість, завжди готову вірно служити своїй нації. Якраз у цьому полягає велич славного професора. Прізвище його, як творця „Національної Біблії", буде назавжди стояти поруч визначних імен подвижників, формувачів і пророків українського народу.

Торонто, Канада

Ольга КУЗЬМОВИЧ

СЛОВО І ДІЛО

Такі слова були моттом популярного щоденника „Діло", що почав появлятися у Львові в 1880 році. Отож рівно 120 років минає від того часу, і щойно Друга світова війна закінчила його славне існування.

„Діло" появлялося спершу двічі на тиждень, а з 1888 року – вже як щоденник, і залишалося довгі роки як єдиний український щоденник, який закінчив своє життя з вибухом Другої світової війни, таки в першому її тижні: після 1 вересня 1939 року появилося тільки три числа. Далі воєнні події не дозволили продовжувати працю наших редакторів, а з приходом совєтських військ при кінці вересня 1939 року появилися у Львові вже зовсім інші газети.

Впродовж років своєї діяльности „Діло" проходило різні періоди, різні зміни, однак ніколи не змінило своєї народницької лінії, яку встановила група т. зв. народовців з метою політичної активізації населення Галичини. Ця настанова ініціяторів видання помітна була навіть у назві газети, яка, мовляв, мала „ділом, а не словом прямувати до кращого в народі".

Як важливим було для групи українських патріотів започаткувати газету, свідчить те, що перший редакційний та адміністраційний склад зобов'язався працювати зовсім безкорисливо. Засновано Видавничу Спілку, до якої кожен член мав зложити 50 гульденів, і перше число газети появилося з датою Нового Року, 14 січня 1880 року.

„Діло" невдовзі стало дуже популярним щоденником у цілій тодішній Галичині. Першим його редактором був Володимир Барвінський, а відтак по черзі – Андрій Горбачевський, Іван Белей, Володимир Охримович, Льонгин Цегельський і цілий ряд інших, аж до останнього, Василя Мудрого, що виконував це завдання від 1927 до 1939 року. Під час його посольської діяльности у польському соймі (1936–39), його заступала редакційна колегія, яка складалася з Івана Кедрина-Рудницького, Івана Німчука і Володимира Кузьмовича.

В розквіті щоденника до складу редакційної колегії входило 10 осіб. В останніх двох роках „життя" щоденник зріс до 10 сторінок, а по суботах до 16. Маючи від 1908 року власну друкарню, „Діло" почало вже від 1881 року видавати також книжки, а в різні часи існування Видавнича Спілка „Діло" видавала тижневики „Неділя", „Змаг", сатиричний журнал „Зиз" і літературно-мистецький „Назустріч".

Увесь час своєї появи „Діло" відстоювало ідеологію народовецької партії, а від 1925 року ішло виразно по лінії Українського Національ-Демократичного Об'єднання, хоча ніколи не було офіційним речником якої-небудь партії, і як треба було, всіх їх критикувало.

Але за часів існування „Діла" була сильно обмежена свобода слова і друку, лютувала польська цензура. Треба було відсилати до перегляду на поліцію щіткові відбитки газети, а часом і пізніше, коли польська поліція після

появи числа трактувала статтю, новинку або тільки якийсь вислів як невідповідний політично, припиняла дальшу експедицію і конфіскувала числа, розіслані вже по газетних кіосках. Дякуючи добрим друзям, я зберігаю, як великий скарб, декілька чисел оригінального, передвоєнного „Діла". В одному із них впадає у вічі на першій сторінці рішення польського суду, польською мовою, із датами і прізвищами тих, що „судили" „Діло", і вияснення причини, чому така стаття не може бути поміщена. В тому випадку ішлося про статтю на тему трагічної ситуації українських учителів, яка, на думку польської поліції, не відповідала правді і могла викликати „публічний неспокій". Цікаве, що на кінці кожного такого вияснення була вимога помістити його на першій сторінці „Діла", а на місці забороненої статті редактори завжди залишали порожнє, біле місце. Так працювала цензура у демократичній Польщі – як бачимо, інакше, ніж цензура совєтського режиму.

Впродовж півсторіччя, у бурхливі часи поміж двома світовими війнами, в часи постійних політичних перемін, „Діло", завдяки співпраці в ньому найкращих українських журналістів та політичних аналітиків тих часів, зайняло передове місце в історії української преси. Всі без винятку редактори і співробітники „Діла" – це були особистості високого інтелектуального та культурного рівня і такий був теж зміст „Діла". Хто раз відвідав редакцію „Діла" в її приміщеннях при Ринку ч. 10, мусів відчути це інтелектуальне наснаження, яке відбивалося у дискусіях співробітників та у статтях, що вони їх писали. Тому я зі справжньою гордістю згадую, що свою журналістичну працю 60 років тому я розпочала саме у „Ділі", хоч і як вона була коротка через воєнні події. Однак те, що мене, „новоспечену" абсольвентку журналістичних студій, прийняли до кола таких визначних журналістів, як І. Кедрин, його брат Михайло Рудницький, Іван Німчук, В. Мудрий, Михайло Хом'як, Роман Купчинський, було і залишиться для мене назавжди незабутнім переживанням, немов дороговказом для моєї дальшої журналістичної праці, де б вона не була і для якої преси та в яких різних обставинах.

Дмитро ПАВЛИЧКО

Петро МОГИЛА (1620 р.)

I

Із-за горба сяйнув Дністер –
Петро примружив очі з дива:
Вібруюча, сліпуча, хтива
Лилась блакить з небесних сфер;

Вітай, ріко моя Крутлива!
Він скинув шапку і завмер,
Так ніби вперше аж тепер
Побачив синє небо в плесі
І гори хмар на піднебессі,
І світу голубий етер.

Він на коні сидів. Тримала
Рука могутня поводи.
Козацька зброя блискотала,
Відбита в глибині води,
І сріблом сяяла, і грала,
Мов кремінь в іскорках слюди.

Він оглядав своє оружжя
В свічаді плеса – шаблю, спис,
І бойове своє подружжя –
Коня, що лютився з натужжя,
Зубела в білій піні гриз.

Він знав, що завтра буде битва,
І він, і кінь його – обидва
Вони підуть в страшний
крутіж.
А шабля гостра, наче бритва,
Казала: йди, рубай і ріж –
Я – твоя зброя, і молитва,
Життя і смерть – навпереміш.

Про смерть не думалось
Петрові,
Бо не було ще в нім знаття
Страждань, любові до життя;
Ще молоді та гонорові

Ятрились в серці почуття;
Він в люстра заглядав
дністрові,
Радів, бо мав напоготові
Все, що потрібне для вбиття...

Стій! Стало військо під горою.
По куренях і сотнях – Стій!
Напочесть виставляє зброю,
Шикується за роєм рій;
І він вже в лаві бойовій
Стоїть і не зморгне бровою –
Успроводі – під хоругвою –
Сам гетьман оглядає стрій.

Вони стрічаються очима –
Два воїни і два Петри.
До молодого побратима
Підходить старший. Стій!
Замри!
Та Сагайдачний – ні півслова,
Він тільки глянув, чи готова
Ця постать шляхтича на бій,
че цей учений парубій
До шаблі здатний? А Могила,
Вже повен радістю по креш,
За спиною відчувши крила,
Кивнув у відповідь: „Авжеж!“

Та в ту хвилину ненароком
Петро Могила юним оком
Запостеріг (перо, пожди,
Не поспішай, бо це важливо,
Бо з цього виникає диво
Душі нової назавжди!)
У гетьмана в той час
присудний
Він хрестик спостеріг
нагрудний,
Що вибився з-під бороди!

На грудях він носив так само
Розп'яття, та забув про те,
О, будь благословенна, мамо,
За те знаменіє святе!
Він помолився. „Отче наш“

В душі переказав... Що ж буде?
Чи захистить той хрестик
груди,
Як зблиснуть шабля і палаш,
І бій перейде врукопаш?

II

Лежали турки, козаки,
І польські жолдаки коронні,
Хто мертвий вже, а хто
при сконі;
Пробиті животи і скроні
Скидали кров, немов струмки,
В сліди копит; нездалеки
Хропіли недобиті коні
І, мов розкидані тріски,
Світили в небеса кістки.

Стояла ніч в блакитній свиті,
Зірки купалися в крові
І, наче до землі пришиті,
Лежали вбиті й півживі,
А він клячав на тому полі,
Де січа дика відбулась,
Вдихав прокльони, смертні болі,
Мольби і войовничу сказь,
Що в мозках гаснула поволі.

Хто ж він такий? Петро? Микола?
Волоський шляхтич, або ні –
Диявол, що літав довкола
Цієї лютої різні?
Себе він викликав з уяви
Вчорашніх ясних пережить,
Коли жадалося ще слави,
І душу повнила блакить!

Тепер він знов Петро Могила,
Та інший, інший... Оповила
Тяжка журба чоло круте –
Він Богу дякував за те,
Що зберегла і пощадила
Його в цій прі небесна сила,
І чув, як дух його росте.

Ні, не росте, болить душа,
Бо свого списа й палаша
Він в битві пробував так само...
О, відвернись од мене, мамо,
Я вбив! Мій дух – гидкий клиша!

Що винен був мені паша,
Якого ощепом з коняки
Я збив у безумі атаки
Й добив ударами ножа!
Що винні ті чалми й шоломи,
Що потрапляли на мій спис,
Ті люди, що спадали вниз,
Пробиті, мов снопи соломи,
Кістки, що тріскали, мов хмиз,
Під свист кривавої содоми?!

І видалось тоді Петрові.
Що все те поле, повне крові,
Кричить до нього: „Винен ти,
Що ми безрукі, безголові,
Порубані із люті й мсти,
Нізащо полягли! Тремти!"

І тут прокинулася в ньому
Повинність воїна. Хіба
То не священна боротьба,
Що йде в хосен своєму дому,
І від ворожого погрому
Боронить рідний край? Ганьба
Йому, міцному й молодому,
Була б, якби він втік з-під грому,
Прийняв не меч, а осорому
І послушенствіє раба!..

О Господи, – моливсь Могила, –
Навіщо ти мене зберіг?
Чому мене не зачепила
Турецька шабля гострокрила,
Чому не впав я на моріг,
Чом не сконав, як інші вої,
Чом не спокутував при зброї
Своєю смертю вбивці гріх?

Отак, благаючи скарання,
Чи милості від Бога, він

Збирав поранених до рання,
Плачі, і стогони, й волання
Втишав молитвою, і скін
Вмираючих на полі бою
Полегшував як міг мольбою
І тим, що прикладав хреста,
З грудей своїх його зірвавши,
До уст німіючих назавше,
Спрагненних, як земля свята.

А як небес багряна паща
Відкрилася в досвітній час,
Його душа тремтка, боляща
Просяяла, немов алмаз,
І визріло нове натхнення
Із Божого благословення –
Віддати шаблю, спис і лук,
А взяти хрест до трудних рук,
Узяти не на народження,
А на життя і на спасення
Безсмертний символ
людських мук.

Тоді Петро побачив Бога –
Не в небесах, а на хресті.
Йому відкрилася дорога,
Яка збирає всі путі,
Всі людські путівці й стежини,
Як ручаї, в русло єдине,
Усі шляхи – в єдиний шлях –
На ранах і на мозолях –
Через тортури і розп'яття
До смерті, чи до внебовзяття,
Де всі подібні ми, як браття,
Чи волох, чи козак, чи лях!

Потрібен хрест? Та ні, взаміну
За зброю кована й кремінну
Потрібне ще йому перо,
Щоб слово ревне в Україну
Влилось навіки, як Дніпро,
Щоб православні й уніяти
Зійшлись до однієї хати,
І щоб засіялось добро
В серця, що сварами роздерті...
Ішов Петро із поля смерті

І думав про життя, і про
Книжки, що сяють за горою,
Ішов Петро, щоб
скласти зброю,
До гетьмана свого в шатро.

III

Козацький вождь на кожушині
Лежав у білім бандажі,
Дивились вгору очі сині,
Геть відсторонені, чужі,
Немов затоплені в глибинні
Болящі порухи душі.
Всю плоть його спікали рани,
Яким не відав він числа,
Так ніби здерли ятагани
Із нього шкіру, як з вола;
Та він був гордий з того бою,
Де він літав, немов стріла,
Давав накази й булавою
Показував, де ціль була.

У бороду свою, вже сиву,
Сховав він усмішку спесиву,
І гостя рухом голови
Він привітав, Петро Петрові
Вклонився, та при першім
слові
Відчув, що вже його несе –
Він гетьманові скаже все!

– Ми виграли, – почав Могила, –
Але яку страшну ціну
Земля козацька заплатила
За нашу славу голосну!
А що застанеться, крім слави?
Нічого. Світ як був, так є,
І це катруплення криваве
Ані Стамбула, ні Варшави
Не змінить. Людство
днесь живе
Отак точнісінько, як вчора,
І самолюбія потвора
Росте і нашу славу п'є!

Ясновельможний пане-брате!
Мені не страшно помирати,
Та страшно думати, що світ,
Який я так люблю й лелію,
Ножами пише заповіт,
Кладе на шаблю всю надію
Прийдешніх благодатних літ.
Що ми здобули? Чи ж настане
По битві цій нова доба,
Коли відкинуть буздугани
Гетьмани, королі, й султани,
І побратаються? Хіба
На ранах не зростають рани,
А на смертях – раби й тирани,
Хіба з клятьби не йде клятьба?

„Спинись! – озвався Сагайдачний,
– За цю орацію я вдячний,
Та все воно і так, і ні!
Якби не брались ми до шаблі
І не вмирали на війні,
Були б як зерна непрозяблі,
Забиті в скиби кам'яні.
Все, що росте, жадає жити,
Жадає волі – не ярма;
Себе ми мусим боронити,
Бо ми живі. У нас нема
Ні вибору, ані вибору –
Або підняти руки вгору
І тріпатись, немов курча,
Або, тримаючись меча,
Готовим бувши до відпору,
Рубати махом – від плеча!"

Могила вислухав цю мову
Ясновельможного й поник.
Він свою шаблю йменникову
Дамаського, тонкого кову
Поклав на стіл. Його язик
Затерп з того, що мав
сказати:
„Мій гетьмане! Мій пане-брате!
Я – твій, та я – не воївник.
Своє послання бачу в тому,
Щоб поклонятись Всеблагому,
І піклуватись не про плоть.

Ти кажеш: ми живі! Можливо,
Але життя – духовне диво,
Воно лиш там, де є Господь.
Так, меч потрібний теж для
спасу,
Ти маєш рацію, але ж
Мечем, що прийде від шинквасу,
Ти тільки сам себе заб'єш, –
Тому візьму я хрест і рясу
Взаміну шаблі й цих одеж".

Запала мовчанка глибока.
Дивився гетьман у півока
На дивовижного юнця,
На шляхтича в кривавім строї,
Що перед ним зрікався зброї
Та обертавсь на чернеця.
І щось було в тім козакові,
Що не збагнути до кінця –
То світло мудрого лиця,
Свобода духу в його слові.

І гетьман мовив так: „Да буде!
Я шаблю – грішницю твою
Приймаю, а тобі на груди
Хреста з грудей своїх даю.
Іди! Тебе чекає Київ,
Ждуть книги, келії, церкви,
Жде й той роздор, що душі вшів
Нам з волі „божої" братви;
Іди та не в печери голі,
А в школи наші на Подолі,
З'єднай нам рідні хоругви,
І першого мене в юдолі,
В цих ранах – поблагослови!"

Григорій НУДЬГА

УКРАЇНСЬКА ПІСНЯ – НАД УСІЄЮ ПЛЯНЕТОЮ

Українська пісня... Її знають і люблять усі народи світу за справжню поетичність, простоту, щирість, ніжність і глибоке проникнення в людську душу. Її любить і плекає багатомільйонний український народ – творець і носій чарівного слова і музики, вироблених протягом віків у труді, в години горя і радости, в часи великих зрушень і драматичних напружень. Міцне іскристе слово було для народу і поетичною веселкою, і гострим мечем.

Слава України – так говорить про пісню великий поет Т.Г. Шевченко. Дзвінкими, живими літописами називає українські пісні В. М. Гоголь. „Моя радість, життя моє! Пісні! Як я вас люблю!" – пише він у листі до М. Максимовича. Великий поет польського народу Адам Міцкевич, читаючи лекції в Парижі, захоплено говорив, що „українські простори є столицею ліричної поезії", звідки „пісні невідомих поетів часто розходилися по всій Слов'янщині". Сучасник Міцкевича, польський критик і літературознавець М. Грабовський вказував на українську пісню, як на „одне з найважливіших джерел поезії всього світу". Багато захоплених слів на адресу української народної пісні сказали учені і діячі культури європейських народів...

Захоплення українською піснею в середовищі слов'янських народів спостерігаємо у давні часи. Ще Ян Благослав, чеський релігійний діяч і вчений, подаючи в граматиці чеської мови (середина XVI ст.) зразок української пісні, коротко згадує про художні багатства поетичної творчости українського народу. В мові цього народу, писав Благослав, „багато метафор та інших різних фігур, а також пісень, віршів або рим множество". На доказ цього він наводить пісню „Дунаю, Дунаю".

Польський народ здавна співає українські пісні й думи. Невідомий польський поет першої половини XVII ст., нарікаючи на війни між українським і польським народами, з приємністю згадує мирні дні та закликає повернутися до тих часів, коли поляки охоче „grali ukrainne dumy", а українці не цуралися польської пісні. Досягненнями української пісенної поезії користувалася в той час і польська література. „Українські народні пісні, – пише польський літературознавець М. Якубовець, – були зразком для деяких наших поетів уже в XVII ст. Творче сприйняття української народної поезії на ще вищому рівні позначилося в нашому житті й культурному розвитку на третьому десятилітті XIX століття".

Увага польських діячів культури, зокрема письменників, до української на-

родної поезії з часом не послаблюється, а посилюється, особливо наприкінці XVIII – першої половини XIX ст., коли значна частина польських письменників користувалася не тільки українською тематикою (С. Ґошинський, Б. Залеський, П. Гроза), а й мовою (Т. Падура, А. Шашкевич, Я. Комарницький та інші).

Польські поети-романтики, обговорюючи питання літературної творчости, завжди вказували на рідні пісні, як джерело надхнення, закликали збирати їх, учитися у народу правди і художньої простоти. Високо ставлячи значення народної польської пісні в творчості цих поетів, дослідники польської літератури стверджують, що все ж таки „nad piesnia polska góruje" пісня українська.

Уже в XVIII ст. українські пісні здобувають популярність серед неслов'янських народів Европи. Німці, французи після подорожі по Україні, поруч вражень про побут і культуру народу, говорять про народні пісні і подають зразки як в оригіналі, так і в перекладі. Після подорожі по Україні в 1787 році німець І. Міллер випустив в Гамбурзі книжку „Подорож з Волині до Херсону", в якій наводить українську пісню, записану біля Запоріжжя: „Сказали нам депутати іти до столиці".

Ті, хто зустрічався з представниками українського народу, хто побував в Україні, почув, як співає народ, захоплювався красою української народної пісні. Інтерес до неї ще більше зростає, коли з'являються збірники пісень М. Цертелєва, М. Максимовича, Вацлава Залеського, П. Лукашевича, коли появляються твори Т. Шевченка. Для багатьох все це було справжнім відкриттям.

У збірниках пісень різними мовами появляються розділи „Малоруські пісні". Так, в одному з ранніх німецьких збірників слов'янських пісень, виданому у 1830 році І. Венцігом, є розділ з п'яти українських пісень, здебільшого історичного змісту, вміщено серед них і пісні про Саву Чалого та „Гомін, гомін по діброві".

Поет Вальдбрюль, побувавши в Україні, друкує у журналі „Ost und West" переклади пісень і думки про їхню мистецьку вартість. Україна, її мужня боротьба проти нападників – турків, татар, польської шляхти, оспівана у власних піснях, стає, як справедливо зауважив І. Франко, „синонімом волі, рівности і невтомної всепоширюючої боротьби з напасниками та гнобителями". Українська народна поезія, особливо історична пісня, не тільки перекладається, а й стає предметом філологічних досліджень. Деякі німецькі поети пробують робити переспіви наших пісень рідною мовою, намагаючись зберегти кольорит української історичної дійсности. Однією з таких спроб (правда, не зовсім вдалих) є збірка А. Мавріціуса, видана у Берліні в 1841 році. В ній надруковано 27 віршів, всі вони присвячені історії та побутові України і написані за зразками українських народних пісень. Деякі з них автор тільки своєрідно перероблює. В його віршах зображені і боротьба запорожців з турками й татарами, і побут Січі, де жили козаки, які, за поясненням автора, „на десять років зрікалися подружжя". Тут і опис повстання Хмельницького, що розпочалося, як пояснює автор в Умані (!)... (вірш „Der Lache), тут і балядні сюжети (у вірші „Der Tauschhandel" розповідається, як брат продав сестру туркам). Вірш „Der Hospodar" побудований на сюжеті пісні про Байду.

Українська пісня завойовує все більше місця у німецьких перекладах.

Збірник „Слов'янська балалайка", що вийшов у 1843 році, містить у собі вже понад сто українських пісень. Упорядник і перекладач його – німецький письменник Вільгельм фон Вальдбрюль (справжнє прізвище – Антон Флорентін Вільгельм Цукальмагліо, 1803-1863) у сорокових роках побував у Польщі, Росії і в Україні і тоді ж розпочав публікацію своїх перекладів пісень слов'янських народів у німецьких журналах, а незабаром появилася досить велика книжка (524 стор.), яку він назвав „Слов'янська балалайка". В ній подані в перекладі на німецьку мову російські, українські, польські пісні, вибрані, головним чином, з тогочасних фолкльористичних збірників, зокрема український матеріял, представлений за збірниками М. Максимовича і Вацлава Залеського.

За кількістю представлених творів цей збірник довго був найповнішим. Правда, художня вартість перекладів не завжди бездоганна.

Значно краще здійснив переклади українських пісень на німецьку мову Ф. Боденштедт. Його збірник „Поетична Україна" і досі не втратив свого значення, а надруковані в ньому зразки українських пісень німецькою мовою не поступаються перед новішими перекладами. Боденштедт досить уважно вивчав не тільки художню природу українських пісень і дум, а й історичну основу їх виникнення. Це дало йому можливість підібрати найкращі з них і дати кваліфіковані переклади. Збірник свій Боденштедт поділив на дві частини: 1. Пісні („Die Lieder"), 2. Думи („Die Dumen"). На початку подана досить змістовна передмова, у якій він дає високу оцінку українській пісенній поезії і ставить її в перші ряди творчих досягнень не тільки слов'янських народів, а й усього світу. Відкривається збірник високопоетичною піснею „Стоїть явір над водою". Боденштедт відчув настрій пісні, її ритм, зрозумів образну систему, намагався передати це в перекладі, хоч не у всіх випадках це йому вдавалося.

Протягом 50-70 рр. на німецьку мову у Чернівцях перекладає А. Симигінович. Ще в 1855 р. він друкує кілька українських казок німецькою мовою у різних виданнях, публікує свої переклади коломийок, а 1888 р. у Ляйпціґу видає збірку „Малоруських пісень", до якої вносить близько 250 коломийок, понад 40 пісень різного змісту та 39 пісень Сидора Воробкевича. Тут перед німецьким читачем найповніше виступили популярні здавна на Заході Європи коломийки, читач ознайомився також з буковинськими варіянтами українських пісень та зразками новостворених літературних пісень, хоч, правда, тільки одного автора.

З другої половини XIX ст. варто згадати К. Француза, переклади якого надруковані у книзі „Від Дону до Дунаю" (1890). Чимало перекладів було надруковано у журналі „Aus fremden Zungen". („Ой, зійди, зійди, ти зіронько та вечірняя", „Ой під гаєм", „Ой діброво, темний гаю" та інші). Зведений, систематизований матеріял поданий у книзі „Народні пісні слов'ян", що вийшла у Ляйпціґу 1927 року. Українським пісням тут відведено значне місце, до того ж подані різні зразки пісні: календарна поезія, побутові, історичні, ліричні пісні, думи. Переклади зроблені досить сумлінно. Талановито переклала на німецьку мову українські пісні А. Вуцька.

Щодо кількости перекладів українських пісень, найперше місце серед на-

родів Европи займає Німеччина. Меншу кількість видань маємо французькою, англійською та іншими мовами.

Інтерес до української народної поезії у Франції пробудився досить давно, вже, мабуть, у XVII ст., з часу появи першої книжки французького інженера Боплана, що проживав деякий час в Україні серед запорожців і описав їх побут та способи ведення війни. Ще перед цим у Франції мали відгомін записки П'єра де ля Волле про життя, побут, військові походи запорожців, написані на основі розповідей „козака Степана", якого зустрів автор у 1620 р. у Персії й уважно вислухав його співи та перекази.

У 1646 р. 2400 козаків брали участь у боях французів з еспанцями. Хоробрість козаків, безпосередні зустрічі з ними населення підносили інтерес до українського народу і його культури. Визначний тогочасний французький поет Сент-Аман, що побував 1650 р. у Варшаві і ближче познайомився з обставинами боротьби українського народу за свою незалежність, у своїх „Героїчних ідиліях", не без впливу українських пісень і дум, оспівав силу, хоробрість, енергійність козаків. У 1663 р. появляється книга Шевальє, присвячена історії Козаччини, в якій також знаходимо багато прихильних слів про невтомну боротьбу українського народу з наїзниками. У цих виданнях хоча й мало знаходимо згадок про пісні, одначе вони збуджували інтерес до вивчення української народної поезії, побуту, історії. Наслідком цього появляється чимало літературних творів різних жанрів, присвячених Україні.

Історія козацтва потім цікавила багатьох представників французької культури. Боротьба народу за незалежність проти навали наїзників зі Сходу і Заходу, романтика козацьких воєн, пісні про великі історичні події зацікавили й свій час і діяльного, всебічно освіченого французького письменника Проспера Меріме. Він докладно вивчає історію України, її культуру і публікує ряд праць про це французькою мовою. Працюючи над матеріялами з історії України та її культури, він так захопився Козаччиною, що у листі до своєї знайомої в 1867 році писав: „Щодо мене - то я козак".

Щиро захопився і популяризував у 70-их роках XIX ст. у Франції українську народну поєзію А. Рамбо. Він побував у Києві на одному з археологічних з'їздів, а повернувшись до Франції, написав велику роботу про українську історичну пісню, головно на матеріялах, опублікованих В. Антоновичем і М. Драгомановим, І. Рудченком, О. Русовим та М. Лисенком. Рамбо, подаючи українські пісні і думи французькою мовою, характеризує їх як зразки поезії, витвореної народом у боротьбі проти поневолювачів.

Майже одночасно з Рамбо друкує у Франції статті про українські пісні та публікує зразки української народної творчости професор Олександер Ходзьо (1804-1891) - білорус, що добре знав українську пісню з оригінальних видань. Його праця „Історичні пісні України", що з'явилася в 1879 р., як і статті та переклади, які він друкував у французьких виданнях, починаючи з 1864 р., були досить прихильно оцінені і в Україні.

У 70-80-их роках XIX ст. у Франції про український фолкльор з'являються кілька статтей, рецензій та перекладів народних творів на французьку мову. Є. Єнс публікує переклади українських леґенд, дослідник і пропаґандист творів Шевченка у Франції Люї Лєже перекладає казки, український уче-

ний Ф. Вовк подає в одному з французьких видань опис українського весілля.

Мало у нас відомостей про переклади українських народних пісень у Англії. В драмі англійського письменника початку XVII ст. Д. Форда зустрічаємо мотиви, запозичені з думи про Марусю Богуславку. В тому ж сторіччі англійський поет Семюель Бетлер у поемі „Хедібрас" подав образи запорожців. Описи військової слави козаків, їх побут зустрічаємо і в інших англійських джерелах того часу. Але безпосередньо про українську народну пісню, про її мистецьку вагу в Англії почали писати тільки в XIX ст., після появи збірок В. Антоновича і М. Драгоманова, І. Рудченка, П. Чубинського та інших. Статті про українські видання пісень друкував у ті роки в англійських і американських виданнях В. Ральстон, дещо зробив для популяризації української пісні відомий славіст Морфіль, пісні Шевченка перекладала на англійську мову письменниця Е. Войнич, яка в своїх статтях високо ставить мистецьку красу української народної пісні.

У 1916 р. в Лондоні вийшла збірка „Пісні України", до якої ввійшли й твори українських поетів. Історія появи цього збірника досить оригінальна. У сім'ї канадської поетеси Лайвсей була нянька родом з німецької колонії в Галичині. Над колискою дитини вона часто співала нікому незрозумілі пісні, які всім, особливо господині Лайвсей, дуже подобалися. Няньку запитали, що це за пісні? Вона розповіла, що ці пісні – українські. Лайвсей попросила перекласти їх зміст, а коли це було зроблено – враження від них було ще більшим. Фльоренс Рендель Лайвсей захопилася поезією цього маловідомого їй народу, від народних творів перейшла до Шевченка та інших поетів. Згодом з'явилася збірка „Пісні України" в її перекладі. До народних пісень вона додала кілька творів Т. Шевченка, Ю. Федьковича, С. Воробкевича. Добре переклала Лайвсей пісні про Байду, про Бондарівну, слабше – „Зозулю" Ніщинського. Але деякі переклади не відзначаються досконалістю, зокрема не передала Лайвсей краси і поетичности пісні „Лугом іду, коня веду", невдало також перекладена пісня „Ой на горі та женці жнуть".

Маємо цікаві факти про долю перекладів українських пісень на данську мову. Весною 1956 року міністер освіти Данії Юліус Бомгольт відвідав Київ. Незабаром у московській „Литературной газете" була надрукована його стаття, в якій Бомгольт з приємністю згадує про перебування в Україні. „Ми провели у Києві один вечір, який був для нас дуже радісним. Ми співали один одному – данці і українці. Ми слухали українські народні пісні і пізнавали в них наші народні пісні". Тут же міністер згадує, що українські народні пісні поширилися в Данії завдяки заходам данського поета Тора Ланґе.

Тор Неве Ланґе або, як в Україні називали, Георгій Іванович Ланґе (1851-1915) народився і вчився в Копенгаґені, потім перебував досить довгий час у Москві, де був професором Лазаревського інституту східніх мов та данським консулом. У 1883 році він одружився і деякий час жив у маєтку своєї дружини в с. Нападівка, Липовецького району на Вінничині. Там він і помер у 1915 році.

Все своє життя Ланґе не поривав зв'язків з Данією, де вийшло близько десяти його поетичних збірок. І в першій („Із чужих країн", Копенгаґен, 1877), і в останній збірці („Гра на скрипці", Копенгаґен, 1906) знаходимо чи-

мало поетичних перекладів із західньоевропейських та слов'янських мов. Він перекладав на данську мову й українських письменників. - Т. Шевченка, Марка Вовчка, а найбільше - українські народні пісні, які займають значне місце в кожній його книзі. Ланге досить добре знав українську мову. Різними способами він переносить у Данію також мелодії перекладених ним пісень. Їх співають спочатку на концертах, а згодом частина пісень переходить у побут, зливається з данською народною піснею. Зокрема народною в Данії стала українська пісня „Ой місяцю, місяченьку", деякі данці тепер навіть дивуються, коли їм говорять, що ця пісня більше як 70 років тому була перекладена з української мови на данську їхнім поетом Ланге.

На італійську мову переклади українських пісень появилися ще на початку XIX ст. („Їхав козак за Дунай"). У двадцятих роках нашого століття у журналі „Наш квартальник" кілька десятків українських пісень в перекладі на італійську мову надрукував професор Гюсті. Він же опублікував у тому ж виданні свою розвідку про українську народну пісню („I Nostri Quaderni", 1924, VI).

Приглядаючись до того, що підбирають перекладачі з великої кількости української пісенної творчости, не важко помітити, що найбільше зацікавлення викликає історична пісня, дума, балядні та ліричні пісні. Деякі пісні („Ой не ходи, Грицю", „Про Саву Чалого", „Стоїть явір над водою", „Про Бондарівну", „Їзав козак за Дунай", „Про Довбуша" та інші) постійно входили у всі збірники, видані німецькою і частково французькою мовами. Починаючи з XVII ст., в середовищі деяких народів Західньої Европи проявляється інтерес до коломийок. Загальне захоплення викликають думи, переклади яких на німецьку мову зроблені досить вдало, хоч, звичайно, не всі перекладачі переборюють труднощі, маючи перед собою досить своєрідний матеріял, тяжкий для перенесення на ґрунт рідної мови.

...Впливи і використання української народної пісні виразно виступають також у творчості західньоевропейських композиторів уже з перших десятиліть XVIII ст. Одним з перших звернув увагу на художню досконалість української пісні і використав її в своїй творчості композитор Йоганн Себастьян Бах. У одній з двадцяти малих прелюдій для фортепіяно він вводить мелодію народної пісні „Та не жур мене, моя мати"; виразно звучать українські пісенні мелодії і на початку Третьої малої сюїти для фортепіяно. Йосип Гайдн деякий час жив в Угорщині, на кордоні з українськими землями. Там йому доводилося зустрічатися з представниками українського народу, від них, очевидно, він почув українські, зокрема лемківські пісні та коломийки, які використав при написанні своїх музичних творів.

Українська пісенна музика виразно звучить у деяких операх В. Моцарта і особливо в творах Л. Бетговена. Цей композитор виявив досить значний інтерес до української народної пісні, пробуджений як мистецьким чаром українських пісень, так і тією загальною атмосферою, в якій проявилося захоплення народною поезією в роки розвитку романтизму. До того ж Бетговен був у досить приятельських відносинах з неабияким аматором української пісні - послом у Відні графом А. Розумовським, у будинку якого почув і вивчив не одну пісню „козацького народу". Бетговен у Восьмій сонаті

використовує український „Козачок"; уривки коломийок вплітає він у свою Шосту симфонію, в одній із сонат чується ніжна музика пісні „Одна гора високая, а другая низька". Свої варіяції він написав на тему української пісні „Їхав козак за Дунай". З усіх відомих европейських композиторів Бетговен найчастіше звертається до мотивів української пісенної музики і використовує їх досить вдало.

Кілька варіянтів на теми з українських народних пісень дав також сучасник Бетговена К. Вебер („Їхав козак за Дунай", „Козачок"). З української пісні черпав мотиви Ф. Шуберт (1797-1827), який жив певний час на кордоні з західньоукраїнськими землями і, очевидно, безпосередньо з уст народу сприйняв деякі пісенні мелодії.

Відомий угорський композитор і піяніст Ф. Ліст (1841-1886), побувавши в Україні, зацікавився її піснями, народною музикою і на згадку про перебування серед українців опрацював для фортепіяно дві пісні – „Ой не ходи, Грицю" та „Віють вітри". За мотивами українських народних пісень Ліст створив одну з своїх симфонічних поем.

Невдовзі по Другій світовій війні на святі музики в Чикаґо з оркестровою поемою „Спогади дитячих років" виступив композитор Шарль Лефлер. Поема мала великий успіх, автор одержав першу премію. Згодом він розповів, що музики навіяли йому спогади про кілька дитячих років, проведених серед українського поселення в Смілі, на Черкащині. Цікаво, що у творчості цього композитора українські пісенні теми і мотиви виступають досить часто. Він, наприклад, написав ще у 1891 році сюїту „Українські вечірки", яку також високо оцінила музична критика.

На курорті Чорний ліс (Баден-Баден) – у 1808 році німецький поет Христоф Авґуст Тідґе та відомий французький історик і економіст Сісмонді тихої літньої ночі почули незнайомий, але чарівний спів дівчат і хлопців. Співали українських пісень кріпаки, що приїхали сюди з своїми поміщиками як слуги. Всі були захоплені їх співом. Тіґде і Сісмонді особливо сподобалась пісня „Їхав козак за Дунай". Очевидно, через панів, що знали німецьку мову, вони одержали переклад пісні і обидва тоді ж заходилися переробляти її кожний своєю мовою.

Тіґде не належав до поетів-романтиків, його вірші носять скоріше анакреонтичний характер, тепер їх в Німеччині забули, і в пам'яті народній збереглася тільки пісня „Der Kozak und sein Madchen", що має підзаголовок „Olis und Minka" і починається словами „ShЪne Minka, ich muss scheiden". Це і є переробка української пісні „Їхав козак за Дунай". Доля перекладу Сісмонді нам невідома. Тідґе свою переробку опублікував у „Кишеньковій книжці для товариської забави на 1809 рік". Якими шляхами проникла мелодія цієї пісні (майже без змін) разом із словами у побут німецького народу – сказати важко. Німецькі фолкльористи у примітках до цієї пісні зазначають, що мелодія її поширилася усно („mЯndlich"), а згодом була записана і надрукована. Очевидно, її перехопили німці в Баден-Баден, потім вона рознеслася по всій країні, а з 1809 року стала улюбленою піснею в німецькій армії.

У 40-их рр. XIX ст. пісня „Козак і його дівчина" друкується у збірниках німецьких популярних пісень як народна. Українське слово „козак" прижи-

вається в німецькій фолкльористичній літературі, народною стає мелодія.

На початку XIX ст. пісня „Їхав козак за Дунай" поширюється також у Франції. У 30-их рр. XIX ст. вона вже зустрічається у збірнику французьких пісень під назвою „L'Adieu des fiances" („Прощання з нареченою").

З народних пісень деяку популярність у Франції і Німеччині мала ще баляда про отруєння Гриця („Ой не ходи, Грицю, та й на вечорниці"). Цікаві інші згадки маємо про її успіх у Франції. У 30-их рр. XIX ст. польські емігранти в Парижі пробували поширити серед французів польські і українські пісні. Як самі вони свідчать в одному з листів до своєї матері у 1831 році визначний польський письменник Ю. Словацький: „Совінський видає пісні українського і польського народів з французьким перекладом... Тутешньому жіноцтву незмірно подабається „Гриць", а також пісня про Потоцького, але я гадаю, що мама краще їх уложила".

Останніми часами в побут народів світу проникають не тільки народні українські пісні, а й створені українськими поетами та композиторами (вірш І. Франка „Каменярі" став революційною піснею в Румунії, „Реве та стогне Дніпр широкий" стала відомою в Японії).

Це тільки незначна частина фактів, які свідчать про те, що пісенно-музична творчість українського народу здобула прихильність багатьох народів світу. Діячі західньоевропейської культури сказали про цю творчість багато теплих слів.

Чим же приваблює іноземних слухачів українська пісня? Чому вона хвилює серце всіх, хто хоч раз почує прекрасний спів талановитого, волелюбного українського народу? Відповідь на це можна знайти у висловлюваннях філологів, композиторів, діячів науки і культури, які побували в Україні, збирали й перекладали українські пісні на інші мови або слухали виступи українських хорових капель.

Всі дослідники відзначають насамперед велику силу творчого генія українського народу, що проявився в художньо досконалих піснях та думах, високу культуру мови і музики та високий рівень естетичних почувань народу. „Ні в якій країні дерево народної поезії, – пише Ф. Боденштедт, – не дало таких великих плодів, ніде дух народу не виявлявся в піснях так живо і правдиво, як в українців... Справді, народ, що міг співати такі пісні і милуватися ними, не міг стояти на низькому рівні освіти". Пісню України породила її історія, багата подіями і героями, тому відзначає один з німецьких музичних критиків, українська пісня „живе в народі, а народ живе з нею". Прекрасна українська пісня, писала одна з англійських газет, „вродилася в боях", і тому в ній так багато буйних поривів до волі.

Всіх, хто докладніше ознайомлюється з українською пісенною творчістю, дивуються, що вона така правдива, реалістична, високої художности і самобутности. Дослідник польської старовинної поезії О. Брюкнер, зіткнувшися з фактами наявности українських пісень у польських джерелах XVII ст., робить висновок, що українська пісня стоїть вище від тодішньої польської пісенної лірики своїм „реалізмом, відсутністю афектації, сентиментів, мітології та нещирости...".

Критики і дослідники-філологи та музикознавці різних народів майже од-

ностайно дають високу оцінку літературним і музичним якостям українських пісень. Для них „це справжній скарб невідомої досі літератури" (швайцарська газета), „магічна краса" музики і слова (еспанський музичний критик), справжня поезія, породжена народом, що має глибоко природне музичне думання. Думка про те, що таку оригінальну, свіжу і сильну глибокою людськими почуттями пісню міг створити протягом віків тільки великий народ, висловлювалася не раз на сторінках іноземних видань. Така народопісення музика, яку має Україна, писала американська газета в 1924 році, „не може бути продуктом одного якого-небудь мозку", її творили цілі покоління. Сила такої музики – в її народності, людяності, природності, простоті, „але не примітивності". Українська народна музика захоплює слухача тому, писала в 1926 році канадська газета „Free press evening Bulletin", що „вона безпосередньо малює душу людей, які її створили". Сила пісня – у її зв'язку з життям народу.

Для чужинців, що знайомляться з українськими піснями, важко буває відразу зрозуміти і оцінити поетичність слова, високу художність образів, зате коли вони чують пісні з голосу, то дивуються, яка багата в них ритміка, як розвинена поліфонія, яка різноманітність звукових „кольорів". Українська пісня глибоко вражає всіх прикметною своєрідністю своєї мелодії, мистецькою молодою силою і розвиненою гармонією звуків. Це „музика, яка рветься з душі", змушує слухача дивуватися і захоплюватися „цим народним мистецтвом" – так писала про народні пісні у виконанні українського хору одна з німецьких газет. Словом, українські пісні, як висловилася швайцарська газета, „дають найвищу атестацію музичній культурі України". Характеристично, що діячі західньоевропейської культури, не раз уже, висловлюючись про художню правду і красу українських пісень, звертали увагу на те, що в них проявляється сила, гідна протиставитися занепадницькій, „модерній" музиці Заходу. „Цар небесний, – писав чеський композитор В. Балтазар, – охоронив Україну від впливу облудної музики модерно-німецької". В музиці українських пісень, на думку одного німецького критика, „є щось освіжаюче, стверджуюче", і тому, коли послухаєш її після зразків „модерної культури", – створюється враження, що вийшов „з затруєного похощами сальону на свіже, чисте лісове повітря". Тому дехто з музичних критиків закликає західньоевропейських композиторів „з цієї пісні черпати дуже багато" для своєї творчости. „Це ж новий скарб музичного добра на цілий світ, це ж незачерпнуте ще джерело музики", з якого може скористатися кожний, хто хоче створити справжні мистецькі довершені твори, – писала австрійська газета „Новий день".

Отож на дужих крилах наша пісня летить у світ.

Роман САВИЦЬКИЙ, мол.

В ОРБІТІ СВІТОВОЇ МУЗИКИ

(композиторська спадщина на грані XXI віку)

Ще в 1953 році в Нью-Йорку провідний організатор нашого музичного життя висловив цю думку: „Коли пригадаємо з історії української музики, скільки наших сил і творів марно пропадало в морі різних займанщин наших земель (головно московської), коли усвідомимо, скільки талановитих працівників в ділянці української культури, а в цьому і музичної, знищив большевицький режим, – коли нагадаємо, як безкомпромісово паралізував наш музичний розвиток на західньо-українських землях польський режим, тоді стане нам ясним і самозрозумілим, що всі українські музичні творці, які тепер ще живуть, і всі музичні твори, що збереглися до сьогоднішнього дня, є чимось в роді безцінного скарбу. Його треба кожному з нас добре знати, його справжню вартість треба вповні усвідомити, її берегти і шанувати. Нашим завданням є це все довести до свідомости української молоді, на якої плечах будуть колись тяжіти сьогоднішні наші обов'язки супроти власної культури".

Це думка мого батька, піяніста і педагога Романа Савицького, нині актуальна вже в контексті приходу нового століття, його окремих вимог та нових можливостей. У цьому огляді простежимо композиторський професіоналізм – одну з безапеляційних умов сучасности – його творчу енергію, виявлену поза самим українством.

Ясно, що в окремих складних питаннях престижу, слави чи популяризації творчости вирішальне слово мали виконавці, нотодруки, звукозаписи, масові середники інформації і, врешті, література чужими мовами. Чим більше поширення даної композиторської мови, тим більше можна говорити про її проникнення у головну течію світової музики.

Міжнародне визнання здобув ще київський композитор-теоретик Микола Дилецький (XVII стол.), зокрема своєю працею „Граматика музикальна", яка перейшла кілька видань. Рівнем викладу робота Дилецького вплинула не лиш на музичну освіту Росії, а теж на подібні підручники XVIII ст. інших країн европейського сходу.

Виразні музичні впливи України на Росію XVII–XVIII ст. згодом обгрунтовували у своїх працях музикознавці Б. Кудрик, З. Лисько та сучасні знавці М. Антонович, Л. Корній. Ця тема не нова, але донедавна небажана в самій Україні. Та про такі впливи ясно писали навіть російські автори в англомовних виданнях, як Павел Мілюков, а нещодавно Іван Ярофеєв у впливовій „The New Encyclopaedia britannica"(досі найповніше у виданні з 1998), англійський історик музики Альфред Сван та інші.

За численними матеріялами різними мовами, включно з новими російськими джерелами, величезний вплив на хорову музику Росії XIX ст. мав

композитор-диригент Дмитро Бортнянський. Цей майстер поліфонії (багатоголосся) довів форму духовного хорного концерту до стрімких висот. Англійський музиколог Джоффрі Норріс писав у „Словнику Нового Ґрова" (Лондон 1980 р.) про Бортнянського як про українського композитора. Великий музика втішався пошаною й почестями від уряду імперії, ба навіть правом популяризувати або й забороняти (цензурувати) нові твори. Як мистецький керівник Придворної капелі в Петербурзі Бортнянський зміцнив її хористами з України і допровадив ансамбль до такої віртуозности, що 20 років після його смерти капеля та її солісти - українські баси приводили до „найбільшого ентузіязму" великих композиторів Ф. Ліста, Р. Шумана та Г. Берліоза (див. „Словник музики Ґрова", 5-те видання, 1955, том 7, ст. 336-37).

Згаданий французький майстер Гектор Берліоз сам аранжував хорові твори Бортнянського для своїх потреб. Він був настільки вражений (за власними словами) „групуванням вокальних наверствувань у творах Бортнянського", що присвятив йому окремі статті у часописі „Debats" із 19 жовтня 1850, та у виданні „Soirees". Набожні співи Бортнянського знаходимо у співаниках протестантських церков, а його ім'я з усіх українських композиторів найбільш поширене у світових енциклопедіях музики. (Після Бортнянського найчастіше в довідниках Заходу подибуємо М. Лисенка, Ф. Якименка, В. Барвінського). Із відомої "трійці" - Березовський-Ведель-Бортнянський лише останній мав нормальне життя й кар'єру, з огляду на політичний клімат тих часів.

Після трьох велетнів прийшов поважний спад у композиції, проте XIX ст. почало відбудову „великої руїни" - України. Українсько-американський композитор і музикознавець Р. Придаткевич вважав пісню "Закувала та сива зозуля" П. Ніщинського за найкращу хоральну картину того віку. Цей твір навіть вийшов друком в англомовній переробці п. з. „Cossack Call" (1939) за допомогою американського аранжувальника карпато-руського роду П. Вилговського в ньюйоркській фірмі Карла Фішера (Peter J. Wilhousky більш відомий як „батько" американської версії „Щедрика" М. Леонтовича).

Як засновник національної школи М. Лисенко завершував XIX ст. в патріотичному дусі, але й на професійних основах. Його ключеве значення для української музики можна б прирівняти до ролей композиторів Ґлінки, Сметани, Ґріґа в Росії, Чехії, Норвегії. І щойно з національних коренів, зміцнених та оформлених Лисенком, виросли його учні з міжнародними іменами - Леонтович, Кошиць та ін. (Див. Р. Савицького „Mykola Lysenko in Western Sources", тобто „М. Лисенко в джерелах Заходу", Кренфорд, В-во „Ключі"). Важко переоцінити міжнародні успіхи капель О. Кошиця (1919-1926). Заініційоване урядом С. Петлюри турне представило Заходові вибрані народні пісні в обробці Лисенка, Леонтовича, Стеценка, Ступницького, Кошиця, із сильним резонансом у столичних музичних колах та сотнями захоплених рецензій. (Див. щоденник О. Кошиця п. з. „З піснею через світ", за ред. М. Головащенка. Київ, В-во „Рада", 1998 р., 326 стор.).

Такі успіхи вможливив Захід. В Україні 1930-их років самобутнє мисте-

цтво майже не мало шансів. При офіційних проклямаціях про „повноцінну" українську музику за російськими зразками, шлях до мистецької незалежности був закритий.

Проте й наперекір керівним гаслам про конечність російського проводу, деякі наші композитори-педагоги демонстрували протилежне, навчаючи молодих росіян, які згодом блистіли зірками на небосхилі світової музики. Згадаймо, що першим учителем С. Рахманінова був українець Олександер Рубець (18371913), а Федір Якименко (1876–1945) першим навчав Ігоря Стравінського. Київський композитор-педагог Володимир Пухальський (1848–1933) виховав віртуозів-піяністів О. Брайловського та Володимира Горовиця, який відчував свою приналежність до України, бо народився у Києві і навіть мав згодом у своїй резиденції в Нью-Йорку картину пензля Івана Труша. Теж зірки-скрипалі Д. Ойстрах, Н. Мільштайн формувалися в Україні заходами школи П. Столярського.

У лисенківській добі професійність, виразно-національний фокус спадщини М. Лисенка стали дороговказом для О. Кошиця, М. Леонтовича, Л. Ревуцького. Оця ідейно-творча „заангажованість" нового покоління вибухнула енергією молодого XX віку на батьківщині, що й заважило на тодішній „українізації" та вивело самих тих музик на міжнародний рівень. Кошицеві обробки народних пісень так подобались Америці, що вийшли у 1930-их роках в англомовних переробках загальним тиражем 1 мільйон примірників у відомій фірмі „Вітмарк і сини" (Нью-Йорк).

А ядерний хоровий стиль Леонтовича, його „вокальна інструментація" вражала як загальну публіку, так і найвибагливіших критиків Заходу. У 120-ліття народин композитора канадська радіомережа „СВС" передала одногодинну програму кращих записів його музики. Передача відбулась 17 грудня 1997 року із участю диригента Володимира Климкова як коментатора англійською мовою, і на публічне домагання її повторено рік пізніше.

Знову ж інструментальна творчість Левка Ревуцького наголошувала звучність, ефективність окремих регістрів, якими композитор майстерно орудував. Його блискучі абстрактні Прелюдії для фортепіяну пропагували чільні піяністи, від Тараса Микиші до Марії Крушельницької, яка і здійснила стереозапис всіх творів Ревуцького для цього інструменту. Між його оркестровими полотнами виділяється Симфонія ч. 2, сповнена національним кольоритом в стилі неоромантизму та імпресіонізму. Цей кращий зразок українського симфонізму виконувала в 1953 році Дітройтська оркестра (одна з найкращих в Північній Америці), як теж Оркестра Сакраменто, столиці Каліфорнії. Записи цієї симфонії звучали через радіостанції Нью-Йорку, Філядельфії та інших міст.

Нагадаймо, однак, що Ревуцький, як теж Лятошинський, був змушений компартією переробляти, тобто спрощувати власні оркестрові партитури, щоб „наблизити їх до мас", і тим самим віддалити самих композиторів від Заходу, який вважався ідеологічно шкідливим для радянської дійсности. Це мусіло бути для них, як теж для інших тодішніх сміливців, „справжньою психологічною травмою" (вислів О. Довженка).

В контрасті до Ревуцького, який трансформував давню пісню у мистецькі

форми XX віку, творив другий високої кляси композитор-піяніст - Віктор Косенко. Він обстоював нео-класичні позиції численними інструментальними формами, у яких плекав абстрактну творчість, майже без народних інтонацій. Його фортепіянові опуси регулярно видавались (без втручань влади) та звучали з-під рук кращих піяністів, в тому числі нашої сучасниці Юліяни Осінчук (Аляска). Після недавнього її речіталю у Вашінгтоні критик занотував Косенка як „найбільше відкриття від часів Скрябіна" (композитор-новатор раннього XX ст.). Косенко мав теж значні успіхи піяніста. За реляціями композитора В. Грудина, Косенка змусили гастролювати по Сибіру в холодних залях. Там він важко застудився, довго боровся з недугою і помер у молодому віці.

Киянин Левко Колодуб плекає інструментальну музику із тонким відчуттям поодиноких регістрів та форм. В тому він дещо нагадує Л. Ревуцького, хоч сучасна симфонічна мова Колодуба має подекуди „бартоківський" посмак угорського модерніста. Його оркестрова музика звучить на фестивалях Чикаго, її передавало Радіо „Нью-Йорк Таймс" разом із „Клясичним тріо" надхненного Косенка.

Хоч постромантичні музичні течії позначились на ранній творчості галичан Антона Рудницького, Миколи Колесси, Зиновія Лиська і особливо Стефанії Туркевич-Лукіянович, щойно Борис Лятошинський у Києві став засновником модерної української музики маштабом творчости та рішучим переходом на атоналізм (серіялізм) та експресіонізм - напрям, який замінив делікатний імпресіонізм із відповідником у світовому мистецтві. Не відкидаючи національне, Лятошинський піднявсь на інтернаціональний рівень у численних творах. З 1995 року у міжнародних фірмах звукозапису вийшло понад 10 компактних дисків із основними симфонічними творами цього новатора під диригуванням Т. Кухаря, В. Балея, Є. Мравінського і зі супроводом високих оцінок критиків, які відкрили нового, енергійного оркестратора. Лятошинський прийшов до слова ще за давніших, „довгограйних" платівках радянської „Мелодії", проте його далекойдучі впливи на наступні покоління наявні в його учнях, які самі-по-собі виступили далеко за межі України. На початках кар'єри вони мали й свобідні руки до праці, ніж на батьківщині...

Такі прізвища, як Валентин Сільвестров чи Леонід Грабовський (Нью-Йорк) відомі із концертових програм та записів-дисків багатьох країн. В половині 1960-их років обидва вони разом із В. Годзяцьким почали сміливо експериментувати, пробувати нові методи нотного запису та іншу інструментальну техніку. Ця „Київська група" зводила бої в офіційній Спілці композиторів, обстоюючи свої погляди та право творити. Згодом ними зацікавились такі впливові критики, як Гарольд Шонберґ із „Нью-Йорк Таймс", прийшло визнання, нагороди (відзначення Фундації Кузевицького для Сільвестрова). Загальна думка на Заході ставила їхні твори на рівні інших, видатних модерністів Польщі, Німеччини, так само як їхній вчитель Лятошинський мав визнання подібне до слави Шимановського чи Мартіну в їхніх країнах. Отже, Лятошинський та його школа будували мости у світову музику - цю роботу розпочав був Бортнянський два століття раніше.

Міжнародного рівня сягнула творча сутність державницько-монумен-

тального Станислава Людкевича та витонченого лірика Василя Барвінського, обидва фомувались на Заході. Як у спадщині М. Лисенка, так само у Людкевича відчувається ідеальне злиття програмової музики із словом Т. Шевченка. Зате музичний аристократ Барвінський передає глибокий національний зміст вишуканими інструментальними формами Заходу. А вже особливого поширення зазнала музика Мирослава Скорика. Його фінезійність у клясичних чи легких жанрах звучить від часів співпраці композитора із режисером С. Параджановим у стореннi фільму „Тіні забутих предків". Такі ровесники Скорика, як Леся Дичко та Іван Карабиць, творять оригінальні синтези традиційного із модерним.

Міжнародне ім'я двох давніших композиторів промовляло в Україні та в центральній Европі не так музикою, як їх науковою діяльністю. Етномузикознавець Філарет Колесса (учень композитора-монументаліста А. Брукнера), учасник міжнародних конгресів та конференцій, автор переломових праць про природу української народної музики, втішався респектом спеціялістів-фолкльористів Европи, включно із угорським дослідником та композитором Б. Бартоком. Цій впливовій постаті XX ст. Колесса постачав рідкісні збірники народної пісні, які й позначились на науковій діяльності Бартока.

Знову ж українсько-австрійський композитор і музикознавець Євсевій Мандичевський діяв постійно у Відні. Там він викладав у Музичній академії, як теж у консерваторії. Із його кляс вийшли видатні диригенти Карл Бем, Джордж Зел і Карл Прогазка. Мандичевський уклав пеший каталог симфоній Й. Гайдна і впорядкував та видав зібрані твори Й. С. Баха, Гайдна, Шуберта і Брамса (який був його близьким приятелем). Впродовж своєї кар'єри Мандичевський отримав чимало нагород та почестей за науково-видавничу діяльність.

Від композиторів діяспори було б природно сподіватись продуктивних зв'язків із музичними колами Европи чи Америки. Та з перспективи десятиліть дійсність показала, що такі контакти й вхід у головну музичну течію західніх країн не відбуваються автоматично, і що це справа великої наполегливости, праці, таланту та й щастя. Ніде правди діти, українська діяспора не мала таких особливостей, як Лятошинський, Барвінський, Станкович. Сама „еміграційна дійсність" дуже утруднювала успіхи у таких великих формах, як опера, балет, симфонія, концерт з оркестрою, величезні кошти яких неможливо покрити із приватного сектора.

Та це не значить, що не діяли самобутні композитори, які міцно вросли в місцевий ґрунт свого поселення. Диригент Мирослав Антонович (Голляндія) та Андрій Гнатишин (Австрія), кількакратно відзначені урядами цих країн, спромоглися на значний внесок в европейський музичний світ. „Візантійський хор" Антоновича, ввесь зформований із голляндців, Капеля Бандуристів ім. Т. Шевченка ознайомили Европу та Америку з репертуаром, в який ввійшла творчість мистецьких керівників тих ансамблів. „Українська сюїта" А. Гнатишина виконувала по радіо Австрії симфонічна оркестра Відня, як теж аргентинська оркестра в Буенос-Айресі.

У Франції виявили себе оригінальні музикотворці – композитор камерної салонної музики Федір Якименко (брат Якова Степового) та багатогранний

Маріян Кузан. Обидва добре відомі з французьких концертів, радіопрограм та візійних програм з Парижу.

Канадські музичні кола зазнали на собі впливу творчости Юрія Фіяли, якого сзітосприймання оформлялось також у Західній Європі. Автор численних (понад 200) творів симфонічного, камерного типу, інших інструментальних форм, Фіяла працював і для канадської радіомережі Сі-Бі-Ес. В Торонто працюють Зеновій Лавришин та Василь Сидоренко, піяністи і диригенти з канадською осзітою. Лавришин – засновник Українсько-канадського оперного Товариства, автор симфонічних творів та музики для театру й кінофільмів (відзначений за свій вклад у фільм „Жнива розпачу", 1985). Сидоренко пише і для хору і сольні пісні, працює в камерному жанрі та в ділянці дитячої оперети, виявляючи власні, своєрідні риси сучасної гармоніки. Він теж виказав себе музикознавцем, співпрацюючи із англомовною „Encyclopedia of Ukraine". Композитор і піяніст Любомир Мельник широковідомий із виступів в Канаді та Європі. Він вважається творцем „постійної" музики безперервного звучання, про яку читає лекції та робить записи для фірм бажатьох країн. Його симфонічні, камерні та фортепіянові твори написані теж на українські теми ("Портрет Петлюри" та ін.).

З 1940-их роках в американських видавництвах численно появлялись твори різних напрямків та стилів Антона Рудницького, Романа Придаткевича, Володимира Грудина, Івана Вовка (відомого під прізвищем Jascove) та інших.

Оркестрові партитури згаданого Р. Придаткевича брали до виконання відомі американські диригенти, як Говард Генсон, Фредерик Феннелл та світоч Леопольд Стоковський. Останній представив Симфонію Придаткевича ч. 1 п. з. „Українське визволення", а Феннелл диригував Симфонією ч. 4 п. з. „Мазепа".

Сучасник Придаткевича, довголітній керівник музичного життя Нью-Йорку Павло Печеніга-Углицький, родом із Харківщини, працював композитором, диригентом у радіо-мережі „Нешенел Бродкестінг Ко". (NBC). Про його таланти часто писали щоденники Нью-Йорку 1940-их та й раніших років. В порівнянні із Придаткевичем чи Рудницьким неоромантик Углицький більш консервативний, але його зручно оркестровані епічні полотна блистіли козацьким героїзмом не раз в Карнегі-Голл. Ньюйоркська Метрополітен-Опера збиралась виставити „Відьму" Углицького на козацьку тему, але плянам перешкодила війна.

Споріднений з Углицьким не лиш походженням, але й тиматично-стилістичним переконанням був симфоніст Микола Фоменко (Нью-Йорк) – неоромантик, діткнений своєрідним українським імпресіонізмом. Його авторська платівка, створена під керівництвом Оксани Соколик, звучала по канадському та американському радіо, а музиколог Аристид Вирста демонстрував її студентам Сорбонського університету (Париж) у своїй серії викладів про історію української музики (кінець 1960-их років). Низку монографічних концертів, присвячених творчості Фоменка, підготовив диригент-музикознавець Юрій Оранський (Філядельфія), у якого зберігається великий матеріял з життя цього композитора-піяніста.

Сучасний композитор та музикознавець Ігор Соневицький (Нью-Йорк,

Гантер) успішно працює як у педагогічному репертуарі, так і в більш репрезентованих жанрах, включно із оперою та фортепіяновим концертом. Композитор іде з духом часу, але не зриває з минулим, демонструючи, як пише у монографії про нього Стефанія Павлишин, різнорідну творчу винахідливість. Його задушевна релігійна музика чи солоспіви до слів І. Франка мають сталих виконавців на чолі із басом Павлом Плішкою, солістом Метрополітен-Опери. У співпраці з дружиною Наталкою, цей музиколог подарував нам (1997) досі найбільш вичерпаний „Словник українських композиторів". Ця робота англійською мовою матиме переломове значення у розповсюджуванні точної інформації серед чужинців про велику і давню спадщину музикотворців України.

Поміркована модерні Ярополк Ласовський (Огайо) та Юрій Олійник (Каліфорнія) замолоду винесли корені з України, але освіту й власне творче обличчя набули вже в Америці. Як педагоги-активісти мають американську авдиторію почерез високі школи. Ласовський працює над оркестровими формами, солоспівами до слів Антонича, Калинця та виступає диригентом симфонічних концертів. Олійник відомий у кількох жанрах, зокрема розробкою нової форми Концерту для бандури з оркестрою (написав три, які виконуються при участі американських оркестр). Як композитор-піяніст і керівник американської спілки педагогів має чималі заслуги у популяризації української музики серед не-українців.

Після студій у Варшаві та в Колюмбійському університеті в Нью-Йорку скристалізувалась Дарія Семеген, композитор електронної музики та педагог у цій ділянці. Удостоїлась низкою замовлень, нагород, почестей і тепер її вважають одною із найвидатніших представників цього жанру, властивому добі електроніки і творчого звукозапису. Про Д. Семеген є чимала література англійською мовою.

Многогранна діяльність та міжнародні впливи Вірка Балея зумовлені його довголітнім вкладом композитора, диригента, піяніста, музикознавця й музичного активіста. З 1960-их років він тісно співробітничав із авангардною „Київською групою" композиторів (відомих на Заході під іменем „Нові українці"), сприяв її розвиткові й допомагав музикам встановити зв'язки із Заходом. Як диригент, керує музичним життя Лас -Веґасу, Невада (виступи симфонічної оркестри тощо), де влаштував численні прем'єри композиторів-ровесників. У літературі Заходу вони, як і сам Балей, часто подані як українці. Творчість Балея як композитора-новатора та музикознавця постійно фігурує в поточній літературі, наприклад, у рецензіях в професійних американських журналах „Fanfare", „American Record Guide". Знову ж "The New Grove Dictionary of Opera" (1992) та інші довідники містять докладні статті Балея про музику України. За особливі заслуги він відзначений кількакратно губернатором стейту Невада, та досі єдиний із музик діяспори удостоївся Шевченківської державної премії України.

XX століття дало один особливий шедевр, що його виконують американські ансамблі куди більше, частіше, ніж інші зразки нашої професійної музики. Це фономен українського та американського Різдва – „Щедрик" М. Леонтовича. Прадавній народний мотив ще із поганських часів, в якому лас-

тівка сповіщає господареві про його добре щастя. Цей скупенький мотив малої терції під руками майстра хорового плетіння злітає швидко на вершини світового вокального мистецтва. Перше виконання цієї мініятюри для мішаного хору „а капела" відбулось в Києві 1916 р. під орудою О. Кошиця. Під час турне Української республіканської капелі по Європі один французький хор, захопившись новим твором, вивчив та співав „Щедрика" по-французьки. Завдяки Кошицеві, "Щедрик" прозвучав 1922 року в Карнегі-Голл (Нью-Йорк) та того ж року був увічнений на платівці американської компанії „Брансвик".

Та справжнього, масового поширення твір набув в 1936 році, коли відома Ньюйоркська фірма Карла Фішера опублікувала його в англомовному варіянті під назвою „Коляда дзвонів" ("Carol of the Bells"), зберігаючи при цьому оригінальну поліфонію Леонтовича. Це перше видання та всі наступні у фірмі Фішера зазначали український, різдвяний характер твору. Автором нового тексту був видатний американський диригент та педагог карпаторуського роду Петро Ольховський (Peter J. Wilhousky), який керував музичним відділом публічних шкіл Нью-Йорку та деякий час працював асистентом диригента А. Тосканіні.

Після першого виконання американським гімназійним хором під керуванням Ольховського, за новий твір взялись десятки професійних хорів Америки, в тому числі ансамблі Роберта Шо, Роджера Вагнера, Артура Фідлера. Чим популярнішою ставала ця щедрівка, тим частіше з'являлись нові її обробки, переробки. Кожний чув у ній щось трохи інше й бажав прихилити гнучку мелодію якомога ближче до свого відчуття та розуміння. Виконували й записували „Коляду дзвонів" симфонічні оркестри, наприклад, Філядельфійська під диригентурою Ю. Орманді, Ньюйоркська філармонія (диригент Л. Бернштайн), та оркестри легкого жанру. Її виконували на телебаченні і на дисках популярні вокалісти-зірки Джулія Ендрюс, Кенні Роджерс, Джанні Метис. Щедрівка жила у прерізних комбінаціях дзвоників, органів, вокально-інструментальних ансамблів, електронних та комп'ютерних оформлень, включно із відомими "Moog Machine", „Mannheim Steamroller". Різдвяний компакт-диск останньої фірми (1988 р.) розійшовся тиражем 5 мільйонів. Були й реклями по телебаченні на шампанське та на карточки „Голлмарк" - у боргу перед Леонтовичем...

В такій лявіні комерціялізму траплялись дешеві або й гостро-дискусійні випуски. Але у цій музичній родючості є щось символічне, що перекликається із оригінальним, народним текстом, бо ж " Щедрик" у своєму вікодавньому пляні - це гимн життю. За недавнім обчисленням, від 1992 року було в прокаті понад 250 звукозаписів (оригінал Леонтовича та новіші оформлення). Друк першого варіянту Ольховського продовжується і його залюбки вивчають щораз нові хори американських та канадських шкіл. На швидких крилах малої ластівки наша пісня летить у світ...

Розмір статті не дозволяє охопити чільних виконавців нашої музики, між якими було чимало неукраїнських оркестр, хорів, камерних ансамблів та солістів. А саме насвітлення композиторів може видатись дещо ідеалізованим: мовляв самі лише успіхи. Та були музики, яких життєвий шлях був важ-

ким, навіть трагічним. Внаслідок кінцевого катаклізму війни (1944–45 рр.) сильно потерпів творчий доробок Б. Кудрика, Н. Нижанківського, З. Лиська. За моїм підрахунком, 30 творів В. Барвінського (невидані рукописи) пропало у вогні, запаленому большевизмом. А при більш ласкавій долі скільки могли були створити сильні таланти М. Березовського, М. Леонтовича?

А втім, успіхи, слава зумовлені стороннім сприянням, підтримкою меценатів та спонзорів. Такими були в Америці: Український Народний Союз (з 1959 року – імпрези в Карнегі-Голл, турне київської капелі „Думка"), СУК „Провидіння", корпорації „Мазепа", "Браво", серія в Гражді (Гантерщина) під керівництвом І. Соневицького, серія „Музика в Інституті" (УІА, під керівництвом М. Сука), почини мецената Маріяна Коця в Америці та в Україні, як теж з 1970-их роках Українська Музична Фундація (Нью-Джерзі). В Канаді діють Музичне Товариство Альберти (Едмонтон), а в Торонто – Український Музичний Фестиваль під керівництвом М. Барабаш та „Encore Productions" під керівництвом Л. Олексюка.

При всій щедрості ідейних чинників, наскільки виразнішою, сильнішою була б „видимість" музикотворців при наявності рельєфних статтей про них в музичних журналах Берліну, Парижу, Нью-Йорку? Наскільки ширший настав би розголос про Леонтовича, Барвінського чи Скорика й Лесю Дичко із їхніх монографій чужими мовами?

Парафразуючи цитату на початку цієї статті, можна б підсумувати, що провідні імена нашої музичної культури треба б якось довести до свідомости уряду України, на совісті якого будуть тягарем лежати сьогоднішні намагання супроти власної культури. Бо ж як прекрасно й символічно було б Україні повторити, відтворити тріюмфальну мистецьку подорож Кошиця, пославши знову ж в Европу репрезентативну капелю з вільної столиці?

Століття закінчує звучати. У ньому судьба подарувала вже вдруге волю Україні. А історія дає нам ще один шанс утривалити незалежне музичне мистецтво для нас і для світу – на грані XXI віку.

Елізабет-Кренфорд
серпень 1999 р.

Богдан ЛЕСЬКІВ

ЗВІДКИ ПІШЛА ЗАПОРІЗЬКА СІЧ

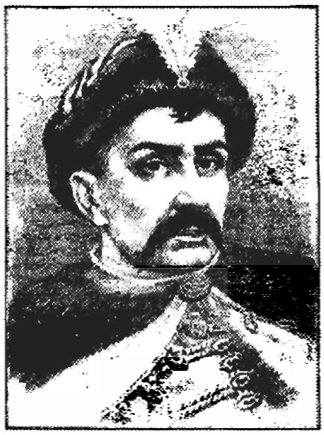

Богдан Хмельницький

Всі ми козацького родоводу. Всі ми вийшли із Січі. Своїми помислами і думами, надіями та мріями, розумінням правди й зла, нестримним прямуванням до волі, до справедливости. Великими, добрими, знаменитими справами. І не зовсім. Своїми характерами і звичками. Все закодоване в наших генах, і воно найповніше, проявилось у діяннях наших славних козацьких предків. Недарма ж в епоху Богдана Хмельницького український народ називали козацькою нацією. Саме нацією, а не інакше, і в цьому є глибинний зміст.

Нації і народи не з'являються відразу, не народжуються протягом одного століття, як необачно твердили деякі історики. Це багатовіковий, коли не сказати, тисячолітній, складний процес накопичення в одному суспільному ареалі, обмеженому етнічними, географічними та іншими факторами існування, певних рис, прикмет, особливостей, що ведуть до групування, єднання племен і далі – до нових змін. Українські племена віками розвивали, виношували, плекали звичаї, традиції, мовні спільноти, вірування, легенди, міти, пісні, норми співжиття і норми моралі, правила сімейних взаємин та суспільних відносин, трудові навички й способи добування засобів для існування – все те, що врешті, стає спільним, поєднаним для всіх племен, в результаті чого створюється народність, один народ, єдина нація.

У цьому багатовіковому процесі українське козацтво – найяскравіший феномен. Глибоко помиляються ті (якщо це не зумисна ворожа позиція), хто в козацтві бачить ординарне явище нашої історії, архаїку, варту уваги хіба що дослідників, романістів, хто кепкує з шароварної романтики. Ну, з шароварів можна й пожартувати, у козаків вони були переважно трофейними. Але тільки не з червоної китайки, якою героям, які впали в бою, покривали очі, не з сорочки-вишиванки, яку серед українських племен культивували уже в 7-8 століттях (як свідчать археологічні знахідки).

Багато, дуже багато в історії українського козацтва цінного, важливого, повчального для нас сьогодні. Можливо тому, так тяжко дається нам побудова своєї держави, що мало знаємо про своє минуле, надто слабо вивчаємо досвід славетних предків. Що взято у нашу нову Конституцію, що почерпнуто з багатовікового існування віча, з демократичних тенденцій Запорізької Січі, з „козацької конституції" Пилипа Орлика?!

А хіба вивчають в наших військових академіях бойове мистецтво запо-

рожців? Чи ознайомлюються ті, хто готується працювати в службах міжнародних взаємин, з дипломатією княжої, а потім козацької держави? Скільки мудрого знаходимо в діяльності Б. Хмельницького-дипломата! Чи багато знають ті, хто слухав в наших університетах курс красномовства, хоч у загальних рисах про таке ораторське дійство, як віче, а згодом козацьке коло (рада), що мали вирішальний вплив на життя наших предків протягом віків, тисячоліть? Цікава й багата народна дипломатія у „виконанні " чумаків, але спробуйте знайти хоча б пару слів про це.

Треба визнати: це трохи дивно й прикро, що маючи багатющу літературу про козацтво, не бачимо чітко окресленої, викінченої теорії його походження, його суті, історичного смислу та й поширеної клясифікації за трьома основними категоріями. Все приблизно, все в загальних невиразних окресленнях. Правда, досить повно охарактеризовані в нашій історичній літературі запорожці. Вони, безперечно, – головна наша гордість. Це – найвищий ступінь розвитку військового мистецтва, висота і за моральними якостями, лицарськими характеристиками, і за великими заслугами перед батьківщиною. Їхній авторитет серед інших двох категорій був безмежний. І так було завжди. Не дивно, що в часи Гетьманщини все державне військо офіційно називалося Запорізьким. Тоді траплялися (за Виговського, Брюховецького та ін. гетьманів) такі парадокси, трагікомічні ситуації, коли проти гетьманського війська, що носило звання Запорізького, воювали... запоріжці.

Відносно реєстрації, взагалі волонтерів, що розходилися по всіх усюдах, різних країнах, світах, у нашій історії є певний нюанс негації, осуду. І хоч загони таких волонтерів досить часто вирушували на чужі хліби з волі козацького кола (як це добре видно із спогадів австрійського дипломата Еріха Лясоти), запорожці доволі осудливо оцінювали і реєстровців, і найманців. Ця оцінка без належного осмислення перейшла в деякі історичні праці.

А втім, реєстрове козацтво заслуговує значно кращої оцінки, поваги та пошани, грунтовного дослідження. Здається, не було на Україні жодного такого повстання в ту епоху, в якому реєстровці не брали б участи на боці народу. З їхніх рядів вийшла когорта найвидатніших полководців, вождів козацтва. Згадаймо лише трьох: Северин Наливайко, Богдан Хмельницький, Іван Гонта. Кожний третій-четвертий полковник у Хмельницького був з реєстровців. Ставши на службу Речі Посполитій, польському королю, вони не ополячувались, не цурались віри й мови батьків, свято дотримувались січових традицій, звичаїв, синів посилали на Запорізьку Січ для військового гарту.

Живучи сім'ями, продовжували козацький рід, підтримували козацьке життя-буття в українських містах і селах. Це було дивне поєднання – у польській державі на теренах України в містах стояли загони козацьких патріотів. Що це було? Толерантність польського уряду, спроба приручити козацтво чи острах перед ним? Очевидно, всього потроху.

Коли мова про реєстровців, не можна не згадати, яке то важливе слово було для тогочасного українського поспільства – реєстр! У добу до Богдана Хмельницького всі без винятку ватажки народних виступів, воєн з польською шляхтою, у дипломатичних переговорах із супротивником чи не на перше місце ставили питання реєстру. Згадаймо, як багато уваги приділяв

тому питанню у зносинах з польською стороною Богдан Хмельницький. Перемога під Зборовом – і договірне число реєстровців 40 тисяч. Поразка під Брестечком – і вже у договір (білоцерківський) вноситься вдвоє менше число, хоча на тогочасне військове життя це не мало вирішального впливу.

Дивна річ, наскільки важливою вважали для себе козаки доби Хмельницького проблему реєстру, і як байдуже обходять цю проблему наші дослідники історії. А може, тут нема актуального для нас звучання. Відомо, як тяжко йде сьогодні організація патріотичних сил українського суспільства за партіями. Наскільки осоружне це слово масам, що вони просто остерігаються в щось не те вступити. А неорганізоване суспільство – це хаос, що на руку ворогам. А що, коли спробувати ввести нову форму організації суспільства – традиційну для нашої землі протягом віків (маю на увазі віче та козацьку раду). Форма це – РЕЄСТР КОЗАЦЬКИХ НАЩАДКІВ, або РЕЄСТР ПРИХИЛЬНИКІВ КОЗАЦТВА (без обмеження віку та статі). Раз на рік реєструються. Без членських внесків, без обов'язку відвідування зборів (так було на вічі, так було на козацькому колі). Все інше теж вільне і добровільне. Поведінку і ставлення до всього „реєстровцю" диктує не статут, а власне сумління, власний обов'язок.

Але повернімось до історії козацтва. Вона написана і ненаписана. Навіть завершення існування Запорізької Січі подається (хай пробачать мені історики за ненаукове визначення) якось змазано, а то й примітивно. Царський генерал (якого, за козацькою думою, москалі-солдати „три дні не видали") дав команду – і зруйнували Січ. І все. І кінець. А коли б не зруйнували, то що? Існувала б Січ надалі? Зрештою, вона існувала як Задунайська Січ, та що з того?

Багатовікова історія головного центру українського козацтва підказує нам одну абсолютну й очевидну річ: Запорізька Січ за всі часи свого існування у протистоянні з будь-яким ворогом була незнищенною. Насамперед тому, що стійкість її базувалася не на міцності фортечних укріплень, неприступності валів, будівель. Власне, про це січовики ніколи серйозно не турбувались. Незнищенність центру коша полягала в надзвичайно високій мобільності, скажемо сучасною фразою, особливого складу коша. Розташування коша не раз зазнавало нападу ворога. Тільки з відомостей, що дійшли до нас, знаємо про неодноразове перенесення розташування коша в інше місце. При особливому ставленні до Хортиці, все ж вона не мала в запорожців статуту святині, на землю якої не сміла ступити ворожа нога. Тактика козаків була іншою, можливо, найточніше було б її назвати партизанською. Це добре розуміла польська шляхта. Щоб приборкати наше козацтво, вона ставила залогу на Січі. Вона будувала могутню на той час фортецю Кодак, аби не допустити припливу нових сил з України на Січ. Оглядаючи її, сотник Богдан Хмельницький, посміхаючись у вус, говорив латиною зарозумілим магнатам: що людськими руками збудоване, то ними може й зруйноване бути. Мине небагато часу – і загін запорізьких завзятців на чолі із славетним Іваном Сулимою зруйнує Кодак.

Запорізька Січ була незнищенною, допоки були наявні основні умови її існування. Хай не буде це дивним для читачів, але першою умовою я називаю існування Кримського ханства. Основною місією Запоріжжя було протисто-

яння нападу татар на села й міста України. Справедливо в історичних працях, художніх творах найпершою заслугою козацтва називають оборону рідної землі. Що для Запорізької Січі означала присутність татарських загонів, хижої орди за Дніпром-рікою? Це – атмосфера постійної бойової готовності, в якій наше козацтво почувало себе, як риба у воді. Цей факт був і головним секретом швидкого і надійного вишколу молоді, що прибувала сюди з України. Оскільки в кочовиків завжди було прагнення до кількісної переваги, то козацтво мусило вдаватись до хитрости, кмітливости, несподіваної і непередбачуваної ворогом тактики бою.

Не стало Кримського ханства – пропала висока напруга, а з нею й доцільність, смисл існування запорізького козацтва перед ближчими сусідами і перед європейськими державами. Взаємини козаків і татар були дуже складними, і вони не вкладаються у коротке визначення: вороги. Був у цих взаєминах елемент спортивного суперництва і ще щось, характерне для праофесійних вояків тої історичної епохи. Подумаймо над такими фактами. Траплялися часи і моменти, коли сусіди йшли один одному на допомогу і в господарських справах і у військових. Богдан Хмельницький здобув своїм військом за участю татарських загонів значно більше перемог над ворогами, ніж, наприклад, у спілці з полками московського царя. Татарський хан, „дорогий улюблений брат" (з тогочасного листування Богдана Хмельницького) подавав козакам допомогу в боротьбі з польською шляхтою. Знову ж козаки ходили на допомогу південним сусідам, коли там зав'язалась міжусобна війна за ханський престол.

Друга основна умова існування Січі – Дике Поле. Воно єднало запорізький кіш з українськими землями і відігравало ролю своєрідного фільтру, першого і далеко не простого випробування. Через нього йшло головне поповнення запорізьких куренів. Шлях дуже небезпечний, оскільки там часто никали загони розбійників-татар у пошуках жертви. Немало молоді там пропало, не пройшовши вишколу на сміливість, хитрість, обережність. І на розум. Дике Поле водночас було захистом запорожцям від зазіхань польської шляхти.

Третя основна умова – наявність Великого Лугу в його первозданній красі й багатстві. Недарма ж січовики називали його: славний батько наш. Він давав притулок і захист тисячам і тисячам козаків, а разом і засоби для існування: харчі.

Якщо Московська держава завдала смертельного урару Запоріжжю, то не стільки зруйнуванням Січі, як посередніми факторами – ліквідацією автономії Гетьманщини, колонізацією Дикого Поля, територій козацьких паланок, заведенням кріпацтва, встановленням військових залог у великих і малих містах на підступах до Запоріжжя. Важкою була польська неволя, а московська виявилася устократ тяжчою. Вона й задушила козацьку вольницю.

Звичайно, ми знаємо значно краще, як завершувалась козацька сторінка історії України, ніж те, як вона починалась. Спочатку століттям існувало вільне козацтво, не об'єднане жодним єдиним центром. Згадаймо, що в сусідів, на російських землях, де також давно завелося козацтво, до такого центру, як Запорізька Січ, воно ніколи не піднялося.

М. Грушевський пише в „Ілюстрованій Історії України" про козаків VI століття. В іншій праці він вживає поняття „козацтво у побутовому розумінні". Думаю, це дуже влучні й точні вислови. Відколи існують українські племена, їм була властива подібна форма співіснування. Така вже доля України, що вона розташована на головному перехресті історії, перехресті доріг багатьох мандрівних народів, племен, войовничих орд. Уходництво в різних формах з найдавніших часів характерне для наших далеких предків. Власне тут і слід шукати предтечу українського козацтва, а заразом і чумацтва. У давні часи одне від одного не особливо різнилося. Мирні заняття, і лише при обороні, власному захисті, вдавалися до зброї. Але були в той час групи людей вийнятково військового призначення.

Відомо, що в княжу добу й раніше через наші землі пролягали важливі торговельні шляхи. Київські князі дбали про їхню охорону. Бездоглядними вони не залишались навіть у час монголо-татарського поневолення. Саме тоді пролягла тут торгова магістраль, що сполучала країни та народи від Тихого до Атлантичного океанів. (Про це див. у книзі Юрія Липи „Призначення України").

Згадаймо шлях варяг у греки, що перетинався з Чумацьким (Чорним) Шляхом. І це перехрестя припадає якраз на Хортицю.

Про це знали (й писали) візантійські імператори. Не важко припустити, що тут з найдавніших часів стотяли залоги, здатні допомогти й захистити від розбійних нападів торгові каравани. Бекети, як тоді називали таку охорону, розміщувалися в багатьох важливих точках торгових шляхів. Охоронці тривалий час жили там, очевидно без сімей. Подібна місія була в інших загонів, які київськими князями посилались на східню межу держави для захисту від диких кочових орд. Тут насипались вали, біля яких поставлені загони дружинників були готові дати перший бій нападникам. А головне – сповістити Київ про напад. Досі залишились численні ті вали. Та дробилась Київська Русь, розпадалась велика могутня колись держава. А де ж ділись доблесні дружини княжі? А думаю, що саме тут слід шукати один з тих початків потужного джерела, яке згодом назвуть козацтвом. Це – дивовижна річ: держави української не було, а військо народу українського діяло.

Не з чистого аркуша воно з'явилося. До цього питання повернемось пізніше. Нам важливо підкреслити ролю і значення козацтва для Европи.

Київські князі, особливо Володимир Великий, Ярослав Мудрий, Володимир Мономах, користувались пошаною серед европейських монархів, котрі радо встановлювали з ними дружні і навіть родинні відносини. І тут, крім багатства, сили, слави, був ще один фактор: Київська Русь – Україна служила Европі заборолом перед дикими ордами, що наче сельові лавини накочувалися раз-по-раз. Ослабла Київська Русь – і вже орди Батия прорвалися через її територію – і застогнала освічена пожежами Европа. Потім страшне розорення повторювалося не раз.

Українське козацтво як сильна оборонна рать супроти ординської навали народилась, бо в цьому була конечна необхідність захисту рідних сіл та міст, захисту всієї Европи від диких кочівників. У ту пору великою організуючою силою стає християнство. Воно об'єднує держави і народи Европи проти спільного ворога.

Козацький поклик „За віру Христову!“ мав глибоко інтернаціональне звучання. Ось що зумовило насамперед широку популярність і славу козацтва запорізького в країнах Європи ще до Хмельницького. Протистояння великих двох світових сил тривало, либонь, понад шість століть. В епіцентрі цього протистояння була наша земля.

Принаймні козацтво ніколи не стояло осторонь у цьому протистоянні. І коли настав час генеральної битви між двома світами під Віднем 1683 року, наше запорізьке лицарство теж брало в ній участь під проводом гетьмана Остапа Гоголя. Лицарською смертю загинув він у тій битві. Сумний факт: наші історики залишили поза увагою двох кращих серед правобережних гетьманів – Остапа Гоголя та Самійла Самуся. Несправедливо.

Після віденської вікторії протистояння християнського та мусульманського світів пішло на спад і стало, здається, надбанням історії. Але не минуло протистояння Сходу і Заходу. У світовому масштабі з'являються інші демонічні сили і затівають війни проти цивілізації, проти культури, проти націй, проти християнства. Це велике щастя цивілізованого світу, що на арену історії майже одночасно вигулькнули дві страшні своєю могутністю сили – орда фашистської Німеччини та орда безбожного комуністичного Союзу, і що їхня спроба поєднати свої сили (була, була така спроба) закінчилася невдачею.

В історії народів так часто бувало, що хижаки накидаються один на одного. Сьогодні народи Європи можуть вільно зітхнути: не стало хижаків, земля очистилась від них. Мандри в далеку історію навівають різні думки, особливо, коли задуматись над тими політичними діялогами, які ведуть на міжнародному рівні наш президенти, міністри. І знову вимальовується знайома схема – невже така історична місія, така наша доля, що Україна знову виявилась окраїнною землею!!!

Хотілося б вірити у добру зорю Росії. У її входження до демократичної Європи. Але ж є бо Чечня – кривава рана російської демократії!

Та грець з ними, сусідами. Що посіють, те й пожнуть. Запорожці в подібних ситуаціях завжди казали: є ще порох у порохівницях! Ще не вмерла козацька мати! Є у нас кому гукнути, є й кому відгукнутись.

Так завжди бувало на Україні – коли з'являлися великі лицарі духу та вчинку, оборонці знедоленого неволею, покривдженого ворогом народу, вони обирали для свого перебування винятково чарівні та величаві своєю природою, красою місцини. Дніпровські острови, береги поблизу могутніх порогів, Чорний ліс, Холодний Яр, карпатську Чорногору, Подільські діброви... Той вибір все повторювався новими поколіннями. За свідченням наших легенд, пісень, дум, казок, переказів, так водилося споконвіків. Згадаймо, як віщо писав Тарас Шевченко про Холодний Яр. Його пророцтво збулося в 20-ті роки нашого століття, коли холодноярівські повстанці стали на бій з більшовизмом.

Очевидно, це в природі, ментальності українця: відчайдушність, сміливість поєднані з глибоким відчуттям краси, могутності сил природи. Вона допомагала завзятцям виховувати стійкість, характер, тверду волю, а заразом і життєрадісність, почуття гумору, безжурність, веселий настрій. Такими були запоріжці.

Чи не найбільше чарівності, щедрого багатства впродовж віків таїла при-

рода Дніпра з його порогами і островами, плавнями та луками. Зрештою, його історією. Це було Ельдорадо для сміливих уходників з українських племен. Вони сприймали від старшого покоління перекази, легенди, усвідомлюючи, що це їхня земля, їхня батьківщина, або, як раніше говорили, дідизна. Вони знали, який багатий Дніпро, а його береги, луки – звіриною, бджолами. Можна прийняти як очевидну істину: відколи українські племена поселилисль на цих землях, відтоді відчайдушні, сміливі, винахідливі, непосидющі уходники з їхніх поселень промишляли на Дніпрі.

У історії, в найдавніших наших літописах низка назв тих, кого можна назвати предтечами запоріжців, козацтвом у побутовому розумінні, як висловлювався М. Грушевський, – уходники, бортники, берладники, вигонці, болоховці, соляники. На жаль, історичні матеріяли не дають більш-менш цілісного окреслення занять і способів діяльности кожної названої вище групи. Безперечно, кожний з членів тих груп був водночас і воїном, оскільки надто часто доводилось самим дбати про власну оборону. І все ж це була та частина козацтва, що йшла від мирної праці, повсякденного промислу. Друга частина – професійне вояцтво, хто був на варті рубежів краю, хто в бекетах – на торгових шляхах, хто на службі в князів, бояр. Всіх об'єднувало в козацькі ватаги прагнення захиститись від орди, від неволі.

Поєднання, або краще сказати, черговість у заняттях відповідно до обставин, то мирною працею, то війною з ворогом, впродовж багатьох віків було звичним для наших предків. У добу козаччини до Брацлавського воєводства входило й Дике Поле. Сьогодні це – центральні землі України, що входять до чотирьох областей. Тоді – пустельна земля, куди відважувались вирушати загони сміливців на різні промисли, яких нестримно вабили багатства необжитої місцевости.

Задумаймось над самою назвою – Дике Поле. Могло бути – Дикий Степ, Незайманщина, Цілина чи інша тогочасна назва. Слово поле підказує нам: землі наші далекі предки освоювали, обробляли, заселяли. Та навали диких орд перетворювали все на пустелю, населення, що рятувалось від неволі, відступало у безпечніші місця, щоб через десятиліття, а то й століття знову повертатись сюди і все починати наново. Такою була історична місія отих уходників, різного роду та виду попередників козацтва. Дуже шкода, що наша художня література так мало відображує події, що тривали століттями й століттями. Маємо один гарний твір даної тематики – повість „На уходах" Андрія Чайковського. Дике Поле – це характерне явище з нашої історії і заслуговує всебічного дослідження.

Особливе місце в житті запоріжців та їхніх давніх попередників займали пороги. Можна уявити собі, що в дохристиянський період їм поклонялись як божествам. І запорожці ставились до них з пошаною і любов'ю, навіть благоговінням. Залюбки спостерігали вони за грізною, могутньою силою природи. Мабуть, ми значно краще розуміли б природу безстрашности, сміливости нашого козацтва в найскладніших обставинах та ситуаціях, коли б мали сьогодні можливість спостерігати боротьбу водної стихії з гранітними велетнями. Січові діди-характерники радо водили сюди молодь на побачення з могутнім Ненаситцем, ревіння якого лунало на десятки верст навкруги.

Поблизу нього не розмовляли, бо грізна стихія заглушувала все. Старий січовик з незворушним виглядом сидів на камені, попахкуючи люлькою. Легка усмішка з'являлася на устах і губилася на довгому вусі, очі стежили за молодими козаками, яких ошелешило, оглушило і зачарувало небачене досі видовище. На молодецьких обличчях відбивалися почуття, які вони переживали в цю мить – і страх, і захоплення, і велика зацікавленість. Могутня стихія лякала їх, водночас вабила, захоплювала. Повертаючись чайкою до коша, дід-січовик, ще раз подивує їх, розповідаючи, що найсміливіші козарлюги, найвправніші плавці пропливають човном усі 12 порогів. Попереджуючи наступне питання, оповідач незворушно продовжує: чимало сміливців гине, особливо на найбільшому порозі. Недарма ж його назвали Ненаситцем. Забирає сміливців до свого куреня.

Сьогодні ми пильно вивчаємо старовину, намагаємось розгадати чимало секретів давніх успіхів наших славетних предків. Ну, звідки така лицарська вправність, звідки оця відвага аж до самозречення, ота готовність пожертвувати собою в ім'я громади, в ім'я товариства? Де бралася, як виховувалася свята любов до батьківщини, неньки-України, що перемагала все? Чи лише один неписаний, але якого завжди дотримувались в коші, статут лицарського ордену, тут впливав на козацтво? Треба рішуче й категорично сказати: далеко не завжди. Багато впливала навколишня природа, а ще конкретна ситуація, що складалася на даний момент.

Козацтво постійно було націлене на боротьбу з ворогом. Можна зрозуміти, чому старші січовики так ревно дбали про навчання прибулої в курінь молоді, військової вправности, уміння володіти зброєю тощо. Кожний з них прекрасно усвідомлював те, що отой молодик у наступному бою стоятиме плече в плече з тобою. Уступить він – і тобі лихо. В історичній літературі немає усталеної думки, скільки років тривав вишкіл молоді на Січі. Наш головний дослідник козацтва Д. Яворницький схильний до цифри – шість років, інші дослідники називали вдвічі менший час. На мою думку, Запорізька Січ була справжньою академією для молоді українського народу, але там не було меж навчання, зрештою, й окремих груп молоді, котру навчають. Навчання було суто індивідуальним як з боку наставника, так і з боку вихованця. Готувалися вдень і вночі. І це була особлива гордість серед досвідчених запорожців – підготувати вправного козака, що ні в чому не поступається досвідченим воякам. Недарма ж їм давали почесне ім'я – батько названий.

Побут і життя в запорожців у мирний поза боями час доволі часто в художній літературі зображували як період, зайнятий іграми, танцями, різними розвагами і чаркуванням. Звичайно все це бувало у життєрадісного, охочого до веселощів запорізького народу, але не так часто. Бо коли б на справді було так, як оце співається у піснях „Як засядем, браття, коло чари...", тоді треба було б на території коша тримати принаймні дві гуральні й кілька винокурень. Не забуваймо, шановні піснярі, письменники, що тоді були ринкові відносини. Знатний козак міг у шинку пожбурити корчмарю жменю дукатів, частуючи братву. Із поваги до друзів, а головно – демонстрував свою зневагу до багатства. Немає таких фактів, жодної згадки в літописних дже-

релах, що такого й такого козака прогнали із Січі за пияцтво. У походах, всіляких військових справах вживання алкоголю взагалі каралося смертю. З нагоди перемоги, великого свята, радісної події, вибору отамана, іншої старшини запорожець міг випити і навіть добряче почаркувати. Але такі причини були очевидні, рідкісні, виправдувані січовою громадою. Спартанський спосіб життя, особливо стриманість у вживанні різних напоїв і навіть їжі, мінімальні побутові зручності належали до принципів, правил січового життя.

Інша річ – веселощі, жарти, дотепи, що особливо широко практикувалось і в час відпочинку, дозвілля, і в час воєнних дій. І робилося це не лише для розваги. Наприклад, надання новоприбулому козацького прізвиська (дотепники намагались для того побачити в ньому якусь кумедну прикмету) мало серйозне практичне значення: прибулий наче розчинявся в громаді, забували, а то й не знали ні імені, ні прізвища в такого ось козака, а звуть його так, як назвали. Славились запорожці словесними двобоями з ворогом, особливо з польською шляхтою. У час облоги, напередодні битви, особливо, коли оборонні лінії (шанці) проходили близько одна від одної, тоді починали діяти козацькі дотепники. Треба зрозуміти таку річ: йшлося про те, щоб вивести ворога з рівноваги. А тому в арсеналі дотепників були не лише насмішки, глузування, а відверті кпини, образи. Чи міг спокійно їх терпіти гоноровий шляхтич від хлопа! Найбільш гарячкові вояки вискакували з укриття, аби накинутися на „бидло", і тут його зустрічала метка куля або гостра стріла. І в бою виведений з рівноваги, переповнений люті та образ вояка втрачава пильність, здатність тверезо осмислювати ситуацію. Це добре розуміла польська шляхта. Один з учасників цієї війни згадує другорядну перемогу, котру польське військо здобуло тому, що не далося на козацькі глузування, насмішки. У наших найвидатніших дослідників козацтва Михайла Грушевського, Дмитра Яворницького є чимало прикладів козацького дотепу, використаних у таких словесних двобоях.

Найширше коло питань життя та діяльности громади (чи населення певного ареалу) – від війни та миру до господарських справ, зносини з іншими державами, народами, те, що згодом стало називатись дипломатичними відносинами, торговельні справи – все проходило через козацьку раду, як колись – через віче.

Наші літописи дуже рідко вживають слово „віче". Ще рідше використовувалось воно в ті далекі часи. А всі рішення, постанови (скажімо, сучасними штампами) приймались не від зібрання, не від віча, а від імені Землі. Земля сказала, Земля веліла, Земля встановила. На козацькій раді все йшло від імені військового товариства. Однако оце шаблонне возвеличування Землі мало якнайсерйозніший вплив на січову громаду. Запорожці ніколи не обмежували поняття Землі територією, на якій вони безпосередньо жили, промишляли, діяли. Оскільки в куренях коша були вихідці чи не всіх українських територій, то й не дивно, під словами захисту рідної землі від бусурманів кожний з них розумів і своє село, своє місто. Оце поняття захисника своїх батьків, матері, своєї родини, свого села було дуже важливим у всі часи для козаків. Як іще одне поняття: визволителя бранців християнських з турецької неволі. Про це засвідчують і літописи, і козацькі пісні, думи, легенди. Постійне зазіхання ближчих і дальніх сусідів не лише на до-

бро українського люду, а й на їхнє життя гостро впливало, гартувало, виробляло національний патріотизм. Роль нашого козацтва, особливо запорожців, у формуванні, згуртуванні української нації величезна, якщо не сказати вирішальна. Тема, що заслуговує значно глибшого дослідження.

Традиції Запорізької Січі, неписаний кодекс лицарського ордену вироблялися, вшановувались віками, існуючі літописи не зафіксували хоча б другорядних змін у тих традиціях. У непорушності й був їхній головний авторитет коша запорізького. Безперечно, хотіли та намагалися внести зміни у запорізькі традиції і емісари Речі Посполитої, і дяки і піддячі Московської держави. Нарешті в роки Гетьманщини дехто із жвавих правителів прагнув під боком мати зручного та слухняного коша. Нікому не вдалося переінакшити звичаї та традиції січової громади.

* * *

Запорізька Січ припинила існування, але не припинився її могутній вплив на духовне збагачення, зростання української нації. Могутній поштовх у цьому процесі дав геніяльний „Кобзар". Художня література, історичні дослідження, благородна праця таких славетних людей, як Дмитро Яворницький, дали можливість побачити всю славу, силу й могуть козацької доби. Але не лише такими шляхами „йшло" до нас козацтво. Спадкоємна лінія пролягла і безпосередньо в суспільстві. Хто були гайдамаки? Це ті ж козаки, які мали навіть свою окрему „Гайдамацьку Січ", про яку залишились принагідні згадки. У їхній організації, тактиці, боротьбі з ворогом, навіть в одязі, зброї – все на козацький лад. Українськими козаками слід би назвати і опришків Олекси Довбуша та інших карпатських ватагів. А хіба своєю діяльністю, прагненням захистити простий люд, покарати здирників трудового люду не по-запорозьки діяли хлопці Устима Кармелюка? Це прямі спадкоємці козацтва не лише в ідеях, а й у безпосередній діяльності.

Могутнім струменем запульсувала ідея козацтва в XX столітті. Це не випадково і не лише з книжок пішла така популярність слова „Січ". Дух відродження сприяв появі десятків, сотень різних „Січей", яких тільки назв вони не мали! А в кінцевому результаті – поява Українських Січових Стрільців, свого рідного війська. Мине троє десятиліть, і зародиться ще потужніша військова сила, мета якої виборотио волю України – Українська Повстанська Армія. Немає можливостей перерахувати спільні прикмети. Назву лише один приклад. У десятиліття героїчної, мужньої, тривалої боротьби УПА проти більшовиків не було в Галичині такого села, міста, в якому б не виявлялись криївки. Такі таємні схови, криївки запорожці практикували на дніпровських островах, берегах, на Великому Лузі протягом віків. У Немирові Вінницької области час від часу западається земля то безпосередньо там, де проходить шлях, то в інших місцях. Траплялися раніше випадки, що могла частина хати, а то й піч шуганути на кілька метрів вглиб. Дають про себе знати підземелля. Очевидно, десь в пору татаро-монгольського лиха населення будувало такі ж криївки для врятування від ворога свого майна, а найперше – життя. Там, де живе один народ – протягом віків, багато чого повторюється час від часу.

РЕЗЮМЕ-ГІПОТЕЗА:

Відколи існували українські племена, в них побутував звичай виряджати з сіл та міст „на уходи", тобто в необжиті, незаймані місцевості гурти енергійних, сміливих людей для добування засобів існування. Вони займалися мисливством, риболовлею, збиранням меду, вирощуванням городини, інших культур, добуванням солі та іншими промислами протягом літнього сезону. Мандрівка була небезпечною, тому кожний ішов озброєним.

З давніх часів і до княжого періоду через землі України пролягали торгові шляхи, які охоронялись спеціальними загонами. Коли настав час розпаду Київської Руси і перші групи, і другі поповнювались колишніми воїнами княжих дружин, їхніми синами, нащадками, що вже в крові мали схильність до військового ремесла. Ці групи, очевидно,- предтеча запорізьких козаків.

Запорізька Січ перейняла од вічового ладу форму ораторського дійства як засіб управління, вибору ватажків, старшин, для встановлення певних норм, правил співіснування, відносин з іншими народами. Так подетально, так широко перейняти це можна було лише від одночасно повнокровно діючого віча. Отже, є підстави вважати, що Запорізька Січ організована в часи вічового ладу.

Василь ПАЧОВСЬКИЙ

БЛАГОСЛОВЛЮ ТЕБЕ, КОСМІЧНА ВОЛЕ

Благословлю Тебе, Космічна Воле,
Що я родився знов в велику пору,
Що вислала мене Ти в буйне поле,
Як мій народ росте все вгору, вгору.

Стремить угору, хоч кривавим шляхом,
Мов грюк вулкану вибухає сила,
Мій дух літає благовісним птахом,
А моїй пісні виростають крила.

На крилах кров і жовч, і гнів, і сльози
Мої тремтять і дзвенкотять як стріли,
А серце чує з прочуттям мімози,
Що нині–завтра буде бить до цілі!

Де був Мойсей, Осія, Єремія,
Там кості встануть й розвалять руїну –
Ой чую, що появиться Месія –
Я Твій Іван Хреститель, Україно!

Наталя МАРТИНЕНКО

ОЛЕКСАНДЕР ГУНЕНКО: ВЧОРА Й СЬОГОДНІ

Незважаючи на свій багатогранний талант, Олександер Гуненко і сьогодні залишається маловідомим серед когорти визначних українських мистців, до якої належить О. Архипенко, Я. Гніздовський, В. Курилик та інші. Але не може не привернути уваги життя людини, яка народилася в невеличкому селі на Полтавщині, а через сорок років, попри всі випробування, сягнула неабияких висот в мистецькому житті Америки. Саме так, тому що одержати таку значну мистецьку освіту в Америці, якої домігся О. Гуненко, покладаючись лише на власні сили, справа надзвичайно складна.

У спогадах художника про дитинство виринає старенька хатка з двома віконцями на всю оселю, до якої тулиться корівник. Хлопчикові було шість років, коли жорстока війна, що охопила всю Європу, запалила й Україну. Разом із тисячами інших українців сім'ю Гуненків німці переправили до Німеччини для роботи в трудових таборах. В Австрії, де вони опинились, розпочалося їх довге бездомне життя. Батько працював в одному місці, мати в іншому, збиралися всі разом лише наприкінці тижня. Коли закінчилась війна, багато українців, серед них і Гуненки, не змогли повернутись на рідну землю, побоюючись репресій. Більшість з них вирішила податися до далеких країн. У 1950 році сім'я Гуненків прибула до Сполучених Штатів. На той час Олександрові минуло тринадцять років, він мав лише початкову освіту і величезне бажання вчитися далі. Очевидно, завдяки своїм устремлінням і наполегливості, Олександер зумів закінчити вищу школу та Коледж мистецтва і дизайну в Міннеаполісі, а також Школу малярства та скульптури в місті Скавхеган. Йому також пощастило навчатися у всесвітньовідомому Йєльському університеті, де він дістав декілька нагород і одержав диплом з відзнакою на факультеті мистецтва і архітектури. Один з американських критиків навіть порівняв вдачу Гуненка з турбіною, що працює на ядерному паливі, тобто може працювати безкінечно довго і не потребує відпочинку. Не будемо судити, чи влучне це порівняння, але засвідчити можна одне: О. Гуненко ніколи не втомлювався поповнювати набутий досвід і свої знання. В 1965–69 рр. О. Гуненко дістав „Римську премію"[1] із скульптури і студіював в Американській академії в Римі. В цей період відбулося творче становлення мистця і визнання його таланту.

Відтоді оригінальні твори О. Гуненка стали частиною численних експозицій в багатьох галеріях та музеях Сполучених Штатів, серед яких автор найбільше пишається колекцією в Українському музеї сучасного мистецтва в Чикаго[2]. Потрібна була б не одна сторінка, щоб зробити їх перелік або пригадати всі його твори.

Основна ідея скульптурного доробку Олександра Гуненка полягає в тому,

щоб показати, що мистецтво є публічним надбанням, що твори існують не тільки для галерій, але для всіх людей через формулу: художник існує для мистецтва, мистецтво – для людей. Він вважає, що мистецтво повинно вийти за межі експозиційних приміщень і, збагачуючи людське життя, стати його невід'ємним компонентом, повинно нести в собі певну виховну функцію.

Найбільш плідним у творчості скульптора виявився період кінця 70-их років, коли О. Гуненко одержав три замовлення і субсидію на їх виконання від штату Коннектикат. Два з них були виконані як декоративні оздоблення головного фойє вищої школи в м. Еміти (1977) та вищої школи в м. Орандж (1977). Обидві роботи відомі під тими ж назвами, що мають школи. Третя робота „Hadunca" („Гадунка") мала бути розміщена у дворі центрального кемпусу Університету штату Північного Кольорадо (м. Гріли). Ця скульптурна композиція була замовлена з нагоди адміністративної реорганізації університетського факультету красних мистецтв, театрального та музичного мистецтв в Коледж виконавських та візуальних мистецтв. Ідея вимріювалась протягом багатьох років і була здійснена в липні 1977 р. „Гадунка" мала ознаменувати цю важливу подію і цілком відповідала своїм завданням. Автор задумав її у формі трьох великих, цілком незалежних і разом з тим об'єднаних частин. Він працював над її встановленням разом із своїми помічниками – студентами мистецького відділення протягом восьми тижнів. Колективній роботі зі студентами мистець надавав великого значення. Він вважав, що така кооперація взаємозбагачує автора і його учнів, тому що завдяки залученню до роботи над монументальним професійним твором, студенти можуть придбати значно більше досвіду, ніж при виконанні власної маленької роботи.

Коли відбулося урочисте відкриття скульптурної композиції, декан новоствореного Коледжу доктор Джеймс Міллер у своїй промові звернув увагу на те, що завдяки Олександрові Гуненкові вони стали свідками визначного експерименту, що був корисним не тільки для студентів, які брали участь у роботі, а й для всього факультету. А скульптурна композиція є не тільки відзнакою народження нового коледжу, а й водночас визначним твором мистецтва[3] . Викладачі були зворушені творчим задумом мистця і тим, що він зумів значною мірою наблизити мистецтво до життя кемпусу. Декан висловив надію, що такий цікавий експеримент і надалі буде продовжений.

Скульптура являє собою монументальну сталеву конструкцію загальною вагою близько тонни, вона складається з окремих блоків, об'єднаних між собою „пальцями", які символізують з'єднання окремих відділень. Конструкція має спеціяльне внутрішнє освітлення, яке віддзеркалюється на покритих білою фарбою площинах і створює новий, незвичний ефект у нічний час. Автор підкреслює, що це освітлення є часткою творчого задуму і має супровідне значення, яке торкається і духовного, і релігійного, і філософського.

Назву „Hadunca" можна розглядати як абревіятуру тих слів, які мають безпосереднє відношення до цієї роботи, а саме: H-ад-унц-а, де: H-Hunenko – Гуненко, прізвище автора; ad – адміністративна реорганізація факультету; unc – University North Colorado (Університет штату Північного Кольорадо); - Art department (відділення мистецтва).

У той час, коли О. Гуненко виконував дипломну роботу в мистецькому інституті Міннеаполісу, він думав бути промисловим дизайнером, проте курс скульптури, з яким він познайомився далі, абсолютно змінив його наміри. І одного разу його партнер з відбиванки і в той час викладач Йєльської художньої школи Алекс Кац[4] переконав Олександра Гуненка спробувати свої сили в Нью-Гейвені. Так була задумана одна з найбільш відомих гуненківських композицій „Bohunha" (1978, „Богунга"). Це монументальна конструкція на цементному постаменті, має вагу п'ять тонн і 3,35 м заввишки. Скульптурна композиція складається з чотирьох брил геометричної форми і також має внутрішнє освітлення як елемент всього творчого задуму. Спорудження скульптури було оригінальним експериментом в житті Йєльської школи мистецтва і архітектури, тому що в роботі брали участь 15 студентів мистецького відділення, де викладав автор твору. До того ніхто з професорів школи не пропонував своїм студентам на рівних взяти участь у спорудженні скульптурної композиції. Робота зацікавила як студентів, так і університетську адміністрацію, яка виділила кошти. Сама назва „Bohunha" також є абревіятурою певних значень і її можна розшифрувати таким чином: дві перші літери (Bo) вказують на назву компанії металевих виробів Boywinic Brothers, Inc., яка створила умови та надала приладдя для виготовлення скульптурної композиції; третя літера (h) вказує на ім'я автора (Hunenko), далі йде скорочена назва (UNH) Університету Нью-Гейвена і, нарешті, „а" говорить про Art department, тобто про відділення мистецтва, студенти якого брали участь у виконанні цієї роботи.

Назви творів О. Гуненка є синтезом візуального й фонетичного сприйняття. Багато з них тяжіє до українського звучання („Poliksana"), або просто названі українськими словами без перекладу на англійську і написані латинськими літерами, наприклад: „Choho-Nashcho", „Babapana" тощо і свідчить про те, що художник не забуває про землю, де народився.

Думи про Україну, про постійний зв'язок з нею, очевидно, підказали Гуненкові ідею створити Центр міжнародних візуальних мистецтв – організацію, яка влаштовує туристські маршрути, пов'язані з мистецтвом, до країн Східньої Европи та Скандинавії. Ці маршрути дали змогу художникові відвідати Україну та багато інших країн. Подорожуючи, зокрема, по Нідерляндах, О. Гуненко спостерігав, яке велике значення має мистецтво в суспільному житті цієї країни, де багато парків є нібито галеріями просто неба з численними творами відомих майстрів і молодих скульпторів. А місцеві влади Осло, наприклад, надали художникам спеціяльні майстерні, де створюються твори мистецтва виключно для потреб міста. І в багатьох інших містах мистецтво й утилітарні споруди взаємодіють між собою. „І це є необхідним компонентом здорового суспільства, в той час як Америка бачить у мистецтві лише декоративний елемент, подібно емблемі на капоті автомобіля"[5] – зауважує Гуненко. І ще одна цікава думка: мистець порівнює процес досягнення американським художником визнання з тією роллю, яку відіграють засоби масової інформації у створенні нової кінозірки: „Цінність мистецтва в Америці визначається передусім тим, які інвестиції в нього вкладені"[6].

Відповідаючи на запитання, в якій мірі мистець повинен брати участь у ви-

конанні свого твору (оскільки його скульптурна композиція для Університету в Нью-Гейвені не виготовлена повністю автором власноручно), Гуненко звертається до порівняння між роботою Мікеланджело та Луїзи Невельсон. В старі часи, стверджує він, якщо Мікеланджело не уподобав, як виглядала вирізьблена ним рука, він її відрізав, тому що для молодого італійського художника найціннішим було те, наскільки досконало відтворений кожен мускул або жила. І лише з часом, коли маестро став старшим і слабшим, цінності для нього змінилися, тому що його сил і часу залишалося все менше для того, щоб він міг опанувати опір твердого каменю, і тоді досвідчений майстер сконцентрував свою увагу на найбільш суттєвих елементах своєї творчости. Сучасним американським скульпторам таке відношення, як правило, не властиве, тому що переважна більшість скульптурних творів сьогодні в Америці виготовляється механізованими засобами. Творчість Луїзи Невельсон є очевидним тому прикладом. Чим більше років залишалося за плечима скульпторки, тим більш маштабні й претензійні роботи вона створювала, але ніякої безпосередньої участи у їх виконанні не брала.

На противагу багатьом своїм колегам, О. Гуненко вважає дуже важливою авторську участь у виконанні проєкту, а також вміння передати набутий досвід своїм учням. І це він ще раз підтвердив, коли працював над скульптурною композицією для однієї з п'яти найсильніших приватних шкіл у Сполучених Штатах. Спорудження з простих, різного формату, дерев'яних коробочок, що символізують всі департаменти школи, співзвучне головному принципові школи, де всі рівні, але кожен знає своє місце.

Значною подією у творчості О. Гуненка була виставка скульптури і малюнків у Центрі мистецтв Пола Меллона. Центральне місце в цій експозиції займала скульптура під назвою „Ckauxehan". Якщо монументальні скульптурні композиції О. Гуненка призначені прикрасити засобами мистецтва громадські місця, його камерні твори, виконані мішаною технікою, позначені постійними роздумами про суть мистецтва і його значення в житті людини.

Стиль, притаманний його аркушам, стоїть на межі абстракціонізму й сюрреалізму: в них неважко розпізнати риси обох напрямів, хоча безпосередньо їх не слід відносити до того чи іншого. Абстраговані, безпредметні форми його аркушів нічого не зображають, але атмосфера, яку вони створюють, викликає широке коло асоціяцій, як, наприклад, у роботі „Моєму татові". Основний колір тут чорний, і це визначає тривожний, неспокійний характер композиції. Цю суцільну чорну пляму, що нагадує землю, несподівано розтинає довга червона смуга і, немов рідина, перетікає від краю до краю по ламаному, рваному обрису чорного. А вгорі майорить яскрава блакитна форма, що асоціюється з синню неба або океану. Безперечно, в цій роботі художник намагається передати свої почуття, пов'язані з певними спогадами, але кожен має сприймати твір по-своєму.

Більшість аркушів О. Гуненка побудована на суперечності маси чорного і звучних кольорових плям. Вони розкривають одні одних і водночас доповнюють одні одних, створюючи разом мотив драматичного звучання („Naschi 83").

Мотиви його творів, виконаних мішаною технікою, живуть самостійним життям, без натяку на предметний світ. Художник абстрагується від конкретної дійсности, але композиції, які притягують своєю загадковістю, нерідко викликають асоціяції з природними явищами („Квітень, 1972").

Незважаючи на те, що мішана техніка не може втілити тієї енергії, що скульптура, сьогодні О. Гуненко захопився саме цим видом мистецтва. „Жага до експонування своїх творів відійшла, – говорить художник. – Вона не давала спокою, як був молодий"[7] . Сам процес творчого розвитку є найсуворішим суддею для досвідченого мистця і тому його абстракціоністські твори не належать до рафінованого одухотворено-артистократичного виду творчости, не сприймаються як чисто декоративний мотив. Його роботи наповнені складною гамою людських переживань, утвердженням духовних цінностей, гармонією неспокою, взаємодії людини та природи.

Крім музейних зібрань, велику збірку творів О. Гуненка можна побачити в його маєтку, який більше нагадує художню ґалерію, ніж оселю. Вони зустрічають вас біля порогу, оточують вас у передпокої, вони вітають вас у світлиці, вони заповнили кімнати, веранду, майстерню – всі куточки привітного дому, професійно змайстрованого художником власними руками. Вітаючись до господаря, ви ніби вітаєтесь і до його творів, які бачите перед собою, за собою, з усіх боків. Масивні й невеликі, яскраві й стримані, вони приваблюють вашу увагу і заворожують вас, а крім того, розповідають про автора – не тільки талановитого художника, але й цікавого співрозмовника, філософа з оригінальними думками і міркуваннями.

Повний енергії і творчих задумів, Олександер Гуненко став ініціятором проєкту щодо влаштування виставки українського мистецтва в ґалерії Йєльського університету. Вона не тільки надала можливість американському глядачеві познайомитися з творами українських художників, але й стала відкривачем культурних взаємозв'язків між Україною й Америкою.

1. Найвища нагорода у галузі мистецтва в США.

2. У Сполучених Штатах художні ґалерії виконують суто комерційну функцію й орієнтовані на певну групу суспільства.

3. Roundup, 1977, desember, 25. James Miller Fine Arts.

4. Алекс Кац – відомий сучасний американський художник.

5. The New Haven Register, 1978, july 2, p. D 1.

6. Ibid.

7. З приватної бесіди (архів авторки).

Юрій КАНИГІН

МИ – НАРОД ІСТОРИЧНИЙ

Все розбереть... та й спитайте
Тойді себе, що ми..
Чиї сини? Яких батьків?..
Т. Шевченко

Нам корисно читати Біблію

Европейський народ, забутий в історії...
В. Січинський

Філософ Г. Гегель, як відомо, поділяв народи на історичні й неісторичні, так би мовити, другорядні. Критерій: наявність чи відсутність власної (національної) держави. За цим критерієм українська нація, шматована на частини сильнішими і претензійнішими сусідами (що багато в чому й силу свою зберегли за спиною українського народу, який захищав їх од нападів азіятських кочівників), – на жаль! – не потрапляла до числа історичних. Така доктрина стала ніби „офіціозом" історичної науки: ви, мовляв, українці, свою політичну історію творили не самі по собі, а почергово разом з Литвою, Польщею, Росією або й разом з усіма сусідами, підкоряючи свої національні інтереси їхнім державним амбіціям. І в цьому пляні я не вважав би компліментом для нас, коли російський президент у дружньому посланні підкреслює „спільність" історії Росії й України. Це така сама „історична спільність", що два століття була між Індією і Великобританією і яку індуси припинили в результаті тривалої боротьби за незалежність.

Та облишмо історичний офіціоз про „бездержавність" України – у цьому пляні наша історія справді позначена трагізмом. Хоча, з іншого боку, як можна забути про Запорізьку Січ – козацьку державу, яка вважала себе залежною лише від Господа Бога і Пресвятої Діви Марії – Покровительки! Те саме можна сказати і про – короткий, але славний – гетьманський період.

То чому ж ми, українці, повинні доводити свою історичність? Коли ж, нарешті, ми і весь світ подолає дивну парадигму, згідно з якою наша історія починається лише з VIII – IX, а то й (за деякими „вченнями") з XIV століття?

Звернімося до Біблії – цієї книги книг людства.

Спочатку Гомер (кімерійці), потім Магог (скіфи), потім Мадай (сармати), потім Фірас (слов'яни), нарешті Фувал (галичани-українці)1 – усе це різні, що здіймаються одна над одною, генерації одного і того самого арійського гіперетносу – Яфета (яфетичних народів), генераційні щаблі якого Бог творив на благословенній землі України. Ось головне в „таємниці" нашого народу: ми становимо вищий (підсумковий) щабель арійського гіперетносу, Альфу й Омегу історії арієзованого світу – світу, що настав після потопу і почався з проповідей Рами на берегах Хрещатицького струмка 7,5 тисяч років тому. Тоді ще не було ні Фувала, ні Фіраса, ні Мадая, ні Магога. Але вже був Яфет. І Рама був втіленням його. Все це зафіксовано у „північних легендах" арійського циклу, як і те, що „Рама вийшов із скіфських лісів". А кінець? Кінець близький. Ми живемо у кінці часів (див. Біблію). Лік йде вже на десятиліття.

А потім (знову ж таки читайте Біблію) буде Нове Небо і Нова Земля. І ось саме тут, на початку „нових часів", скаже своє вирішальне слово наш народ. Не південно-західній край Росії, а великий народ, що йде від Рами і від найвеличнішого землянина усіх часів Ісуса Христа, який був галілеянином – тіверцем, таким самим, як, скажімо, Данило Галицький. Від Фувала – Христос і наш народ. Зупинімося на цьому докладніше.

Хто ми? Скільки нам літ?

Яке, скажіть, у нас тепер
тисячоліття надворі?
Б.Пастернак

...і тебе покарано за правом,
бо не полишу тебе
непокараним!
Єремія 30.II

Відомо, який безлад панує в поглядах на походження українського, та й російського народів і самої слов'янської раси – їхніх предків, часу появи, назв і т.д.

Упевнений, що для закінчення цих суперечок треба стати на біблійні позиції, взявши за основу знамениту і таємничу Таблицю народів з Першої книги Мойсея „Буття". Писав її не лише Мойсей; у ній дано звід якихось „нетутешніх" знань і дивовижних передбачень майбутнього. Нам, українцям, особливо важливо покінчити з вузьколобим, невіглаським ставленням до Біблії – від цього залежить рівень нашої самосвідомости. Вольтер ще у XVIII ст. кричав на всю Європу, що через сто років усе християнство буде зметено з лиця землі, а про Біблію навіть не згадають. Але ж вийшло навпаки. Немає книги, яку можна порівняти з Біблією за тиражама – вона перекладена на 1200 мов світу.

Талановиті етнологи вже давно ретельно вивчають біблійний звід (таблицю) історичних народів – ключ до розуміння сучасної історії. Видатний ан-

глійський археолог і етнолог Дж. Олбрайт пише: „Звід народів у книзі Буття є винятково точною історичною оповіддю. Він посідає унікальне місце в стародавній літературі, не маючи собі і віддалено рівних навіть у літературі стародавніх греків... Звід народів залишається навдивовижу точним документом. Ми бачимо в ньому таке дивовижне „сучасне" розуміння національного і лінгвістичного становища в світі, незважаючи на всю складність, що продовжує вражати нинішніх учених".

І треба, щоб знав світ: ми, українці, ті, що в книзі Буття відзначені тричі, а у всій Біблії шість разів! З усіх нині існуючих 3000 народів лише про євреїв йдеться в Біблії більше, ніж про нас.

Г. Гегель відмовив українському народові в історичності на тій підставі, що він віками не мав своєї державности. Дивно, як автор знаменитої „Філософії духу" поставив політичний аспект вище духовного. А саме в духовному, біблійному розумінні маємо зовсім інші речі. І справа не просто в кількості відміток, хоча це дуже важливо. Бути відзначеним в Біблії, та ще в короткому тексті „Буття" - цій таємничій і найдревнішій книзі людства, - це найбільша честь. Важливо також, як відзначений народ, у якому контексті. Ми відзначені під ім'ям Тубала (чи Фувала) - засновника землеробської технології орного типу. Далі. Згідно з біблійною етнологією при характеристиці будь-якої нації треба враховувати три моменти: коли вона з'явилася первісно, „у зародку" - як особливе плем'я; коли утворився цілісний народ (чи союз племен), об'єднаний духовно і з чітко вираженою генетичною домінантою і, нарешті, коли народ одержав „закон" (тобто релігію, закони моралі, державний устрій) і землю обітовану (територію). Покажемо це на прикладі єврейського народу.

З великої кількости колін євреїв у Таблиці народів виділяються чотири етапних, поворотних кілець неперервного ланцюга поколінь. Перше таке кільце - коліно Евера, правнука Сима. При ньому, Евері, відбувся розподіл народів і почала формуватися особлива єврейська народність, спочатку представлена „усіма синами Еверовими", тобто тими, що жили серед халдеїв, єгиптян, які блукали по Аравійській пустелі. Це ніби інкубаційний період етногенезу, коли євреї виявляли себе не як народ, а як група різних родів і племен. Друге кільце - коліно Авраама (давньоєврейською Авраам означає „Батько багатьох родів"). З нього починається поділ семітів на два історичних народи - власне євреїв (ізраїльтян) і арабів (ісмаїлітів). Євреї стають народом Ізраїля (за ім'ям онука Авраама) і виходять на історичну арену, тобто стають історичним народом. Це відбулося наприкінці третього тисячоліття до Р.Х.

Далі третє кільце - Мойсей (XV ст. до Р.Х.). Він позначив новий етап - єврейський народ перетворюється в націю зі своїми територією і Законом. Підсумкове кільце в генезисі єврейського народу як єдиної нації - Ісус Христос (І ст. н.е.), після якого почалося розсіювання євреїв і їх всесвітньомесіянський рух.

Щось схоже можна побачити і в українському етногенезі, якщо стати на біблійні позиції. У IV ст. до н. е. одна з багатьох скіфських і сарматських народностей, які жили в Північній Припонтиді, внаслідок певного імпульсу

одержали специфічну траєкторію розвитку. Ця народність називається бористенітами. Вони живуть на захід від Дніпра (Бористена), займаючи в основному середнє Подніпров'я. Вони вже не скіфи з „азіятчиною", але ще й не слов'яни. А хто? „Ми – мілетійці", – так називають вони самі себе (за свідченням Геродота). Геродот констатує як самозрозуміле: „... а самі бористеніти кажуть про себе, що вони мілетійці". У IV ст. до н.е. вихідці з Мілета та інших міст Карії з причини, про які ми тут не будемо говорити, прийшли до гирла Дніпра і піднялися поступово до нинішніх Київських гір. Їх називали ще гелонами. В основному це були греки. Головне полягало в тому, що Карія на той час була однією з найрозвиненіших культурних грецьких провінцій Малої Азії. Тут процвітали такі знамениті міста, як Антіохія, Нісса, Галікарнас і найбільше з них – Мілет. Цікаво, що слово „Атени" – скитське, воно означає „ті, що відійшли".

Варто зазначити, що північний суперетнос, званий у Біблії та різних античних джерелах скитами, був складним конгломератом племен, родів, народностей з абсолютно різним рівнем культури, духовности, інтелекту, з різним ступенем дикости й азіятчини. Були серед них навіть людоїди і трупоїди (їх описує Геродот). І лише окремі з цих народностей, що відносяться в основному до царських скитів і скитів-сколотів, які жили в басейні Дніпра і на захід від нього, дали ті великі паростки, котрі обумовили появу слов'янського суперетносу. Серед них провідна роля належала бористенітам-мілетійцям, які зазнали сильного культурного впливу з боку елінських народностей, що жили в басейні Егейського моря. Саме про них писав Геродот: „Адже немає жодного племени біля Понта, котре виділялось би мудрістю, і ми не знаємо жодного вченого мужа, окрім скитського племени й Анахарсіса".

Погляньте на карту Скитії за Геродотом. Ви побачите, що переважна частина грецьких міст, городищ, курганів, розкопки яких показали нам дивовижний симбіоз греко-скитської культури, розташована на берегах Бористена і Тираса (Дністра). Це і є бористеніти – православ'яни, вони ж і праукраїнці, корінні мешканці Північної Припонтиди – контактної зони двох великих світів: Сходу і Заходу. Так ось, відносно висококультурні і цивілізовані мілетійці, асимілювавшись зі скитами-сколотами, дали генетично стійку й історично важливу для того часу „паросте" – бористенітів. Їх і можна вважати тим коренем, з якого згодом виросла багатюща поросль русів (роксоланів). Це перший, доділювіяльний стан „зачаття" української народности. Другий етап позначений приходом у Подніпров'я галілеян (біблійного Фувала) і разом з ним першого апостола Андрія. Святий Андрій йшов до Дніпра тим самим шляхом, що 25 років раніше його одноплемінники, – вздовж берега Чорного моря (в Абхазії і зараз є Гальський адміністративний район).

Зазначимо, що Ісус Христос посилав апостолів для проповіді свого вчення не „в усі країни і кінці світу", як нерідко пишуть, а в певні, арієзовані місцевості Північної півкулі. Апостола Тому Він, наприклад, послав до Індії, а не до китайців. До арабів Він також нікого не посилав, розуміючи безперспективність подібної місії. Це я кажу до того, аби було зрозуміло, що невипадково св. Андрій з'явився на берегах Дніпра. І встановлений ним на горах Ки-

ївських хрест – це символ кореня, з якого в майбутньому виросте особлива нація. Тут почалося будівництво храмів, встановлення християнських хрестів, облаштування великої кількости молитовних місць. Скрізь, куди приходили бористеніти-галілеяни (Фувал), з'являлися вогнища нової віри і нової духовности Накочувались хвилі варварства і язичництва, знищувалися християнські святині. І знову відроджувалися. І так було аж до Ольги і Святослава.

Князь Кий, інші росколянські князі, княгиня Ольга, Святослав уособлювали вже зовсім особливий, єдиний за духом народ, який став „стрижнем" величезного слов'янського світу, що поклав кінець Римській імперії і в підсумку створив велику европейську державу – Київську Русь. Та це вже наступний, третій етап генезису української нації. З офіційного прийняття християнства, з великокнязівського київського Стола Русь-Україна увійшла в світ як повновартісна нація – зі своїми релігією, свідомістю, державою, законами, мораллю, культурою і т.д. Навала монгольських орд обірвала розвиток цієї нації на найвищій ноті. Обірвала і розколола на три народи, у кожного з яких з'явилась своя „траєкторія" розвитку.

Щасливі народи, які шукали і знайшли свої екологічні ніші – тихі заводі. Швайцарці, шведи, англійці, норвежці... Не заливали їх вселенські хвилі, не давила колісниця історії. Український же народ – як хвилеріз, висунутий на найбурхливішу ділянку киплячої поверхні океану. І наші пращури – як рослини, що вчепилися корінням у свою землю, гнулись під накатом хвиль, але знову і знову випростовувалися. Ось ми чиї, ось звідки! А було ж куди піти з цих відкритих степових місць. Були гори, були Кавказ і Карпати, а за Дунаєм – Балкани. І багато хто йшов. Але не всі! Залишався і зміцнювався не великому степовому шляху від Алтаю до Карпат народ, який здійснював велику арійську місію. Український безмежний степ – це арійська Голгофа.

Відродження українства пішло з Галичини, „від Фувала", від Галицьких і Волинських князів... Говорять про тиск зі Сходу, який витримував наш народ. Але був також тиск зі Заходу, та ще й який. Згадаємо хоч би готів. Не менш небезпечним для Східньої Европи був рух на схід хрестоносців, тих самих тевронських рицарів, яких чотирма роками пізніше на Півночі зупинив Олександер Невський.

Але ж не всі знають, що першу перепону тевтонам учинили українці на чолі з Данилом Галицьким, які розгромили тевтонців-хрестоносців у 1237 році. Олександер Невський, добив їх під Псковом. Потім настала пасіонарна фаза в XIV ст., коли українська народність почала швидко розповсюджуватись на Схід і Північ, збільшувати свою чисельність і силу, знову зайнявши свій „прикордонний пост" між двома світами – християнським і мусульманським. Настають славні періоди Козаччини, гетьманщини. За чисельністю український народ стає найбільшим у Східній Европі, а можливо, й у всій Европі.

Потім – відомий трагічний період хитань. В Україні в XVII ст. було по п'ять гетьманів одразу. Закінчилося це, як відомо, тим, що Україна стала південно-західньою провінцією Російської імперії. „Недержавність – так зветься хвороба наша", – говорив В. Липинський. А тепер – чергова, четвер-

та спроба національного відродження, остання і вирішальна. П'ятої не буде... Нелегка доля. Але кого Бог більше любить, того суворіше і карає. Це - біблійне. Не можна забувати головного: Фувалом у Біблії починається Таблиця народів, Фувалом вона й закінчується. Той, що стоїть в Біблії осторонь, поруч з „древом корінних народів" Фувал (Тубал-Каїн) - це арії, що мали свою екологічну нішу на Півночі, біля льодовикової окрайки. Потім уже в нашому післяпотопному світі, вони активно почали впливати на яфетичні народи (нащадків Яфета), готуючи їх до прийняття вищої християнської духовности і культури. Ці культура і духовність спочатку формувались ізольовано в рамках европейського етносу, а потім були введені в лоно яфетичного світу (Сим увійшов до Яфета). І це відбулося на землі нашої України. Ось головний висновок біблійної етнології.

Наш народ - Фувал, народ контактної зони двох великих світів. У цьому його трагедія і велич. Через територію і через душу нашого народу пролягають шляхи кіммерійців, йонійців, скіфів, сарматів, гунів, слов'ян - тих, що заснували згодом великі нації і держави. Україна - контактна зона не лише в геополітичному смислі (це очевидно), а й у етногенетичному і духовному. Це „духовне лоно" всього яфетичного світу, через яке він був запліднений семітами. Звідси почалася наша европейська християнська цивілізація.

Придивіться до знаменитої народної картини „Козак Мамай". Вона символізує український народ. Сидить „самодостатній" козак Мамай на своїй землі, під своїм небом. Все у нього є - і кінь, і зброя, і сало, і „до сала", і чудові шаровари. Вгорі картинки ви побачите зображення сонця і місяця, бога дня і бога ночі. Що це означає? Десь я прочитав, що це, мовляв, характеризує українців як присмеркову націю. Та ні ж! Це символ-зіткнення двох світів - великої і важкої місії нашого народу в епоху запорожців. Така місія буде продовжена в складному, суперечливому XXI столітті...

Тож чи випадково біблійна Таблиця народів, яку шанує і вивчає увесь світ ось уже два тисячоліття, починається і закінчується іменем нашого народу? Чи випадково це ім'я співпадає з біблійним ім'ям аріїв? Ось заповітний смисл української ідеї!

Адже справа в тім, що не лише незвичайна наша доля, а й самі ми - народ незвичайний. Відомий російський історик Л. М. Гумільов справедливо стверджує (і він це довів на прикладі десятків народів), що термін життя нації - в межах півторитисячі років. Але це „в середньому". Буває ж так, що на зламах своєї історії нація гине раніше, а буває навпаки - одержує нові генетичні і духовні вливання й відчуває новий імпульс, навіть вступає в пасіонарий етап.

У нас це було двічі - в I ст. н.е., коли нам дали могутній імпульс вихідці з Галілеї (батьківщини Ісуса Христа) - Тубал, тіверійці (вона навіть склали біблійну назву нашого народу), і в XIII ст., коли Галицько-Волинська Русь „взяла національну справу в свої руки" і, по суті, врятувала і обновила всю націю.

Таким чином, нам приблизно 2,5 тисячі років (починаючи з бористенітів), але водночас ми молода нація - сильна, але така, що не закінчила ще період св ого „подорослішання". Дуже важливе значення мали для нас „злами" в I

і XIII століттях нашої ери – це періоди глибоких етнічних обновлень у генетичному і, особливо, духовному пляні. Потрібно до кінця переварити в собі той надзвичайно складний духовно-генетичний сплав, який ми сьогодні складаємо".

І все мине, що гірко було,
Настануть, дивнії роки...
(С. Руданський)

„Триполізм" – ідея наша

...а Бог не одведе очей
від українського свічаддя.
В. Стус

„Триполізм" – не дуже, можливо, вдалий, але точний термін, що віддзеркалює одну з найглибших рис української душі. Він – од Трипілля, знаменитої тепер на весь світ цивілізації (так, так, цивілізації з її містами, писемністю, складною релігійною системою, а не просто культури), відкритої великим українським археологом В. Хвойкою на берегах Дніпра. Це перша на плянеті післяпотопна цивілізація, що дала людству „сучасну" хлібовиробну технологію. В. Хвойка підкреслював аріївський характер цієї цивілізації, що виникла на наших землях раніше єгипетської і шумерської.

І ось цей триполізм, почуття причетности до хліборобської технології, що створила базу европейської матеріяльної культури, притаманний нашому народу.

Тепер на землі приблизно 75 мільйонів українців. З них на своїй історичній батьківщині живе менше половини. А з решти, що живуть за межами України, 90 відс. селяться не „по всій Землі", як багато хто думає, а в чітко льокалізованих ареалах північної і південної півкуль. Погляньте: північна півкуля – це Кубань, південь Воронезької области, степовий Алтай, чорноземні степи Приамур'я, південь Канади, північ США, південна півкуля – це Аргентина, північ Австралії, частина південної Африки. Це ж райони найкращих степових чорноземів і помірного клімату, тобто найкращих на всій землі умов для хліборобства!

Отже, в самій Україні – майже третина найкращих чорноземів світу та в названих районах – майже дві третини. І виявляється, що абсолютно спонтанно українці заселили і освоїли весь хліборобський пояс обох півкуль землі з найкращим для зернового господарства кліматом. Чи випадково це? Ні. Пляномірно? Також ні. Я гадаю, що й самі українці цього не усвідомлюють.

Це спрацьовує український архетип, підкіркова свідомість, що йде від славної Оратанії, вогнища Трипільської культури, значення якої для людства ще не оцінено гідно. Цей триполізм, ця пам'ять, цей інстинкт землероба-годувальника у мозку кісток українців. Його не змогла витруїти ніяка міська культура.

Український триполізм – явище ментальне, як єврейський сіонізм чи японський фудзіянізм. Гора Сіон – не лише височина в Палестині, а й у душі

кожного єврея, як Фудзі - не лише вулкан, а й „світоч японської душі". Я мовлю не про крайній талмудистський сіонізм, а про здорове почуття духовної батьківщини, яким пишаються євреї усього світу. Так само „почуття Трипілля", підсвідоме відчуття своєї Аратти, цієї хліборобської „Палестини" - в крові українців, у їхніх мріях і думах.

Феномен Шевченка

Феномен Шевченка - це одна з найважливіших рис української душі. Шевченко - не просто поет, це нація в мініатюрі, її душа, ідея, божество. Відвідуючи українські села, можна бачити в хатах портрети Шевченка в рушниках на покутті. Як ікони...

У духовній історії України, реалізація її ідеї феномен Тараса Шевченка - дуже важливий переломний момент. З Шевченка, з його „Кобзаря" почалося відродження народу. Шевченко - це нація, її адсорбент: „Кобзар" віддзеркалює весь український менталітет, як крапля роси - світ. Усі найважливіші риси душі українця закорінені у віршах і поемах Тараса Шевченка для українців - це не те, що Шекспір для англійців чи Пушкін для росіян. Це більше, ніж душа народу у найпрямішому розумінні. І цього не потрібно доводити українцям.

З Шевченка почалося саме розуміння народу як „сім'ї єдиної". А його геніальне послання „І мертвим, і живим, і ненародженим"! Ніхто краще не сказав про націю. І менталітет самого Шевченка - це менталітет Батька нації.

Українці втратили державність, багато в чому і мову (адже є велика доля правди в тому, що Україна розмовляє не своєю, а „московською", в кращому випадку - роздвоєною, мовою). Але вони народили і бережуть свого Тараса - оборонця нації, її душі. Читаючи у Гегеля про те, що історичними можуть вважатися ті народи, які мають свою державність, я думаю: ви, німці, державність маєте, але у вас немає свого національного божества на кшталт Шевченка. Українці його мають, і в цьому запорука їхнього мовного, культурного, державного відродження. Отож якщо брати до уваги історію духовну (а вона важливіша, ніж політична історія!), то українці можуть сказати німцям: „Вибачте і посуньтесь".

Шевченко повніше, ніж наприклад, Пушкін, реалізував свою карму. І не лише тому, що прожив на десять років більше: він помер, власне, молодою, 47-літньою людиною. Тараса менше торкнулася світська „суєта суєт". На рахунку у Пушкіна - 19 дуелей (деякі, щоправда, не відбулись - друзі завадили). А чого вартий його власноручний „лесбоський список", у якому зазначені 73 особи. Хіба це не знижувало його духовність? У Тараса теж дещо було в цьому роді - він був холостяк і життєлюб. Але в цілому йому випав на долю стоїчний, страдницький спосіб життя; його душа ніби резонувала з душею багатостраждальної нації.

Обмежені люди і недруги України кажуть, що він був атеїстом. Але прочитайте хоч би його поему „Марія". Чи можна проникливіше сказати про Матір Божу, про Бога? Шевченко, повторюю, це народ в мініатюрі. Духо-

вність, віра і, на жаль, відсутність гонору, що доходить до самознищення, – ось риси його душі. Візьміть поему „Гайдамаки". Трагедія знищення і самознищення нації – її суть.

Шевченко в своїй творчості поводиться саме як батько в національній сім'ї. У нього серце обливається кров'ю, коли він бачить нещастя свого народу і головну їхню причину: роз'єднаність, м'якосердість, безтурботність земляків.

Обніміться, брати мої –
Молю вас, благаю!

Від благань поет переходить до докорів і сарказму, бачачи, що його діти не пам'ятають свого роду-племені:

Німець скаже: „Ви моголи".
„Моголи, моголи!"
.....
Німець скаже: „Ви слав'яне",
„Слав'яне! слав'яне!"

Не допомагає і сарказм. І „батько" погрожує:

Схаменіться, будьте люде,
Бо лихо вам буде!

Дістається дітям „від батька". І справедливо. Адже наскільки знижується колективний інтелект народу від роз'єднаности. А зайва заполітизованість, небажання називати речі своїми іменами, намагання когось обдурити... А в підсумку:

Я сам себе, дурний, дурю,
Та ще й співаючи. Орю
Свій переліг – убогу ниву!

Усе це негативні плоди тяжкої історії...

Василь ГЛИНЧАК

„УКРАЇНА МНОГО ПОСТОНА...“

Чи не правда, ці слова звучать як сумний підсумок нашої багатовікової історії? А між тим вони ознаменовують лише її пролог, лише початок її трагічних століть. Вони, оті слова, зболено злинули з уст літописця ще вісім століть тому. Так, тринадцять років тому Україна мала добру нагоду справити собі гучні вісімсотлітні іменини – від часу першої писемної згадки її імені в „Повісті временних літ“ під 1187 роком. Могла, але не справила. Чи до того було тоді в большевицько-московській імперії, щоб святкувати такий ювілей, коли все підпорядковувалось тому, щоб і імені України позбутися назавжди?

Так було в недалекому минулому. Але хто ж заважав цього року, уже у вільній і незалежній Україні пом'янути добрим словом хоча б 810-ліття з часу першої згадки нашого національного імені? Адже, судячи з настирливо-базарного викрикування з телеекрана, „настає золота ера українського телебачення“. Тільки ж дивно те „настання“, коли на екрані панують італійці, французи, англійці, росіяни („захоплюючі серіяли“), а в компанії „високоінтелектуального“, Миколи Вересня виступають то бомжі, то повії, а от часу для такого важливого для нації моменту її історії у нього нема. Як не знайшлось його для ювілею знаменитого вченого Федора Вовка – кавалера ордена Почесного Легіону Французької Республіки. Як не знаходиться часу для української історії, культури, мистецтва і врешті-решт мови. Що ж, нічого дивного, якщо, як сказали пан Президент, українська національна ідея не спрацювала. Отож воістину ще раз „Україна много постона“.

...Не всі читають літописи, і не всі чули про ці слова чи знають їх. Але кожен з нас ще з шкільної лавки знає оті місця із„Слова о полку Ігоревім“, де „востона бо, братіє, Київ тугою, а Чернігов напастьми“ або „О стонати Руській землі, пом'янувше первую годину і первих князєй!“ І це гірке передбачення творця поеми було віщим: уже через два роки після подій, описаних у „Слові“, літописець розповідає про смерть переяславського князя Володимира у 1187 році: „І плакалася по нім вся переяславці. Тогда Україна много постона“. А помер Володимир від ран, завданих йому в січі під Переяславом з половцями, що ринули „аки пардуже гніздо“ на Русь, розгромивши „в полі незнаємім“ честолюбного Ігоря Святославовича. „Туга і тоска сину Глібову“, – скрушно зітхає піснетворець над тими княжими ранами.

Ось в такому невеселому контексті („уже бо, братіє, невесела година настала“) пом'янув літописець уперше на письмі святе і славне імення – Україна.

Він то пом'янув, а от ми не спромоглись. А пом'янути треба. Бо це не лише пам'ять, не лише свято (а це могло бути національне свято!), але ще й

тому, що це світле свято розвіяло б в наших українських головах багато туману, якого напустили на нас різні недруги. Спробуймо хоч нині навздогін за отим минаючим 810-літтям сказати кілька істин, на які наводить той ювілей.

1. Україна, а не окраїна.

Які лише лисиці не брехали на наші черлені щити, перекручуючи наше національне найменя: окраїна та й годі! І то того вже зашельмували нас, що навіть і деякі українці примирливо стали визнавати, що вони „окраїнці". Ось характерний приклад з передмови до комплекту репродукцій картин „Козак Мамай": „Их появление связано с историей украинского казачества - своеобразной организации воинов-землевладельцев, с XVI столетия занимавших окраинные (отсюда и название Украина) степные земли Речи Посполитой и России".

Не хочеться називати автора цих рядків - з поваги до значного вкладу його в нашу культуру. Але як же рука піднялася написати таке? Та ж у 1187 році не було ще як таких ні Речі Посполитої, ні Росії, то звідки ж у них взялась ота „окраїна"? Тим більше, що в польській мові взагалі такого слова на означення цього поняття нема, а є інше: kresy (креси). Та й взагалі для Польщі ми тоді були Руссю. Отож якби „Україна" і походила від слова, що означає крайня, порубіжна земля, то це була окраїна власна, окраїна Руської землі, окраїна щодо стольного Києва і тільки. Добре, коли б нарешті різні шовіністичні моськи з донбаських та кримських газет, що знай дзявкають на українського слона, хоч у „Руський літопис" заглянули і дали спокій з тою „окраїною". А ще краще, якби це зробили різні задурманені ними „окраїнці", щоб врешті-решт стати українцями.

2. „На Україні чи „в Україні"?

Той 800-літній ювілей, якби його відзначили всенародно, зняв би ще одне непорозуміння, яким шовіністичні лисиці бентежать душі недозрілих „окраїнців".

Йдеться ось про що. З перших років незалежности замість вживаного раніше „на Україні", почалось вживатися словосполучення „в Україні". По-перше, з мотивів уніфікації - „в Польщі", „в Румунії", „в Росії". По-друге, держава, то не лише територія, але й складна багатоструктурна система з внутрішньою самоорганізацією. Це своєрідний дім, своєрідно замкнена на собі, на своєму внутрішньому житті цілість, щодо якої решта світу - це зовнішній фактор. І тому тут цілком логічно підійшло оте „в Україні", якому так закономірно поступилось попереднє сполучення.

Але що там якісь закономірності для тих, хто засліплений злобою. Бо ж саме так - любов відкриває байдужість, недобачає, а злоба засліплює. Отже, засліплені злобою відразу в відповідь на те „в Україні" зняли ґвалт, мовляв, дивіться, „незалєжнікі" „стидліво" відмовляються від одвічного „на Украине", бо воно, мовляв, зразу виявляє звідки то все взялося - „на окраине". І ось отаке писалось в газетах, і така проблема порушувалась навіть на російськомовному радіо „Свобода". І звичайно ж - іронія, сарказм, глум. А досить би їм погортати „Кобзаря", то й прочитали б чорним по білому:

„В Україну ідіть, діти,
В нашу Україну.

Але й вираз „на Україні" нам не уймає честі, бо свідчить знову ж таки не про що інше, як про таку давнину того словосполучення, коли ще жодна руська земля не була окраїною ні Речі Посполитої, ні Росії, бо й самих їх ще не було. Та давнина сягає ще княжих часів, колил в давньоруській мові й сформувалось таке поєднання прийменників з іменниками на означення місця, території – на подолі, на горі, на березі, на Волині, на Дніпрі. Врешті-решт – „на Русі". То що, панове голохвости, Русь теж має щось від „окраїни"?

Проте наші предки не були догматиками. І коли треба було вони відступали від звичного і вживали вираз „в Русі". Про це свідчать тексти договорів Олега й Ігоря з Цареградом, бо це були політичні документи, і Русь тут виступала як окрема цілість щодо Візантії. І тому тут звучить: „повернуть насильно в Русь", „прибувають з якої-небудь країни в Русь" і т.д. Так і з отим „в Україну", покликаним до вжитку новим політичним буттям нашої батьківщини.

3. Як Русь Україною стала?

Нарешті відзначення того ювілею з часу першої згадки імені України, безумовно, спонукало б нас знайти відповідь, чому Русь (Руська земля – літописний синонім) через кілька століть назвалася Україною. Мусимо визнати, що цього ясно й зрозуміло не з'ясовано донині. Як тільки заходить мова про Україну, починаються міркування про трипільців, антів, аріїв, укрів і т.д. – міркування небезкорисні, але такі, що таки не дають відповіді на просте запитання: чому Русь стала Україною? Спробуймо, виходячи з попереднього, відповісти собі й на це.

Отже, в 1187 році Україна – це частина Русі, Переяславське князівство і його південно-східні володіння. Тмуторакань, до речі, була ще дальшою „окраїною" Русі, але вона чомусь не називалась Україною. Так-от, таке співвідношення залишалось і пізніше, коли Русь як політична система (держава) перестала існувати. І для Литви, і для Польщі, і для Золотої орди, і для Угорщини то була далі Русь, в якій були такі собі частини, як Волинь, Поділля, Галичина, Буковина і – Україна. Досить промовисті в цьому плані наші давні пісні: „Їхав козак з України та й заїхав до дівчини". До якої? Польської? Угорської? Німецької? Та ні, таки до своєї, рідної, але десь на Волині чи на Поділлі, чи на Сіверщині. Або інша пісня, з рухом в зворотному напрямі: „Козаче-соколю, візьми мене з собою на Вкраїну далеку", – благає дівчина. Чи ж не дивно, правда, співають українці в своїх піснях про Україну як про щось віддалене, нетутешнє?

А річ у тому, повторюємо, що в козацькі часи Україна досить тривалий час залишається лише частиною Русі, одним з її країв, одноє з її земель. Але краєм, якому волею історії довелось, порівнюючи з іншими, набути особливого значення в житті нації. Там, в Україні, в пониззі Дніпра, витворилось феноменальне явище: у народу, який на той час не мав власної держави, сформувалось власне військо, збройна сила – вирішальний, як на ті часи,

фактор в політичному бутті народу. Зрозуміло, що з розростанням козацтва і його могутності ставав все більше і більше відомим і край їхнього перебування, кажучи по-військовому, край їхньої дислокації – Україна. Це ймення разом з дедалі більшим інтегруванням козацтва в суспільно-політичні процеси своєї вітчизни чимраз далі поширюється, охоплюючи нові й нові території, так що на карті француза Боплана з середини XVII століття, тобто з доби Хмельниччини, назвою Україна вже покрита більшість сучасної етнічної української території. Але ще до того Касіян Сакович, оспівуючи Запорізьке Військо, писав про Україну уже як про велику цілість, не лише як про край козаків:

Україна тим войском
вцалє зоставає,
А где запорозцов ніт –
татарин впадає.

Завершився цей процес уже на наших очах: всередині держави ми ще говоримо про погодження конституції Криму з Конституцією України, але в міжнародному контексті є лише Україна.

Такий механізм виникнення чи зміни національної самоназви через надання всій етнічній (державній) території назви її частини, що чимось виділяється порівняно з іншими частинами, – такий механізм в історії досить поширений. Взяти хоча б назву Русь.

Розгорнімо „Руський літопис" (а тепер в перекладі незабутнього Л. Махновця він теж мав би стати для нас настільною книгою) – розгорнімо і ми на його сторінках тут і там побачимо як новгородські, суздальські, галицькі чи волинські князі змовляються, щоб „іти на Русь". Бо Русь – це, перш за все, Київщина, великокняже володіння, навколо якого відбувалось збирання інших земель в державне утворення, на котре поширювалась назва Русь.

За таким самим принципом виникла і назва Франція – від королівського домену Іль-де-Франс, що об'єднав в державу різні сусідні території. Якби це призначення виконали Гасконія, Нормандія чи Прованс, то сьогодні, напевно, на місці Франції була б країна з відповідною назвою.

Росію сусідні народи теж називали за цим принципом: Москва, Московія, Московщина. Так Іван Вишенський, перераховуючи всі православні народи, пише: „... Москва і наша Русь" (до речі, доказ, що Москва то таки не Русь). А П'єр Шевальє в „Історії війни козаків проти Польщі" скрізь пише „Московія". Наприклад, розповідаючи про Військо Запорозьке, він каже, що воно назвалось так од порогів Бористена (Дніпра) „на відміну від козаків з Московії і з-над Дону, або Танаїса". Між іншим, саме ця „приписка" назви держави до назви столиці спонукала Петра I до декретування нової назви для держави – Росія. Не міг же Петербург бути столицею Москви (Московії).

Ще один приклад, дуже близький нам, українцям, – це Голляндія. До сімнадцятого століття ніхто в Європі не знав ні такої країни, ні такої держави, ні такої нації. Були Нідерлянди, що належали до еспанської корони. В XVII столітті вони повстали проти еспанського гніту. Врешті-решт Північні Нідерлянди (сім провінцій) таки добились незалежности і утворили свою державу. В самих Нідерляндах і сусіди її називали Голляндією – за назвою однієї

з семи провінцій, яка очолила ту боротьбу, стала її лідером, так що її назва поширилась на всю охоплену повстанням територію Північних Нідерляндів. Приклад, повторюю, цей надзвичайно нам близький, бо голляндці, як і ми, дістали свою назву і самоназву в результаті однакового суспільно-історичного процесу – в результаті національно-визвольної війни.

Отже, в становленні національних назв і самоназв нема нічого містично-незбагненного. Це цілком об'єктивний історичний механізм, що піддається аналізу і має свої закономірності. Основна закономірність – це збіг обставин, за яких частина території, етносу передає свою назву цілому – всій території. Як правило, це відбувається природно-стихійно, еволюційним чином у міру консолідації нації на її якомога повніших етнічних землях. Як винятки зміна самоназви відбувається волюнтаристським способом (так Петро I наказав іменувати Московію Росією, Персія забажала назватися Іраном, Цейлон став Шрі-Ланкою, Східній Пакістан – Бангладеш, Заїр – Конго і т.д.). Ми можемо гордитись, що наше третє національне найменння виросло органічно, без штучного силування, як нова паросль на дереві Рурі. Русь же в свою чергу, теж була уже не першою нашою самоназвою – до Русі Київська земля називалась Поляни: „Поляни, іже нині зовомая усь" – записав преподобний Нестор: „Поляни, що нині звуться Русь".

Отже, Україна – це третя наша самоназва в історії. Судячи з природи тріади – це вже наше єдине і завершальне імення. Будьмо його гідними.

• • •

... Тринадцять років тому ніхто в Україні не спімнув про славний вісімсотлітній ювілей її імені. Ніхто? Це не зовсім так! Скульптор Любомир Терлецький, людина феноменальної ерудиції (написав для себе тритомний трактат про етногенез українців), серед своїх глибокопродуманих рельєфів, присвячених нашій історії, один посвятив тій вікопомній даті: „1187. Украина много постона".

„Знайшовсь таки один козак!"

Львів

Каміл Найпавер

ЧИЄЮ СПАДЩИНОЮ Є *„Слово о полку Ігоревім?“*

У 2000 році громадськість України і Росії відзначатиме 120-ту річницю з дня першого опублікування А.І. Мусіним-Пушкіним „Слова о полку Ігоревім“ – видатної пам'ятки XII століття. Як відомо, оригінал „Слова...“ згорів під час пожежі в Москві в 1821 році. На щастя, залишилася копія, над вивченням і трактуванням якої до сьогоднішнього дня не втихають диспути. Переважна більшість російських, а пізніше совєтських вчених-дослідників, користуючись привілейованим становищем, однозначно і безапеляційно встановила, що „Слово...“ – пам'ятка не „давньоруської“, а „давньорусской“, отже, „русской“ літератури. При цьому всі так звані „білі плями“, тобто незрозумілі місця, їм прочитати не вдалось. І як наслідок – не вдалося до кінця зрозуміти зміст.

Ми не ставимо за мету аналізувати зроблене вченими на 120 років, з дня першої публікації „Слова...“ Завдання значно скромніше – запропонувати читачам свій варіянт твору, акцентуючи увагу на кількох цікавих, на нашу думку, проблемах. Поперше, спробувати дослідити, чому до цього часу нікому з вчених не вдалося прочитати так звані „біля плями“, тобто незрозумілі слова і навіть речення. А отже, до кінця правильно зрозуміти зміст. Подруге, звідки в „Слові...“ безліч наших давніх, русинсько-українських слів, знайомих мені з дитинства?

Ще в студентські роки, на уроках з давньоруської мови, закрався в душу перший сумнів: якщо „Слово...“ , як вчив нас викладач-росіянин, – пам'ятка російської культури, звідки в ньому слова і вислови з нашої давньої мови, які я розумів, а викладач – ні. Значення таких слів, як, с паде-я, абых, жадні, повідати, рітко, пілляна, вельми, черлені, недостата, ту ся, сьогодні зрозумілі кожному, хто знає нашу давнішу мову.

Другий аспект проблеми стосувався прочитання так званих „білих плям“ за допомогою угорської мови. Мовознавцям відомо, що понад 8 тисяч слів слов'янського походження збереглися в угорській мові і ними до цього часу одинаково користуються і українці, і угорці. Ось, кілька прикладів: хрест – kereszt, кераміка – kerámia, черешня – cseresnye, слива – szilva, обід – ebéd, теліга – taliga, хиба – hiba, кадка – kád та багато інших. А про суто українські слова, наче з підручника сучасної української мови, і говорити не доводиться. Ними „Слово...“ рясніє.

Стає зрозумілим, чому визначні російські вчені – дослідники „Слова...“ С. П. Обнорський, В. Н. Татіщев, В. Н. Перетц, В. Ф. Ржига, С. К. Шамбінаго, Б. А. Рибаков, А. С. Орлов, В. А. Жуковський, Е. В. Барсов, Н.П. Сидоров, Д. С. Лихачов, А. Н. Майков, В. І. Стеллецький та багато інших не зуміли прочитати „білі плями“ і через це допустили багато перекручень, суб'єктивних тлумачень, часом далеких від істини.

Висновок один: без знання російської, русинсько-української і угорської мов (бажано староугорської, реформованої на початку XX століття), без знання звичаїв русинів-українців, розуміння ментальности автора, як представника українського народу, „Слово..." об'єктивно і до кінця розшифрувати не вдається. Окремі російські дослідники літописних джерел, зокрема Іпатьївського літопису, приходили до небажаного їм висновку. „Сличая летопись со „Словом...", мы встречаем в нем совершенно иную историко-политическую и моральную трактовку событий, чем в летописи". І далі: ідеологія та стиль „Слово о законе и благодати" митрополита Іларіона, проповіді Кирила Туровського та інших „совершенно иные чем в „Слове..." (В. Стеллецкий). Академік С. Обнорський справедливо зазначив: „Трудно подыскать среди источников старой русской письменности объект для сравнения со „Словом...". (С. Обнорский „Очерки по истории русского литературного языка". М.-Л., 1946. с. 132).

Деякі російські вчені, особливо, за совєтських часів, безпідставно стверджували, що автором „Слова..." не міг бути церковнослужитель-книжник. Не міг, та й годі. Проте звернімо увагу на перше речення „Слова...": „Не лъполи ны бяшеть, БРАТІЕ...". Хіба до цього часу кожний православний чи греко-католицький священик не розпочинає проповідь чи молитву словом „братіе"? Закінчує словом „амінь". Як і автор „Слова..."! Це клясичний, а не фолкльорний твір. Сьогодні кожний школяр знає, що носіями клясичної літератури в стародавні часи були виключно священики. Священиком високого стану при дворі галицького князя був і автор „Слова о полку Ігоревім".

Багаторічне вивчення етимології кожного слова, навіть займенників, дає всі підстави стверджувати, що „Слово..." ніколи не було пам'яткою російської літератури. Воно, за нашим переконанням, надбання української культури. І автором його був галичанин, мешканець чи вихідець з Галицько-Волинського князівства, який володів вказаними мовами і вміло ними користувався. Зокрема словами, які після нього майже вісімсот років „законсервувались" в русинсько-українській і угорській мовах. Згадки про галицьке походження автора „Слова...", на жаль, не мають документального підтвердження. Важко без ретельної наукової перевірки погодитися з думкою Ю. Канигіна, автора роману - есе „Шлях аріїв. Україна в духовній історії людства" (Київ, 1997). Він пише: „... На зорі християнського світу біля підніжжя далеких Гімалаїв з'являється християнський патріярх і правитель, який надсилає свої послання до Києва, Галича, Рима. У них, цих посланнях, - грізне попередження: готуйтесь! Небаченої могутності чорна сила зароджується в центрі Азії, яка здатна обрушитись на християнський Захід. Чорний смерч перетворить ваші блискучі міста на пустелю. Готуйтесь, об'єднуйтесь для протиборства! Два десятиліття перед монгольським нашестям ці послання надходили до Европи від таємничого пресвітера Іоанна..."

...Легендарному пресвітеру Іоанну писав листи папа Олександр III. А раніше, в 1185 році, йому відповідав Київський митрополит Никифор, надсилав послання й київський князь Святослав (це його сини Ігор та Всеволод ходили в похід на половців і потрапили в полон) „Сини Ісусові, кріпітся!" - йшлося в гімалайському посланні, яке одержав відомий свого часу галицький ієромонах

‚премудрий книжник' Тимофій...". І далі: „В Тібеті виявили таку дрібницю: ті місця в „Слово о полку Ігоревім", де міститься заклик до об'єднання, докір князям за їх міжусобиці, майже точно збігаються з посланням гімалайського пресвітера Іоанна церковному ієромонаху Тимофію в Галичі". (стор. 86). Тристарічне панування Золотої Орди на Русі, – яскраве підтвердження сказаному.

Можливо, скептики сумніватимуться і надалі, проте, враховуючи безліч нюансів тексту „Слова о полку Ігоревім", до інформації з книги Ю. Канигіна варто уважно прислухатись. Постало питання, чи й справді знав той освічений галичанин, чи будь-хто інший, перу якого належать „Слово..." угорську мову? А може походив із змішаної сім'ї, в якій розмовляли на кількох мовах? Хіба мало таких сімей в наш час? З запозиченими угорцями слов'янськими словами все зрозуміло. Але автор використовував слова або корені слів суто угорські, яких нема в русинсько-українській мові. А може були, та з часом перетворились в забуті архаїзми чи зникли назавжди. У двох місцях „Слова..." згадуються угри: „Съ тояже Каялы Святоплъкь повелья отца своего междю Угорськими иноходьцы ко Святой Софіи к Кіеву" (стор. 16) і „Подперь горы Угорскыи своими железными плъкы..." (стор. 30). Отже, угри, що залишились на південній і південно-західній території колишньої Скитії і Прикарпаття, брали участь у походах київських і галицько-волинських князів проти половців. Напевно, невеликими силами, бо їхні предки на той час вже переселилися в Паннонію (у 896 році). Одним з епіцентрів складних і напружених міжкнязівських стосунків в XII столітті був Галич. Галицький князь Ярослава Осмомисл, про якого йдеться в „Слові..." сприяв перетворенню Галицького князівства в одне з найсильніших князівств на Русі. Галицька земля стала незалежною від Києва ще в 1098 році. Під натиском половців, пізніше татаро-монгольських орд, центр політичного життя Русі переміщувався в Галичину. Відновлювалась безпека торгових шляхів Русі, які з'єднували її з Південно-Західньою Европою. Налагоджувались стосунки галичан з безпосередніми сусідами-угорцями. Хоч і не завжди добросусідські. Галицькі бояри, в намаганнях постивити себе над князівською владою, неодноразово запрошували на галицький престол то руських князів, то угорських королевичів, зокрема Ендре та Калмана. Відомі і випадки родинних зв'язків галицьких князів і угорських королів. Нетривале князювання в Галичині і Волині на початку XIII століття синів Ігоря – Володимира і Святослава, їх безперервна боротьба з боярами, яка привела до еміграції в Угорщину в 1210 році великої кількости людей, – закінчилась трагічно. Через рік бояри повернулись разом з угорськими і польськими військами, переважаючими силами перемогли князів і стратили їх. Володимирові на той час було 38 років, Святославові – 35.

З точки зору дослідження авторства „Слова...", безперечно цікавим є факт близьких родинних зв'язків Ігоря і Ярослава Осмомисла. В 1184 році, за рік до походу на половців, Ігор вдруге (перша його жінка померла) одружився з 15-річною донькою галицького князя Ярослава Осмомисла. Слова „начнем же, братья, сказание это от старого Владимира до нынешнего Игоря" свідчать про те, що автор „Слова..." був сучасником Ігоря і ймовірно міг знатися з ним особисто. Відомо, що Ігор звертався за допомогою до Яросла-

ва перед походом, але той з міркувань власної політики примирення з половцями, а отже – безпеки власного князівства йому відмовив. Виникає цікаве питання, чому автор „Слова...“ з-поміж безлічі воєн і сутичок з половцями, серед яких відомі більш значимі, вибрав саме похід Ігоря? Адже Новгород – Сіверське князівство, в якому князював Ігор, не відігравало помітної ролі в політичному житті Русі того часу. Більше того, сам Ігор знаходився у васальній залежності від Ярослава Чернігівського і його брата Ярослава Київського. Був таким собі непомітним удільним князем. Вченими доведено, що автор „Слова...“ не брав безпосередньої участи у поході Ігоря. Але його обізнаність дозволяє припустити, що першоджерелами твору були „былины сего времени“, тобто розповіді самого Ігоря, його прибічників і тестя – князя галицького Ярослава Осмомисла. З інших джерел достовірно відомо, що в ті часи „політичний ідеал руського боярства чітко сформулював галицький літописець“ (П. Толочко. „Київська Русь“. – Київ, 1996. – С. 127). Та чи він автор „Слова...“ – невідомо.

Коротко про етнічну назву „русини“ (в тексті – „русичі“). „Русичи великая поля чрълеными щиты перегородиша“ (стр. 10). Варто звернути увагу на інший рукописний текст середини XIII століття, „Gesta Hungarorum“ Анонімуса. Восьмий і дев'ятий розділи „Gesta...“ присвячені русичам. В латинськомовному оригіналі розділи названі так: „De Rutenia“ і „De pace inter ducem et ruthenos“. („Мир між королем і русичами“). До і після татаро-монгольського нашестя Україна називалася Руссю, а українці – русами, русичами, русинами. Приблизно з часів Богдана Хмельницького історичну назву „Русь“ присвоїли собі „московіти“. Протягом майже трьох століть Україну стали називати Малоросією, а її народ, без його згоди на це, отримав принизливу назву „малороси“. Назви „Україна – українці“ з'явилися знову тільки в XX столітті.

Зрозуміло, ніхто сьогодні не закликає міняти назви Україна – українці на історичну Русь – русичі-русини. (Хоча уявити неважко: адже повернулися українці до тризуба і жовто-блакитного прапора). Попри всі сьогоднішні негаразди, українці справедливо пишаються своєю нацією, країною, мелодійними і рідними назвами „Україна“, „українці“, вважають своїм правом називати себе так. Накінець, останнє зауваження щодо тексту „Слова...“. Автор в багатьох випадках користується українськими літерами – і, ї. Кілька прикладів: братіє, мыслію, морію, Кіеву, храбріи, тіи, Кощієво, соловію, тїи, сїа, кріпостію, тощо. Випадково?

За час свого існування „Слово о полку Ігоревім“ пройшло тернистий шлях. Його переписували, виправляли, підроблювали, отже, хоч і частково, – фальсифікували. З метою русифікації. Покищо не бажаємо дискутувати з „вдосконалювачами“. Надамо їм слово. Ось що пише, наприклад, В. Стеллецький у вступі до книги „Слово о полку Игореве“ (Древнерусский текст и переводы Москва, 1981): „Издатели... допускали некоторые принципиальные ошибки и несколько случайных. Издатели частично изменяли орфографию памятника, согласно нормам XVII века“. І далі „Северорусские переписчики (підкреслено нами – К.Н.) XIII-XVI веков невольно, согласно своему произношению частично заменяли ь буквой ъ в третем лице

глаголов, отчего в первом издании имеются и правильные написания, например, „ржуть", „звенить", и ошибочные, например „идуть"... ...Переписчики стали писать вместо **ъл, ър, ьл. ьр – лъ, ръ, ль, рь.** Введено было в тексте „Слова..." также искуственныое написание іа (например „вешіа" - стр. 28-29). А ось інше „откровение": „В XVI веке „Слово о полку Игоревом" было вновь переписано в Пскове, что доказывается некоторыми диалектными особенностями дошедшей до нас рукописи (В. Каверин. „Освещенные окна". - М.: Современник, 1976. - С. 68). Як знайшов цей автор в „Слові..." „псковські діялектні особливості", залишається загадкою.

Гірко усвідомлювати, що невігласи - переписувачі виправляли текст за своїм смаком. Та все ж така „дрібниця" не йде ні в яке порівняння з тим, що поважні російські вчені до цього часу дозволяють собі те ж саме. Ось коментар В. Стеллецького з цитованої праці: „В основу публикуемого здесь текста „Слова о полку Игореве" положен текст первого его издания (Мусина-Пушкина) с теми необходимыми исправлениями (підкреслено нами -Н.К.), которые сделаны в разное время авторитетными исследователями памятника. Орфография русского текста частично изменена: вместо ятя дано **е**, вместо **и** – **ї**" (стр. 239). Коментарі, як кажуть, зайві.

Ці люди не володіли навіть українською мовою, то ж звідки їм знати, що, наприклад, „сведоми къмети" (в тексті) це не „младшие дружинники", а українські слова СВІДОМО - КМЕТЬ - кмітлива людина, хитрун. Отже, „известные сметливцы". Або „канина" (в тексті) - це українське слово КАНАТИ - гинути, а не назва якоїсь міфічної річки, яку російські вчені до цього часу шукають. Або „ходи на Святославля" (в тексті), українське слово ходка, ходити - путь, перехід, бути в русі. Отже, „похід на Святославля", а не ім'я неіснуючого піснетворця Ходина.

Російські вчені-дослідники „Слова..." не знали, що „живая" це українське „живець", тобто сила, джерело; „убуди" не російське **убыть**, а українське **розбудити, пробудитись**. „Пяткъ" в галицьких селах до цього часу означає купу з пяти снопів; „дьвкы"-не російське - **девушки**, а „дивка", тобто **дивовина**; „мосты" - від українського „мостивний" - знатний. „Мостити" - не будувати мости, а будувати гніздо, тобто стати табором. „Пустыни" - українське „пусто" - пропадати. „Трудом" - труїти, давати яд, отруювати. „Красныя" - українське „красий" - різнокольоровий. „Жадни" - не російське **жадный**, а українське „ніякий". „Плаваеши" - від „плавка", тобто без затримок. „Чепи" - від „чепіль", тобто ніж з дерев'яною ручкою. „Дьски" - це гріб, а „кньсами" на Галичині звали попів і дяків. Таких прикладів безліч.

Пропонуючи своє прочитання „Слова о полку Ігоревім" автор цих рядків зауважує, що і мови нема про образу національних почуттів будь-кого, а тим більше нехтування чи приниження праці попередників. А отже, ніяких мотивів чи приводів для політичних спекуляцій. Публікація готувалась на догоду виключно науці. Тому будь-яка доброзичлива критика чи зауваження будуть сприйняті з вдячністю і допоможуть в подальшій роботі.

Будь-яке дослідження, безпомилкове воно чи ні, - результат важкої праці. Воно дає право на власну думку навіть тоді, коли майже єдиним аргументом є інтуїція. Коли, за давністю подій і відсутністю фактів, доводиться зі-

ставляти, уявляти, шукати відповіді за допомогою логіки. Цінуючи працю попередників – досліджувачів „Слова...", ми пообіцяли, що дискутувати не будемо. Та все ж одне, як на нас, зауваження академіка Петра Толочка в його фундаментальній монографії „Київська Русь" (Київ, 1996) не могло залишити нас байдужими.

Викликає подив легковажне зауваження на сторінці 318-ій: „Гарячі дискусії з приводу авторства „Слова" і місця його написання, що дедалі більше стають цариною місцевих любителів-патріотів, – мало конструктивні і, до того ж, безперспективні. Та й не це в „Слові" основне. Важливо, що воно з'явилось на Русі і належало перу нашого співвітчизника".

Дозволимо собі з такою постановкою питання не погодитись. Поперше, в гарячих дискусіях, зауважимо, не тільки академіків, народжуються істини. Подруге, чи такі вже „безперспективні" дослідження, нехай навіть на любительському рівні, якщо „Слово" до цього часу кінця не розшифроване, так звані білі плями не прочитані. Накінець, – найголовніше! Якщо воно належало перу нашого співвітчизника, чому ж його не повернути народові – спадкоємцю тих співвітчизників, до яких належав автор „Слова"? Ще в 1835 році М.А. Максимович виявив в тексті „Слова..." „настоящие стихи, иногда даже одномерные и иногда даже созвучные между собой, отглашающиеся на одну рифму. Но стихи эти столь же разнообразные и вольные, как стихи украинские, особенно в думах" (Максимович М. „Песнь о полку Игореве". *Из лекций о русской словесности.* – М., 1837. – С. 56). А ось що пише В. Стеллецький в цитованій вище праці на стор. 26.: „Благодаря вниманию к ритмике „Слова о полку Игореве", автору этих строк удалось обнаружить еще в 30-х годах сходство в ритмическом отношении со „Словом..." некоторых памятников литературы первой половины XIII века, а именно: начала Галицко-Волынской летописи (предание о евшане, траве полынь) 1201 года". Сказано мимохідь, та переконливо.

Хіба академік П. Толочко не помітив, що численні переписувачі – росіяни тільки в одному місці залишили слово „руські". В безлічі інших м'який знак кудись зник. Натомість з'явилось друге с, і після багатьох правок „Слово" перетворилось в „памятник русской литературы", а не руської. Хіба для українців все одно, що слово „мислити" (в тексті „мыслію") „некоторыми учеными предлагалось читать „мысію", то есть „мышию", с типичной для Псковской области меной „ш" на „с" и в значении... „мышь" – „белка" (В. Стеллецький, цит. Праця, стор. 240). Українське слово похотіти („похоти") для А. Соболевського, Р. Якобсона, А. Югова означають „спалить", „розжечь", а для С. Шамбинго – „охота", „горячая удаль". Рожувати – родити („срожать") для них, цитуємо: „повидимому слово „рог". „Пръсты" вони перекладають – пальцы. Насправді це українське „персть, персті" – земля, землі. А це вже принципово, бо не одне і теж, чи автор „Слова" грає придуманими пальцями на придуманих струнах, чи він бажає своїми поетичними засобами об'єднати „свої вічні землі", тобто Київську Русь.

Однозначна інтерпретація староруських (староукраїнських) слів, що мали нерідко безліч значень, з позицій сучасної російської мови не могла привести до реального й успішного їх тлумачення. А в підсумку і до розуміння

змісту. Скільки в давньоруській мові слів, що залишились і в сучасній українській, які не перекладаються, бо означають явище, поняття чи предмети цільового призначення. Наприклад: БИЛО -а) дошка, уяку вживають замість дзвона в монастирах, те саме, що **клепало**; б) крила в санях, призначення яких не давати саням перекидатися. ДЗВІН - для росіянина - це звон, колокол, а для українця **дзвін** також - вид писанки, конкретної дитячої гри. ВОИ - воин. Українець знає, що „братова вои"— це не „братові воїни", а жінка, дружина брата. А скільки в „Слові" слів давнього русинсько-українського і угорського походження, за допомогою яких вдається зрозуміти зміст того чи іншого місця тексту. Невже подібні пошуки справді „безперспективні" і в них „мало конструктивного"?

Історичну науку пишуть не тільки академіки. Нерідко і „любителі-патріоти", здатні сказати своє слово в науці.

Запропонований мною переклад „Слова..." має значні і принципові розбіжності з усіма попередніми, хоч і не претендує на істину в останній інстанції.

Будапешт.

Спиридон Черкасенко

ПРОСВІТА

Сіячу доброго! Рілля давно готова,
Весна прогнала геть студенії вітри,
Не гай же марно довгожданої пори:
Рукою повною добірні зерна слова
Бери і засівай!

До праці ж, сіячі науки і просвіти, –
Давно чекають вас розорані лани...
Всі сили ваші й почуття для вітчини! –
Щаслива най живе, най вічно буде жити
У славі і добрі!

Зелених наших гір і тихого міжгір'я
Не засмутять тоді журливі співанки...
Сіячу доброго!
Сій з повної руки,
Сій без вагань, без чорних дум
і без зневір'я –
З зорі і до зорі!

Д-р Святополк ШУМСЬКИЙ

БЕЗ ЧУЖИХ ВПЛИВІВ

Кожний державний та національно-свідомий народ розуміє вагомість здорової історії та історичних видань, як виховного чинника для збереження гідности свого народу та його поколінь.

Писана своїми історіографами без впливів чужих, історія народу підкреслює його кращі сторінки буття - його успіхи та перемоги, відданість його синів і дочок, як рівно ж і його володарів, які були принциповими та відданими народові та вміло перемагали не раз і численнішого противника чи ворога. Історичні белетристичні твори та історичні монографії, шкільні підручники, в яких прославлювано наше славне минуле, завжди були і є спрямовані до однієї мети - виховати покоління державнотворчими та національно несхитними. Коли ми заглянемо, наприклад, у сторінки польської історії та у польську історичну белетристику, ми зрозуміємо, чому цей народ ніколи не зігнув спини в рабській покорі перед окупантами. А це тому, що він виховувався на творах Сєнкевича, Крашевського, Дзеєржковського та багатьох інших авторів. Їхні праці дбайливо наголошували велич і славу народу та його вибраність, про що свідчить надання Пречистій Діві звання „Королеви Польщі", що повторюється поколіннями у молитвах протягом віків. Цей національно гордий народ ніколи не сумнівався у своїй силі, в результаті чого ставав переможцем.

Подібність цю ми зустрічаємо рівно ж в історіях та історичних виданнях Німеччини, Чехо-Словаччини, Мадярщини, Румунії та інших дальших чи ближчих сусідів, включно з Росією, яка, натомість, виховувала покоління у доґмі, що Росія і імперія - вічні. Російські князі, а згодом царі - це „помазанники Божії", вважались непомильними та півсвятими, і найвищим актом було „життя віддати за царя", прикладом чого був Іван Сусанін, на честь якого створено ряд літературних творів та оперний твір, і на яких виховувались покоління з імперіялістичними переконаннями. Історії та історичні твори цих та інших народів цілеспрямовано уникають негативних сторінок, натомість підкреслюють яскраво все, що було позитивним та подають його в суперлятивах, не звертаючи уваги, „що про це скажуть інші". Доказом цього є заява жидівського історика Каштайна, який у своїй передмові до виданої ним в 1931 році „Історії жидів", - категорично стверджує: „Я заявляю зі самого початку, що ця книга не є безсторонньою. Кожний, хто відчуває глибоку жагу створити історію, тим більше історію власного народу, не може бути невтральним". Це слова творця історії його народу, покоління якого збереглися тисячами літ і залишилися собою. А це саме тому, що історичні їх перекази, що мають свій початок ще від прапредківської Тори, вказували на вибраність їх народу та були вершком їхнього завзяття та етнічного збереження.

Державнодумаючі народи виховували історіографи та письменники, а в дав-

нину - співці минулої слави, барди, та в нашій історії - у козацький період - кобзарі. Вони передавали з покоління в покоління не лише факти, але рівно ж і доповнювали їх переказами та легендами, якими мов барвистим віночком оздоблювали минувшину своїх народів. І творилися: на старогерманських „Нібелюнгах", на греко-римських мітологічних епосах та переказах і легендах літературні твори, опери славних творців музики, образотворчі та скульптурні шедеври, які прославляють легендарно-мітологічні постаті цих народів, возвеличуючи їхню батьківщину.

Міти і легенди дуже часто багатьом ставали дійсністю, прикладом чого можуть послужити „основоположники Риму" - Ромус і Ромеліюс, польський міт про „основоположників слов'ян", якими були Лєх, Чех і Рус, а також і „сини Ноя: Сим, Хам і Яфет", яких ще й сьогодні деякі історики вважають „історичними постатями" - праотцями рас і народів, не зважаючи на розшифровану 12-ту табличку епопеї „Гілґамеш", збережену в британському музеї у Ніппурі, німецьким науковцем-лінґвістом Арно Пабелем, а її він створив в 1914 році. Там ми рівно ж маємо свідоцтво „привласнення" переказів одного народу іншими народами та культурами, тому, що славна епопея „Гілґамаш" була записана сумерійським чи кімерійським автором, який докладно описав „потоп", що відбувся у Південній Месопотамії (країні, заселеній сумерійцями), за сумерійською версією 26,000 років тому, „героєм" якого був король сумерійського міста над рікою Ефратом, яке звалося Шурупан. Король цього міста, який врятував велику кількість своїх підлеглих та їхнє майно під час місцевої повені рік, звався - Зіюсудра. Коли на руїнах держави сумерійців чи кімерійців росли і панували Вавилон і Асирія, і нікому було боронити історичної спадщини сумерійців, імена їхніх героїв „мінялися" на інші, а також і привласнювалася їхня історія тими, хто жив на їхній території. Є дуже багато подібности поміж „привласненням" древніх історичних переказів старих сумерійців Вавилоном та іншими „спадкоємцями", та привласненням" нашої історії Руси-України і нашого славного історичного шедевру „Слово о полку Ігоревім" - Москвою, яка пояснює це в такий спосіб, що, мовляв, „Київ і його історична спадщина перенеслися на квартиру в Москву" та що вони, „великороси" , є „старшими братами" над українцями (малоросами) та білорусами, виповнюють своє „покликання" - „зберігати неподільність Руси і бути їй охороною".

Безумовно, що ці їхні намагання закріпити таку дивовижну теорію не мали і не мають успіху, одначе спричинили нам у минулих віках багато лиха. І лише таким великим пробудителям та співцям слави нашої бувальщини, як Тарас Шевченко, який свої палкі слова вливав у душі нашого пригнобленого неволею народу, заперечуючи фальшиві московські „теорії", вдалося пробудити національну свідомість народу з летаргу і зневіри у свої сили.

Україна протягом віків не мала можливости розвивати своє інтелектуальне життя. Наших палких патріотів, які бажали допомогти батьківщині, тероризували ворожі цензури. Все ж таки в 1846 році вдалося видати історично-джерельну працю Георгія Конисього під назвою „Історія Русів або Малої Росії". Є припущення, що книга створена новгородсіверськими діячами в найбільш загрозливий для українського національного збереження час,

за царювання Олександра Першого, а можливо і раніше, в 1780–1790 роках. В кожному разі, тоді ця праця була революційною своїм проукраїнським змістом та підкресленням нашої національної окремішности. В 1822 році також видано „Історію Малої Росії" Д. Бантиш-Каменського, а згодом появилися наші сучасні видання уже п. з. „Історія України", на чолі з такими видатними авторами, як Михайло Грушевський, І. Тиктор, Дмитро Дорошенко та інші.

Всі ці видання, незважаючи на багатий історичний матеріял, схильні насвітлювати нашу історію, „вдягнувши чужі окуляри" та повторюючи чужі теорії" про нас і наше походження. З жалем стверджуємо цей стан, і не дивуємося. Тому що це не їхня вина, а наслідки нашої бездержавности, коли нація втрачає здатність формувати своє світобачення і стає залежною від чужих „авторитетів", які „підбирають" для неї відповідний матеріял для даної історії. Досьогоднішня історія України переповнена сторінками наших поразок, неуспіхів та братоненависництва, писана в мінорних тонах. Замість виховувати в наших молодих поколіннях національно-племінну гордість, сіє зерна зневіри, навчаючи. що лише кілька століть історії були періодом наших славних перемог, нашої державної величі і слави, а решта періодів – наш державний занепад.

Особливо вражає в нашій історії відсутність української праісторії, незалежно від того, що протягом вже цього століття віднайдено так багато відомостей та археологічних свідчень про Україну як „колиску" народів європейського суходолу, а також, що „мандрівка народів-колонізаторів" відбувалася з української території, а не навпаки, як це до сьогодні намагалися вчити наші покоління прихильники норманських та індогерманських теорій, а сьогодні – хозарських чи тюркських. „Історія України" повинна охоплювати буття автохтонів нашої землі від найдавніших знахідок, та особливо підкреслювати славну скитоантську добу, не забуваючи при тому, що всі оті назви нашого народу творили чужі, одначе народ був цей же самий – руський. І тому хай не буде різниці поміж трипільцями, скитами, сарматами, антами, аланами, хатіями (гетидами), оріями, сумерійцями, троянцями, етрусками, русами-українцями, та іншими, включно з гунами. Всі ж бо вони розмовляли діялектами староруськими та всі вони вирушали у своїх відважних, експансивних походах з праматірної української землі – колонізували нові землі, творили нові культури, держави, мови, та з віками забували про своє матірне походження. Україна в давнину дала свій гігантський вклад у розвиток нашої плянети. Історія України огортає і наших сучасних поселенців у світі, всіх, у кого б'ється українське серце. Тож прославляймо наших борців-героїв не лише останнього тисячоліття, але тих, що боролися за Батьківщину в дохристиянській добі, чиї високі могили – кургани так густо вкрили наші степи і долини. Це оці славні могили наших скито-руських царів і воїв, які відродилися у нашому славному козацтві та про які так яскраво і з любов'ю писав у своїх поемах великий Тарас Шевченко. Його твір „Розрита могила" був протестом проти московських археологічних розкопів могил-курганів наших славних прапредків. Вкладім у нашу нову історію України імена призабутих наших лицарів і мучеників-героїв, що їх українські історики з політичних причин не згадували, щоб не „дразнити" окупантів. Не за-

буваймо про те, що велику частину т. зв. грецьких мітологічних постатей, включно з Атеною, Прометеєм та його батьком-Гераклом, перенесли з України наші колоністи, особливо ті, що створили державу – Трою, яка впала через підступ Греції. Не забуваймо про троянців на чолі зі славним їхнім королем Енеєм, нагробний напис якого був писаний давнім руcько-українським письмом та на якому він виразно називав себе королем, віддаючи себе і родину під опіку руського бога – Есменея. Усе це нам дороге, тому що це сторінки нашої праісторії, нашої величі і перемог.

Коли українські історики відреставрують нашу славну праісторію, яка прославлятиме наші древні славні подвиги, і відновлять нашу історично-племінну тяглість, відкинувши шкідливі чужі теорії про нас як „безбатченків", наші покоління відчують належну їм національно-племінну гордість та українську гідність.

У нашому народі відродиться беззаперечна певність і віра у свої сили, і попередні епохи нашого „уповання" на чужу допомогу стануть фантастично-нереальним переказом для наших прийдешній поколінь.

Окрім сторінок нової, здорової історії, ми повинні зосередити нашу увагу на історичній белетристиці, прославляючи славне минуле України, щоб розбудити в народі віру в перемогу і національну гідність, що буде протидією почуттю меншевартости, непевности та зневіри – елементів „культу вічного скигління", що нам усі чинять кривду. Прикладом того хай будуть польські письменники, які були свідомі високої місії перед майбутніми поколіннями свого народу. І як це парадоксально не звучить, але польські письменники, а саме Францішек Яворський, який видав в 1905 році, в 250-ті роковини другої облоги Львова гетьманом Богданом Хмельницьким, свою брошурку п. з. „Оборона Львова 1655 р.", який хоч і поляк, одначе змалював своїх ворогів, якими були козаки і гетьман Богдан Хмельницький, такими переконливими та захоплюючими, що цю брошуру згадував у своєму „Введенні в Історію України" наш публіцист і історик В. Будзиновський, що було видано у Львові в 1925 року: „Чи хоч одним таким вступом годні похвалитися видані одночасно українські книжечки про Хмельницького і Хмельниччину? Ні! Такого вступу не знайдеш в цілій нашій історичній літературі, однаково, в науковій чи популярній".

Згадуючи гетьмана Богдана Хмельницького, ми рівно ж зі сумом можемо ствердити, що поміж усією нашою історіографією ми не могли знайти такої високої характеристики про великого гетьмана Богдана, як це дав не засліплений шовінізмом польський історик Кубала у своїй характерустиці, як висловлювався цей автор, – небуденного „Великого українця". Подаємо лише один уривок з його історичної праці: „Чужинці порівнювали його – Б. Хмельницького – з Кромвелем. Порівняння само насувалося, а саме в роки, коли ці два мужі звертали на себе мало не виключну увагу Заходу і Сходу Европи. Оба сучасні, майже в однім часі заясніли і згасли. Обидва вороги пануючої Церкви і державного ладу своєї вітчизни, в пізніших роках свого життя стали на чолі повстання і здобували користі, котрими на сміх підіймали науку та досвіди найвизначніших войовників і політиків".

Як також постать нашого великого національного пробудителя і пророка Тараса Шевченка, полум'яні слова якого вливалися в душу, пригнобленого на-

ціональним і соціяльним гнітом, народу, не раз і не два намагалися ворожі сили нівечити та паплюжити, викривлюючи його світлу істоту до невпізнання, змалював так щиро і переконливо польський письменник Єжи Єнджеєвич, який у своїй 619-сторінковій книзі, виданій у 1970 році п. з. „Ночі українські або родовід генія" високо оцінив нашого велетня, яким був для нього Тарас Шевченко, підкресливши його небуденну геніяльність та віддзеркаливши його постать у всій його чистій величі, як борця за волю України, її національного пророка і геніяльного мистця. Цю вартісну книгу чужого автора належить прочитати всім тим нерозумним авторам праць, які намагаються своєю нерозважною та шкідливою „аналізою" зневажати нашого великого пробудителя, а водночас і себе, як нерозумних його одноплемінників-українців.

На мою думку, на превеликий жаль, ми ще не видали такої вартісної возвеличувальної наукової праці про Тараса Шевченка, як цю, що її написав цей польський автор. Недавно також вийшла грузинська книга, присвячена нашому генієві. А все ж таки прославлювання української спадщини та визначних історичних постатей українців слід завжди починати від нас.

Українська белетристика повинна з кожним роком доповнюватися новими виданнями, що зміст свій будували б не лише на княжо-козацькій добі, але й сягали в сиву давнину нашої племінної слави. І це вже розпочали деякі українські автори, як ось Іван Білик у творі „Меч Арея" чи в історичному романі „Казання про Богдана Гатила, званого Аттілою". Багато з нас скептично прийняло появу цієї небуденної праці, тому що автор представив гунів як наших одноплемінників, заперечивши чужим версіям, які віками впорскували в нас ненависть і зневагу до гунів та їхнього царя і великого вождя Гатила чи Аттілу, який себе завжди називав скитом, не беручи під увагу того, що гуни заселили собою велику частину Европи. Сьогодні, крім „Слова о полку Ігореві", в нас є глибока своїм змістом „Влесова книга", розшифровані І. Стойком сторінки манускрипту „Войнича" - „Листи до Божого ока" та інші праці, багаті старовинним історичним матеріялом, з якого наші автори будуть черпати ідеї та творити образи древніх віків нашої бувальщини.

Потребу доповнення української історичної белетристики сторінками нашої праісторії в сучасну пору відчули не лише наші молоді науковці на усіх континентах нашого поселення, але також вчені в незалежній Україні, розуміючи велике значення повної історії України для виховання наших поколінь.

Тут слід згадати великий почин Українського Бібліотечного Товариства у Торонто, Канада, яке розпочало підготовку грандіозного проєкту видання „Нової Історії України" ще на початках 80-их років, до яких приєдналися переважно молоді українські дослідники-науковці з університетів усіх континентів, які дивляться на історичний процес українськими очима, а не „через чужі окуляри". Ці наші новітні дослідники, володіючи англійською та іншими мовами, віднаходять серед чужих хронік та документацій - правду про наше минуле, чого , на жаль, не вчинили їхні попередники. Вони стверджують: „Якщо не створимо школи власного історичного виховання - ми рано чи пізно програємо все".

Видання „Нової Історії України", яка сягатиме доби славних оріїв та всіх споріднених анто-скитських племен і народів - славних колонізаторів, які

вимаршовували з території нашої України, хоч звали її колись по-різному, буде початком нашого нового національного відродження, коли український нащадок наповниться почуттям національної самовпевненості, звільнившись раз і на завжди з комплексу меншевартости та поклонництва „чужим авторитетам".

Наші покоління будуть тоді з гордістю почуватися українцями та з племінно-національною гідністю підкреслювати своє славне родове походження, славу наших відважних і мудрих прапредків, які так багато дали для народів европейського суходолу і Азії. Пізнаймо - хто ми, і чиї ми діти - це священний заповіт великого Тараса Шевченка і священний проєкт, який ми зобов'язані здійснити.

Австралія.

Святослав Гординський

АПОКАЛІПТИЧНЕ

Понад землею многоплодною
Встає кривавий жах,
Сім янголів підносить у руках
Фіяли з яростю Господньою;

І виливають кров на світ,
На владарі, пихою сп'янені,
На лжу, на сонмища поганині,
На пурур, злото, самоцвіт.

Немає каменя на камені -
Все звержене ригою гроз,
Доми невинних падають також,
Жегомі пламенем.

І тупотить юрба народів чорна,
В полях толочить квіт і злак
І язики гризе: О, горе нам!
Де знак, спасіння знак?

Але ізбранні є. Крізь адський чад
Призначено їм душу винести.
Душе моя! Чи неспалимости
Тобі призначена печать?

1945 р.

Святослав КАРАВАНСЬКИЙ

ПОШУК УКРАЇНСЬКОГО СЛОВА

(Розділи з майбутньої книжки)

Людські мови – як і все у природі – мають свої характерні риси, своє неповторне лице, свій образ. Має такий образ і українська мова.

Який він, цей образ?

Українська мова сьогодні – це арена боротьби між уявою і штампом, між пошуком і зашореністю, між летом і повзанням.

Це – сьогодні. А до сьогодні?

Важкий і тернистий був її „життєвий шлях". Зроджена у боротьбі та праці народу, українська мова зазнала чимало сторонніх впливів. Ці впливи були з одного боку корисні, а з другого – шкідливі. І образ мови – її тональність – змінилися.

Та мова, якою ми говоримо сьогодні, зазнала багато змін. Якби до рук Котляревського або Шевченка, потрапив примірник сучасної газети, дуже важко було б переконати наших класиків, що це писано їхньою мовою. Дуже вже багато в сучасній мові мулу, непотрібного мавпування і плазування перед іншими мовами.

Ми знаємо, що в нашому світі має вартість усе самобутнє, оригінальне, первородне. Коли геолог розглядає пробу гірської породи, він будь-що хоче очистити її від домішок і дістати „чисту породу". Шукач золота відмиває породу і дошукується щирого золота.

Щось подібне керувало й автором: йому хотілося відшукати у суміші мовних потоків чистий потік – щиру українську мову.

Під знаком двомовности

Наша дума, наша пісня
Не вмре, не загине!

Правдиві слова! І в цьому я переконався ще змалку в зрусифікованій Одесі. До школи я пішов за часів славно- і заразом горезвісної „українізації", але наша школа – школа дітей моряків – ще повністю не українізувалась і заняття в перших класах ведено російською мовою. Цією ж мовою ми – діти українських батьків – спілкувалися між собою. Але всі ми знали, чули й мали контакт з мовою батьків і старших родичів – з мовою українською. Досить згадати пісні, що лунали вечорами в міських парках чи на родинних святах, коли не своїх, то сусідських.

Цей „пісенний грім батьків" і досі лунає в моїх вухах:

Було б тобі, моя рідна мати,
Тих брів не давати,
Було б тобі, моя рідна мати,
Щастя, щастя й долю дати!

(Виводить соліст, громом підхоплює хор)

або

Поза лугом зелененьким
Поза лугом...
зелененьким
Брала вдова льон дрібненький...

Шкода, що я можу відтворити лише слова, коли для повної картини потрібен ще й „грім" хору та музика мелодії. Ця звукова картина – слова пісні разом з мелодією заспіву, підхопленою „громом" хору, – створювали в дитячій уяві окремий світ. Цей світ був безмежно чарівний і безмежно привабливий – світ української пісні, світ української мови. Світ, що в ньому, як сказав поет, „вибухають закам'янілі серця". Наші ж іще незакам'янілі серця були відкриті для цілого світу і тягнулися до нього. Можливо, що дальший біг життя вивітрив з наших душ чари цього світу, але тоді ще вони володіли нами.

Школа наша мала свій професійний ухил, вона вважалася „школою водників", де вчилися діти моряків. А прізвища були такі: Матюшенко, Рубан, Кулик, Тонкольон, Завірюха. Попервах викладання велося по-російськи, української мови як окремого предмету не було. Але хоч вірте, хоч ні, діти просили у вчительки дати лекцію української мови. На сьогоднішні обставини в таке важко повірити. Та це факт, якого я був свідком і навіть не ініціятором. Учителька – Єлизавета Леопольдівна – вволяла нашу просьбу: вона витягала українську книжку, і ми по черзі читали з неї українські тексти. Це була незвичайна книжка з незвичайними текстами. Досі пам'ятаю, хоч цього не вимагали, такий віршик:

„Чого, друже, так збілів?
Що з тобою сталось"?
„Ох, за мною через став
Аж сто вовків гналось!"
„Що з тобою? Сто вовків?
Та б село почуло"
„Ну, нехай, коли не сто,
А п'ятдесят було".
„Та й п'ятдесят диво в нас,
Де б їх стільки взялось?"
„Ну, нехай уже, нехай,
Але десять гналось".
„Та і десять не було,
Знать, один усього?"
„А як один, аби вовк,
Страшно і одного".
„А, може, то і не вовк?"

„А що ж то ходило:
Таке сіре та мале,
А хвостик, як шило?"

Чим приваблювала нас – дітей, що були вже на той час російськомовні,– українська мова? Треба думати, що мова, як і музичний твір, має свою тональність. Цю тональність в українській мові створювала проста й легка будова речень, що видно з наведеного жарту. Цю тональність ми відчували також у назвах місяців: лютий, квітень, жовтень; у назвах квітів: кручені паничі, чорнобривці; у назвах ігор, речей та явищ: довга лоза, живе срібло, Великий Віз (бо сузір'я таки нагадувало воза). Ця ж риса була присутня і в українських приказках, що часто лунали в мові старшого покоління: „Не лізь поперед батька в пекло!", „Не кажи 'гоп' поки не перескочив!", „Не мала баба клопоту – купила порося", „На тобі, небоже, що мені не гоже", „Береженого Бог береже", „Пройшов Рим, Крим та мідні труби, і попав чорту в зуби", „Шила в мішку не сховаєш".

Такою зайшла українська мова в наш дитячий світ.

Чар української мови – її тональність – зумів зберегти у своїх творах Т. Шевченко. Зберегли його й інші письменники та поети.

У чому полягав цей чар?

У ньому відчувалася щирість живого слова, його простота, стислість і влучність. Усе сказане було, „як зав'язане".

І не диво, що мої ровесники тягнулися до української мови.

А як тепер?

Я маю дуже великий сумнів, що сьогоднішні учні одеських шкіл просять, щоб їм давали лекції української мови.

Минуло лише яких 65 років. Що сталося?

Тут є багато причин і політичних, і демографічних, і соціяльних. Але є ще одна причина, я б сказав, лінгвістична: українська мова, яку сьогодні чують діти від свого вчителя, це не та проста і зрозуміла мова, що приваблювала колись нас.

Над українською мовою за останні 65 років проведено ряд експериментів, наслідком яких її викладання стало нудним і нецікавим. Те саме сталося і з мовою, уживаною в газетах, підручниках, на радіо і телебаченні.

Знавців української мови фізично знищено. На їхнє місце держава добирала неуків з єдиною метою – наблизити українську мову до російської, що на ділі оберталося дискредитацією легкої та зрозумілої мови.

Державна машина стала вимагати вживання певних форм і забороняла вживати інші. Заборонялося вживати такі питомі українські форми, як **просвіта**, **живе срібло**, **гедзь** тощо. Натомість вимагалося вживати форми, штучно скопійовані з російської мови. За останні 65 років українська мова „збагатилася" на такі перли:

блискавковідвід
гірничорятувальний
лікарняний лист
марнославство
мовленнєвий етикет

община
площа січіння
показання свідків
правляча верхівка
променепереломлювальний
швидкопсувний тощо.

Наведені приклади – лише надводна частина айзберга. На ділі це вже була не українська мова, а незграбне язичіє, яке нікого не приваблювало, а навпаки, відтручувало...

У сучасній пресі, у виступах політичних діячів можна почути такі словесні пари: ***жорсткі умови, жорсткі вимоги, жорсткий графік, жорсткий конт-роль, жорстко відповів, жорсткий строк, жорсткі заходи, жорсткі норми.*** Звідки така любов до слова, яке у низці виразів звучить не „у своїй тарілці"? Секрет тут простий. Творці офіційного язичія вимагали від мовців вживати це слово там, де по-російськи треба сказати **жесто́кий**. Так рекомендували і редаговані адептами язичія словники. Ці вимоги й „рекомендації" за часів СССР підкріплювала загроза репресій.

На ділі ж тотальне вживання слова „жорсткий" є збідненням української мови. Подекуди там, де росіяни кажуть ***же́сткий***, українці вживають ***твердий: тверда вода, тверде м'ясо, твердий вагон*** (залізничний). Щодо „заходів", то по-українськи треба сказати ***круті заходи***. Про „умови" ми кажемо ***тяжкі умови***. Коли йдеться про „контроль", то ***суворий контроль*** куди точніше передає думку, ніж ***жорсткий контроль***. Така широка словесна палітра потрібна, щоб слово співдіяло з нашою образною системою і творило зрозумілий вислів або текст. Українська мова має широкий вибір словесних форм. І це закономірно, бо слово ***жорсткий*** жодною мірою не заступає слова ***твердий***, чи ***крутий***, чи ***тяжкий***, чи ***суворий***.

Мовознавці, які вивчають не лише одну мову, а багато мов, знають, що вживання тих чи тих прикметників ніколи цілковито не збігаються у різних мовах. Так, англійською мовою російський ***же́сткий***, залежно від іменника, до якого його прикладають, треба передати вісьмома різними прикметниками: ***hard, tough, rigid, stitt, strict, coarse, harsh, strong***. У процесі розвитку кожна мова творить свою власну модель парування прикметників з іменниками, і ця модель не може око-в-око повторитися в іншій мові. Навіть у таких близьких мовах, як українська й російська, „моделі парування" не збігаються:

російська мова	**українська мова**
живой образ	***живий образ***
живой ребёнок **(і дівчина, і хлопець)**	***моторний*** **хлопчик,** ***метка*** **дівчинка**
живой **ум**	***жвавий*** **розум**

Описане явище – це те, що не вимагає доведення. Це реалія. Саме цієї реалії не хотіли визнавати творці псевдоукраїнського язичія. Їм ходило будь-що наблизити нашу мову до мови імперії. Як наслідок, українцям треба було скрізь, де росіяни вживають ***же́сткий***, вживати слово ***жорстокий***.

Що ж до слова ***жорсткий***, то в нашій мові – це синонім слів ***шорсткий, шерехатий, шкарубкий***. Ось приклади його вживання: ***жорсткий*** волос,

жорсткі губи, ***жорстка*** одежина. У такому значенні його можна зустріти у творах письменників-класиків. Так його фіксують і словники XIX ст. З цих прикладів видно, що російське слово ***жёсткий*** відповідає нашому – ***жорсткий***, лише у парі з „волосом": ***жёсткий*** волос. Щодо „губ" та „одежі", то сказати ***жесткие*** губы чи ***жёсткая*** одежда по-російськи не можна. Отже, слова ***жёсткий*** і ***жорсткий*** далеко не тотожні у своєму вжитку. Там, де росіяни послуговуються словом ***жёсткий***, українські мовці віддають перевагу іншим прикметникам:

круті заходи, ***тверда*** вода, ***тяжкі*** умови, ***суворий*** контроль.

Так склалося у процесі спілкування продовж століть з багатьох причин: під впливом вимог легкомовности та милозвучности, під впливом мовнологічних зв'язків, під впливом культурних особливостей кожного окремого етнічного середовища.

З цих прикладів виходить, що відповідно до мовної традиції та здорового глузду ми не можемо вживати слова ***жорсткий***, повторюючи вживання слова ***жёсткий*** в російській мові. А саме цього вимагало від нас псевдоукраїнське язичіє. Робивши так, як вимагає язичіє, ми збіднюємо й карикатуризуємо нашу мову. Приклад із словом ***жорсткий*** свідчить, як ішов процес деукраїнізації української мови: нас змушували наші слова вживати так, як вживають росіяни:

українська мова	**язичіє**
круті заходи	***жорсткі*** заходи
тяжкі умови	***жорсткі*** умови
суворий контроль	***жорсткий*** контроль

Таке ніби „взаємозбагачення мов" на ділі було позбавленням українців їхньої окремішности, їхньої самобутньої духовної спадщини...

Мовні процеси в Україні продовж століть підлягали клясичній схемі: мова колонізаторів витискає з усіх сфер мову автохтонів. Крім того, сама мова автохтонів зазнає постійного стихійного впливу мови метрополії. В Україні цей стихійний вплив підсилювано ще й державною русифікаторською політикою.

Найкраще цей процес можна спостерігати на конкретних лексичних прикладах.

У нашій мові існує слово ***обділяти***. Як свідчить Б. Грінченко, це слово – синонім слів ***наділяти, обдаровувати***. Цитую приклад: „Як таки можна таким маленьким кусочком та всю вашу громаду обділити" (Г. Квітка-Основ'яненко). Ніяких інших значень цього слова Грінченко не наводить. Так само пояснює слово ***обділити*** „Малорусько-німецький словник" Є. Желехівського, виданий у Львові 1884 р. Можна навести ще приклад з української клясики: „Коли б лишень Терлецький не обділив і сина таким приданим, як нас оцією вечерею" (І. Нечуй-Левицький).

Відоме це слово і росіянам. Звучить воно в російській мові ***обделять***. Проте, значить це слово у росіян не те, що у нас, а саме: дати менше, ніж іншим, або зовсім не дати чогось під час дільби, тобто відповідає нашим словам ***недоділяти, несправдливо ділити, обходити*** (частуючи).

Колись і росіяни вживали слово ***обделять*** у значенні обдаровувати, але з

бігом часу значення слова **обделять** трансформувалося, набравши цілком протилежного значення. Як відбувалися такі трансформації, можна зрозуміти з такого анекдоту: „Росіянин і узбек опинилися в безводній пустелі. І раптом натрапляють на флягу з водою. Росіянин вхопив флягу і каже: 'я поділю по-братерськи'. А узбек упав навколішки і благає: 'Не треба по-братерськи, діли по половині'". Анекдот, мабуть, усі чули, але ми розглянемо його з мовознавчого боку.

Слово ***по-братерськи***, вживане московською пропаґандою для маскування хижацької практики імперії, у свідомості узбека дістало протилежне значення – ***по-хижацьки***. Аналогічно несправедливе обділювання змінило значення російського слова ***обделять*** (обдаровувати) на протилежне: ***„недодавати", „недоділяти".***

Під впливом російського значення слова ***обделять***, яке ширилось через школу, пресу, армію, судівництво тощо, і на Україні десь у кінці XIX століття слово ***обділяти*** стало вживатися у двох значеннях:

1) ***наділяти, обдаровувати***,

2) ***недоділяти, несправедливо ділити, обходити*** (частуючи). Так, уже П. Мирний вживає слово обділити і так, і так: „Не на те тебе родили, не такою долею ***обділили***".

Тут ***обділяти*** вжито в первісному значенні: ***„обдаровувати"***. А от друга цитата: „...Ваша...душа не обділе ***(обділить)*** нас своєю ласкою" . Тут уже слово ***обділяти*** П. Мирний вживає на російський лад. У цій фразі слово ***обділить*** можна замінити словом ***обійде***: „Ваша ...душа не ***обійде*** нас своєю ласкою".

Сучасні словники фіксують обидва значення слова ***обділити***. Але жива практика йде далі. Фактично у свідомості українського загалу перше значення слова ***обділяти*** вивітрилося. Бо навіть у статтях знавців української мови можна зустріти вираз ***обділений*** долею у значенні ***обійдений*** долею. Якби у свідомості людей співіснували обидва значення слова ***обділяти***, то автори не вживали б виразу ***обділений*** долею до безталанної особи, бо можна було б зрозуміти, що ***обділений*** долею – це якраз ***обдарований*** долею. Але такого сумніву у сучасних авторів не виникає, і це значить, що вони цілком усвідомлюють лише те значення слова ***обділяти***, яке відповідає російському слову ***обделять***, тобто „недоділяти", „несправедливо ***ділити***".

Трансформація значення слова ***обділяти*** – це яскрава ілюстрація до процесу ерозії української мови під впливом мови держави-колонізатора. Для досягнення цієї „мети", імперія вдавалася до багатьох штучних заходів, зокрема до обґрунтовування лінгвоциду українців „теоретично"...

Особливу симпатію асиміляторів мала так звана теорія двомовности. Ця псевдотеорія передбачала, що культурний і духовний розвиток народу може відбуватися двома „рідними" мовами. На ділі ж ішло відмирання мови автохтонів. Сьогодні до теми двомовности звертаються і мовознавці, і політики, і освітяни, і навіть економісти. Дехто вбачає у цій теорії шкоду, дехто – ні.

Зацікавившись двомовністю, автор став придивлятися до „двомовної" лексики. Цікаві спостереження!

Одним із проявів теорії двомовности в СССР була неписана, але ревно до-

тримувана, вимога до української словотворчости: нову лексику й термінологію творити шляхом калькування (копіювання) лексики „старшого брата". Найменший відступ від такого калькування кваліфіковано як націоналізм з усіма належними наслідками. Цієї вимоги дотримували передусім так звані „нормативні" словники, відступати від яких ніхто не ризикував. Мовні проблеми українців розв'язувано так, щоб українська лексика якнайбільше скидалася на „общепонятную". Це вело до того, що для розуміння української мови треба було знати російську.

З газети довідуюсь, що „відкрито диспансер на 30 ***лікарняних*** ліжок". Що воно таке ***лікарняний***? Чи чув хто коли, щоб люди вживали це слово в побуті?

Творці офіційного псевдоукраїнського язичія „утворили" це слово штучно, копіюючи російські словотворчі моделі. Міркували так: від російського слова ***больница*** утворено прикметник ***больничний***; отже, від слово ***лікарня*** творім прикметник ***лікарняний***. І створили: без жодного зв'язку з живою мовою, знехтувавши свою, віками вироблену лексику. Зігнорували той факт, що українці знали на означення „лікарні" синонім ***шпиталь***, язичієм невизнаний. Від цього слова наші предки утворили форму ***шпитальний***, яка існує досі у прізвищі ***Шпитальний***. Прізвища ж ***Лікарняний*** в Україні нема. Бо такого слова люди не знали і не вживали.

Чи ж не краще було б „***лікарняні*** ліжка" звати ***шпитальними***? Це живий український термін: і зрозумілий, і легкомовний. Та, мабуть, саме тому він для двомовців УССР і не підходив: не копіював російських зразків.

Штучно створену і карикатурну виглядом та звучанням лексику цілком логічно звати „двомовною". Її легко творити і обертати з мови на мову, а надто тим, хто вихований на мові Леніна. Я чув від таких творців дивовижні звороти: „Ми ***на самій справі*** не були в театрі". Мовець хотів сказати: „Ми ***справді*** не були в театрі", скалькувавши російський вираз ***на самом деле***.

А як вам подобається термін ***давання неправдивих показань***, рекомендований „Русско-украинским словарём для деловых людей" (Київ, 1992)? Чи ж може ця карикатурна копія російської ідіоми ***дача ложних показаний*** конкурувати з нашим коротким і образним словом ***кривосвідчення***?

От ще кілька прикладів з названого словника:

форма із словника	**російський прототип**	**нормальна форма**
загальногромадянський користуватися підтримкою	*общегражданский пользоваться поддержкой*	*всегромадський мати підтримку*
навантажувально-розвантажувальний пункт	*погрузочно-разгрузочный пункт*	*пункт вантажних операцій*
позикоутримувач	*займодержатель*	*позикодержець*
право переважного (!) проїзду	*право преимущественного проезда*	*право на пільговий проїзд.*

Двомовність на практиці обмежувала розвиток однієї з двох „рідних" мов, а саме – української. Покликаючись на двомовність, не видавало повноцінних англо-українських, німецько-українських, французько-українських та інших словників. Видавалися тоненькі „шкільні" словники на кілька тисяч слів, які не могли задовольнити сучасних потреб. Пояснення було

просте: „Є ж відповідні російські словники". А коли ти двомовний індивід, то користуйся російськими! Перекладати з інших мов на українську треба було через російську. А результат?

Усі знають доленосний документ епохи „Декларацію людських прав". Його англійський оригінал має такий заголовок: „Universal Declaration of Human Riahts". ***Universal*** у даному тексті значить ***„всесвітній"***. І так би належало перекласти назву документу на українську мову: „Всесвітня Декларація Людських Прав". Тоді заголовок відтворив би зміст назви Декларації: це документ для всього людства, для всіх країн і народів у світі.

А як переклали цю назву двомовці УССР? „Загальна декларація прав людини". Чи ж передає слово загальна той факт, що документ всесвітній, вселюдський?

Чому ж в УССР віддано перевагу формі загальна перед формою всесвітня?

Секрет тут простий. Двомовці не цікавилися англійським оригіналом. Навіщо? Є ж російський переклад. От і взяли російський переклад: „Всеобщая декларация прав человека". Чому росіяни переклали слово ***universal*** словом ***„всеобщий"***? Так їм видалося краще. Кожен обирає те, що краще звучить у його мові. Коли ж в УССР стали перекладати ***всеобщий*** на українську мову, то не знайшли кращого варіянту – лише ***загальний***. Те, що передавало англійський зміст по-російськи, „по-двомовному" вийшло малінформативним. Слова ***всесвітній*** як відповідника слова ***всеобщий*** жоден російсько-український словник не фіксував. Не реєстрували його і англо-українські словники. У „Англо-українському словнику" УССР читаємо: ***Universal – загальний; універсальний.***

Слова ***всесвітній***, яке відповідає одному з англійських значень, нема. У англо-українських словниках УССР фігурувала та сама „унормована" лексика, що і в російсько-українських. Англо-українські словники „укладалися" через російсько-українські.

Як бачимо, теорія двомовности на практиці обернулася кастрацією нашої мови. Після обернення її на неоковирне язичіє режисери двомовности заговорили про „малоінформативність" української мови. Бо й справді у розглянутому прикладі назва „Загальна декларація" не несе всієї інформації, висловленої по-англійськи. Повну інформацію могла б нести назва „Всесвітня декларація", та її годі було відшукати, послуговуючися збідненим і „випощеним" язичієм, накинутим Україні.

Так само малоінформативні та просто карикатурні форми: ***давання неправдивих показань, навантажувально-розвантажувальний пункт, позикоутримувач*** тощо.

Важко заперечити, що офіційне язичіє, витворене в УССР, малоінформативне. Але це язичіє – не українська мова. Некастрована українська мова своїми якостями не поступається іншим високоінформативним мовам. І в цьому можна переконатися, зіставши зразки „матірньої" та „двомовної" української лексики...

Прищеплення загалу псевдоукраїнського язичія досягалося низкою заходів. Одним з цих заходів було прискіпливе редагування українських текстів. Це редагування в УССР обернулося полюванням на справді українську лек-

сику та виполювання її. Мовних редакторів видавництв, газет і радіо спеціяльно інструктовано, як редагувати українські тексти. Було навіть так, що редактори діставали списки української лексики, яку слід виполювати. Згодом функцію деукраїнізаторів нашої мови стали виконувати видатні в УССР правописні та російсько-українські словники, які охрещено „нормативними", бо тільки ту лексику, яку фіксували ці словники, можна було вживати. Будь-яке відхилення.

Годі й говорити, що добір лексики у „нормативних" словниках підпорядковано теорії злиття мов. Уже самий факт, що „нормативними" були російсько-українські словники, свідчить, що українську лексику поставлено в залежність від російської. І цю залежність підтверджує „добір" української лексики у словниках. Перекладаючи російські слова і звороти, словники на перше місце ставили не українські питомі форми, а штучно створені копії російських форм.

Ось як перекладає „Російсько-український словник" Академії наук УССР (надалі – РУС) російську ідіому ***в прошлом году***:

минулого року, в минулому році, торік.

Як бачимо, питому українську форму ***торік*** поставлено на останнє місце. На тодішні стандарти – це ще добре, хоч на останньому місці, а наведено українську форму. У інших випадках питому українську форму зовсім вилучено. Так слово ***местопребывание*** РУС перекладає ***місцеперебування*** та ***місцепробування***, а питомого українського слова ***осідок*** не наводить зовсім.

Переклади, рекомендовані „нормативними" словниками, на ділі ставали промоторами суржику, який із словників потрапляв у твори письменників, і таким чином давав право іншим словникам – тлумачним – реєструвати дане слово як вживане в літературній мові. Так, російське слово ***осекаться*** – відповідник нашого ***затинатися*** – РУС перекладає штучно створеним словом ***осікатися***, а українського слова ***затинатися*** не наводить зовсім. Слова ***осікатися*** не фіксує жоден досовєтський словник. Погане знання української мови і вивчення її із словників спричинило появу у творах радянських письменників штучно створеного слова ***осікатися***. А наявність слова ***осікатися*** у творах літератури дало право укладачам академічного „Словника української мови" зареєструвати лексему ***осікатися*** як українське слово.

Занедбання форми ***затинатися*** спричинило дальше розростання в підсовєтських словниках „родини" слова ***осікатися***. Так з'явилося слово ***осічка***, що заступило живе українське слово ***затинка*** – відмова вогнепальної зброї стріляти. Слова ж ***затинка*** жоден підсовєтський словник не фіксує.

„Генеральна лінія" редагування українських текстів відповідно до „нормативних" словників виробила у редакторів звичку виполювати з текстів усі слова, що звучать відмінно від російських. І ця звичка керує редакторами вже в умовах самостійної України. У цьому я переконався на власному досвіді. У моїх статтях, надрукованих в сучасних українських виданнях, деякі редактори роблять правки за старими „соціялістичними" рецептами. В одному з моїх текстів редактор слово ***підготований*** замінив на ***підготовлений***. Чим йому не сподобалося слово ***підготований***? Це правильна українська форма від дієслова ***підготувати***:

дієслово	**дієприкметник**
замурувати	***замурований***
побудувати	***побудований***
підготувати	***підготований***
приготувати	***приготований***

Існує в нашій мові і слово ***підготовлений***. Обидва слова, сказати б, з рівними правами. Вони рівнозначні. Яка потреба віддавати перевагу одному з них? Немає сумніву, що за часів УССР редактор викреслив би слово ***підготований*** і поставив ***підготовлений***, бо ***підготовлений*** має однакову будову з російським ***подготовленный***, отже за тодішніми стандартами таку правку можна зрозуміти. А чому сьогодні редактор вдається до такої правки? Очевидно, що прищепленої „науки" не так легко позбутися.

Інший випадок. У моєму тексті було речення: „НН не розуміє основних засад словотворчости". Останнє слово виправлено на ***словотворення***. Великої різниці тут нема. Слава рівнозначні. Чому ж редакторові не до вподоби мій вибір? Знову таки так його навчили в УССР. Слова ***словотворчість*** у „нормативному" Російсько-українському словнику (РУС) нема. Його фіксує „Словник української мови (СУМ), пояснюючи ***словотворчість*** як „творення нових слів". Отже, ***словотворення*** і ***словотворчість*** абсолютні синоніми. Але „нормативний" РУС цього не стверджує. Вимога ж редагування в УССР була така: ті форми, яких нема у „нормативних" словниках – виполювати. І деякі сьогоднішні редактори чи то за інерцією, чи то ще чомусь ідуть за „доброю, старою", а на ділі – антиукраїнською наукою.

Ці рудиментарні виправлення показують, як відбувалося редагування українських текстів за колоніяльних часів.

„І ВЛАСНИЙ ТВІЙ ДУХ, АБО ДУША ТВОЯ, ВСЯ Є В УСЬОМУ РОЗУМІ ТВОЄМУ, І ВЕСЬ РОЗУМ ТВІЙ – У ВСЬОМУ СЛОВІ ТВОЄМУ, І ВСЕ СЛОВО ТВОЄ – В УСЬОМУ ДУХОВІ ТВОЄМУ, НЕРОЗДІЛЬНО І НЕЗЛИТО"

СИМЕОН НОВИЙ БОГОСЛОВ

Віра ОБЕРЕМОК

ШЕВЧЕНКО ДРУЖИВ З МОЇМ ПРАДІДОМ

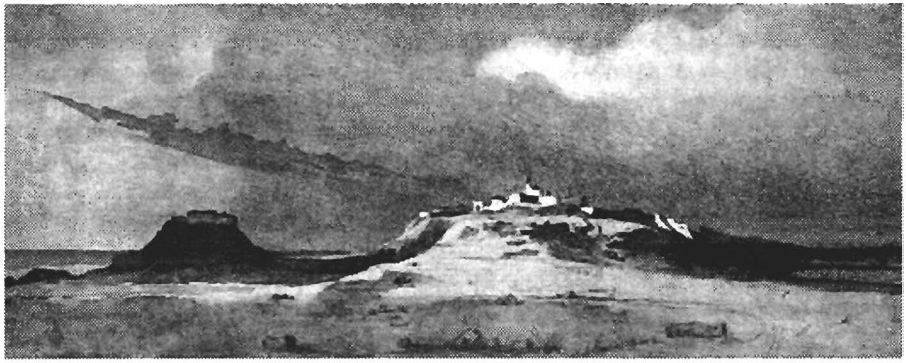

Т.Г.Шевченко. Новопетровське укріплення з Хівинського шляху.

Моїм прадідом був Андрій Оберемок. Саме таким було його прізвище, а не Обеременко, як значиться він у реєстрі солдатів Новопетрівського укріплення. Про нього оповідає Тарас Шевченко у своєму „Щоденнику", називаючи "незрадливим, благородним другом". Я, правнучка солдата, перечитала усе, пов'язане з Андрієм Оберемком і, передовсім, Шевченків „Щоденник". Але й записи Тараса Григоровича, початі вже в останні дні перебування в укріпленні, вочевидь, не передають усієї гами стосунків між двома земляками. Адже мій прадід був у Новопетрівському укріпленні ледве чи не єдиним українцем, крім Шевченка, та ще й його земляком.

„Якщо коли й мигнули світлі хвилини в моєму темному довголітньому засланні, то ці солодкі хвилини я завдячую йому – моєму простому, благородному другові Андрієві Обеременку", – записує в „Щоденнику" Шевченко.

Усі нащадки Андрія Оберемка на Черкащині і досі носять це прізвище. Це і мої сестри Лідія і Галина, і племінник Андрій Оберемок. І село Різана, з якої походить мій прадід, і Лисянка, і моя рідна Русалівка знані Шевченкові з дитячих літ. Вони ж бо близькі до його Кирилівки, до цих сіл були його перші мандри. Із Лисянкою пов'язане його нетривале навчання у дяка-маляра, якого Шевченко називає в одній із автобіографічних повістей о. Єфре-

мом: „Лисянка переді мною як на долоні заясніла. Усі жидівські хижі можна було перелічити, а християнські не можна, тому що вони сховалися в темних, ще оголених садках. Довго я шукав очима в цьому лісі груш та яблунь давно знайому мені хатину отця диякона Єфрема, в якого я колись брав уроки не малювання, а прямо живопису".

Шукаючи собі навчителя, Тарас, певно, побував не тільки в Лисянці, а й в Різаній, в Русалівці поблизу Лисянки. В іншому місці він пише: „Мені ця місцевість міцно засіла в пам'яті". Шевченко помилявся в одному: тоді ці села були не Звенигородського, а Уманського повіту, хоча й близькі до Звенигородки.

Мені, на жаль, не випало бачити мого прадіда Андрія, хоча люди кажуть, що я схожа на нього. Ось як писав про нього Шевченко: "А тепер напишу декілька рядків у моєму журналі на пам'ять про тебе, мій справжній, простий, благородний земляче... Невдовзі по прибутті моїм в укріплення я побачив в солдатській публіці (іншої публіки в укріпленні не буває), в цій однотонній, жалюгідній публіці зовсім не солдатську постать. Хода, фізіономія, навіть шапка-кубанка - усе в ній виявляло мого земляка. Запитую, що це за чоловік такий. Мені відповідають, що це Андрій, госпітальний служака і хохол. А мені цього й треба! Обличчя його здалося мені дещо суворішим, ніж звичайно у моїх земляків. І тому я почав до нього наближатись здалеку і обережно. Упевнившись через його найближче начальство, унтер-офіцера Ігнатьєва і капітана Балагурова, наглядача госпіталю, що Андрій Обременко взірцево чесна і тверезa людина, я почав шукати випадку побалакати із ним віч-на-віч по-своєму. Але він нібито не помічав моїх хитрощів і, як здавалося, намагався відхилити від себе цю честь. Мене це ще більше підштовхувало до зближення. Більшу частину безсонних ночей в Новопетрівському укріпленні провів я, сидячи на східцях офіцерського флігеля. Одного разу, це було взимку, о третій ночі, сиджу, як завжди, на східцях, дивлюся - з лазаретної кухні виходить Андрій. Він тоді займав посаду пекаря і квасника.

- А що, - кажу, - Андрію, і тобі, мабуть, не спиться?

- Та не спиться, матері його ковінька, - сказав він.

Я увесь затремтів, почувши його чисту, не зіпсовану рідну вимову. Я запросив його посидіти трохи зі мною, на що він неохоче погодився. Розмову почав я, як це звично ведеться між солдатами, запитанням: якої землі, губернії і т.д. На моє запитання Андрій відповів, що він Київської губернії, Звенигородського повіту, із села Різана, - тут біля Лисянки, коли чували, - прибавив він, а я відповів, що не тільки чував, а й сам бував і в Лисянці, і в Різаній, і в Русалівці, і всюди. Одним словом, виявилось, що ми найближчі земляки.

- Я сам бачу, - сказав він, - що ми свої, та не знаю, як до вас приступити, бо ви все то з офіцерами, то з ляхами. Як тут, думаю, до його підійти. Може, воно й сам який-небудь лях, та тільки ману пускає...

Так почалося моє особисте знайомство з Андрієм Обременком. І чим далі, тим більше ми пізнавали один одного, і тим більше прив'язувались один до одного. Але зовнішні взаємини лишалися такими ж, як і в перше наше побачення. Він не дозволяв собі ні жодного кроку на зовнішнє зближення, ні тіні лагідности, як це робили інші. Вбачаючи в мені, не знаю чому,

багача, земляка і навіть родича коменданта, Андрій нарівні з іншими вірив у все це, але при інших він навіть не вітався зі мною, щоб не подумали, що він набивається мені в друзі. Місцем наших постійних побачень були східці, про які я вже згадував, а час, – коли всі і все, крім вартових, що перегукувались, спало. Постійна холодна і навіть сувора його зовнішність видавала в ньому чоловіка жорстокого, байдужого. Але то лише маска. Він дуже любив маленьких дітей, а це перший знак серця доброго, незлого. Я часто, як маляр, милувався його темнобронзовою фізіономією, коли вона ніжно горнулася до рожевої щічки малюка. Це була одна-єдина радість у його суворому, одинокому житті. Незалежно від його простого, благородного характеру, я полюбив його за те, що він протягом двадцятирічного солдатського пригніченого, нікчемного життя не зганьбив і не принизив своєї національности і людської гідности. Він залишився вірним у всіх відношеннях своїй прекрасній національності. Така риса благородить навіть неблагородну людину".

Ця характеристика розкриває суть справжньої людини з українською душею, котра не забула на чужині ні свого роду, ні своєї національности. Андрій говорив чистою українською мовою, яка так схвилювала Шевченкове серце. Ця дружба стала криницею для спраглих, відірваних від рідної домівки чоловіків. Вона давала нагоду простою, невимушеною розмовою, обопільними спогадами розвіювати щем за полишеною не за власною примхою Україною. Як художник, як інтелігент, Шевченко мав спілкування з офіцерською компанією, однак підтримував близькі взаємини з такими як сам, засланцями. Записані в журналі слова Андрія про Шевченкове оточення дали привід для роздумів Сергієві Єфремову: "Бачачи поета в іншому, ніж вони, становищі до офіцерства та інтелігентних поляків, товариші-солдати розцінювали це по-своєму, досить наївно: вони уважали Шевченка за багату людину, за родича коменданта, навіть за „ляха", що тільки „ману пускає". Історія знайомства і товаришування Шевченка з Обеременком розкриває цей погляд солдатів на поета, а також і ті заходи, якими він збивав у товаришів з казарми думку про своє, ніби упривілейоване через достатки та родовитість становище".

Шевченкові, як відомо, запропонував поселитись разом в одному помешканні офіцер-поляк Мостовський, з котрим дружив Тарас Григорович і дуже тепло до нього ставився. Одначе поет-засланець навідріз відмовився бути в бодай якомусь привілейованому становищі і мешкав з усіма солдатами в казармі. Шевченко досконало усвідомлював своє становище і був обережний навіть з Мостовським, щоб не підвести його під напасть „за фамільярне поводження з нижніми чинами". Були ж випадки в Оренбурзькому корпусі, коли офіцери, які дозволяли собі таку „фамільярність", зокрема прапорщики Гур'єв і Невельський у 1852 році, були віддані до військового суду.

29 липня Шевченко записує в „Щоденнику" останню розмову з Андрієм Обеременком: „Протягом дня я не бачився з Андрієм. Перед вечором я пішов малювати вид першої батареї з того самого місця, з якого вночі милувався нею, повертаючись від Мостовського. Колись зроблю акварельний малюнок. Уже стемніло, коли повернувся на город. Під вербою сидів Андрій і зустрів мене таким запитанням:

– А що будемо робити з отим м'ясом?
– З яким?
– А що на льоді другий день валяється.
– Собакам його викинуть. А як не смердить, то повечеряєм.
– Я вже вечеряв.
– А я не хочу вечеряти, – сказав я і вже хотів іти до альтанки.
– А знаєте що? – сказав Андрій, зупинивши мене.
– Не знаю що.
– Ходімо з отим м'ясом завтра раненько в балку та й поснідаємо доладу.
– Добре, ходімо.
– Та не беріть з собою отого цигана, отого проклятого ляха, нехай він скажиться.
– Добре, не візьмемо нікого.
І ми розлучилися..."

У Андрієвих словах, сперсердя сказаних про Мостовського, можна відчути деякі ревнощі до „ляха" , який часто спілкується з Шевченком, а йому, Оберемкові, доводиться сидіти самому. Поет і справді зайняв чільне місце в Андрієвому серці. Це була велика відрада для старого, самітнього солдата – побути з Шевченком на самоті. Хвилини їхнього спілкування були для Андрія, мов ліки на душу, а рідне слово з поетових вуст – наче подих теплого вітру з рідної землі.

30 липня відбувся несподіваний прощальний сніданок двох земляків. Вони й не гадали, що бачаться востаннє. Далі в „Щоденнику" є запис від 5 серпня: „О 5-ій вечора приплив я на досить хиткому рибальському човнику в місто Астрахань. Усе це було так негадано і так швидко сталося, що я ледь у те вірю. Я наче уві сні бачу тепер мою прогулянку в балку з Андрієм Обеременком, після якої на другий день, тобто 31 липня, Іраклій Олександрович (Усков) раптово погодився дати мені перепустку до Петербургу".

Хочеться зацитувати ще останні теплі, сердечні Шевченкові слова із того ж „Щоденника", адресовані моєму прадідові Андрієві: „Пошли ж тобі, Господи, мій незрадливий друже, швидкий кінець випробуванням... І допоможи тобі, Свята Матір усіх скорботних, пройти ці безводні пустелі, напитися солодкої Дніпрової води і вдихнути в змучені груди живильного повітря нашої прекрасної, нашої милої Вітчизни".

Не судилося старому солдатові вдихнути живильного повітря України. Мій прадід застудився і помер у неволі... Пам'ять про нього бережуть усі покоління нашого роду. Моя двоюрідна сестра назвала сина Андрієм, так що тепер у нас є ще один Андрій Оберемок. В Русалівському краєзнавчому музеї є чимала картина, на якій змальовано Тараса Шевченка і Андрія Обеременка за бесідою на східцях офіцерського флігеля. Копія цієї картини висить в моїй хаті... Я часто стою перед картиною і думаю... Мене вражає до глибини душі велика сила духу, яка сповнювала мого родича, мужню й непересічну людину. Ми усі можемо лише позаздрити солдатові, якого лиха доля закинула так далеко від рідної землі, повчитися у нього стійкости і любови до рідного краю. Ця незрадливість вразила навіть Шевченка, палкого патріота і великого українця, вразила й прихилила до цієї людини, до мого прадіда. Я переконана, що якби не рання Кобзарева смерть, він нео-

дмінно написав би про солдатське терпіння, котре долає навіть двадцятилітню неволю в солдатській казармі...

село Русалівка на Черкащині

Тарас ШЕВЧЕНКО

МАРІЯ

(заспів до поеми)

Все упованіє моє
На Тебе, мій пресвітлий раю,
На милосердіє Твоє –
Все упованіє моє
На Тебе, Мати, возлагаю,
Святає сило всіх святих,
Пренепорочная, благая!
Молюся, плачу і ридаю:
Воззри, Пречистая, на їх,
Отих окрадених, сліпих
Невольників. Подай їм силу
Твойого мученика Сина,
Щоб хрест-кайдани донесли
До самого, самого краю!
Достойно-пітая! Благая,
Царице неба і землі!
Воньми їх стону і пошли
Благий конець, о всеблагая!
А я, незлобний, воспою
Як процвітуть убогі села
Псалмом і тихим і веселим
Святую доленьку Твою.
А нині – плач і скорбь, і сльози
Душі убогої – убогій
Останню лепту подаю...

Д-р Василь НАКОНЕЧНИЙ

ПРОЩА ДО РИМУ

Після закінчення студій з корабельного будівництва й одержання диплому у Лювенському університеті в Бельгії мені пощастило отримати працю інженера в антверпенській фірмі, яка будувала і відновлювала кораблі.

В Антверпені я брав активну участь у громадсько-культурному житті української громади Бельгії, входив до складу Головної управи Українського допомогового комітету, був ініціятором та одним із засновників Українського науково-освітнього товариства і постійним членом його управи, аж до мого виїзду до Канади у 1951 році.

У вересні 1950 року в Римі відбулася велична релігійна проща, з участю Апостольського візитатора українців у Західній Европі, Архиєпископа українських скитальців Кир Івана Бучка, до чотирьох базилік – св. Павла, св. Марії, св. Івана Лятерана і св. Петра у Ватикані.

Усіх українських прочан було майже 200 осіб – з різних країн Західньої Европи. З Бельгії було понад 20 осіб – переважно українські та бельгійські священики, отці-редемптористи східнього обряду, професіоналісти, студенти. Назву декілька прізвищ: о. Булас, о. Ван де Малє, о. Григорій Фуканчик, інж. Зинаїда Витязь, Володимир Ґанишин, п. Дзьоба, Володимир Токар з дружиною, д-р Володимир Попович, Марія Столяр, інж. Генрик і Богдан Цимбали, п. Червінський, автор цих рядків та інші.

Їхали ми поїздом – спочатку з Брюсселю до Парижу, а звідти через Лійон, Торіно, Ґеную, Ліворно – до Риму. Там приєдналися до українських прочан з інших країн. Для ідентифікації нашої групи були виготовлені два транспаранти з написом італійською мовою: „Ukraini in Esilio" (українці на вигнанні).

Вершинним моментом нашої прощі була молитовна участь у Службі Божій в базиліці Ватикану у присутності св. Отця, тодішнього Папи Римського Пія XII. У соборі св Петра зібралася тоді декілька тисяч прочан зі своїми священиками.

Наша українська група займала місце на бальконі зліва, а друга прочан з Еспанії – на подібній площині справа. Внизу стояли півколом церковні достойники, які репрезентували своїх прочан.

Після Служби Божої папа Пій XII підходив по черзі до священиків і, вітаючи їх, урочисто передавав благословення для їхніх прочан. Коли ж Папа з великою увагою і теплотою привітав Архиєпископа Івана Бучка і повернувся убік нашої групи з благословенням, всі присутні в соборі св. Петра оваціями привітали той особливий жест Папи, адресований нашій групі. Ми тоді уособлювали нашу Церкву в Україні, жорстоко переслідувану комуністичним режимом на рідних землях.

Докладне повідомлення про урочисту авдієнцію та благословення св. Отцем різних груп прочан із Західньої Европи подав щоденник „L'ossrvatore

Romano" у п'ятницю, 22 вересня 1950 року. Стаття на першій сторінці часопису підкреслювала особливе відзначення св. Отцем української групи прочан. Була також вміщена фотографія з моментом урочистого вітання Папи з Архиєпископом Бучком.

У базиліці Ватикану. 21 вересня 1950 року.

Група українських прочан на вулиці Риму.

Св. Отець Пій XII у присутності Кир І. Бучка передає благословення українським прочанам. 21 вересня 1950 року.

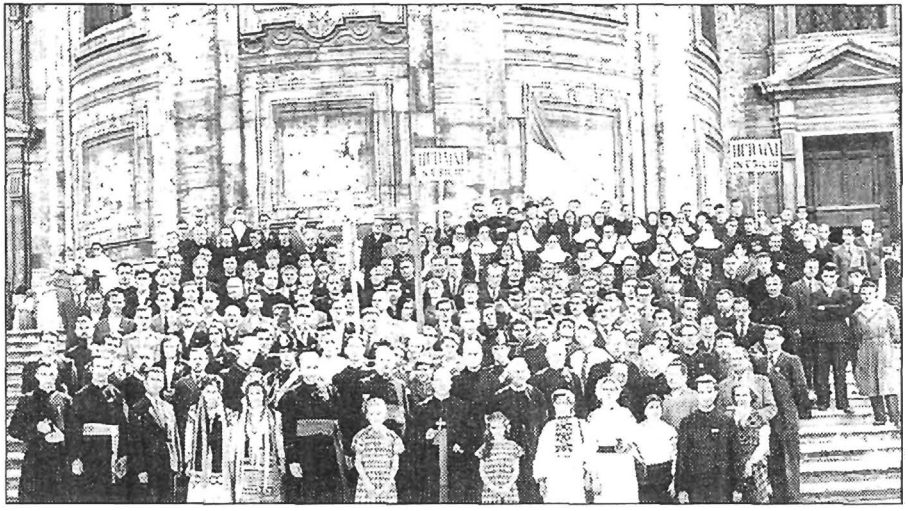

Українська група прочан в Римі. 1950 рік.

Про прощу і участь українців у ній писали усі італійські часописи.

Після ознайомлення з культурними пам'ятками Риму, а також Парижу, ми поверталися до своїх тодішніх домівок духовно окрилениими, готовими до нової праці для добра нашої Церкви і нашого народу.

Левко ХМЕЛЬКОВСЬКИЙ

ТАЄМНІ ПАСТКИ ЛЮДОЛОВІВ

Адольф Клос не був чистокровним німцем: він народився в Одесі, в родині німця і латишки. Коли виріс, оселився в Запоріжжі, вчив дітей у професійній школі. Одружився з Мальвіною, яка народила дочок Дагмару і Сильву. Одна із них вийшла заміж за українця Дмитра Яременка. Одне слово, усе було звичайним для України, де здавна живуть поруч різні народи. Але за комуністичної влади часи змінилися, і 15 жовтня 1936 року НКВД арештувало Адольфа Клоса, а 28 серпня 1938 року він був засуджений до розстрілу за «зраду батьківщини, контрреволюційну діяльність, терор і диверсії».

Зять страченого Дмитро Яременко живе у США. Коли це стало можливим, він зацікавився долею тестя і в Службі Безпеки України дізнався, що в 1959 році Клос посмертно реабілітований «за відсутністю злочину». Розстріляли безневинну людину... Дмитро Яременко написав про це до «Свободи».

Доля Адольфа Клоса - це тільки один рядок у чорному переліку злочинів комуністичної влади в Україні. Покищо світ дізнався про найбільші з них - Великий голод, винищення освіченої еліти, пограбування і примусове виселення селян...

5 грудня 1936 року було прийнято Конституцію СССР, яку комуністичні ідеологи назвали «конституцією побєдівшего соціалізма». Про неї писали: «Конституція СССР гарантує громадянам СССР свободу слова, друку, мітингів і зборів, вуличних походів і демонстрацій, об'єданння в громадські організації, таємницю листування, свободу совісти, рівноправність усіх рас і національностей...». Багато хто повірив у ці гарантії. Священики відновили діяльність церков, переслідувані за політичні переконання перестали переховуватись, представники національних меншин дістали із хованок читанки батьків. Ніхто й гадки не мав, що конституція була демагогічною парасолею, яка мала полегшити органам державної безпеки виявлення і знищення усіх «небажаних», а також замаскувати від світу десятки таємних смертельних пасток, до яких потрапили безневинні люди. Про три таких пастки - ця розповідь.

Полювання на «чужинців»

З проголошенням у серпні 1991 року незалежної України ожили в ній національні меншини, почали створювати свої культурні організації, переважно мовно-культурні, бо для відродження релігійних громад не було ще можливости. Одне за одним в Черкасах, де я донедавна жив, проходили зібрання єврейської, польської, татарської меншин... Саме в такому порядку

вони й відроджувалися. Першими почали євреї, яких об'єднали спогади про геноцид в часи війни і напівзабуті свята. Їхній провідник Петро Трахтенбройт збирав людей на біблійні свята і намагався розповісти про зміст і порядок відзначення цих подій. Це йому вдавалося лише частково, бо присутні раділи давно очікуваному спілкуванню з одноплемінниками, а до Біблії були байдужі, тож після кількох чарок радісний ґвалт застільних розмов глушив розповіді ведучого.

Поляків в місті було надто мало, їхнє товариство охоче поповнили українці, які мали потяг до близької їм культури і спільної історії. Люди тюркомовної групи збиралися лише одного разу - навіть татари з Волги і Криму дуже різнилися між собою. З німців на установчі збори не прийшов жоден.

Причину такої пасивності слід шукати в архівах Комуністичної партії і КҐБ. У серпні 1937 року Політичне бюро Комуністичної партії на чолі зі Сталіним почало широкомаштабну акцію «ліквідації колишніх куркулів, кримінальників та інших антисовєтських елементів». До останніх було віднесено національні меншини. За наказом НКВД №00447 від 30 липня 1937 року перебачалося арештувати 259,450 осіб і з них розстріляти 72,950. Але місцеві служби НКВД виявили, що «антисовєтських елементів« значно більше, і почали клопотатися про збільшення «норм розстрілу». Політичне бюро охоче вдовольнило їхні прохання і кілька разів збільшувало дозвіл на страти - 15 грудня 1937 року на 22,500 осіб, 31 січня 1938 року - на 48 тисяч, весною того ж року ще на 90 тисяч... Акція мала закінчитися до 15 березня 1938 року, але тривала ще довго, бо у Києві, Вінниці, Харкові, десятках інших міст не встигали розстріляти до визначеного строку усіх визначених.

Між 6 серпня і 21 грудня сталося принаймні десять етапів ліквідації національних меншин, визнаних «шпигунсько-диверсійними», передовсім німців, поляків, японців, румунів, фінів, литовців, естонців, латишів, греків і турків. Долю Адольфа Клоса вирішив наказ НКВД від 20 липня 1937 року про «ліквідацію німецьких контингентів, які працюють в галузі народної оборони». Завбачливі енкаведисти Запоріжжя арештували місцевого німця ще до появи наказу, але розстріляли саме за цією вказівкою Москви.

Архівна справа №3411 - одна з тисяч течок документальної спадщини управління КҐБ в Черкасах - розповідає про ліквідацію в селі Сокирній «шпигунсько-диверсійної групи»: німці Рудольф Киржбаум, Генрік Ротвальд, поляки Людвик Недзвецький, Микола Рачковський, які виробляли в лісі клепку для бочок, 25 жовтня 1938 року були засуджені до розстрілу, а страчені... 3 жовтня 1938 року, ще до прийняття «спеціяльною трійкою» Київського управління НКВД рішення про вищу міру покарання, бо трійка не встигала з оформленням групових вироків. Це та інші звинувачення зфальшували Абрам Вайцман (слідчий НКВД в Черкасах), Леонід Павличев, А. Баличев, Н. Соколов, Л. Тарасовський, Л. Воскобойников (функціонери НКВД в Києві).

11 серпня 1937 року генеральний комісар державної безпеки Микола Єжов (розстріляний в 1938 році) видав наказ №00485 про винищення польського населення. В першу чергу було наказано знищити усіх поляків, які працювали в органах НКВД, Червоної армії, на підприємствах, які виконува-

ли замовлення війська АК, транспорті, енергетичних службах усіх підприємств, а потім арештувати усіх інших, які не працювали для оборони, зокрема були зайняті в радгоспах і колгоспах. Як привід для переслідувань НКВД обрало ПОВ - Польську організацію військову, яка існувала в роки Першої світової війни, але припинила свою діяльність у 1921 році. За згаданим наказом від 15 серпня 1937 року до 15 листопада 1938-го було заарештовано 143,810 осіб, з них розстріляно 111,091, тобто 79,44 відсотка засуджених. Але страти тривали й після закінчення даної акції, тому що терор охопив усіх, хто мав зв'язки з поляками (перебував у шлюбі, листувався, ходив в гості). Слідчі НКВД приписували арештованим селянам і робітникам підготовку таких злочинів, для здійснення яких треба було мати досконалий арсенал зброї, вибухівки, отрут, проводити ретельну розвідку. Напівписьменні жертви взагалі не розуміли, про що йдеться. Керівниками диверсійних груп були названі інженери, вчителі польського походження, а передовсім римокатолицьке духовенство. Традиційно поляки переважали на цукроварнях, тому й удар НКВД припав на ці підприємства.

Архівна справа №1949 з фонду 5625 в Черкаському обласному архіві: на Цибулівській цукроварні ліквідовано «підпільну польську шпигунську контрреволюційну організацію». Арешти наприкінці серпня 1937 року провели Колоколов, Лендерман-Борисов, Хільченко, Ходичев, Котляр та інші функціонери НКВД з Умані. 14 затриманих розстріляно 28 вересня 1937 року опівночі. Тихін Ковальский, Ришард Шиманський, Антоніна Стахневич, Володимир Загорський та інші... Коваль, столяр, домогосподарка, лимар, водій, слюсар... Довідку про страту склав комендант НКВД старший лейтенант Шашков.

Справа НКВД №121608 - з Монастирищенської «боївки ПОВ» арештовано 40 осіб, які розстріляні 27 вересня 1937 року. Олександер Турський, Йосип Хмелевський, Вікторія Малиновська, Леонтина Волошанівська та інші... Сторож, лікар, домогосподарка, бухалтерка, колгоспник... Звинувачення підписав молодший лейтенант Вінницького управління державної безпеки Мартинюк, довідку про розстріл у Вінниці склав сержант державної безпеки Перепелюк.

Справа №3383 - в селі Шарниполі на Вінниччині 22 квітня 1938 року арештовано 12 осіб: колгоспники Фелікс і Мар'ян Крижанівські, Мечислав Янчицький, Адольф Клепацький, Діонісій Домбровський та інші... Слідство вели лейтенант державної безпеки Артемчук, уповноважений оперативної слідчої групи Каскевич. Серед «злочинів» був і такий: «Фелікс Крижанівський в 1933 році в листі до батька в Америку посилав той хліб, який селяни їли і передавав відомості про те, що діється в Україні і взагалі в Совєтському Союзі, що люди голодують і багато померло». Арештованих розстріляно 27 вересня 1938 року, відповідальний за страту - Перепелюк.

Поляки становили 40 відсотків жертв серед національних меншин. Звісно, страти українців за числом жертв перевищували розстріли німців, поляків чи румунів , але режим не був здатний водночас знищити багатомільйонне населення, зате вибрати серед нього жертви з числа меншин було для катів посильним завданням.

Сотні архівних справ, тисячі жертв... Слідом за поляками пішли зз життя серби, білоруси, татари... Справа №10997 - 5 жовтня 1937 року арештовані за шкідництво і засуджені до розстрілу білорус Флор Стасенко - директор свинорадгоспу поблизу Жашкова, єврей Зельман Цейтлін - заступник начальника політичного відділу радгоспу, українець Єфрем Дума - старший зоотехнік. Їх провина була в тому, що при розтелі загинула корова, відібрана на сільськогосподарську виставку. Справу вів оперативний уповноважений НКВД Коган.

Куля від своїх

Початок війни з Німеччиною став причиною масової мобілізації українців до війська. Політичне керівництво СССР передбачало прояви симпатії до чужинського війська, яке несло визволення від репресій, заводського і колгоспного ярма. Німецьке командування в інструкції своїм воякам, які входили в Україну, писало: «Українці з їхньою родючою, багатою на корисні копалини землею є цінними союзниками у боротьбі проти більшовизму. Український народ бачить в Німеччині свого визволителя від комуністичного панування і в основній своїй масі має настрій антикомуністичний. Тільки при діяльній співпраці з українським населенням стає можливим повністю використати для нашого господарства велику продуктивну силу країни. З цих фактів випливає обов'язок кожного вояка поводитися з українцями коректно, а не як з ворогами, якщо вони не виявляють ворожости до німецької армії». Щоб знешкодити такі настрої у новобранців, спеціяльні служби - особливі відділи військових з'єднань, які в 1943 році були реформовані на підпорядковану особисто Сталінові службу СМЕРШ - «смерть шпигунам», мали у лічені дні привести солдатську масу в стан абсолютної покори. Метод був випробуваний - показовий розстріл перед строєм. Особливі відділи НКВД у стрілецьких дивізіях і артилерійських бригадах залучили до підслуховування тисячі таємних «стукачів». Доноси набрали масового характеру. У 235-му окремому зенітно-артилерійському дивізіоні Іван Болотов доніс на Федора Сулиму: той сказав, що з армією Гітлера буде важко воювати, бо вона сильна. Микола Матросов з окремого протитанкового дивізіону 323-ої стрілецької дивізії побачив, як Митрофан Медуха підібрав німецьку летючку. Ветеринарний фельдшер 10-ої запасної стрілецької бригади Павло Удовиченко сказав іншому воякові: «Хіба селяни живуть? Вони доживають». Білорус Ілля Кореньков з 8-го дегазаційного батальйону радив Євсеєву: «Чого німців боятися? Ми ж не партійні і не євреї». Усі ці вояки разом з тисячами інших були розстріляні в перші місяці війни для застрашення решти. Їхню долю вирішували члени військових трибуналів Фаворов, Кучерявий, Погребняк, Кривицький, Лук'яненко, Сапон, військовий юрист Айзенберг, функціонери особливих відділів Вайспанір, Городецький, Богач, Адамчук...

Архівні справи зберегли не тільки сухі рядки протоколу, складеного комендантом особливого відділу 323-ої дивізії Івановим: «Труп Митрофана Медухи закопано на глибину два метри з дотриманням санітарних правил», але й листи і світлини близьких, які страчені вояки зберігали в кишенях од-

настроїв. Віра, донька «розкуркуленого» у 1930 році за невиконання м'ясопоставок селянина Шполянського району Митрофана Медухи, писала до нього з російської Півночі: «Маму посилають на роботи, не знаю як будемо далі жити. Від брата Олекси жодної вістки, мабуть, загинув в боях під Москвою». Про дальшу долю Віри та її мами Катерини, родин інших розстріляних говорить чорний штамп у справі страченого вояка: «Заходів до репресування членів сім'ї відповідно до директив НКВД СССР і Прокуратури СССР №№215/51 від 30 травня і 252 від 27 червня 1942 року вжито».

Розстріли власних вояків не вщухали до кінця війни. Восени 1943 року перед форсуванням Дніпра (операцією командував генерал Микола Ватутін) розстрілювали солдатів, які не вміли плавати і могли у воді стати загрозою для інших.

«Провину» змив кров'ю

Раніше я нічого не знав про штурмові офіцерські батальйони Червоної армії в роки Другої світової війни. Дещо відомо було про штрафні батальйони, до яких направляли вояків за вироками військових трибуналів, нерідко взамін негайного розстрілу. «Штрафників» кидали як гарматне м'ясо туди, де не було шансів вижити... Примарною надією їм стала обіцянка помилувати тих, хто переживе бій. Як правило, в живих залишалися тільки покалічені...

Про штурмові батальйони я почув вперше від інваліда війни Георгія Галаніна, який в 1941 році потрапив до «київського оточення», був поранений, переховувався поміж людей в Черкасах, а після повернення до совєтського війська пройшов перевірку в спеціяльному таборі НКВД Мадрикине на Донбасі... З табору він потрапив до штурмового батальйону, де мав власною кров'ю «змити провину перед батьківщиною». «Провина» полягала в тому, що капітан Георгій Галанін не застрелився, коли німці відрізали шлях відступу на схід, а опинився на окупованій ворогом території...

Так я дізнався, що за наказом Москви усі офіцери, які перебували на землі, захопленій німецькою армією, мали пройти перевірку в таборах НКВД, звідки тисячі їх потрапляли до таборів ҐУЛаґу (якщо не на розстріл), а з решти формувалися оті штурмові батальйони, до яких старшин зараховували рядовими стрільцями. Вищому командуванню не було справи до того, що йшлося про навчених, досвідчених командирів, яких завжди бракувало на фронті. Сталін не хотів залишати в живих тих, хто був свідком перебування німців в Україні. Старшини, запалені бажанням особистою хоробрістю в бою зняти підозру в «зраді», не берегли життя (позаду наступаючої лави однаково стояли «загороджувальні загони» НКВД, готові стріляти по своїх в разі відступу), беручи штурмом неприступні ворожі укріплення. Водночас їхня масова загибель в бою дозволяла Сталінові і НКВД перекласти на ворога свій намір стратити усіх, хто перебував на окупованій території.

Відомо, що командування Червної армії не рахувалося з втратами, посилаючи піхоту на штурм ворожих укріплень попереду танків. А попереду регулярної піхоти йшли штрафні і штурмові батальйони. Середньодобові втрати в окремих воєнних операціях були величезними: Львівсько-Чернівецька

оборонна операція 1941 року - 16,106 вбитих за добу, Харківське бойовище 1942 року - щодоби 15,399 вбитих, Воронезько-Вроршиловградська операція 1942 року - 21,050 добових втрат... Щодоби гинуло чоловіче населення середнього районного міста!

З Георгієм Галаніним я познайомився ще й тому, що він добре знав мого тестя Миколу Добровольського, який поліг в бою з німцями на річці Німан в Литві. До війни обидва жили в сусідніх помешканнях одного київського будинку, служили на одному військовому летовищі, а восени 1941 року зустрілися в оточенні під Києвом. Потім доля їх розвела, щоб звести знову в спеціяльному таборі Мандрикине. Був 1944 рік. Совєтське військо вийшло на Німан, за яким розташувалися неприступним кільцем укріплені поселення Східньої Пруссії. На їх подолання Сталін кинув зформовані у фільтраційних таборах штурмові батальйони. Жоден з вояків не був осуджений, не здійснив жодного злочину, окрім того, що не з власної волі чекав на окупованій землі (нерідко воюючи в партизанських загонах) повернення свого війська.

Батальйон, в якому служили Добровольський і Галанін, мав лише один бій біля литовського села Лаукинчю. В бою уціліли троє: Галанін і ще вояки зі Шполи і з Уралу. Усі були тяжко поранені і після лікування звільнені зі служби. Їм повернули військові звання на ступінь нижче від попередніх, але назавжди кожен з них мав, мов ганебне тавро, примітку в особовій справі: «Перебував на окупованій території».

Уціліли троє... Сотні інших були скошені вогнем з танків і бетонових укріплень. Про їхню смерть повідомили близьких, а вдовам і дітям призначили пенсії за загиблих, тому що юридично усі вони не мали конфлікту із законом, не були позбавлені були старшинських чинів і виконали свій службовий обов'язок. Про те, що насправді з ними було вчинено чорну несправедливість, що було послано на смерть тисячі людей, на яких перекладено прорахунки генералів, літописці мовчали. Але цю сторінку війни не викреслити з воєнної хроніки і дослідники полічать, скільки штурмових батальйонів було зформовано в таборах НКВД, скільки старшин було кинуто на штурм ворожих укріплень, скільки їх полягло в нерівному бою.

А ще ж не досліджено повну історію «чорних батальйонів», до яких зганяли селян з щойно звільнених територій і кидали в бій без зброї, в домашніх чорних ватянках... А ще були «трудові батальйони», в складі яких, вмираючи від хвороб і виснаження, будували прифронтові залізниці і автошляхи десятки тисяч тих, хто уцілів від попередніх репресій... А ще...

Мирон КРАМАРЧУК

КОРЕЯ, 1953-ій...

(спогад колишнього американського вояка-українця)

Корея – це гориста країна у східній Азії. Площею вона дорівнює половині штату Каліфорнія. Клімат там тяжкий: зима дуже морозна, а літо – гаряче і дощове.

Географічно Корея розташована поблизу Китаю, Японії і Росії, й не раз ставала об'єктом зазіхань з боку цих держав.

Ще до Христа Китай завоював частину північної Кореї і панував там аж до початку IV ст., коли корейське військо визволило свою землю. У кінці XIX ст., у висліді японсько-китайської війни, Японія накинула Кореї свої порядки, і це у 1905 році довело до війни між Японією і Росією. Як відомо, Росія зазнала поразки, а Японія поширила свої кордони і володіла Кореєю аж до 1945 року.

Географічне розташування Кореї постійно підігріває стратегічні інтереси сусідніх держав. Японія потребує території і більшого ринку збуту, Китай хотів би, за рахунок корейців, забезпечитися від агресії зі сходу, Росія ж, традиційно, вела загарбницьку імперіялістичну політику.

В кінці Другої світової війни, коли американські атомові бомби впали на Гірошіму і Нагасакі і Японія вже була готова до капітуляції, Совєтський Союз оголосив їй війну. Червона армія увійшла в Північну Корею.

Згідно з Потсдамською угодою, яку підписав також СССР, Корея стала незалежною державою, а 38-ма паралеля мала служити тимчасовим кордоном – до дня загальнокорейських демократичних виборів, які мали відбутися у 1948 році.

Однак Совєтський Союз мав інший плян: 38-ма паралеля стала постійним кордоном. Москва накинула на Корею свої впливи і унеможливила демократичні вибори. У висліді утворилося дві Кореї – Північна, комуністична, зі столичним містом Пйонґянґ і понад 15-мільйоновим населенням, та Південна, демократична, зі столицею Сеул і понад 30-мільйоновим населенням.

Американські окупаційні війська, яких було 50 тисяч, поетапно залишали Південну Корею і до половини 1949 року цілком відступили. Тільки військові дорадники продовжували вишколювати корейське військо, котре ще не було готове боронити кордони своєї держави.

З американської військової відсутности відразу скористалися північні корейці, і 25 червня 1950 року північнокорейське військо перейшло 38-му паралелю. А в перший тиждень вересня військо Об'єднаних Націй і США відбили навалу комуністичної Кореї біля Пусану.

Від того дня в Америці почалося прикликання молодих людей, віком від 18 до 12 років, до військової служби. Між покликаними був і я.

Цей мій корейський спогад присвячую пам'яті моїх бойових побратимів, учасників Корейської війни, які вже відійшли у вічність.

Отже, після тримісячного загального рекрутського і технічного вишколу

в таборі Кемп-Ґорґон у у штаті Джорджія я потрапив у групу, в якій було понад 200 вояків і прізвища яких починалися від літери А до літери L. Невдовзі ми опинилися у Сієтлі, штат Вашінґтон, звідки наші американські формації вирушали до Кореї. Вояки з прізвищами від М до Z їхали до Нью-Джерзі, а звідти до Европи.

5 січня 1953 року на кораблі „Marin Addep" ми, понад 1200 американських вояків, пливли в напрямі Японії. До речі, корабель здавався мені знайомим, бо на такому самому ми, українські скитальці, припливли до Америки.

До Йокогами припливли ми під вечір, по 12 днях подорожі. На берег дозволили нам зійти тільки вранці наступного дня. Власне, ми відразу пересіли на поїзд і за дві години прибули до табору Кемп-Дрейк.

В дорозі нам роздали свіжу пошту, також мали ми обід і ще один лікарський огляд, і повідомили про зміни в платні: четверту частину платні нам видавали на руки у спеціяльних військових долярах (military scripts), а решту відсилали до родин.

У Кемп-Дрейку одержуємо зимову уніформу, шоломи, кріси – без набоїв. Кріси ми мали можливість негайно випробувати на стрільбищі. Пригадую, що мій затинався і мені його тут таки замінили на інший.

На таблицях були вивішені списки з прізвищами – хто куди призначений. Я потрапив до 74-го батальйону фронтових інженерів, а саме до 36-ої групи. Фронтові інженери – це формація, яка сприяє піхоті технічними засобами. Наприклад, очищує територію від мін або навпаки – заміновує її, а також будує різні укріплення.

Поїздом ми вертаємося до нашого корабля. І він бере курс на Корею. На кораблі цим разом панує вже цілком інший настрій. Кожен у шоломі, з крісом на плечах – і вже нема жартів-сміхів, всі мовчазні, бо їдемо у невідоме і ніхто не знає, що там його чекає.

Ще здалеку видно з моря високі корейські береги, відтак бачимо якесь селище – хатки біжать з долини високо в гори. Довідуємося, що це місто Пусан, друге величиною після Сеулу.

Мені також різні думки приходять на гадку. Якось не можу чітко усвідомити цього факту – що я та інші українці воюють сьогодні десь тут, у Кореї. Перебираю в пам'яті події нашої новітньої історії – битву Січових Стрільців на Маківці, Лисоні, Чортківську офензиву, бій українських студентів під Крутами, бойові подвиги славної УПА, битву Дивізії „Галичина" під Бродами... Скільки крові пролито за волю Батьківщини! Але те все діялось таки на своїй, рідній землі. А тут я – один-однісінький, хоч би ще був один українець зі мною, щоб можна думками поділитися... Мого колегу Петра Баглая, з котрим ми переходили технічний вишкіл і весь час трималися разом, залишили в Японії.

З пристані у Пусані військові авта забирають нас до переходового табору. Не забуду миті, як перед брамою табору радісними вигуками вітали ті, кого ми приїхали замінити на фронті...

Одні наші групи зайняли місце в околицях Сеулу, а наша 36-та група поїхала ще біля 60 миль на північ. 38-ма паралеля проходить приблизно 30 миль від Сеулу.

В Сеулі ми довго не затримувалися: звідси всі роз'їжджалися в різні сторони. У 36-ій групі залишився один хлопець з Вискансину і я, з Міннесоти. Мій новий 20-літній товариш був типовим американцем – він ніде поза своїм стейтом ще не бував. Він хотів триматися поруч мене, але того ж вечора, коли нас привезли до 36-ої групи, ми з ним потрапили до різних формацій. Особисто я – до 74-го батальйону фронтових інженерів, а куди вискансинець – невідомо.

Штаб 36-ої групи був віддалений від фронту на 20 миль, а від Сеулу – 40 миль. Кожного вечора приїжджали кур'єри і обмінювалися депешами. Пам'ятаю водія „джіпа" і другого вояка, який відповідав за доставу таємних інструкцій. До цих інструкцій входили „passwords" на кожний день, криптографія для пересилань таємних воєнних наказів абеткою Морзе, телефоном та іншими способами.

Пізно увечері я і ще один вояк, який щойно повернувся з короткого відпочинку з Японії, поїхали до штабу батальйону. Туди вели дві дороги, одна дальша, але безпечніша, а друга коротша, зате йшла попід самою фронтовою лінією. Тому що я був новак, то хлопці спеціяльно вибрали оцю коротшу дорогу, щоб я побачив зблизька воєнні дії. Мене про це, певна річ, не попередили – щоб я трохи настрашився і трохи звик.

І я таки мав досить страху, коли бачив, як вибухають гарматні набої. Наша тяжка артилерія, спрямована жерлами на північ, своїми пострілами сягала до 15 миль. Ми її називали „Big Eight" або „Long Toms". Ці гармати щоночі вистрілювали кілька серій набоїв понад високу гору, яка називалася „Dapa San", а вся околиця мала назву „Kumhwa Valleu". Самого міста Кумви вже не існувало, на його місті стояли лише руїни.

Я переночував у шатрі, а вранці за мною прийшов сержант з відділу комунікації і привів мене до бункру, в якому працював центр зв'язку (message center). Тут три вояки виконували функції „switchboard", „radio operator" і „message center clerk". А за стіною, в цьому ж бункрі, розміщувався відділ, працівники якого відповідали за наші призначення на різні функції.

Я не раз чув, як ішла мова про мене. Капітан Келер, адьютант вищого офіцера батальйону, хотів, щоб його водій став на моє місце, на котре мене призначили згідно з моєю військовою спеціяльністю. Але сержант висунув вагомий контраргумент: мовляв, ми не можемо вояка Крамарчука вислати на фронтову лінію, бо він з усіх наших тестів має добрі оцінки, а крім того, він знає інші мови.

Після тих розмов мене призначили до S-2, або G-2, і там я пробув два тижні. За цей час з'ясувалося, що вояк, котрий перебрав від мене функцію „message center", не дає собі ради. Тоді мене знову забрали туди.

Моїм обов'язком було кожного ранку розкласти дві кольорові плахти, розміром 3 на 12 фітів – це був знак для нашого летунства. Плахти розкладалося все в іншій формі. Також щороку я поповнював код на конвертері М-209 – ця машина зашифровувала звичайний текст, або навпаки, перетворювала шифр у текст.

Моїм партнером був хлопець з Міннесоти, ми з ним не мали ніяких непорозумінь. Переважно я працював від ранку до полудня і вечором, бо мій партнер доставляв депеші до штабу 36-ої групи. Там поблизу був клюб для військових, де можна було купити пиво чи інший напій. Коли мій партнер

мав стійку, то депеші возив я. Їхати вночі 15 миль до штабу і назад – це було не дуже приємно і небезпечно, бо кожного разу міг потрапити під кулю корейського снайпера.

Десь від половини січня до кінця березня дні минали монотонно, без особливих воєнних акцій. До нашої групи часами гелікоптерами привозили ранених, а наші сусіди – дві батерії тяжкої артилерії обабіч нас за 100 метрів своїми гучними пострілами вночі не давали нам спати. Зате це було своєрідне запевнення, що ворог не робить наступу на фронті. Але в травні вже можна було завважити більший рух в переміщенні війська. Також американське летунство проявляло більше активности. Літаки типу „Seber jets", того часу найкращі, все частіше зводили бої з північнокорейськими літаками типу MIG, яких для корейців доставляла Росія.

Переважно повітряні бої точилися над територією Північної Кореї і над горою Dapa San. Не раз було видно, що палаючий літак без контролі летів до землі. Одного разу американський літак був пошкоджений, і летун з парашутом впав у наш табір. Збентежений, але щасливий, що опинився серед своїх, бо міг впасти на ворожу сторону.

Не було тоді великих боїв ще й, мабуть, тому, що стояла сувора зима, з великими снігами.

Ми все дискутували про скоре закінчення війни, бо Америка вибрала нового президента – Двайта Айзенгавера, котрий у своїй виборчій кампанії обіцяв *закінчити війну. Але зовні в нашому таборі нічого не змінилося. Кожний* військовик завжди мусів мати при собі пас з набоями, кріс М-1 і ходити в шоломі. Вартові стояли на своїх місцях, окрім того, був наказ у шатрах чергуватись спанням, бо були випадки, коли закрадались вороги в шатра вночі і вбивали сплячих. В нашій групі таких випадків не було. Кожної суботи рано майор Конлі, екзекутивний офіцер батальйону, проводив інспекцію. Також тривала практика несподіваних алярмів, коли ми мусіли бути готові до відступу.

На весні, коли сніг вже розтанув, а корейські гори і долини почали зеленіти, то навіть і мені Корея почала подобатись. Проте тим часом ситуація почала набирати більшої гостроти. Більше праці мала артилерія і летунство. Довідуємось, що переговори можуть закінчитися успішно, й тому північні корейці всіми силами домагаються якнайбільше території.

В такій атмосфері минув час аж до липня. З фронту все частіше привозили ранених. Ситуація виглядала дуже серйозна, коли наші сусіди, тяжка артилерія, відтягнула свої величезні гармати, а їх місце зайняли малі гармати. Здавалось, що їхні набої ледве перелітають на протилежну сторону гори.

Тоді прийшов наказ нам бути готовими до відступу. В таборі – метушня. Всі відділи ладують свої речі на авта. Нам звелено радіостанції і телефони (switchboard) ще не забирати, бо з'язок мусить бути. Всі виїхали пізно увечорі, наш табір став пусткою. Залишилося нас 12 працівників при комунікації і комендант батальйону підполковник Ватсон у своєму бункрі при телефоні. Згідно з його наказом ми виставили варту. Ніч проходила дуже у великій небезпеці і в нервах. Стрілянина не вщухала, а в наш табір влетіло кілька гарматних стрільн. Над ранком, як лише почалось розвиднятись, прийшов наказ відступати. Ми залишили наш табір, багато матеріялу й різних вій-

ськових знарядь на нашому „supply yard". Приблизно за 7 миль наздогнали нашу групу. Почали розтаборуватись, урохомлювати комунікацію. Десь коло полудня майор Конлі вишикував усіх нас і сказав таке: „Кумва, де ми близько таборували, вже окупована північними корейцями. Мені потрібно шість добровольців, які мають вернутися і забрати деякі матеріяли з нашої „supply yard". Я відразу подумав, що на цю пропозицію знайдеться, мабуть, мало охочих, тоді майор сам призначить. Ми при війську мали таке правило: ніколи не зголошуватись добровільцем. Навіть був такий жарт: офіцер, який потребував добровольців, добре знав, що не матиме їх, сам визначав: „Добровольцем будеш ти, ти і ти". І от я собі думаю, хто буде тим „ти"? Може, я? Але, на моє здивування, зголосилось навіть більше, як було потрібно.

Наша група на новому місці довго не затримувалась, бо серед ночі знову прийшов наказ відступати. Ми відступили не більше як 7 миль, і серед ночі на новій території виставили варту і чергових при двох 50-калібрових скорострілах, які мали б забезпечити дві відкриті долини. Ніч пройшла спокійно. Але вранці почалось щось надзвичайне. Нас почали пбстрілювати літаки. Спочатку думали, що ворожі, але невдовзі роздивилися, що це свої. Неможливо було щось зробити, лише ховатися. Майор Конлі прибігає з криком до мене: „Корпул Крамарчук, де твої плахти?". Я йому показую, де я розложив, а він каже, що треба було розложити на вищому місці. Я сказав, що там суцільна мряка. Йому не сподобалось те, що я сказав і він відійшов. Була одна жертва і один ранений...

На другий або третій день – це було 27 липня 1953 року, серед дня скликають збірку – майор Конлі буде щось говорити. Всім цікаво: добре чи зле? Майор Конлі оголосив, що сьогодні підписано перемир'я. Війни вже немає, але є лише перемир'я, і ми не можемо довіряти комуністам. Від сьогодні можна ходити без шоломів і крісів.

До нашої групи прийшов новий комендант. Очевидно, він переглядав наші рекорди і натрапив на мій. Побачив, що я не є громадянином США і що не маю уповноважень (clearance) виконувати мою функцію, закликав мене до себе й каже: „Корпул Крамарчук, ти не є громадянином і не маєш права виконувати цю роботу". Він запропонував, що я можу дістати громадянство в американському штабі в Сеулі, а рівночасно, мовляв, зробимо всі папери на уповноваження (clearance), або ми тебе переведемо до компанійного „Supply room". Я вибрав другу пропозицію, бо з першою забрало б багато часу. А моя служба військова за 10 місяців закінчується.

Працювати в „supply room" мені більше прийшло на користь. Я мав нагоду побачити правдиву Корею. Там, де були стаціоновані, на північ від 38-ої паралелі, цивільного населення не було, й напевно до кінця служби в Кореї я не бачив би, як цивільне населення живе, в яких містах, селах і в яких економічних обставинах. Моя нова праця і військова ранга капраля давала мені нагоду не раз бувати в Сеулі, переїжджати селами і бачити людей. Також мав нагоду час від часу зустрітись з двома українцями – такими, як я, новоприбулими до Америки. Один був Мирон Киця з Міннеаполісу, а з ним служив в цій самій групі Богдан Макух з Філядельфії. Я до них часто заходив, бо було по дорозі, коли їхав з різними службовими дорученнями. Це була втіха для

мене, а також і для них – при полуденку ми розмовляли рідною мовою.

Час проходив вже нормально, без напружень і страху, аж до квітня 1954 року, коли я попрощався зі своїми колеґами, яких придбав в Кореї під час війни. Попрощався з Кореєю, і коли з корабля побачив останній раз цю азіятську країну, вона вже не здавалася мені чужою...

Богдан КРАВЦІВ

НЕВІДОМИЙ СТРІЛЕЦЬ

Не виплакуй єдиного, мати,
не чекай свого сина.
Не знайшли в нього ймення,
тільки стяжку знайшли злотосиню.

Поховали тайком твого сина
друзі цьковані, гнані –
на високім хресті карбували
Його ймення: Незнаний.

І прийшли матері із батьками –
всі, хто втратив дитину,
і собі – твого сина забрали
стосоттисячним – Сину!

І прийшли і – проходять безвпину
ті, що він їх прикликав:
Йдуть полки і бригади,
іде армія знову велика.

Іде військо, що з ним виряджала
ти колись свого сина,
і щоб з ним повернувся у славі –
у Покрови просила.

Товариство стяги похиляє
і вітає ясою
твого сина – вождя тих, що впали
невідомі у бою!

Василь РІШКО

СПОГАД ПРО БАТЬКА

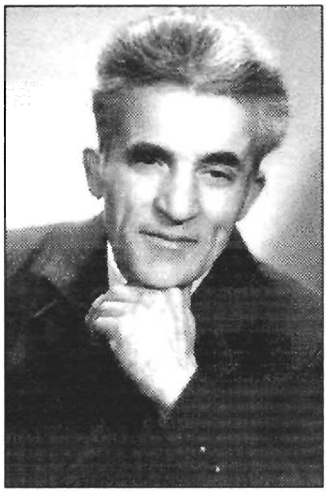

Микола Рішко.

У червні 1996 року побачила світ художньо-документальна повість Івана Губаля „Нестерті сліди". Повість ця про життєвий і творчий шлях закарпатського поета Миколи Рішка. Я був вражений, прочитавши повість – так багато не знав про свого батька.

Добрі люди запропонували й мені поділитись спогадами про батька. Я довго думав, і вирішив спробувати. Звичайно, мені важко писати, бо я не літератор, я – лікар. Пишу експромтом, без всякого пляну, навіть не знаю, що з цього вийде.

Мої спогади починаються десь з глибини дитячої свідомости. Це 1944–45 роки. Чудово пригадую містечко Серенч (Угорщина), куди наша сім'я була переселена як неблагодійна, гортистською владою, оскільки український поет був для них „кісткою у горлі". Ніби тепер бачу, як вулицями цього міста повзуть велетенські машини, створюючи страшний гуркіт та відригуючи чорний задушливий дим. Це – німецькі танки, що відступали. Смутно пам'ятаю свист бомб, завивання сирен, бомбосховище, куди на спині несла мене бабуся. Потім пам'ятаю російських офіцерів: ввійшли совєтські війська. Далі поїзд, дорога додому.

Десь із 1947 року чітко пам'ятаю батька. Він молодий, вродливий, енергійний. Вечорами постійно писав і писав. Багато курив. Вранці на столі і в кошику для сміття завжди була купа списаних, зібганих аркушів. Потім я зрозумів, що батько пише вірші. Часто він читав їх уголос матері. Іноді, пишучи, щось довго роздумував, хитав головою. Він міг працювати цілу ніч і потім іти на роботу до школи, де викладав українську мову та літературу. Бувало звечора, щоб нам не заважати вчитися, він тихо шепотів рядки, шукаючи риму, переписував, викреслював. Інколи прокидався вночі, швидко сідав за стіл і починав писати. Я запам'ятав все це з дитинства, але так було до кінця його днів. Пам'ятаю, коли ми з сестрою Мартою навчались у старших клясах школи, батько читав нам інколи свої вірші, надруковані у пресі.

Збігали шкільні роки. Батько практично ніколи не розповідав мені про свою літературну діяльність, про важкий, тернистий життєвий шлях, він ніколи не хвалився своїми досягненнями.

Мене і тепер вражає його скромність, доброта, невибагливість у одязі, їжі, величезна працездатність. У 48-річному віці, разом з матір'ю, якій було

40 років, вони стали студентами філологічного факультету Ужгородського державного Університету. Це був 1954 рік. Скільки треба було завзяття, бажання, енергії, щоб у такому віці піти вчитись. Мені здається, що я не зміг би.

У 1957 році я став студентом медичного факультету Ужгородського державного університету. Один раз на місяць я приїздив до батьків у Хуст. Неприємно писати, але хочу, щоб була одна правда: я мало цікавився у той час творчістю батька, а він ніколи не нав'язував її мені. Правда, десь у 9–10 класах школи я помітив, що можу дуже легко написати віршований дружній шарж на когось із друзів, або вчителів, але, чесно кажучи, мене ніколи тягнуло до пера. Якось я показав батькові такого вірша. Він щиро здивувався і сказав, що я міг би писати, тільки потрібне бажання, а талант є. Правда, ми більше ніколи не розмовляли на цю тему. А писати я так і не почав. Батько володів ще одним талантом: він міг практично миттєво, будучи на якихось ювілейних вечорах або на весіллі, скласти вірша з трьох-чотирьох строф на честь ювіляра чи іменинника. А враження було таке, ніби він дуже довго працював над ним.

Летіли у вічність роки, а над батьком, як дамоклів меч, „висіла" його перша збірка „Гірські вітри" – написана ще у досовєтський період. Тоді любов до України розцінювалась як націоналізм, як ідейні помилки молодого поета. Тому й членом Спілки письменників України батько став після свого 80-ліття, коли Україна відділилась від СССР. На засіданні Президії Спілки письменників України відома поетеса Тамара Коломієць прочитала коротку поезію батька „Осінній листок":

Падає важко із клена
жовтий листок
Цілить ним вітер студений
в синій струмок.
Дивиться тужно на гілку,
де зеленів,
Де він весною і влітку
сонцю радів.
Марно гартує всі сили
зринуть на мить.
Осінь обрізала крила –
не долетить.
Шурхіт стихає. В мені старому
думка живе,
Що він весною викине знову
листя нове.

Далі вона сказала: „Шановні члени президії! Якби Микола Рішко написав тільки цього вірша – заслуговує бути членом Спілки письменників України". Батько був прийнятий у Спілку одноголосно.

Що ще хочеться згадати? Яка була релігійна ситуація у нашій сім'ї? Бабуся, тобто мати батька, була глибоко віруючою. Вона відвідувала церкву, вчила нас ще маленьких „Отче наш". Мати до церкви не ходила, але в душі була віруючою. Батько проти Бога не виступав, але десь я чув його саркас-

тичні зауваження на адресу окремих служителів культу. Батько добре грав у шахи, дуже любив футбол. Прекрасно співав. У нього був високий, надзвичайний сильний тенор. Запам'ятався дуже мені епізод, коли 1947 році батько співав у Будинку культури „Ой сонечко ясне, невже ти втомилось?". Публіка проводжала його оваціями, а мені й тепер зачувається його чудовий, сильний голос. Незважаючи на те, що він весь час курив, його голос зберігав молоду силу дуже довго, десь до 82-83 років.

Через усю творчість батька простежується його любов до дружини, моєї матері. На жаль, вона пішла від нас у 1974 році, тобто у 60-річному віці. Поховав її батько у селі Драгово, де народилась. Але через рік не витримав і перевіз її останки до Ужгороду, де жив останні роки. Тепер вони лежать поруч у одній могилі.

Батько багато подорожував. Любив зустрічатись з поетами, творчою молоддю.

Крім п'яти виданих збірок віршів батька: „Гірські вітри", „Заграли струни", „Розмова з матір'ю", „Повернення", „Вереснева криниця", за все життя було опубліковано у газетах, журналах, альманахах біля 800 його статтей, нарисів, казок, рецензій, перекладів та інших публікацій. Багато віршів було присвячено видатним людям: Олександрові Духновичеві, Олександрові Маркушеві, Іванові Сільваю, Юрієві Гуці-Веneліну, Олександрові Митракові, Василеві Гренджі-Донському, Михайлові Томчанієві, Федорові Потушнякові, А. Карабелешу, Василеві Вовчкові, Петрові Скунцеві, Юрієві Керекешу. Востаннє я бачив батька 8 березня 1994 року. Він захворів на грип. Потім - пневмонія. 17 березня його не стало. Він прожив 88 років.

Вже збігло 90-річчя поета. Воно було скромно відзначене у місцевій пресі, може ще десь. У середній школі №1 Хусту в честь 90-річного ювілею відбувся тематичний вечір з шкільною молоддю. В ній довгі роки працювала мама, вона викладала українську мову та літературу. Її закінчували й мої діти - Володя, Олександер і я сам. А тепер працює і моя дружина Люба.

За кілька місяців до смерти батька у нас була цікава розмова з ним. Я спитав, як він думає, куди прямує наше суспільство? Після коротких роздумів він, усміхаючись, напівжартома відповів: „Пам'ятаєш, коли Хрущов зробив відкриття про неможливість повернення капіталізму, бо експлуататорів уже немає, а засоби виробництва у руках держави? Тобто колесо історії неможливо повернути назад. Але, дивись, воно зупинилось і зробило оберт назад, правда, щось там заїло і воно зупинилось. Перехідний період, розумієш? Але хто знає, скільки так воно простоїть і хто допоможе, щоб воно закрутилось? І взагалі не ясно, як і куди воно закрутиться. Важкі часи. Можливо, тобі вдасться пережити. Мені вже ні" . Була така розмова. Я деколи згадую її. У мене таке враження, що колесо все ще нікуди не крутиться, або крутиться так повільно, що нам, простим людям, і не видно, і не чути.

Хуст, Закарпаття

Віра ВОВК

СТАРА ЦЕРКВА

(Новеля)

Стара церква стояла на пагорбі біля посілля. Давніше довкола неї росли дуби, але з роками вони погоріли від блискавиць, погинули від старости, а решту таки люди порубали в час великого нещастя, надіючись, що Бог простить той гріх, бо в хаті не було чим палити. А церква далі стояла, присадкувата, наче гриб-боровик, і похитувала кривим хрестом над банею з почорнілого від рясних дощів і снігів дерева і так, мабуть, через свою непомітність, пережила не одне лихоліття. Всі її коштовності давно розібрали гендлярі церковного майна. Може, якийсь чужоземний музей придбав іконостас з наївними постатями чотирьох євангелистів, а любителі народного мистецтва мосяжну, важку кадильницю і дрібнорізьблену чашу. Також і решту добра: примітивні ікони, плащаницю, гаптовані ризи і ковані хрести – все це плоди творчости місцевого населення – розпродано під полою, і дехто з жителів був навіть свідком того святотацтва. Залишилося тільки півзатерте настінне малювання, що на одній стіні зображувало розп'яття, а на другій – Страшний Суд.

Аж ось настала нова, надійна доба відлиги, і люди відітхнули, почали знову відвідувати церкву, навіть і ті, що давніше над нею знущалися. Одначе церковця виявилася надто нужденною і невигідною для народу. До неї треба було зніматися на горб, і вона вже не вміщала в собі всіх жителів. Місцева рада вирішила збудувати новий храм на площі серед посілля, і до того зі столиці запрошено славного архітекта. Нова церква мала бути мурована, з бляшаною банею, щоб світила довколішним селам, і з пишними мозаїками на зовнішніх стінах. Усі з захопленням узялися до діла і гордо слідкували за його зростанням. Тільки паламар старої церкви недовірливо оглядав новизну в посіллі і похитував головою.

На Чесного Хреста нова церква стояла в риштуванні з зеленим вильцем на бані, ще не покритій бляхою. Почався празник. Святочна юрба з гамором наповнила майдан. Три священики правили Богослужбу, і хор так голосно співав, що аж відгомін летів по довколишніх горбах. Мерехтіли яскраво вишивані прапори, кадило густою хмарою висіло перед імпровізованим вівтарем, над яким гарячими барвами красувалася нова ікона Чесного Хреста.

Після Слуби Божої народ весело розкотився по майдані, де при лавках продавали ласощі і напої та всякі релігійні пам'ятки: бляшані медалики, образочки з зображенням святих, свічки й нашийні хрестики.

День був незвичайно гарячий, парний, людей брала задуха, на небо насувалася якась темно-жовта хмара, тому всі поспішали до своїх домів, щоб їх не захопила буря. Справді незадовго небо заволоклося чорною завісою і глухо загриміло. Раптом почався такий вітровій, якого світ не чув. З неба, здавалося, падали комети і шматували землю, ураган бичував градом, ло-

мав дерева, здирав покрівлі домів, бурив огорожі. Вулицями і стежками шуміли рвучкі потоки, які забирали все, що їм стояло на заваді, і перелякані жителі нашвидку рятували дітей і тварин. Аж ось незвичайно ясне світло всіх осліпило і вдарив грім. Баня нової церкви здригнулася, церква захиталася і розчахнулась, як свіжоспечений хліб.

За короткий час буря ущухла. Люди повиходили з садиб оглянути шкоду. Посілля скидалося на велику руїну. Всі знали, що довго доведеться відбудовувати кожну хату, вже не мовивши про нову церкву. Тоді хтось пригадав собі стару церковцю, з якої певно залишилися тільки тріски.

Але церква стояла. Ні одна ґонта не випала з її бані. Здавалося, що вона ще цупкіше вросла в землю. На її порозі сидів старий паламар, який підвівся і став лицем до натовпу.

– Цій церкві понад триста років. Заки люди рішилися її будувати, ішли до сповіди, молилися й займалися милосердними ділами. Тільки після довгого каяття, мовчання і роздумування, впевнені, що в їхньому серці вже не залишилося ні зернини пересуду чи зневаги, гордости чи світського блиску, тільки любов і пошана до всього живого і ласка Божа, вони бралися до діла. Наважувалися різьбити іконостас тільки святеними приладами і малювати його святеними барвами. Тони їхніх ікон були спокійні, а всі орнаменти – зрівноважені, навіть ощадні. Вони уникали всього крикливого, бо голос Господній є тихий і людське серце мусить довго надслухувати, щоб його почути.

– Звідки ви все це знаєте? – спитав хтось з юрби.

– Я будував цю церкву, – відповів паламар. – Ніщо не в силі її знищити, янголи понесуть її в небо, бо вона свята.

Люди жаліли старого безумного паламаря, але ніхто не перечив йому і не насміхався з його слів. Всі потиху поверталися відбудовувати своє посілля.

Олександер Шпонтак (Ужгород). „Біля старої церкви"

Д-р Осип МОРОЗ

„ВСТАНЬ ТА ЙДИ"

Оскільки ще занадто рано зіставляти українську економіку з економікою розвинутих країн, скажімо, з американською, то для порівняння з Україною мушу вибрати відповідніший варіянт. Наприклад, болгарський. З економікою Болгарії я також досить докладно ознайомлений, бо працював економічним дорадником при Американському університеті в Софії.

Отже, між Україною і Болгарією є подібності. Одна з них пов'язана з тим, що Болгарія була 500 років під турками. Це відбилося на культурі, на поведінці, національному характері. Болгари обережні, не завжди відважні, люблять співати тужливих пісень, згадувати давноминулі часи, їм властива ностальгія за минулим. До майбутнього ставляться стримано: не знати, яке воно буде, невідомо, який політичний напрямок підтримувати, і т. п.

В Україні я бачу величезну соціологічну проблему: структура українського суспільства ще в зародку. Є населення, мільйони людей, але сама побудова нації щойно починається. Тут ще немає середньої верстви – людей, які володіють майном, знаннями, які задоволені життям, можуть допомагати іншим, сприяти розвиткові культури, розбудові держави в цілому. Навпаки, тут є покищо дуже багаті і дуже бідні люди. У них немає спільного інтересу, спільної течії. Бажання є, але люди бояться сказати, чого вони хочуть, бояться брати на себе відповідальність, брати кермо. Вони думають, що це належить робити комусь іншому. Водночас чуємо: нами керують і т. п. А річ у тім, що соціяльна структура України ще не є такою, як у Німеччині, Еспанії та інших розвинених країнах. Подобні проблеми мають і болгари.

Інші подібності обумовлені пануванням упродовж багатьох років Совєтського Союзу. Це не залишилося без наслідків. Люди звикли, що власник – це абстрактне поняття, а не конкретна людина. Дійшло до того, що за крадіж люди, мабуть, не сповідаються як за гріх. Це вже зовсім інша система вартостей.

У зв'язку з цим мене нерідко запитують, чи може на ці спотворені вартості оздоровляюче вплинути якась нова система освіти і науки. Скажу тільки, що одна річ – наука, інша – освіта. Наука – це творення нового знання. На США сьогодні припадає понад 30 відсотків витворюваних нових знань у світі. Помітний внесок роблять Німеччина, Японія, Росія, якій належить десь 4,5 відсотків. А Україна дає менше 0,5 відсотка. Це непропорційно мало, тому що у створенні нового знання в СССР внесок України становив 20 відсотків. Отже, сьогоднішня доля України у світовому обсязі створюваних нових знань повинна би становити мінімум 1 відсоток.

Ще одним аспектом цього питання є бюджет. В Україні його розуміють не як фінансовий плян, а як суму грошей. З цієї – не надто великої – суми на науку виділяється незначна частина. У цьому я бачу загрозу перспективи України. Адже важливо не лише, хто що споживає, а хто що продукує.

Якщо наука відстане, то, спрощено кажучи, вчені отримуватимуть платню не за продаж наукомісткої продукції, а за продаж сировини.

Щодо освіти, то вона в Україні назагал гарна. Людина з середньою освітою має добру підготовку з математики, хемії, фізики, біології. У природничих науках українська освіта стоїть, мабуть, краще, ніж у багатьох інших країнах, в тім числі й у США. Ці стандарти треба втримати, і навіть підвищити. А ось у вищій освіті сталася дивна річ. В Україні було 12 університетів. Коли міністром освіти став Таланчук, почалося перейменування інститутів на університети, і нині їх уже є 159. Перегнали США на два університети. А в США налічується 260 млн. населення, 14 млн. студентів, 1 млн. професорів і освіта за фінансуванням займає друге місце в бюджеті (після охорони здоров'я).

В Україні треба б змінити підхід до діяльности викладачів: вони мають готувати молодь до високопродуктивної і високооплачуваної праці. Якість послуг і якість продукції в Україні часто далека від бажаної. А в світі не заведено торгувати продукцією низької якости. Працюючи в українських вузах, я пропагував американські стандарти. У США вуз що п'ять років проходить акредитацію. Я пропонував проводити самоаналізу вузів, бо запрошувати когось дорого коштує. Мета діяльности вузу змінна. Її треба припасовувати до потреб часу. В Україні наукою займається Академія Наук, в Америці – університети, які провадять і фундаментальні, і прикладні дослідження. Займаються наукою також великі підприємства і корпорації. Мали б значно більше приділяти уваги науці й українські університети.

Періодично треба переглядати навчальні пляни: запроваджувати нові предмети, інші відкидати або реорганізовувати. Потрібно займатися проблемами життя студентів, їхніми соціяльними справами, культурними потребами і т. ін.

Структура кожного вузу в США не є накинута згори, „продиктована". Студенти думають, що вуз створено для них, професори – що для них, адміністратори – що ні ті, ні ті не мають рації, і лише вони знають, що треба робити. У Київському політехнічному інституті питаннями структури вузу займалася група, очолювана фізиком. Він побачив, що це складна філософська проблема. Чи достатньо розуміє фізик суть соціяльної структури? Вузи як структури не можуть бути побудовані на детерміністичній основі: ви скажете раз – і вона буде існувати роки. Така система не працює ні в економіці, ні на виробництві, ні в жодній інституції. Структуру треба осучаснювати. У США регулярно перевіряють корпорації, підприємства: що їм треба змінити, вдосконалювати, як випускати кращу продукцію, що продукувати завтра. Важливу ролю відіграє конкуренція: що не зроблять американці, то зроблять японці, німці чи хтось інший. В Україні треба вишколювати фахівців, здатних працювати краще, ніж інші. Японія природно убога, але вона володіє інформацією і тому багата.

Щоб дійти до рівня такої творчопродуктивної конкуренції, Україна повинна подалати спрута корупції. Це не належить до невилікованих хвороб. Відомо, що нею перехворіли й інші країни. Вийде з цього також Україна. Варто зауважити, що сам український народ має такі прикмети, що йому важко творити для себе закони, з ними погодитись і серйозно до них ставитися. Багато часу зайняло творення Конституції. Вона назагал гарна, демократична, дає людині права, дає жити. Публічне право розроблено, але не розроблено

приватне. Ця ділянка покищо занедбана. З іншого боку, Конституцію прийняли – і на тому скінчилося. Реалізувати її, здається, нікому не спадає на думку. Конституцію приняли як резолюцію: оце ми домовилися, схвалили, все гаразд – можна заспівати. Конституція – це велике досягнення. Світ зрозумів, що український народ спроможний створити для себе Основний Закон. Але коли йдеться про дальші уроки, реалізацію Конституції, про діяльність суду, щоб можна було знати, хто чинить зло й ізолювати його від суспільства, покарати тощо, – ці процеси не відбуваються. Тут важлива роля органів масової інформації: вони мали б сказати народові, хто є хто і що він робить. Правда, народ і сам досить багато знає. Люди питають, чому той стільки „взяв", але й далі займає посаду і має почесті? Як гість, я не можу про все говорити, але розумію становище і вважаю, що воно перехідне. Народ врешті-решт не дозволить, щоб до нього так ставилися і не захоче терпіти режимові людей, які незаконно привласнюють собі його добро.

Має непокоїти стан екології. Не можна продавати комусь Карпати, як і, скажімо, Хрещатик, навіть коли хтось має на це апетит. Економічний розвиток часто супроводжується екологічними проблемами – одне з другим конфліктує. Хотілося б бачити в Україні громадян, які думають про те, що залишиться наступним поколінням. Якщо сьогодні частина каналізаційних спадів іде в Бистрицю, Дністер, то що буде з ними через 10–20–50 років? Маленький екологічний Чорнобиль?

Українцям слід позбутися цієї вельми сумнівної мудрости: „Моя хата скраю". Тема екології мене зацікавила після ознайомлення з виданнями „Римського клюбу". Якщо уявити собі координати простору й часу і дивитися, де сконцентровані люди, то українці перебувають у самому кутку перетину цих ліній, і мало хто з них відійшов на більшу відстань у зацікавленні проблемами і їх розв'язанні. Що довший час для українця, то менше він у ньому зацікавлений. Що більший простір – за його село, район – то менше він українця хвилює. Мовляв, ми маємо свої проблеми, ми перебуваємо на „такому етапі" і т. п. – все це пояснення для звуженого бачення. В Україні, як і в США, Японії, Німеччині, є фахівці з різних проблем. Так ось українці, на відміну від своїх закордонних колег, часто намагаються науково обґрунтувати неможливість розв'язання проблеми. Таких фахівців у США не затруднюють.

Звужене світобачення треба переламати, потрібно йти трохи далі, мати відвагу брати участь у світовій науці, залучати народ до проблем і процесів, які існують на земній кулі. Це не послабить націю. Навпаки, посилить її. Народ спроможний дивитися ширше. Причини, що зробили українців такими, які вони є, відомі, але самого розуміння причин замало. Треба знати, як жити завтра. Напевно, існує конфлікт між молодшим і старшим поколіннями. Ностальгія старших людей за кооперативами, читальнями галицького типу, за службою в Совєтській Армії і т. п. – зрозуміла. Проте треба думати за нове життя – цікаве і веселе. Українці здебільшого не думають, що життя саме таке. Для них завше хтось інший створив обставини, і вони чекають, що хтось інший їх змінить. А треба брати самому кермо до рук.

Націоналісти хотіли б, щоб було справедливо – більш-менш усім однако-

во. Подібно говорять і комуністи. Але це арифметична справедливість. Її не варто сподіватися: її не буде, бо не може бути. Людина за своєю природою захланна і хоче більше. Українське суспільство зараз на перехідному етапі від державного до громадянського, приватного. Це не проста справа. Влада – найдорожче, що тільки людина може мати, і влади ніхто ніколи не віддає. 1991 року тим, що були при владі, не сказали: „Ви накоїли багато лиха, тому років на 5-10 відійдіть. Ми діятимемо інакше. А якщо ви змінитеся, ми повернемо вас і використаємо ваш професіоналізм". Такий процес не відбувся. В Україні не було проведено інвентури, щоб установити, що є що і в чиїх руках перебуває. Москва знає українське майно, а в Україні цього не знають чомусь. Не було добрих порад з-за кордону, а в Україні – державної традиції, на яку можна було б опертися. Можливо, коли багаті наберуть стільки, що буде їм досить, вони зацікавляться суспільним життям і щось зміниться. А покищо процес іде дуже тяжко і може продовжуватися в межах закону або ж завершитися спонтанним соціяльним вибухом. Проте є надія, що все-таки переможе закон, що не буде дозволено наживатися, привласнювати чуже добро і робити бідняками решту населення. А сьогодні справедливости нема. Спитайте будь-кого, хто щось знає про Україну, і він скаже, що це суспільство, побудоване на двох клясах: багатіях і бідному населенні – мирному, доброму, працьовитому, морально здатному до зростання, але занадто терплячому.

Тому перед українцями у більшій мірі, ніж перед іншими націями, постає це завдання – перестати віддавати енергію минулому, тяжкій історії, гірким спогадам. Минуле треба знати, але – заради сьогоднішнього дня і майбутнього. І треба навчатися досягати гармонію між загальним і особистим. Візьмімо за приклад японців.

Новий японець – а їх уже десь близько 30 млн. – під час відпустки вже не відвідує, як колись, цвинтар, де поховані його родичі, а купує квиток і їде до Парижу. Окремим розділом своєї книжки (він уже був опублікований як стаття) я хотів сказати депутатам Верховної Ради України, що закони, які вони приймають, дадуть ефект через 10–20 років. Тепер в Україні є Конституція, але на практиці країна багато в чому живе за законами, створеними в СССР. Раптово змінити життя неможливо, бо це створило б хаос, безлад, непевність і т. п. То яким бачать депутати майбутнє українське суспільство?

Японець конкурує з іншими вже в школі, де в нього немає товаришів. Коли він захворіє, мати бере записувач, зошити, підручники, сідає за його парту і робить усе те, що мав би робити він, а тоді вдома з ним це проходить. Японець має вчитися і бути найкращим. У такому стилі він потім працює. Однак не всі японці задоволені таким суспільством і хотіли б бачити певний балянс, гармонію, зв'язок поколінь, а не їх розірваність. Україні подібне покищо не загрожує. Але депутати Верховної Ради мали б простудіювати закони інших країн і з'ясувати, який ефект вони принесли. Верховна Рада не має тієї фахової, зокрема юридичної допомоги, яка повинна була б бути для творення законів. У ній багато депутатів без юридичної освіти, без знання суспільних наук. Підхід у них часом патріотичний, часом бухгалтерський чи директорський – як кому заходить.

Свобода – це самостійність, свободу треба культивувати. Самостійність вимагає самостійної поведінки – не бути залежним політично, економічно, культурно від когось іншого. Інший може бути набагато кращий за вас, але раз ви від нього залежні, то ви насправді не самостійні. Думаю, що відмінність між Україною і Росією з її агресивністю покищо не говорить на користь їхнього партнерства. Коли Україна стане агресивнішою, а Росія – менш агресивною, тоді можна буде співпрацювати. На це і одній, і другій потрібен час. Росіяни теж мають проблеми, бо і вони формують націю. Серйозність цього вони розуміють. Але вони мають певні переваги. Наприклад, їхнє православіє – це не лише релігія, а й цивілізація. Це поняття ширше від самої Церкви. У нас такого розуміння нема. І це серйозна проблема. Нас відтягають від дискусії про речі, які не є політичними. А тут саме політична справа має бути розіграна до кінця, бо вона на першому місці. Релігійне питання тепер не є головне, на нього є час.

У Верховній Раді України я працював з комісією, яка займалася створенням державної служби. Перемога була на боці тих, хто говорив не про концепцію державної служби, а про привілеї службовців. Цих приволеїв багато, казали – можливо, жартома, – що десь коло 500. А ось обов'язкам службовців було приділено менше уваги. Маю надію, що вузи, які готують фахівців для дипломатичної, адміністративної діяльности в державі, виховають кадри, які розумітимуть, що є й обов'язки, а не лише привілеї.

У західньому світі посаду трактують як спосіб мислення, а не тільки крісло. Є і в Україні гарні люди. Але тут давно була своя держава і тепер доводиться починати від нуля. До того ж світ шалено змінився, перейшов на гльобальні маштаби. Набирає гльобального характеру й економіка. Де колись не росла трава, тепер родюча земля, на озерах і морському мілководді насипають острови і споруджують будинки, освоюється космічний простір. У величезних кількостях виробляється споживча продукція. Що буде продукувати Україна? Чи не стане вона постачальницею сировини? Невдовзі маси людей зможуть переїздити на працю до інших країн. Уже й нині можна працювати на комп'ютері для іншої країни. Виникає проблема роботи податкової системи. В Україні вона просто погана. Дуже поганий клімат щодо вкладів населення. Часто міняються закони. Мусить бути розуміння щодо людей поза Україною. Ці люди повинні мати до України довір'я. Звичайно, Україна вийде зі скрути, і настане таке життя, що українці з діяспори повертатимуться на рідну землю. Але це пов'язано передусім із законністю, з прийняттям і дотриманням законів, які б це уможливили. Покищо можливості повертатися в Україну і жити тут немає, бо невідомо, що буде з грошима. А є тисячі українців, які хочуть жити в Україні.

Кость ЛЕВЧУК

З ВІРОЮ В УКРАЇНУ

Роздуми над старими листами

Сумно озиратися на історію століття. Мимоволі пригадуєш Тараса Шевченка: «Ми серцем голі догола! Раби з кокардою на лобі!» А міг би поет сказати: «Ви серцем голі...» Бо він же страждав гірко і писав різко... Але сказав - ми. Я не можу сказати - «ми». Принаймні самому собі мушу сказати - «я». Або краще до себе сказати - «ти». Яким ти був впродовж половини століття, на яку припало твоє життя? Чи не ти підносив руку над головою, повторюючи піонерську присягу: «До боротьби за справу Леніна-Сталіна завжди готовий!» Чи не ти на комсомольській конференції у Львові слухав вихваляння вояків, які щойно розгромили «угорську контрреволюцію».

Так, це ти... Завжди можна знайти виправдання своїм вчинкам: справжня історія України була небезпечною таємницею, сотні інших одностайно голосували на зборах і конференціях, але усі мовчали і про голод, і про виселення народів, і про масовий терор... Спершу деякі говорили про це, але їх швидко не стало. Інші мовчали. Бо - раби...

Трагедія великого народу полягає у тому, що його відучили думати, пам'ятати, дошукуватися. Примусили повірити, що правда є тільки офіційна, походить від центру. Лише тепер народ дізнається про незнаних героїв опору. Журналісти і письменники виписують для цих людей золочені рами ікон-образів. А якими вони були насправді - герої? Чи відчували свій героїзм серед буднів поточного життя, далеко від шанців і канонад? Ріка загальної історії утворюється з безлічі приватних струмків. Кожної миті у світі кохаються, страждають, радіють і помирають мільйони створінь. Історія не знає другорядного... Життя складається з безлічі дрібниць. Кожна дрібниця з часом може набрати сили символу.

Микола Гулак-Артемовський був актором в Парижі. Довкола буяло мистецьке життя французької столиці. Здавалося б, треба якнайшвидше ставати повноцінним французом, бо особисті зв'язки актора з Україною були не тільки поверхові, а й випадкові. Він сам це визнав в листі до «Свободи»: «Париж, 20 червня 1966 року. Мені дуже прикро, що я, як нащадок славетного українського роду, не володію достаточно сучасною українською літературною мовою, послуговуюсь прихильністю і добротою маестра Старицького, який перекладає й виправляє мою «малоросійську» мову. Я виростав у середовищі «малоросійства» на нашій славній Україні, а потім в Росії, де мій батько, щирий українець, був високим офіцером (генералом) в російській армії, стояв близько до царської родини (був найближчим другом брата царя), був жонатий на польській шляхтянці. Дома, у Черкасах, ми говорили українською мовою, а пізніше і я, і мої брати служили в російській армії, де, як вам відомо, панувала російська мова. На еміграції я знову опи-

нився в російському середовищі, працював як танцюрист і балетмейстер у російських еміраційних театрах, ансамблях тощо. Я працював з Ніжинським та другими світової слави російськими танцюристами, серед яких було немало наших несвідомих національно українців, через що і моя кар'єра не була такою блискучою, коли б ми мали свої українські театри, ансамблі. Я зійшовся з маестром Старицьким у 1961 році і від того часу наче наново на світ народився. Це великий український патріот-самостійник, від якого я багато довідався і навчився. Я дуже йому вдячний і ту вдячність хочу доказати моїми рецензіями на його і його учнів виступи, якими я "гордий. З правдивою пошаною до Вас, Ваш щировідданий Микола Гулак-Артемовський, правнук Семена».

Прадід Семен теж не цурався українства, коли, співаючи в столичній опері, писав листи й всіляко допомагав солдатові-засланцю, приязнь з яким могла знівечити блискучу кар'єру, бо цар вважав солдата особистим недругом. Але Гулак-Артемовський знав, що то за солдат - Тарас Шевченко!

За велінням серця, з вірою в Україну заходився відновлювати своє «українство» і син українця - генерала російської імперії, правнук Шевченкового приятеля.

З іншим чоловіком поважного віку сталася прикрість - фізична травма. І він не приховував фізичної недуги, але, переборюючи її, слав статтю до «Свободи», бо вірив, що його стаття стане в пригоді іншим українцям. До статті додав картку: *«Дорогий Друже Редакторе! Посилаю Вам новорічні поради нашим людям, може вони придадуться й для «Свободи». Поламані в славному Б. Бруку чотири ребра зростаються. Вітайте всіх «свободян», не забудьте й інших з УНС, на чолі з любим Й. Лисогіром. Вас міцно обнімаю. З Любов'ю у Христі, Мстислав. Це моя адреса до 31 грудня: 1236 N.E. 15th Ave., Ft. Lauderdale, Fla 33304».*

Покоління борців... Маю документ (оригінал - російською мовою) з архіву Черкаського КҐБ (справа 9071): «28 лютого 1930 року, о 23.30, в присутності помічника прокурора і відповідального чергового по окружному відділу ҐПУ, комендантом Стрельцовим виконано постанову засідання судової трійки над Лаптєвим Миколою, Колосовським Віктором, Чучупакою Автономом, Кулиничем Семеном, Кравченком Кирилом через розстріл і о 20-ій хвилині 1 березня 1930 року їхні тіла закопані на міському кладовищі».

Два українських життя... Віктор Колосовський, як і Степан Скрипник, пішов боронити незалежну Україну. Влітку 1919 року був козаком Холодноярського полку імені Байди Вишневецького. Вивчився на хорунжого, був інтернований з українським військом у Польщі, але в 1923 році повірив совєтській амнестії, повернувся і став православним священиком. Свідок на його процесі, член комуни Семен Олійник розповідав, що священика змушували поширювати на селі облігації державної позики, але він кинув облігацію на землю і сказав, що дасть Сталінові грошей на штани-галіфе, а людей обдурювати не стане. Сотні священиків стояли за правду і були розстріляні комендантами ҐПУ, НКВД... Без них стала сумною доля Української Православної Церкви, до відродження якої доклав стільки сил колишній український вояк Степан Скрипник - Патріярх Мстислав.

Коли у Львові народився Любомир Гузар, священик Віктор Коло-

совський вже був страчений, а Степан Скрипник боронив українські інтереси як посол польського Сейму. Три життя мають спільну лінію - ці люди завжди вірили в Україну.

Дістаю з течки один з численних листів о. Любомира до «Свободи»: *«13 вересня 1958 року. Шановний і дорогий друже Драґан, дуже Вас прошу, прочитайте, що «Свобода» писала про Євгенію Зарицьку в своїм числі 16 з 20 січня 1940. Після того зрозумієте, чому я післав обширний матеріял до «Свободи» про цю нашу співачку, якій всі українці повинні бути вдячні за ту культурну пропаґанду, що вона, як ніхто інший, робить у фахових музичних колах, між чужинцями, для української музики. Без огляду на те, коли й де будуть виступи Євгенії Зарицької в Америці, думаю, що стаття або ряд статтей з відповідними знімками про її працю для пропаґанди української музики та про те місце, що вона здобула собі в европейськім музичним світі мали б місце на сторінках «Свободи». Ваш Любомир Гузар».*

У1958-му році в світі не бракувало події глобального значення - Микита Хрущов очолив уряд СССР, НАСА почала космічну програму, талідомід покалічив дітей... Але ніщо не закрило від пастиря долі української співачки, бо її успіх мав нагадати світові про Україну. Це не була приватна протекція, це було вміння побачити велике в малому, тактовно натякнути іншим, що йдеться таки про велике, бо кожне служіння Україні в ті роки було сповнене величі, подвигу, покликання. Євгенія Зарицька, донька відомого музичного діяча Ромуальда Зарицького, меццо-сопрано, співала в Італії, Франції, Англії... Її імені немає в Українській радянській енциклопедії, її ім'я є в історії світового музичного мистецтва. Про це подбав свого часу й Любомир Гузар.

Можна сказати, що Вільям Джус робив в Америці власну кар'єру. На совєтських військових летовищах фахівці, які обслуговували скопійований з американського «боїнга» велетенський літак, щодня вживали назву закривки «дзус», але мало хто знав, що це прізвище славного українця. А Джус в американському бізнесі завжди був українцем, що довів своїм королівським подарунком громаді, а тепер - усій Україні. Ось його лист: *«October 30, 1956. Dear Mr. Dragan: Enclosed herewith is a type written copy of my talk of last Sunday at the Dedication Ceremonies for the headquarters building of the Ukrainian Institute of America, Inc. Redarding the photograph which you requested, as soon as the films are developed I will send to you. Sincerely, William Dzus, Prezident».*

Україна була здатна кликати до себе своїх синів навіть тоді, коли не могла стати для них на чужині навіть потіхою, бо й сама знемагала в чужинській неволі. 1966-ий рік: вже помер Василь Симоненко, вже ув'язнені численні дисиденти. Але українське слово, українська пісня виявилися незнищенними, пережили усе і тепер повертаються до українського народу з чужини, хоча вже давно немає тих, хто те слово писав, хто ту пісню співав...

«30 грудня 68, Нью-Йорк. Вельмишановний пане Редакторе! Бажаю гарно відсвяткувати наші традиційні Різдвяні свята і з новими силами вийти на поле бою за українську духовість на посту Вашої дорогої газети, - і нашої всіх також. Дуже дякую Вам за те, що не забували висилати

мені примірник газети в попередніх роках. Надіюся, що Ви не обминете мене й у майбутньому році, який уже через день застукає до наших дверей. З пошаною й привітом, Докія Гуменна».

В далекій землі немолода вже письменниця була вірною рідному Шевченковому краю, рідній Жашківщині, які не знали її імені, відгороджені «залізною завісою». Аж тепер настав час пізнання і визнання...

Старі листи відомих людей. Думки й надії ніби до мене звернуті... Керівник Українського музею в Клівленді Леонід Бачинський, Тарас Гунчак з Відня, архиєпископ Паладій, редактор журналу «Континент» Владімир Максимов, Микола Скала-Старицький з Парижу... Ярослава Стецько з Мюнхену: *«Коли сьогодні ми на вільній землі Вашінґтона клонимо голови перед тими, що 25 років тому впали в голодовій облозі Росією України, то усвідомім собі водночас цю важку, прежорстоку дійсність, в якій зараз ще далі живе народ героїв і мучеників. Коли ми тут на дозвіллі згадуємо про смерть серед неймовірних мук дітей, матерів і стариків в час голодової облоги України, там не вгаває боротьба. По всіх широких просторах України й по концтаборах йде нечувано вперта боротьба нації за її самоутвердження, за її волю і незалежність, за права людини української на її землі».*

Професор Володимир Кубійович: *«21 грудня 1973 року. Париж. Маю надію, що наші домовлення в справі спільного продовження нашого діла - праці над англомовною гасловою частиною «Енциклопедії Українознавства» будуть успішно закінчені. По лінії редакційної роботи зроблено чимало підготовчої праці. В кінці 1974 року я готовий прислати першу частину матеріялу, на початок 1976 - весь матеріял до 1 тому (якщо б ми видавали «АЕУ 2» у трьох томах по 700-750 сторінок кожний) і низку гасел до двох дальших томів».*

Професор Яр Славутич: *«17 січня 1957 року. Хочу почути Вашу думку про можливості видати мою дисертацію (англійською мовою) «Поезія Михайла Ореста і її тло». Перший розділ - огляд українського літ. відродж. двадцятих років. Другий - про київських неокласиків, попередників Ореста. Третій і наступні - детальний розгляд творчости Ореста. Таким чином, мені здається, охоплено чи не найцікавіший період, саме новочасний період української літератури. Наприкінці дисертації будуть додані переклади поезій Ореста по-англійському. Це буде чи не перша монографія англійською мовою про українського автора».*

Варто, ой варто іноді нахилитися до старого, щоб несподівано знайти маленькі духовні скарби... Велике життя складається з численних дій. Воно стає великим, якщо кожен малий чин спрямовується на велику справу. Україну будують тисячі буденних дій. Варто повчитися цьому в тих, хто жив і живе з вірою в Україну. Ніколи не пізно, навіть для тих, хто починав з піонерських лінійок і комсомольських зборів. Наші долі назавжди переплетені в одній великій долі, ім'я якій - Україна...

Віктор БАРАНОВ

ДО УКРАЇНЦІВ

Я запитую в себе, питаю у вас, у людей,
Я питаю в книжок, роззираюсь на кожній сторінці:
Де той рік, де той місяць, той проклятий тиждень і день,
Коли ми, українці, забули, що ми – українці?
І що в нас є душа, повна власних чеснот і щедрот,
І що є у нас дума, яка ще од Байди нам в'ється,
І що ми на Вкраїні – таки український народ,
А не просто юрба, що у звітах населенням зветься.
І що хміль наш – у пісні, а не у барилах вина,
І що щедрість – в серцях, а не у крамничних вітринах.
І що є у нас мова, і що українська вона,
Без якої наш край – територія, а не Вкраїна.
Я до себе кажу і до кожного з вас: – Говори!
Говорімо усі, хоч ми й добре навчились мовчати!
Запитаймо у себе: відколи, з якої пори
Почали українці себе у собі забувати?
Запитаймо й про те, як ми дружно дійшли до буття,
У якому свідомості нашій збагнути незмога,
Чом солодшим од меду нам видався чад забуття
Рідних слів, і пісень, і джерел, і стежок від порога?
Українці мої! То вкраїнці ми з вами – чи як?
Чи в „моголах" і вмерти судила нам доля пихата?
Чи в могили й забрати судилось нам наш переляк,
Що розцвів нам у душах смиренністю „меншого брата"?
Українці мої! Як гірчать мені власні слова...
Знаю добре, що й вам вони теж – не солодкі гостинці.
Але мушу казати, бо серце, мов свічка, сплива,
Коли бачу, як люто себе зневажають вкраїнці.
Українці мої! Дай вам Боже і щастя, і сил.
Можна жити й хохлом, і не згіркне від того хлібина.
Тільки хто ж колись небо нахилить до ваших могил,
Як не зраджена вами, зневажена вами Вкраїна?..

ОКРУЖНИЙ КОМІТЕТ ПІВНІЧНОГО НЬЮ-ДЖЕРЗІ
УКРАЇНСЬКОГО НАРОДНОГО СОЮЗУ

УНСоюз задоволить Ваші забезпеченеві і фінансові потреби.
Звертайтеся до секретарів Округи.

Список відділових секретарів Округи Північного Нью-Джерзі

Відділ	Секретар
25	Оксана Тритяк (973) 292-9800 x3071
27	Христина Бродин (973) 376-1347
37	Ольга Осередчук (908) 276-6228
42	Юліян Котляр (973) 772-5265
70	Марія Галущак (201) 653-5497
76	Андрій Воробець (800) 253-9862 x3055
133	Ярослав Леськів (908) 996-3772
134	Юрій Лазірко (973) 546-8783
142	Родні Годфрі (732) 381-1212
170	Володимир Білик (201) 795-0628
171	Геновефа Куфта (201) 436-7005

Відділ	Секретар
172	Стефан Косоноцький (973) 887-7730
182	Григорій Клименко (973) 478-0831
214	Анна Твардовська (908) 688-8323
234	Євген Осціславський (732) 583-4537
286	Павлина Балутянська (908) 276-3459
287	Дана Ясінська (732) 938-4233
322	Андрій Кейбіда (973) 762-2827
340	Євген Макар (908) 654-9568
371	Лонгін Старух (800) 673-5150
490	Олена Чорномаз (908) 464-1820

Управа Округи Північного Нью-Джерзі на 1999 рік

голова – **Євген Осціславський**, перший заступник – **Юліян Котляр**, другий заступник – **Лонгин Старух**, касир – **Андрій Воробець**, секретар – **Марко Дацківський**, пресовий референт україно-мовний – **Софія Держко**, пресовий референт англомовний – **Рома Гадзевич**, організаційний референт – **Марійка Галущак**, координатор – **Марійка Осціславська**, вільний член – **Дарія Семеген**. *Контрольна Комісія*: д-р **Іван Пелех** – голова, **Григорій Клименко** і **Стефан Вельгаш** – члени. *Почесні голови Округи*: **Володимир Білик** та **Іван Хомко**

ОКРУЖНИЙ КОМІТЕТ ВІДДІЛІВ
УКРАЇНСЬКОГО НАРОДНОГО СОЮЗУ
ФІЛЯДЕЛЬФІЙСЬКОЇ ОКРУГИ

Заснований 1894 р.

1206 Cottman Avenue ♦ Philadelphia, PA 19111
Tel. (215) 728-1630 — Fax (215) 728-1631

Мгр ІВАН СКОЧИЛЯС
Почесний голова

СТЕПАН ГАВРИШ
Голова

ТЕОДОР ДУДА
ПЕТРО ЩЕРБА
ФЕДІР ПЕТРИК
Заступники голови

МИКОЛА ПРИШЛЯК
Секретар

ВАСИЛЬ ЄВТУШЕНКО
Касир

Інж. МИХАЙЛО НИЧ
Контролер УНС

ВАСИЛЬ ПАСТУШОК
Контролер УНС

Д-р ВАСИЛЬ ШЕРЕМЕТА
Радний УНС

Управа Окружного Комітету Відділів
УКРАЇНСЬКОГО НАРОДНОГО СОЮЗУ
Філядельфійської Округи

вітає

ЧЛЕНІВ ГОЛОВНОГО УРЯДУ СОЮЗУ і ПОЧЕСНИХ ЧЛЕНІВ

з нагоди 2000 Року Божого

та бажає всім в НОВОМУ СТОЛІТТІ кріпкого здоров'я до дальшої праці для нашого славного Союзу.

Філядельфійська Округа з гордістю інформує, що 32 роки була чемпіоном між всіма Округами Америки й Канади здобуваючи найбільше число нових членів. За це одержала СОЮЗОВИЙ ПРАПОР і 30 почесних плякет.

З пошаною згадуємо основоположника Округи покійного д-ра Володимира Галана і покійних головних радних Олену ШТОГРИН, Степана СЛОБОДЯНА, Івана ОДЕЖИНСЬКОГО та головного контролера д-ра проф. Богдана ГНАТЮКА.

ВІЧНА ЇМ ПАМ'ЯТЬ!

За Окружну Управу:

СТЕПАН ГАВРИШ
голова

мгр ІВАН СКОЧИЛЯС
почесний голова

МИКОЛА ПРИШЛЯК
секретар

ВАСИЛЬ ЄВТУШЕНКО
касир

42-ий ВІДДІЛ УКРАЇНСЬКОГО НАРОДНОГО СОЮЗУ

Товариства ім. Тараса Шевченка в Пассейку, Н. Дж.

пересилають найщиріші побажання

ГОЛОВНОМУ УРЯДОВІ УНСоюзу, ВСЬОМУ ЧЛЕНСТВУ, РЕДАКЦІЯМ „СВОБОДИ“ Й „UKRAINIAN WEEKLY“

Василь Марущак – предсідник
Василь Гаргай – заступник предсідника
Варвара Тижбір – рекордовий секретар
Юліян Котляр – фінансовий секретар

Опікуни хворих:
Анастазія Марущак, Теодор Садівник

Прапорщики:
Василь Гавроняк, Ярослав Даньків

Господар:
Михайло Чабан

Вільні члени:
Михайло Карлицький,
Іван Зєльонка
Володимир Оліярник

Контрольна комісія:
Іван Хомко – голова,
Стефан Косьцьолек – член,
Стефан Журавський – член

Наше минуле – нам знайоме
нове тисячоліття – невідомість.

Зустрінемо все, що нам життя принесе
з ентузіязмом і вірою в Бога.

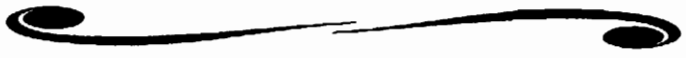

УКРАЇНСЬКИЙ НАРОДНИЙ СОЮЗ

ВІДДІЛ 125-ий

заснований 5 березня 1908 р.

ЛЕВКА ПАНКІВ – голова
УЛЯНА БАРАНСЬКА-БЕНДИКСОН – заст. голови
ҐЛОРІЯ ПАШЕН – секретар
ВАРВАРА ПАШЕН – заст. секретаря
АННА САВКІВ – скарбник

158-ий ВІДДІЛ УНС в БРУКЛИНІ ім БОГДАНА ХМЕЛЬНИЦЬКОГО

один з найстарших відділів Українського Народного Союзу. Колись дуже численний, він і сьогодні зберігає свою основу і залишається активним у громаді.

Як наша Ера щасливо доходить до межі XXI сторіччя, так успішно переступив УНСоюз поріг у своє друге сторіччя, бо

ПРОДАЖ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ – ДОБРА ДОРОГА В МАЙБУТНЄ І ВЕЛИКА ЗАСЛУГА ПЕРЕД УКРАЇНСЬКОЮ ГРОМАДОЮ

ДАЙ БОЖЕ УКРАЇНСЬКОМУ НАРОДНОМУ СОЮЗОВІ ДІЯТИ ЩЕ ДОВГІ ЛІТА, ДБАТИ ПРО НОВІ ПОКОЛІННЯ УКРАЇНЦІВ І ПРО ЇХНЮ БРАТЕРСЬКУ ЄДНІСТЬ НА ВІЛЬНІЙ ЗЕМЛІ ВАШІНҐТОНА.

МНОГАЯ ЛІТА, БАТЬКУ-СОЮЗЕ!

234-ий Відділ УНС

Товариства „Запорозька Січ" в Елизабет, Н.Дж

вітає

УКРАЇНСЬКИЙ НАРОДНИЙ СОЮЗ

і

бажає йому багато успіхів у дальшій праці для української громади

Теперішня Управа: зліва — Євген Осціславський, секретар; Михайло Іванців, голова; д-р Петро Грицак, заступник голови; Стоять в другому ряді зліва: Петро Штабалюк, член контрольної комісії; Едвард Мельничук, касир; Марійка Осціславська, заступник секретаря, Орест Загайкевич, член контрольної комісії; Павло Боднаренко, голова контрольної комісії.

Товариство „Запорозька Січ" Відділ 234-ий УНСоюзу в Елизабет, Н. Дж. засновано 7-го березня 1909 року.

З нагоди 2000-го року

УПРАВА і ЧЛЕНИ ТОВАРИСТВА „ЗАПОРОЗЬКА СІЧ“
367-ий ВІДДІЛ УНС в РОЧЕСТЕРІ, Н.Й.

сердечно вітають

ГОЛОВНИЙ УРЯД УНС і ВСЕ ЧЛЕНСТВО

і бажають багато успіхів на організаційнім полі

Петро Дзюба – голова
Іван Бойчук – заступник голови
Христина Дзюба – фінансовий секретар
Осип Жус – заступник
Юрій Малаховський – рекордовий секретар

Контрольна Комісія:
Михайло Климочко, Микола Лилак і Мирон Лучанко

CONGRATULATIONS

UNA WEEKLY AND SVOBODA
AND THANK YOU FOR TAKING US
INTO THE NEXT MILLENNIUM

Ukrainian-American Club of Miami
3595 NW 35th Street
Miami, Florida 33142
305-635-6374

❖❖❖❖❖❖❖

Ukrainian Dancers of Miami
954-434-9753
www.ukrainiandancersmiami.org

❖❖❖❖❖❖❖

UNA Branch #368
Miami, Florida

ALL PROUD TO BE PART OF
OUR UKRAINIAN COMMUNITY

На переломі тисячоліть

вітаємо

УКРАЇНСЬКИЙ НАРОДНИЙ СОЮЗ
його пресовий орган „Свободу“
і „The Ukrainian Weekly“

з вірою, що наступні покоління
продовжуватимуть їхню працю
на добро української людини
й на славу незалежної України!

УПРАВА

472-го ПЛАСТОВОГО
ВІДДІЛУ УНС У ЧИКАҐО

РОМАН ЗАЯЦЬ – голова,
ІВАННА ҐОРЧИНСЬКА – скарбник,
СТЕФАНІЯ КОЧІЙ – фін. секретар
ОРЕСТ КАЗАНІВСЬКИЙ – заст. голови,
ЛІДА ТКАЧУК – рек. секретар,
П. МАТВІЇШИН – член

Контрольна Комісія:

ОРЕСТА ТКАЧУК,
ОРЕСТА ФЕДИНЯК,
ВІРА ІВАНИЦЬКА

United Ukrainian American Relief Committee, Inc.
Злучений Український Американський Допомоговий Комітет
1206 Cottman Avenue, Philadelphia, PA 19111
Tel. (215) 728-1630 Fax (215) 728-1631
e-mail: uuarc@bellatlantic.net web site: www.uuarc.org

MEMBER OF THE UNITED WAY
REGISTERED WITH THE AGENCY FOR INTERNATIONAL DEVELOPMENT
OF THE UNITED STATES GOVERNMENT

Founded in 1944

President:
LARISSA KYJ, PhD

Vice-President:
ULANA M. DIACHUK
IVAN OLEKSYN
THOMAS SAYUK, Msgr.
LUBA SILETSKY
MICHAEL KOWALCHYN

Executive Director:
STEPAN HAWRYSZ

Secretaries:
NATALIA PAZUNIAK, PhD
JOHN KRYCH
LEW IWASKIW

Treasurer:
CHRISTINE BAK-BOYCHUK

Executive Board:
MYKOLA BOJCHUK
CHRISTINE KULCHYCKYJ
CHRYSTIA CHARYNA-SENYK
METODIJ BORETSKY
VERA M. ANDRYCZYK
MICHAEL NYTSCH
WOLODYMYRA KAWKA
LEW HALAS
MYKOLA PRYSHLAK
DARIA LASZEN

З нагоди 2000-го Року Божого посилаємо

УКРАЇНСЬКОМУ НАРОДНОМУ СОЮЗОВІ

щирі привітання й бажаємо розвитку й росту цієї давньої заслуженої установи!

Злучений Український Американський Допомоговий Комітет проводить широко закроєну допомогову акцію для Української Людини, де б вона не проживала, починаючи від 1944 р.

ЗУАДК допомагав братові в потребі, коли він був скитальцем; допомагав українцям – хліборобам в Бразилії („Земельний Фонд"), подавав руку помочі жертвам землетрусу в Югославії („бачванським русинам"), а після десятиліть приділяв допомогу потерпілим жертвам війни.

ЗУАДК відгукнувся на пекучі потреби України, опікуючись її сиротами в інтернатах – фаховим вишколом їх, розділяв медичну опіку, провів акцію дитячих окулярів (10,000) дітей в 13-ти областях; дбав про дитячі черевики для школярів, постійно допомагав знедоленим українцям в межах Румунії; висилав допомогу шахтарям, потерпілим від гірничих обвалів у Донбасі; виділяв допомогу письменникам-інвалідам в Україні, а під час великої повені на Закарпатті провів широку акцію допомоги поводянам.

ЗУАДК не забуває також про українців у далекому Казахстані.

ЗУАДК, працюючи для українських поселенців у світі та в межах України, високо оцінює довготривалу діяльність УНСоюзу на користь української спільноти поза межами Батьківщини і в самій Україні.

Тож молимо Спасителя нашого у величний Ювілей народження Правди на землі, поблагословити працю наших установ, які діють на благо рідного народу!

ЕКЗЕКУТИВА ЗУАДК-у

Український Дослідний і Документаційний Центр (УДДЦ) Українського Інституту Америки

Український Дослідний і Документаційний Центр (УДДЦ) Українського Інституту Америки був заснований в 1985 р. з метою ідентифікації, дослідження, збирання і зберігання українських історичних матеріялів 20-ого століття.

Одне з головних завдань УДДЦ ширити знання і просвічати загальну публіку в ділянці української історії, а також служити науковцям засобом поширення їхнього мислення і ерудиції.

УДДЦ має такі архіви і документи:

- Українські організації і їхня діяльність у США (1916-1994).
- Голод в Україні (1932-1933, 1946-1947).
- Радянські концентраційні табори.
- Переміщені особи в Німеччині (1945-1948).
- Українські церкви.
- Чорнобильська ядерна катастрофа (1986).
- Сучасна українська культура: наука, мистецтво, ремесло, музика.
- Спеціяльні колекції: війна і революція (1914-1917), Ленінізм і Сталінізм.
- Незалежність України, польсько-українські відносини.

❑ ❑ ❑

УДДЦ відкритий для науковців і загальної публіки у вівторок, середу і четвер, а також за призначеним наперед часом.

2 East 79th Street NYC, New York 10021 Тел: 212-288-2917

UKRAINIAN FREE UNIVERSITY FOUNDATION, Inc.
ФУНДАЦІЯ УКРАЇНСЬКОГО ВІЛЬНОГО УНІВЕРСИТЕТУ, Інк.

43 St. Marks Pl., New York, N.Y. 10003

Tel.:(212) 353-3029 FAX: (212) 260-5408

ФУНДАЦІЯ УКРАЇНСЬКОГО ВІЛЬНОГО УНІВЕРСИТЕТУ, Інк.

У 79-ту річницю заснування і праці Українського Вільного Університету в Празі, у 54-ту річницю перенесення його до Мюнхену, та у 25-ту річницю плідної праці Фундації Українського Вільного Університету в США вітаємо професорський склад УВУ, випускників і студентів УВУ – носіїв української вільної науки у західньому світі.

Із відновленням Української Держави, Український Вільний Університет став зв'язковим між науковими інституціями в Україні та науковими інституціями в Європі й в Америці.

Свою наукову діяльність Український Вільний Університет міг розвивати, головно в останніх десятиліттях, дякуючи у великій мірі Фундації Українського Вільного Університету в Нью-Йорку, США, яка при підтримці щедрих жертводавців, щорічно передавала і передає великі суми грошей на наукову діяльність нашої Альма Матер – УВУ в Мюнхені. Для ілюстрації подаємо, що у 1993 р. Фундація УВУ передала на стипендії до УВУ 120.000 дол.; в 1994 р. 146.000 дол.; в 1995 р. 131.000 дол.; в 1996 р. 156.000 дол.; в 1997 р. 141.000 дол.; в 1998 р. 120.000 дол.; в 1999 р. 121.000 дол. Управа Фундації УВУ щиро дякує патріотичній громаді в США, нашим шановним жертводавцям, які зрозуміли і оцінили наукову діяльність УВУ, одинокої вищої школи поза межами Батьківщини, яка виховала сотні вчених науковців, які за останніх 79 років ведуть нашу громадську працю в діяспорі і в Україні.

Фундація УВУ в США далі займається збіркою і висилкою книжок для „Бібліотеки і архіву української діяспори" при Львівському Державному Університеті ім. Івана Франка" та до інших університетів в Україні. Спільно із Матірним Науковим Товариством ім. Тараса Шевченка у Львові занялась виданням – Фінансуванням двох преважливих проєктів про геноцид українського народу, доконаний большевиками у Вінниці і польським комуністичним урядом т.зв. „Акцію Вісла" в Польщі. Є співспонзором видання „Репатріяція чи депортація" автора д-ра Евгена Місила.

В підсумку стверджуємо, що свою фінансово-допомогову діяльність Фундація УВУ в США могла вести завдяки НАШИМ ПАТРІОТИЧНИМ ЖЕРТВОДАВЦЯМ-ІНДИВІДУАЛЬНИМ ОСОБАМ І УСТАНОВАМ між якими є і **УКРАЇНСЬКИЙ НАРОДНИЙ СОЮЗ**, які вміли оцінити вартість української науки, за що висловлюємо нашу щиро-сердечну подяку.

Віримо у Вашу моральну і фінансову підтримку
Фундації Українського Вільного Університету також і в майбутньому.

За Управу Фундації УВУ:

проф. Петро Ґой
голова

мгр Теодор Воляник
секретар

NATIONAL BOARD
"SELFRELIANCE"
ASSOCIATION OF AMERICAN UKRAINIANS
98 SECOND AVE., NEW YORK, NY 10003
Tel.: (212) 777-1336

Об'єднання Українців в Америці „Самопоміч",

ініціятор та спонзор ряду українських кредитівок,
які стали рушієм економічного росту
української громади в Америці

– в і т а є –

з нагоди 2000-го року усі свої відділи та бажає їм дальших успіхів у їхній праці для добра нашої організації та спільноти

За Дирекцію
Головної Управи
Об'єднання Українців в Америці „Самопоміч"

БОГДАН МИХАЙЛІВ
голова
СТЕФАНІЯ КОСОВИЧ
секретар

Український Інститут Америки

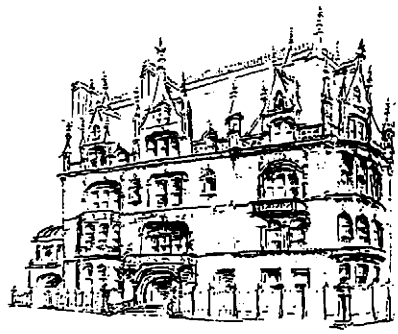

Вступаючи в нове тисячоліття Український Інститут Америки вітає своїх членів, приятелів та широку українську громаду.

Від 1948 р. Український Інститут збагачував нашу країну своїм цінним вкладом в ширення знання про багату культурну, історичну і мистецьку спадщину українського народу.

Положений на 5-тій авеню в Нью Йорку в сусідстві світової слави Метрополітального Музею, на звісній "музейній милі", престижний, пам'ятковий будинок Інституту є одним з найцінніших скарбів української громади в Америці. Він служить як унікальний форум для різних імпрез, зустрічей та конференцій на українські культурні, політичні і економічні теми, що притягають і збагачують людей різних професій і різних походжень.

Постання України як незалежної держави зродило в американській і світовій спільнотах пильну потребу кращого знання про цю країну а зі зростом культурних, ділових і політичних зв'язків зросла також потреба кращого взаємопізнання. Маючи свої коріння в обидвох культурах, Український Інститут находиться в найкращому положенні що б служити мостом у сповненні цих обопільних потреб.

Інститут є повністю віданий дальшій розбудові цієї активної, динамічної установи що є націлена на задоволення нових потреб нашої громади і всієї спільноти. Ми вдячні всім нашим членам і приятелям за їх постійну і щедру піддержку і очікуємо зустрічі з Вами в Інституті в новому році.

Дирекція Українського Інституту Америки

2 East 79th Street NYC, New York 10021
Тел: 212.288.8660 Факс. 212.288.2918 brama.com/uia

Dr. TARAS J. ODULAK

CHIROPRACTOR

East Village Chiropractic
33 East 7th Street
New York, NY 10003
(212) 260-2213

(Across the street from the St. George Rectory)

"Serving the needs of the Ukrainian Community for over nine years"

Over the years Dr. Odulak has been
successfully treating people who could
no longer work, sit, walk, stand or sleep
without experiencing pain or discomfort.

Call him today if you too would like to start feeling good again.

Plast Foundation, Inc.

144 SECOND AVE., NEW YORK, N.Y. 10003

ПЛАСТОВА ФУНДАЦІЯ В НЬЮ-ЙОРКУ

працюючи для добра молоді
Пластової станиці в Нью-Йорку
вже понад 36 років

– в і т а є –

з нагоди двотисячного року
Своїх Членів, Пластові Проводи, Управи
Пластприяту, всіх наших Фундаторів,
Добродіїв і Жертводавців

За Дирекцію Пластової Фундації

БОГДАН МИХАЙЛІВ
голова

БОГДАН КУЗИШИН
секретар

OFFICE HOURS BY APPOINTMENT

ARTHUR N. HRYHOROWYCH, MD

PHYSICAL MEDICINE AND REHABILITATION
ELECTRODIAGNOSIS
SPORTS MEDICINE

67 IRING PLACE SOUTH
AT E. 18TH STREET
NEW YORK, NY 10003

TEL.# 212-673-7500
FAX # 212-420-8250

УКРАЇНСЬКИЙ КОНҐРЕСОВИЙ КОМІТЕТ АМЕРИКИ (УККА)

Заснований у 1940 році, Український Конгресовий Комітет Америки (УККА) є найстаршою українсько-американською організацією, яка має більше ніж 75 відділів по всій Америці, та до якої входять також інші українсько-американські організації. УККА, який за своїм статутом є неприбутковою, освітницькою та благодійною організацією, всіляко намагається зберегти та поширювати багаті наукові та культурні надбання українців Америки, одночасно залишаючись зв'язковою ланкою між Америкою та Україною, – ланкою, завдяки якій українська діяспора могла і може поставляти гуманітарну допомогу громадянам України.

У 1977 році УККА відкрив у Вашінгтоні своє представництво – Українську Національну Інформаційну Службу (УНІС) – яке і до сьогоднішнього дня представляє інтереси української американської громади перед Урядом Сполучених Штатів Америки, та подає сучасну інформацію про Україну до академічних кіл Америки та засобів масової інформації.

Вже впродовж п'яти десятиліть УККА видає „Український Квартальник" – англомовний журнал, в якому публікуються академічні статті присвячені різнобічним українським питанням, а також проблемам міжнародних відносин.

Вже понад 40 років Шкільна Рада УККА зберігає українську наукову та культурну спадщину завдяки широкій мережі Суботніх Шкіл Українознавства, Рада видає та розповсюджує підручники серед шкіл, проводить семінари для учителів, та покращує методику навчання для школярів.

Рада Оборони і Допомоги Українцям (РОДУ) при УККА спрямовує свою діяльність на підтримку розвитку освіти в Україні, що є необхідним фактором для молодої держави, яка є на перехідному етапі від командно-адміністративної до демократичної системи. За останні 10 років РОДУ видала близько 500,000 копій від 10-ти книжок із філософії, історії, культури та географії, та розповсюдила їх безкоштовно в Україні. РОДУ вирішила розширити свою діяльність та розпочала у 1997 році програму розвитку початкових шкіл, а у 1998 році – проєкт допомоги українцям у Казахстані.

Київське Бюро УККА адмініструвало три загально-освітницькі програми, що мали на меті допомогти українцям ознайомитися ближче із змістом поняття „демократія". Ці програми проводилися в Україні напередодні парляментських виборів 1994 та 1998 років, та президентських виборів 1999 року. Також Київське Бюро УККА у 1995 році координувало випуск серії документальних фільмів, спрямованих на підтримку ринкових реформ в Україні.

У 1994 році усвідомлюючи потребу підтримки розвитку мистецтва та засобів масової інформації в Україні, УККА створив Фільмовий Комітет. У співпраці із Олесем Янчуком, відомим українським кінорежисером, у 1995 році було знято фільм „Аттентат: Осіннє Вбивство у Мюнхені". У 1997 році було розпочато новий проєкт із п. Янчуком – зйомки фільму „Командир Армії Безсмертних", який розповідає про життя Тараса Чупринки, командира Української Повстанської Армії. У 1996 році Фільмовий Комітет УККА координував зйомки 25-хвилинного документального фільму „Чорнобиль – 10 років Життя та Смерти", та фінансував виробництво компакт-дисків для Музичного Фестивалю в Україні, „Червона Рута" – 97.

За подальшою інформацією, будь-ласка, сконтактуйтеся
із Крайовою Канцелярією УККА

Український Конґресовий Комітет Америки (УККА)
203 Second Avenue
New York, NY 10003
Tel.: (212) 228-6840; Fax: (212) 254-4721
E-mail:ucca@nyct.net
Web site:http//www.ucca.org

Українське Лікарське Товариство Північної Америки

Відзначає 50 років праці
для української громади

Ukrainian Medical Association of North America

Continuing and nurturing
50 years of medical heritage

UMANA
2247 West Chicago Avenue, Chicago, IL 60622
773.278.6262
www.umana.org

ЦЕНТРАЛЯ УКРАЇНСЬКИХ КООПЕРАТИВ АМЕРИКИ (ЦУКА)
UKRAINIAN NATIONAL CREDIT UNION ASSOCIATION

2351 W. Chicago Ave. • Chicago, Illinois 60622 312/489-0050

УКРАЇНСЬКІ КООПЕРАТИВИ — ГОРДІСТЬ НАШОЇ ГРОМАДИ
ТА ЇХ ВЕЛИКІ ДОСЯГНЕННЯ

КООПЕРАТИВИ

- Полагоджують всі роди банкових послуг
- платять вищу дивіденду як банки й щадниці
- видають усі роди позичок на нижчі відсотки як банки й щадниці
- кожний член має безплатне життєве забезпечення
  а) на вкладках до 2.000
  б) на позичках до 10.000
- ощадності кожного члена забезпечені Федеральною агенцією — NCUA до суми 100.000 дол.
- надає різні інформації українською і англійською мовами

КООПЕРАТИВИ Є СПІЛЬНОЮ ВЛАСНІСТЮ УСІХ ЧЛЕНІВ

Українська Федеральна Кредитова Кооператива
„САМОПОМІЧ",
ЧИКАГО, Ілл.

Українська Федеральна Кредитова Кооператива
„САМОПОМІЧ",
НЮ ЙОРК, Н. Й.

Українська Православна Кредитова Кооператива
НЮ ЙОРК, Н. Й.

Українська Федеральна Кредитова Кооператива
„САМОПОМІЧ",
НЮАРК, Н. Дж.

Українська Федеральна Кредитова Кооператива
РОЧЕСТЕР, Н. Й.

Українська Федеральна Кредитова Кооператива
„САМОПОМІЧ"
ДІТРОЙТ, Миш

Українська Федеральна Кредитова Кооператива
„САМОПОМІЧ"
ПАРМА, Огайо

Українська Федеральна Кредитова Кооператива
„САМОПОМІЧ"
ЕЛИЗАБЕТ, Н. Дж.

Українська Федеральна Кредитова Кооператива
ГАРТФОРД, Конн.

Українська Кредитова Кооператива
„ОСНОВА"
ПАРМА, Огайо

Українська Федеральна Кредитова Кооператива
„САМОПОМІЧ"
БАЛТІМОРЕ, Мд.

Українська Федеральна Кредитова Кооператива
СУМА
ЙОНКЕРС, Н. Й.

Українська Федеральна Кредитова Кооператива
„САМОПОМІЧ"
ФІЛЯДЕЛЬФІЯ, Па.

Українська Кредитова Кооператива
ВАШІНГТОН, Д.К.

Українська Федеральна Кредитова Кооператива
„САМОПОМІЧ"
СИРАКЮЗИ, Н. Й.

Українська Федеральна Кредитова Кооператива
„САМОПОМІЧ"
ПАССЕЙК, Н. Дж.

Українська Федеральна Кредитова Кооператива
„САМОПОМІЧ"
ПІТТСБУРГ, Па.

Українська Кредитова Кооператива
МІННЕАПОЛІС, Мінн.

Українська Кредитова Спілка
„БУДУЧНІСТЬ"
ДІТРОЙТ, Миш.

Українська Кредитова Кооператива
МІЛВОКІ, Виск.

Українська Федеральна Кредитова Кооператива
БАФФАЛО, Н.Й.

Українська Братська Кредитова Кооператива
СКРЕНТОН, Па.

Українська Братська Федеральна
Кредитова Кооператива
БОСТОН, Масс.

Українська Кооперативна Агенція
ЧИКАГО, Ілл.

УКРАЇНСЬКА ПРАВОСЛАВНА ФЕДЕРАЛЬНА КРЕДИТОВА КООПЕРАТИВА

****

Українська Православна Кредитівка:

- Виплачує якнайвищі відсотки на звичайні ощадностеві конта.
- Уділює позички та VISA кредитові картки на вигідні умови.
- Впроваджує персональні чекові конта та ATM картки для вигоди членам.
- Утримує пенсійні конта (IRA) на високих відсотках.
- Видає різного терміну сертифікати з високими ратами.
- Висилає гроші в Україну.
- Дає безкоштовне життєве забезпечення до $2,000.00.

****

ДЛЯ ЧЕСНОЇ, ПРИЄМНОЇ ТА ПРОФЕСІЙНОЇ ОБСЛУГИ ПРИХОДЬТЕ ДО НАС!

UKRAINIAN ORTHODOX FEDERAL CREDIT UNION

Main Office 215 Second Avenue, New York, N.Y. 10003
Tel.: (212) 533-2980 • Fax: (212) 995-5204
Mailing Address: P.O. Box 160 Cooper Station, New York, NY 10276

Branch Offices: 35 Main Street, South Bound Brook, N.J. 08880
Tel.: (732) 469-9085 • Fax: (732) 469-9165
Mailing Address: P.O. Box 375 South Bound Brook, NJ 08880

691 Roosevelt Ave. Carteret, NJ 07008
Tel.: (732) 802-0480 • Fax: (732) 802-0484
Mailing Address: P.O. Box 698 Carteret, NJ 07008

OFFICE HOURS (All Offices)

Tues.-Thurs.	9:00 AM — 4:00 PM
Friday	9:00 AM — 7:00 PM
Saturday	9:00 AM — 1:00 PM

Website:www.uofcu.org E-Mail: admin@uofcu.org

Phone: CA 8-5590

EAST VILLAGE DELI — MEAT, INC.

JULIAN BACZYNSKY

139 — 2nd AVENUE NEW YORK, N.Y. 10003
(Between 8th & 9th Streets)

HOUSE OF UKRAINE

BALBORA PARK*SAN DIEGO*CALIFORNIA*92101

(619) 291-0661 (PHONE/FAX),

HTTP://GROUPS.SANDIEGOINSIDER.COM/UKRAINE/(WEBSITE)

OR SUNNYUKES@AOL.COM(EMAIL)

WELCOME TO THE NEW MILLENNIUM!

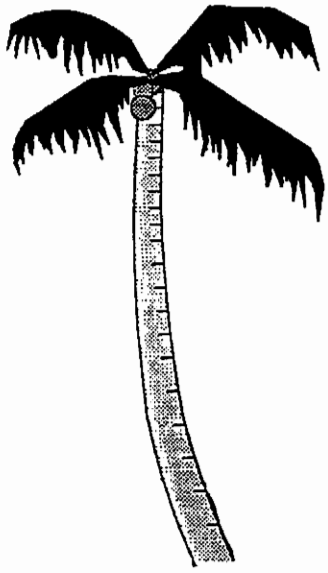

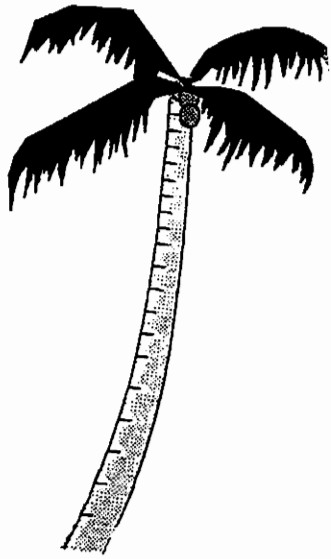

Для полагодження всіх Ваших фінансових потреб звертайтеся до:

Федеральної Кредитової Кооперативи
САМОПОМІЧ В НЬЮ-ЙОРКУ

Виші відсотки нараховувані денно на ощадностях.

Звичайні щадничі конта
Щадничі цертифікати - терміни від 3-ьох до 60-ьох місяців.
Різнородні пенсійні конта - IPA - ROTH, звичайні та едукаційні.
Безплатне чекове конто.

Нижчі відсотки та вигідні умови на позиках.

Морґеджі на доми, кондомініюми та кооперативні помешкання.
Тільки 5% завдатку на закуп першого житла.
Комерційні - на доми повище 4 родин.
На закуп авт - нові та вживані.
На підставі дому (Home Equity Loans).
Особисті потреби.
Студентські позики.

Різного рода фінансові послуги:

ATM Картки - без оплат
Прямі вклади платні, пенсій, тощо.
Пересилка грошей до всіх країн світу.
Зберігальні вогнотривалі скриньки до винайму.
Безкоштовні нотаріяльні послуги.
Грошеві перекази.
Подорожні чеки.

Кредитівка Самопоміч в Нью Йорку надає вищезгадані фінансові послуги довірно, ввічливо та на високому професійному рівні. Радо вітаємо нових членів і завжди готові полагоджувати всі Ваші фінансові потреби.

SELF RELIANCE NEW YORK FEDERAL CREDIT UNION

Main Office: 108 Second Avenue New York, NY 10003-8392
Tel: 212 473-7310 Fax: 212 473-3251 E-mail: SRNYFCU@aol.com

Kerhonkson Branch: 23 Main Street Kerhonkson, NY 12446
Tel: 914 626-2935 Fax: 914 626-8636

Uniondale Branch: 226 Uniondale Avenue, Uniondale, NY 11553
Tel: 516 565-2393 Fax: 516 565-2097

Opening in Late Fall 1999! Astoria Branch: 32-01 31st Avenue, Astoria NY 11106

OUTSIDE NYC CALL TOLL FREE: 1 888 SELFREL

VISIT OUR WEBSITE AT http://www.selfrelianceny.org

OLEH S. SLUPCHYNSKYJ, M.D.

Facial Plastic & Reconstructive Surgery
Head & Neck Surgery

AESTHETIC FACIAL
SURGERY CENTER
OF NEW YORK

TEL: 212-315-9109
FAX: 212-245-4060
E-MAIL: OLEH@AFSCNY.COM

825 SEVENTH AVENUE
NEW YORK, NY 10019

KUROWYCKY MEAT PRODUCTS, INC.

124 First Avenue
New York, New York 10009
212-477-0344
e-mail: Kurowycky@aol.com

The best known meat market to the American and International consumer

"Kurowycky Meat Products, the excellent Ukrainian meat market" New York Times, January 20,1999

Featured on "The Martha Stewart Show"

"The Kurowyckys have been running their Ukrainian meat market on First Avenue since the 1950's. All of the meat is cured and smoked on the premises. You'll not find better hams or sausages anywhere in New York."

Citysearch.com

JAROSLAW KUROWYCKY JR., PRESIDENT

Selfreliance UA
Federal Credit Union

Самопоміч Українсько-Американська
Кредитова Спілка

Main Office
734 Sandford Ave.
Newark, NJ 07106
Tel (973) 373-7839

Branch Office
2200 Route 10 W. Suite 101
Parsippany, NJ 07054
Tel (973) 451-0200

• http://www.selfreliance.org •

Business Hours: Tue. & Fri. - 12:00 to 7:00 • Wed. & Fri. 9:00 to 3:30 • Sat. - 9:00 to 12:00 • Mon. - Closed

Чи Ви платите 14% ... 18% ... 22% на Ваших кредитних картах?
Зліквідуйте їх!

Отримайте
VISA CLASIC CARD
у Самопоміч Українсько-Американській Кредитовій Спілці

Без обмани, Без хитрощів
Лише найкращі провентові відсотків!

10.9% APR FIXED

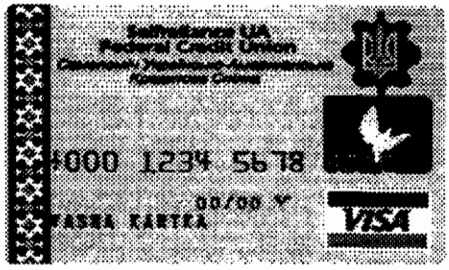

- ***Без річної оплати***
- ***Дійсна в цілому світі***
- ***25-денний безпроцентовий період на закупи та видання готівки***
- ***Має чудовий вигляд!***

Заходьте, дзвоніть, пишіть, висилайте Факс або електронічною поштою запитайте за аплікацію!

Ви і Кредитівка - Яка чудова спілка!

(212) 228-9682

144 Second Avenue

New York, N.Y. 10003

Мої близькі можуть покладатися на мене, бо я покладаюся на Вестерн Юніон®

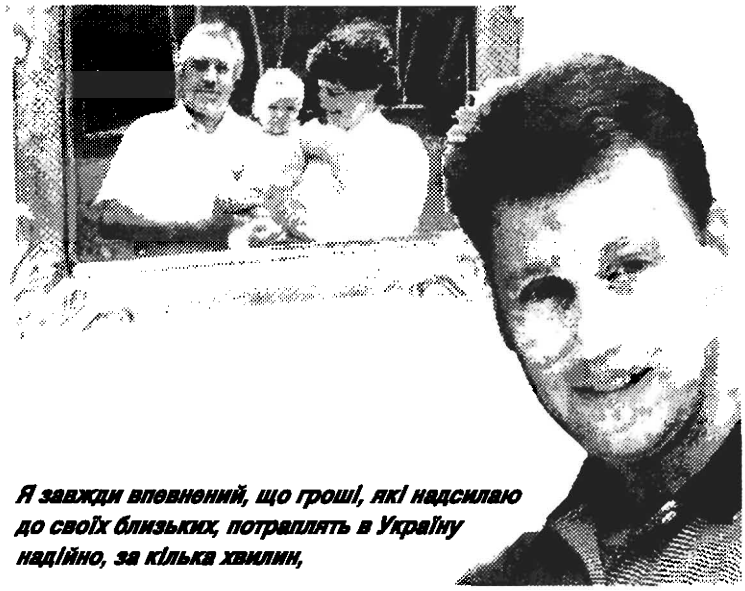

Я завжди впевнений, що гроші, які надсилаю до своїх близьких, потраплять в Україну надійно, за кілька хвилин,

каже Віктор Петренко, чемпіон Олімпійських ігор та клієнт Вестерн Юніон.

Коли пересилаєте доляри в Україну через Вестерн Юніон, душевний спокій вам гарантовано. Ця провідна компанія, яка існує вже понад 125 років, пропонує надійні грошеві перекази протягом кількох хвилин. Вестерн Юніон має понад 70 тисяч своїх представництв у більш, ніж 170 країнах; в Україні ж – понад 300 представництв. Та й розцінки Вестерн Юніон має доступні.

І не випадково, що все більше українців користуються компанією Вестерн Юніон, якій довіряють мільйони людей, коли пересилають свої гроші по цілому світі.

Якщо бажаєте здобути більше інформації (англійською мовою), телефонуйте

1-800-325-6000

WWW.WESTERNUNION.COM

WESTERN UNION | MONEY TRANSFER

The fastest way to send money worldwide℠

SUMA (Yonkers) Federal Credit Union

ФЕДЕРАЛЬНА КРЕДИТОВА КООПЕРАТИВА СУМА-ЙОНКЕРС, Н. Й.

301 PALISADE AVENUE, YONKERS, NY 10703-2999 TEL:(914) 965-8560 • FAX: (914) 965-1936
Branch Office: SS PETER & PAUL UKRAINIAN CATHOLIC CHURCH
41 COLLINS AVENUE, SPRING VALLEY, NY 10977 TEL:(914) 425-2749 • FAX: (914) 425-2749
Branch Office: UKRAINIAN RESEARCH CENTER
39 CLOVELLY ROAD, STAMFORD, CT 06902 TEL:(203) 969-0498 • FAX: (203) 969-0498

ОЩАДЖУВАТИ І ПОЗИЧАТИ Є НАЙБЕЗПЕЧНІШЕ, НАЙДОГІДНІШЕ У ВЛАСНІЙ ФЕДЕРАЛЬНІЙ КРЕДИТОВІЙ КООПЕРАТИВІ „СУМА" В ЙОНКЕРСІ І В НАШИХ ФІЛІЯХ У СПРІНҐ ВАЛІ І СТЕМФОРДІ

ЧИ ВИ Є ЧЛЕНОМ ФЕДЕРАЛЬНОЇ КРЕДИТОВОЇ КООПЕРАТИВИ „СУМА" В ЙОНКЕРСІ ЧИ У НАШИХ ФІЛІЯХ?

ЯКЩО ВИ ТОГО НЕ ЗРОБИЛИ ДО ЦЬОГО ЧАСУ, ТО РАДИМО ВАМ ЦЕ ЗРОБИТИ ЗАРАЗ!

- Ви одержуєте більші відсотки на своїх ощадностях.
- Ви маєте безплатне життєве забезпечення до 2,000.00 долярів, залежне від того в якому віці Ви вложите гроші.
- Ви можете мати "сертифікати" і одержувати більші відсотки на них, як в інших фінансових установах.
- Ви можете одержати позики на всі Ваші потреби, включно з гіпотечними (моргеджами).
- Ваша позичка є забезпечена до 10,000.00 до 70-го року життя (крім гіпотечних).
- У нас Ви можете полагоджувати усі Ваші фінансові справи.

Просимо зайти до нас або телефонувати за точними інформаціями.

Дирекція Федеральної Кредитової Кооперативи СУМА

ГОЛОВНЕ БЮРО:
301 Palisade Ave., Yonkers, NY 10703
Phone: (914) 965-8560 • Fax: (914) 965-1936
1-888-644-SUMA
Tuesday, Wednesday, Thursday, Friday: 2 P.M. - 8 P.M.
Saturday: 9:30 A.M. - 12:30 P.M.

ФІЛІЯ У СПРІНҐ ВАЛІ:
SS Peter & Paul Ukr. Catholic Church
41 Collins Ave., Spring Valley, NY 10977
Phone: (914) 425-2749 • Fax: (914) 425-2749
Friday: 6 P.M. - 9 P.M.
Saturday: 10 A.M. - 1 P.M.

ФІЛІЯ У СТЕМФОРДІ:
Ukrainian Research Center
39 Clovelly Road, Stamford, CT 06902
Phone: (203) 969-0498 • Fax: (203) 969-0498
Wednesday, Friday: 5 P.M. - 8 P.M.
Saturday: 10 A.M. - 1 P.M.

SUMA (Yonkers) FCU offers you the best rates on savings and loans, with convenient hours and friendly service.

Board of Directors
SUMA (Yonkers) Federal Credit Union

EACH MEMBER ACCOUNT FEDERALLY INSURED TO $100,000 BY THE NATIONAL CREDIT UNION ADMINISTRATION

SELFRELIANCE

Ukrainian Federal Credit Union

Українська Федеральна Кооперативна Каса

"САМОПОМІЧ"

Повні Фінансові Послуги
Для Української Громади

Link to Chicagoland's Ukrainian Community at
www.selfreliance.com

Main Office
2351 W. Chicago Avenue Chicago, IL 60622 (773) 489-0520

Full Service & Drive-up
5000 N. Cumberland Avenue
Chicago, IL 60656
(773) 589-0077

Full Service Branch
558 Summit Avenue
Jersey City, NJ 07306
(201)-795-4061

Branches
761 S. Benton Street, Palatine, IL 60067
300 E. Army Trail Rd, Bloomingdale, IL 60108
8410 W. 131st Street, Palos Park, IL 60464
8624 White Oak Street, Munster, IN 46321

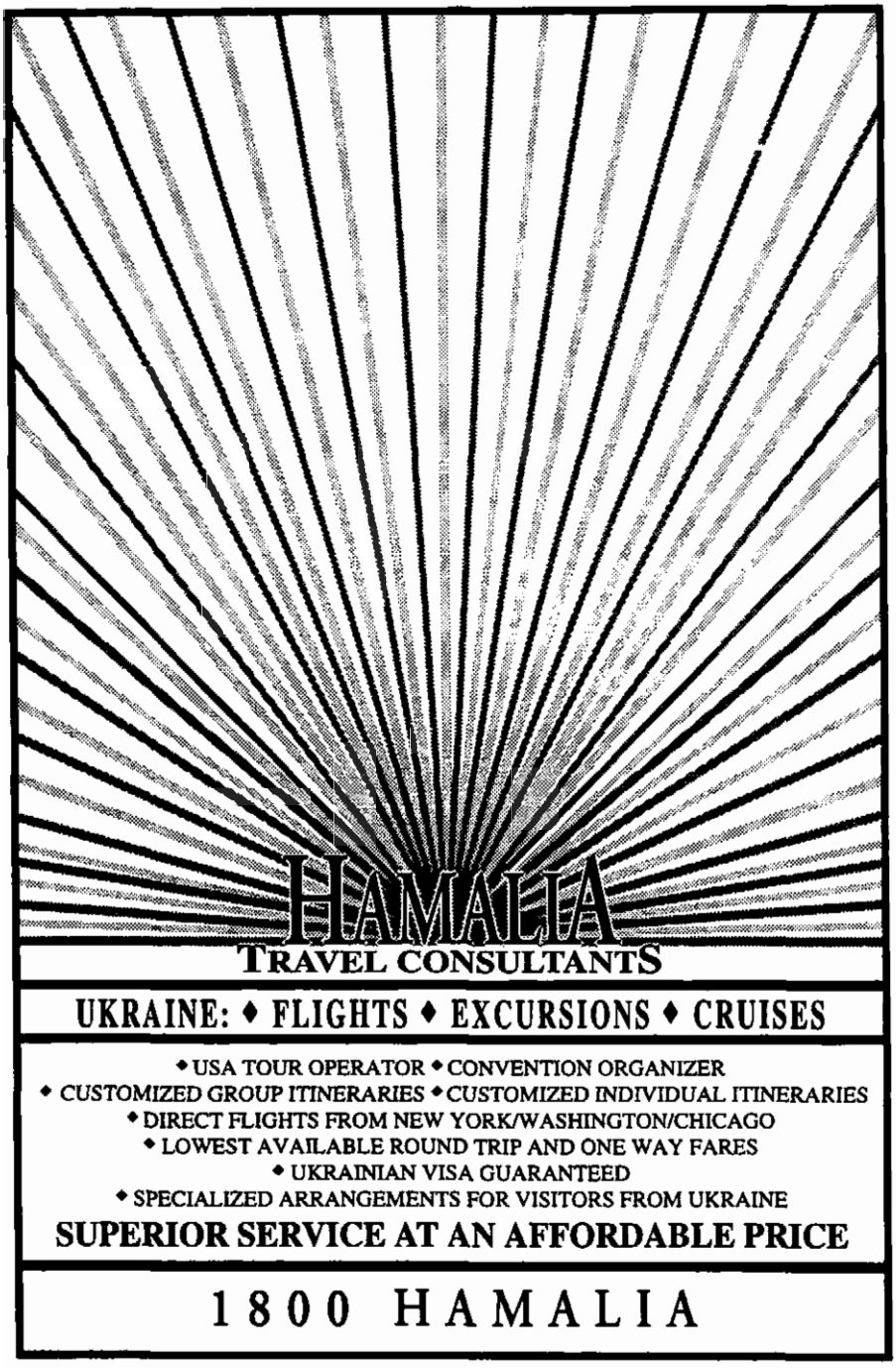
HAMALIA
TRAVEL CONSULTANTS
UKRAINE: ♦ FLIGHTS ♦ EXCURSIONS ♦ CRUISES
♦ USA TOUR OPERATOR ♦ CONVENTION ORGANIZER
♦ CUSTOMIZED GROUP ITINERARIES ♦ CUSTOMIZED INDIVIDUAL ITINERARIES
♦ DIRECT FLIGHTS FROM NEW YORK/WASHINGTON/CHICAGO
♦ LOWEST AVAILABLE ROUND TRIP AND ONE WAY FARES
♦ UKRAINIAN VISA GUARANTEED
♦ SPECIALIZED ARRANGEMENTS FOR VISITORS FROM UKRAINE
SUPERIOR SERVICE AT AN AFFORDABLE PRICE
1 8 0 0 HAMALIA

"Try a slice of the future today!"

future BAKERY

M-C REG. TRADE MARK Dairy

Factory Outlet

106 N. Queen St., Etobicoke

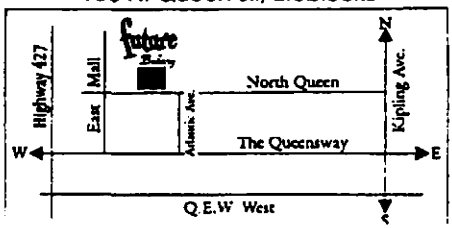

Tel.: 231-1491

ЗАХОДЬТЕ І ПЕРЕКОНАЙТЕСЬ!

Скоштуйте нашого хліба, маківників, сирників, калачів! Зайдіть до нас на обід чи на каву.

Пригостимо борщем, варениками, голубцями й іншими смачними стравами.

Переконайтесь, що смачніших не знайдете! У нас можете купити найвищої якости сири, сметану, гуслянку, кефір

ST. LAWRENCE MARKET
95 FRONT ST. EAST
TEL.: 366-7259

BLOOR WEST VILLAGE
2199 BLOOR ST. WEST
TEL.: 769-5020

„САМОПОМІЧ“ (Н.ДЖ.)

Федеральна Кредитова Кооператива

SELF RELIANCE (NJ)

FEDERAL CREDIT UNION

Вітання

та Найкращі Побажання

Членам Українського Народного Союзу!

CLIFTON (PRINCIPAL) OFFICE
851 Allwood Road
Clifton, NY 07012
(973) 471-0700
Fax: (973) 471-4506

PASSAIC OFFICE
229 Hope Ave.
Passaic, NJ 07055
(973) 473-5965

WHIPPANY OFFICE
730 Route 10 West
Whippany, NJ 07981
(973) 560-9585

ELIZABETH OFFICE
301 Washington Ave.
Elizabeth, NJ 07202
(908) 289-5554

Toll Free: 1-888-BANK UKE

www.bankuke.com

УКРАЇНСЬКА ФЕДЕРАЛЬНА
КРЕДИТОВА КООПЕРАТИВА

"САМОПОМІЧ"

у Філядельфії

Ukrainian Selfreliance
Federal Credit Union
Philadelphia, PA

Serving and Supporting the Ukrainian Community Since 1952

1-888-POLTAVA
(1-888-765-8282)

MAIN OFFICE

1729 Cottman Avenue
Philadelphia, PA 19111

tel: 215-725-4430
fax: 215-725-0831

24TH Street Branch

2307 Brown St.
Philadelphia, PA 19130

tel: 215-232-3993

Ukrainian Center Branch

910 Henrietta Ave
Huntingdon Valley, PA 19006

tel: 215-379-0400
fax: 215-379-2757

ДРУКАРНЯ

COMPUTOPRINT CORP.

Established 1972

Марія Дупляк — власник

35 HARDING AVENUE, CLIFTON, NJ 07011

Telephone 973.772.2166;
Fax 973.772.1963
e-mail: computopr@aol. com

виконує різного роду друкарські роботи:

- ❖ книжки, журнали, брошури,
- ❖ коверти, канцелярійні друки, візитівки та
- ❖ весільні запрошення
- ❖ на різних мовах, головно слов'янських.

Ваші замовлення виконуємо сумлінно, скоро і на час, по низьких цінах та

з 28-ЛІТНІМ ДОСВІДОМ!

ТЕЛЕФОНУЙТЕ ЩЕ СЬОГОДНІ!

973.772.2166

LAW OFFICES

OF

ZENON B. MASNYJ, ESQ.

157 SECOND AVENUE
NEW YORK, NEW YORK 10003
(212) 477-3002

Serious personal injury,
real estate for personal and
business use, representation of
small and mid-size businesses,
bankruptcy, divorce,
wills and probate.

(By Appointment Only)

1 -ий Український Федеральний Щадничий Банк »ПЕВНІСТЬ«

Вітає

Всіх членів
Українського Народного Союзу
з Новим Роком

1ST SECURITY FEDERAL SAVINGS BANK

a full service community bank

Main Office

936 N Western Ave	Chicago, IL 60622	(773) 772-4500

Branch Offices

5670 N Milwaukee Ave	Chicago, IL 60646	(773) 631-8350
2166 Plum Grove Rd	Rolling Meadows, IL 60008	(847) 991-9393
820 N Western Ave	Chicago, IL 60622	(773) 276-4144
7918 Bustleton Ave	Philadelphia, PA 19152	(215) 722-6566

ГАРАНТУЄМО НАЙШВИДШУ і НАЙЛІПШУ ОБСЛУГУ

Доставляємо в УКРАЇНУ: Америку, Молдову, Придністров'я, Білорусь, Казахстан, Киргизстан, Німеччину

ВЕЛИКА ЗНИЖКА ЦІН

ДОЛЯРИ

Надійно і конфіденційно

Достава особисто в руки від 3 до 20 днів
Експрес 1-2 дня

20%OFF

ПРОДУКТОВІ ПАЧКИ

Великій вибір якісних продуктів з каталогу
Достава до рук від 1 до 4 тижнів

МІСТ MEEST

817 Pennsylvania Ave.,
Linden,NJ07036

Tel.: (908) 925-5525

Toll Free: 1-800-288-9949

Дзвоніть безкоштовно:
1-800-361-7345

ПАЧКИ В УКРАЇНУ від 59¢/lb.

При пересилці через UPS - 79¢/lb.

Відправляємо контейнери двічі на тиждень
Гарантуємо найшвидшу і надійну доставу
Підбираємо пачки з кожної хати
Дзвоніть за наліпками UPS

НАЙНИЖЧІ ЦІНИ! НАЙКРАЩА І НАЙШВИДША ОБСЛУГА ТІЛЬКИ У ФІРМІ МІСТ

ДЛЯ ЛІПШОЇ ОБСЛУГИ КЛІЄНТІВ МАЄМО ПОНАД 250 АҐЕНТІВ У ПІВНІЧНІЙ АМЕРИЦІ

За інформацією або аґентом у Вашій місцевості дзвоніть безкоштовно: 1-800-361-7345

УКРАЇНСЬКА ФЕДЕРАЛЬНА
КРЕДИТОВА СПІЛКА В РОЧЕСТЕРІ НЙ

ROCHESTER UKRAINIAN FEDERAL CREDIT UNION

824 RIDGE ROAD EAST
ROCHESTER NY 14621
Tel: (716) 544-9518
Fax: (716) 338-2980
www.rufcu.org

Cleveland Selfreliance Federal Credit Union

„САМОПОМІЧ“

6108 STATE ROAD, PARMA , OHIO 44134
tel.: (440) 884-9111 • fax: (440) 884-1719
e-mail: csfcu@stratos.net
LORAIN (440) 277-1901 CANTON (330) 305-0989

ДНІ І ГОДИНИ – OFFICE HOURS

ГОЛОВНЕ БЮРО – MAIN OFFICE

6108 State Road, Parma, Ohio 44134
(440) 884-9111

Понеділок – Monday	9:00 am – 3:00 pm	Четвер – Thursday	9:00 am – 5:00 pm
Вівторок – Tuesday	9:00 am – 3:00 pm	П'ятниця – Friday	9:00 am – 7:00 pm
Середа-Wednesday – closed		Субота – Saturday	9:00 am – 1:00 pm

ФІЛІЇ – BRANCHES

CANTON
5553 Whipple Ave. N.W. Suite F.
N. Canton, Ohio 44708
(330) 305-0989

Понеділок – Monday	10:00 am – 2:00 pm
Вівторок – Tuesday	10:00 am – 2:00 pm
Середа-Wednesday – closed	
Четвер – Thursday	10:00 am – 4:00 pm
П'ятниця – Friday	12:00 pm – 4:00 pm
Субота – Saturday	10:00 am – 1:00 pm

LORAIN
2430 East 28th Street
Lorain, Ohio 44055
(440) 277-1901

П'ятниця – Friday	6:00 pm – 8:00 pm
Субота – Saturday	10:00 am – 12:00 pm

ОБСЛУГИ ЧЛЕНІВ –SERVICES FOR MEMBERS

ОЩАДНОСТІ
Звичайні ощадностеві конта
Сертифікати
Індивідуальні пенсійні конта „IRA“
Чекові конта
Конта для дітей

SAVINGS
Regular Shares
Certificate of Deposit
Individual Retirement Acct "IRA"
Checking Account
Custodian Account for Minors

ПОЗИЧКИ
Мортгеджі
Особисті
Студентські
Автомобільні
Комерційні
ВІЗА картка

LOANS
Mortgages
Personal
Student
Automobile
Commercial
VISA Credit Card

ДОДАТКОВІ ОБСЛУГИ
Безпосередні автоматичні переноси чеків соціального забезпечення
Переноси пенсій та платень
Грошові перекази та туристичні чеки
Винайм вогнетривалих скриньок
Безплатне життєве забезпечення до висоти $2,000/4,000
„ATM“ карта

ADDITIONAL SERVICES
Direct deposit of Social Security
Checks and other federal payments
ACH payroll deposits
Money orders and traveler's checks
Safe deposit boxes
Free life insurance up to $2,000/4,000
MAC ATM service

УКРАЇНСЬКА БРАТСЬКА ФЕДЕРАЛЬНА КООПЕРАТИВА
UKRAINIAN FRATERNAL FEDERAL CREDIT UNION
P.O. Box 135 ✦ Boston, Massachusetts 02132
Tel: (617) 524-7301 ✦ FAX: (617) 524-4102

THE UKRAINIAN FRATERNAL FEDERAL CREDIT UNION, SERVING THE NEEDS OF THE UKRAINIAN COMMUNITY OF BOSTON AND VISINITY, OFFERS THE FOLLOWING BENEFITS TO ITS MEMBERS:

- ✦ High yields on regular share savings accounts.
- ✦ Certificates of deposit at very competive rates.
- ✦ Individual Retirement Accounts - Roth and Conventional.
- ✦ Low Rates and favorable repayment terms on variety of loans to meet your needs.
- ✦ Free life insurance up to $2,000 on regular share savings accounts and up to $10,000 on personal loans.

УКРАЇНСЬКА БРАТСЬКА ФЕДЕРАЛЬНА КРЕДИТОВА КООПЕРАТИВА ОБСЛУГОВУЄ УКРАЇНСЬКУ ГРОМАДУ БОСТОНУ І ОКОЛИЦІ І ОФІРУЄ СЛІДУЮЧІ БЕНЕФІТИ ДЛЯ СВОЇХ ЧЛЕНІВ:

- ✦ Високі відсотки на ощадних контах.
- ✦ Депозитні Сертифікати в справжніх конкуруючих відсотках.
- ✦ Індивідуальні Пенсійні Конта (IRA) - Звичайні і нові.
- ✦ Низькі відсотки та вигідні умови сплат на різних позичках Ваших особистих потреб.
- ✦ Безплатне життєве забезпечення до 2,000 дол. на щадничих контах; до 10,000 дол. на особистих позичках.

VISIT US AT OUR OFFICE AT

146 FOREST HILLS ST., JAMAICA PLAIN, MA
SUNDAY 11 A.M. — 1 P.M., TUESDAY & THURSDAY 1 P.M. — 7 P.M.

Phone (212) 674-2568 (24 Hr. Service) Established 1906

PETER JAREMA
FUNERAL HOME, INC.

LOUIS J. NIGRO, DIRECTOR
ORYSIA DMYTRYK-BUZZETTA
ROBERT BUZZETTA, C.P.A.
A FAMILY CONCERN SERVING ALL COMMUNITIES

Chapels available
in all locations

129 East 7th Street
New York City, N.Y. 10009

З нагоди 2000 року

УПРАВА і ЧЛЕНИ ОКРУГИ РОЧЕСТЕРУ, Н.Й.

сердечно вітають

ГОЛОВНИЙ УРЯД УНС і ВСЕ ЧЛЕНСТВО

і бажають багато успіхів і дальшого росту в слідуючому тисячолітті

ПЕТРО ДЗЮБА – почесний голова
ХРИСТИНА ДЗЮБА – голова
ОЛЕКСІЙ СКІБІЦЬКИЙ – заст. голови
ІРЕНА ҐРОСМАН – секретар
АННА АНДРЕУС – касир

Контрольна Комісія:
МАРІЯ СВЕРИДА, ЛІДІЯ ХОМЯК, ПЕТРО ЛЕЩИШИН,

Вільні члени:
Л. ҐАЛУҐА, В. БІЛАН, Р. КУЦІЛЬ

8-ий ВІДДІЛ УНС „ПОДІЛЬСЬКА СІЧ“ в Йонкерсі, Н.Й.

заснований в 1916 році

вітає

ГОЛОВНИЙ УРЯД та ВСЕ ЧЛЕНСТВО УКРАЇНСЬКОГО НАРОДНОГО СОЮЗУ

із 2000-им роком
та бажає дальшого росту

ВОЛОДИМИР КОЗІЦЬКИЙ – голова
МАРІЯ КУЛЬЧИЦЬКА – секретар

83-Й ВІДДІЛ УКРАЇНСЬКОГО НАРОДНОГО СОЮЗУ імені ІВАНА ФРАНКА У ФІЛЯДЕЛЬФІЇ, ПА

Заснований 1894 р.

188 Erdenheim Rd, Erdenheim, PA 19038
tel. (215) 233-2466

УПРАВА 83 ВІДДІЛУ УКРАЇНСЬКОГО НАРОДНОГО СОЮЗУ ім. ІВАНА ФРАНКА у ФІЛЯДЕЛЬФІЇ

вітає

всіх членів

з нагоди 2000 року

та бажає всім Господніх ласк в НОВОМУ СТОЛІТТІ а найбільше кріпкого здоров'я

Олександра Миоак
голова
Степан Гавриш
секретар
Фавронія Кушнір
касир
Іван Кусин
Голова Конт. Комісії

ЗА УПРАВУ:

АЛЕКСАНДРА КОРЧАГІН
голова
ФАВРОНІЯ КУШНІР
касир

СТЕПАН ГАВРИШ
секретар
ІВАН КУСЕН
голова конт. комісії

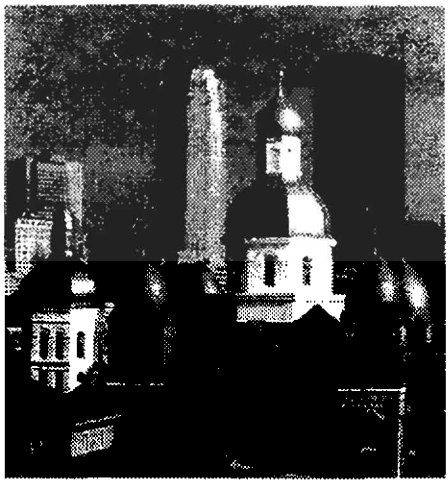

GREETINGS AND BEST WISHES

FOR THE NEW MILLENNIUM

from

ST. JOHN'S SOCIETY
U.N.A. BRANCH 96

South Side, Pittsburgh, Pennsylvania

Branch Officers

Walter Humenycky, *President*
Jaroslawa P. Komichak, *Branch Secretary*
Osyp Polatajko, *Recording Secretary*
Karen Dilla, *Treasurer*

* * * * *

139-ий ВІДДІЛ УНСОЮЗУ „ВІЛЬНА УКРАЇНА“
в Чикаго, Іллиной

— вітає —

ГОЛОВНИЙ УРЯД та ЧЛЕНСТВО УКРАЇНСЬКОГО НАРОДНОГО СОЮЗУ

НЕСТОР КОЦЕЛКО – предсідник
ПЕТРО ПИТЕЛЬ – секретар
КЛИМ ЗАСТАВНИЙ – касир
ІВАН КОЛАЧКО – контролер

„БРАТСТВО св. ЙОСАФАТА“
217-ий ВІДДІЛ УНСОЮЗУ в Рочестері, Н. Й.

заснований у 1908 році

вітає

Головний Уряд і все членство Українського Народного Союзу

та закликає українське громадянство в 2000-му році піддержати цю найстаршу і важну для нас усіх організацію, вступаючи в її члени

Стефан Приймак—Почесний предсідник

Мирон Руснак – предсідник
Анна Сохоцька – заст. предсідника
Ольга Ганушевська – прот. секретар
Оксана Маркус – фінансовий секретар
Ірена Грасман – заст. фін. секретаря
Марія Вовк – голова Контр. Комісії

Тел.: (716) 671-5654

UNA BR. 156
BROOKHAVEN, PA

GOOD LUCK IN THE YEAR OF OUR LORD 2000

President – STEVE MATYSCZAK
Treasurer – WALTER KRAMAR
Secretary – MIKE NOWAK

171-ий ВІДДІЛ УНСоюзу в ДЖЕРЗІ СИТІ

Вступаючи у нове тисячоліття

ВІТАЄМО

ГОЛОВНИЙ УРЯД та ЧЛЕНСТВО УКРАЇНСЬКОГО НАРОДНОГО СОЮЗУ

та бажаємо надалі продовжувати працю для добра українського народу

За Управу
ДАРІЯ СЕМЕҐЕН – голова
ҐЕНОВЕФА КУФТА – секретар
СТЕФАН ВЕЛЬГАШ – касир

183-ій ВІДДІЛ УКРАЇНСЬКОГО НАРОДНОГО СОЮЗУ
ім. гетьмана Івана Мазепи в Дітройті, Миш.

вітає

ГОЛОВНИЙ УРЯД УКРАЇНСЬКОГО НАРОДНОГО СОЮЗУ та ГОЛОВНИХ РЕДАКТОРІВ і ПРАЦІВНИКІВ часописів „СВОБОДА“ і „THE UKRAINIAN WEEKLY“

бажає

багато успіхів в корисній праці для добра української громади і народу.

ЗА УПРАВУ 183 ВІДДІЛУ :

ІВАН ЧУКРАК – предсідник
ПЕТРО ЗАЛУГА – фінансовий секретар
УЛЯНА МЕРЕК-БІЛЯК – касир
МИКОЛА ДЯКУН – заступник
АЛЕКСАНДРА ФЛЬОРЧУК – заступник
РОМАН КОВЧ – рекордовий секретар

КОНТРОЛЬНА КОМІСІЯ:

РОМАН КОВЧ – голова
ДМИТРО КОШИЛЬОВСЬКИЙ і ЯРОСЛАВ БАЗЮК – члени

УПРАВА І ЧЛЕНИ 194-го ВІДДІЛУ УНС „СВОБОДА“

пересилають

найщиріші побажання

ГОЛОВНОМУ УРЯДОВІ УНСОЮЗУ і ВСЬОМУ ЧЛЕНСТВУ

Бажаємо успіху у Вашій дальшій праці для української громади в діяспорі та українського народу у Вільній Україні.

Управа Відділу просить громаду вступати в члени УНСоюзу

За УПРАВУ ВІДДІЛУ :

Юрій Костів — голова, **Леся Ґой** — секретар,

327-ий ВІДДІЛ УНС
„ЗАПОРОЗЬКА СІЧ“ в Гемпстед

щиро вітає

ГОЛОВНИЙ УРЯД УНС, усе ЧЛЕНСТВО,
а особливо УКРАЇНСЬКУ ГРОМАДУ в Гемпстед

Поповняйте ряди УНС, вписуйте себе, своїх дітей і внуків і цим причинитеся до росту цієї 106-літньої організації, що працює для добра української спільноти на поселеннях і в Україні

УПРАВА

Михайло Щерба – предсідник
Володимир Шпачинський – заст. предсідника
Зеновія Зарицька – фінансовий секретар
Богдан Курчак – заст. фінансового секретаря
Михайло Рій – рекордовий секретар
Іванна Солтис – касир
Василь Захарія – голова контрольної комісії

The PANCHESINE FAMILY

wish to extend warmest greetings to the members of the

UKRAINIAN NATIONAL ASSOCIATION
and to the Ukrainian Community

Katherine Panchesine
UNA Br. 378

Katherine Panchesine, son William, daughter - in-law Dottie and grand children William, Paul and Philip

НАУКОВЕ ТОВАРИСТВО ім. ШЕВЧЕНКА в АМЕРИЦІ

є найстаршою українською науковою установою в Україні і діяспорі, яка служила і далі служить розвиткові української вільної науки. У 1998 р. відзначило своє 125-річчя служіння українській науці й українській громаді. НТШ в Америці розгорнуло великий сім-томовий проєкт

ЕНЦИКЛОПЕДІЯ УКРАЇНСЬКОЇ ДІЯСПОРИ —

американський том у двох книгах, над яким закінчується редакційна праця. Цей проєкт вимагає великого вкладу праці та фінансових засобів.

ДОПОМОЖІТЬ ЦЕЙ ПОТРІБНИЙ ПРОЄКТ ЗДІЙСНИТИ!

Присилайте ваші пожертви на адресу:

Shevchenko Scientific Society, Inc.
63 Fourth Ave., New York, NY, 10003
тел.: (212) 254-5130
Fax: (212) 254-5239

Best wishes

Office 718 515-0200

RONALD R. LITEPLO, M.D.

DERMATOLOGY AND DERMATOLOGIC SURGERY

DIPLOMATE AMERICAN BOARD OF DERMATOLOGY

OFFICE HOURS
BY APPOINTMENT

3176 BAINBRIDGE AVENUE
BRONX, N.Y. 10467-3905

МОГИЛЯНСЬКЕ АКАДЕМІЧНЕ ТОВАРИСТВО
THE MOHYLA ACADEMIC SOCIETY, INC.
26 Bedford Rd., Somerset, NJ 08873 • Tel./Fax: (732) 846-4847; e-mail fiz@mindspring.com

Могилянське Академічне Товариство створено для всебічної допомоги Національному Університетові „Києво-Могилянська Академія", що за вісім років свого існування став не тільки вищим навчальним закладом загальноєвропейського значення, але передовсім і осередком морального і національного відродження української нації. Сьогодні НаУКМА готує бакалаврів, спеціялістів, магістрів і докторів наук у трьох осередках – Києві на Подолі, Острозі та Миколаєві. Рік-річно він дає нашій державі і нашому суспільству високо освічених і національно свідомих фахівців із права, філософії, релігієзнавства, політології, культурології, історії, біології, фізики, екології, соціології, соціяльної роботи, комп'ютерних наук, філології (української мови і літератури).

У звітній доповіді президента НаУКМА, д-ра В.С. Брюховецького, за 1998 академічний рік, стверджується: „Величезну роботу по залученню коштів для НаУКМА проводить фонд Могилянське Академічне Товариство". Ми сердечно просимо наших добродійників і всіх українських патріотів допомогти нашому Товариству і в цьому академічному році нести фінансову і матеріяльну допомогу НаУКМА.

Могилянське Академічне Товариство приймає спонзорську допомогу у формі грошових дотацій, заповітів, трастів та закупівлі обладнання. Допомогу просимо присилати на адресу Товариства. Допомога звільнена від федеральних податків. За інформаціями (поштою, телефоном, факсом, e-mail) просимо також звертатися на вищевказану адресу і координати.

Sports Medicine

Ergonomics

DR. ARETA PODHORODECKI
ST. MARK'S REHABILITATION
44 SAINT MARK'S PLACE
BETWEEN 1st AND 2nd AVENUES
NEW YORK, N.Y. 10003
PHONE: (212) 529-5966

FACSIMILE: (212) 529-2987
E-MAIL: DRAP@INTERPORT.NET
HOURS: MON-FRI, 10 AM-6PM
ALL INSURANCE ACCEPTED

Low Back Pain

Carpal Tunnel Syndrome

УПРАВА ТА АДМІНІСТРАЦІЯ
УКРАЇНСЬКОГО МУЗЕЮ В НЮ ЙОРКУ
ЩИРО ВІТАЮТЬ ЧЛЕНІВ УКРАЇНСЬКОГО
НАРОДНОГО СОЮЗУ

Український Музей, один із найбільших здобутків нашої громади, вдячний Народному Союзові та його пресовим органам – газетам „Свобода" і „The Ukrainian Weekly" – за постійну співпрацю і підтримку.

Український Музей
203 Second Avenue, New York, NY 10003, Tel. 212 228-0110
Fax 212 228-1947, E-mail: UkrMus@aol.com
Web site: http:// www.brama.com/ukrainian_museum

EYECARE, MD
OF NEW JERSEY,
P.A.

MARTA
LOPATYNSKY
M.D.

BOARD
CERTIFIED
EYE, MD

Comprehensive Eye Care

The Medical Center at James Street
261 James Street, Suite 2D
Morristown, New Jersey

973-984-3937

Corneal Specialist
•
Laser Vision Correction
•
Sutureless Cataract Surgery
•
Medical, Laser and Surgical
Treatment of Eye Diseases

Early A.M. and evening hours. Participation with most major insurance companies including Medicare.

УПРАВА Т-ВА САМОПОМІЧ
ВІДДІЛ в НЮ ЙОРКУ

вітає

ГОЛОВНИЙ УРЯД
УКРАЇНСЬКОГО НАРОДНОГО СОЮЗУ

бажає

багато успіхів у дальшій праці
для добра українського народу
в діяспорі й Україні

НАТАЛІЯ ДУМА
голова

АННА РАК
скарбник

Понад Хмари в Україну

(215) 567-1328 *Diaspora* ENTERPRISES, INC (800) 487-5324

220 South 20th Street • Philadelphia, PA 19103

ЩИРОСЕРДЕЧНІ ВІТАННЯ

усьому українському народові

у дев'яту річницю незалежности

УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВИ

засилає

УКРАЇНСЬКИЙ СПОРТОВИЙ КЛЮБ у НЮ ЙОРКУ

ДИРЕКЦІЯ

УКРАЇНСЬКОГО НАРОДНОГО ДОМУ В НЮ ЙОРКУ

бажає

усім уділовцям, установам і організаціям, що мають свої постійні домівки, всім, які користуються із заль на весілля і забави *кріпкого здоров'я, багато сил і витривалости в дальшій тяжкій і відповідальній праці!*

140-142 Second Ave., New York, NY 10003

(212) 529-6287

(212) 777-4583

FIRST AVENUE MEAT PRODUCTS

140 1st Avenue
(between 8-9 Streets)
New York, N.Y. 10009

HOMEMADE KIELBASY,COLD CUTS, FRESH MEATS and a big ASSORTMENT of IMPORTED PRODUCTS from EUROPE

Open Monday - Friday 8AM-7:30PM

Saturday 8AM-7:30PM Sunday 9AM-2PM

PHONE: (908) 862-6455 **FAX: (908) 862-5003**

Big Stash's

BAR & RESTAURANT
CATERING FOR ALL OCCASIONS
BANQUET & MEETING FACILITIES AVAILABLE

1020 SO. WOOD AVENUE
LINDEN, NEW JERSEY
(one block off route 1)

STANLEY & KRIS RAWRYSZ

UKRAINIAN SELFRELIANCE HARTFORD FEDERAL CREDIT UNION

21 Silas Deane Hwy., Wethersfield, CT 06109 • Phone (860) 296-4714 • Toll Free 1 (800) 405-4714

The Ukrainian Selfreliance Hartford Federal Credit Union cordially invites eligible individuals in the Connecticut area to become members. We have provided financial services since 1959. We offer:

DEPOSITS
Share Savings
Share Draft (checking)
Money Market
IRAs
Term Share Certificates (CDs)
ATM Cards
Trust Accounts

LOANS
1st Mortgages
Home Equity Loans
Personal Loans
New & Used Auto Loans
Student Loans
Share Secured Loans
Auto Refinance

DIRECT DEPOSIT • NOTARY PUBLIC
Toll Free Telephone Number
24 Hour Dedicated FAX Line
Bi-Lingual Customer Service
FAX #(860) 296-3499
Give us an opportunity to assist you in your financial needs

DUNWOODIE TRAVEL BUREAU

MEMBER AMERICAN SOCIETY OF TRAVEL AGENTS ASTA

771-A Yonkers Avenue
Yonkers, New York 10704
Phone: 800-550-4334 or 914-969-4200
Fax: 914-969-2108

- ❖ Lowest airfares available on all airlines
- ❖ Packages including hotel accomondations and transfers
- ❖ Computerized reservations
- ❖ Prepaid airline tickets
- ❖ Visa handling
- ❖ Multilingual and knowledgeable staff
- ❖ Specialized services for all your business/leisure travel needs
- ❖ Disney packages
- ❖ Honeymoons
- ❖ Cruises
- ❖ Travel to Ukraine
- ❖ 17% discount on all TWA travel

WE ARE A FULL SERVICE TRAVEL AGENCY WITH OVER 30 YEARS OF EXPERIENCE

VOLODYMYR KOZICKY **LESIA KOZICKY**

DOMAR
TRAVEL & TOURS
LIMITED

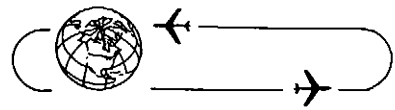

2985 Bloor Street West, Toronto, Ontario, Canada M8X 1C1
Tel.: (416) 236-7546 • Fax: (416) 236-7547

Бюро ДОМАР ТРАВЕЛ в Україні:

м. Львів, вул. Любінська, Аеропорт, 2-ий поверх, кімнати 4 і 5, тел.: 69-20-08.

ВАСИЛЬ ДОМАРЕЦЬКИЙ, власник бюра пропонує клієнтам наступні послуги:

- ☞ поїздки в Україну індивідуально або в складі туристської групи з провідником;
- ☞ квитки на різні авіякомпанії в усі частини світу;
- ☞ оформлення запрошень для приїзду до Канади рідних та знайомих;
- ☞ придбання квитків для відвідувачів з України;
- ☞ асекурація для подорожуючих та відвідувачів з України та інших країн.
- ☞ доставу долярів в Україну;
- ☞ резервація готелів та транспортні послуги в Україні.

Просимо заходити до бюра особисто або полагоджувати справи по телефону, а Вам завжди буде надана ввічлива та професійна обслуга.

Phone: (908) 964-4222
(201) 375-5555

LYTWYN & LYTWYN

Ukrainian Funeral Directors

UNION FUNERAL HOME

1600 Stuyvesant Avenue (corner Stanley Terr.)
Union, N.J. 07083

AIR CONDITIONED • ОБСЛУГА ЩИРА І ЧЕСНА

- Our services are available anywhere in New Jersey.
- Також займаємося похоронами на цвинтарі в С. Бавнд Бруку і перенесенням тлінних останків з різних країн світу.

UKRAINIAN CHURCHES IN DIASPORA
Photo-Historical Study

Published:

Ukrainian Churches in New Jersey	1 Vol. 2nd 1996

In Publication:

Ukrainian Churches in New England	1 Vol. Dec. 1998
Ukrainian Churches in New York	2 Vol. Dec. 1998
Ukrainian Churches in Southern Ontario	2 Vol. Jan. 1999

For Information Contact:

Bohdan S. Polanskyj
1C. Hawaii Ct. Matawan N.J. 07747
Tel.: 732-290-2265

TRIDENT®
Associates Printing

Українська Друкарня
ТРИЗУБ®

ВСІ ВИДИ ДРУКАРСЬКИХ РОБІТ

Ukrainian Printers
Personal and Commercial Printing

Наша спеціяльність – гравіровані запрошення в українському стилі.

OUR SPECIALTY:
Unique engraved invitations with Ukrainian designs.

Toronto • Mississauga • St. Catharines • Buffalo

Toll free: 1-800-216-9136
tel.: (905) 938-5959 fax: (905) 938-1993
Mississauga - tel.: (905) 785-2146

УПРАВА І ЧЛЕНСТВО БРАТСТВА св. НИКОЛАЯ 5-ий Відділ УНСоюзу в Асторії, Н.Й.

— в і т а ю т ь —

УКРАЇНСЬКИЙ НАРОДНИЙ СОЮЗ

З нагоди 2000 року, бажають йому багато успіхів у дальшій праці для української громади в США та українського народу у Вільній Україні!

ЗА УПРАВУ:

Осип Галатин – предсідник; **Андрій Малан** – заст. предсідника;
Маріянна Климишин – секретар; **Стефанія Рудик** – касир.
Контрольна Комісія: **Анна Лемп, Стефан Самбой, Анна Малан**

67-ий ВІДДІЛ УНС ЧОРНОМОРСЬКА СІЧ в Ансонії, Конн.

в і т а є

УКРАЇНСЬКИЙ НАРОДНИЙ СОЮЗ

і бажає багато успіхів в праці для добра української громади й розвитку українського народу.

За управу:

Мирослав Троян – голова **Франк Стубан** – секретар/скарбник
Контрольна комісія: **Джек Липень і Петро Глива**

З приходом 2000-ліття

п р и в і т

Українському Народному Союзові, всім нашим членам та українському народові на Батьківщині та в діяспорі

засилає

УПРАВА 173 ВІДДІЛУ УНСоюзу у Вілмінґтоні, Дел.

За Управу:

ВАСИЛЬ ВАСИЛИШИН – предсідник, ПЕТРО ЩЕРБА – секретар, ІРЕНА ЩЕРБА – касир
ІВАН ВОЗЬНИЙ – голова Контрольної Комісії

П Р И В І Т

БАТЬКОВІ СОЮЗОВІ

від родини бл. п. Филипа Васильовського, колишнього предсідника 221 Відділу УНС в Чикаго

п е р е с и л а є

АННА ВАСИЛЬОВСЬКА

колишня головна радна УНС 1950-1954 рр. з дочкою **Ярославою**, сином **Володимиром**, невісткою **Елейн** та внуками **Джефрі** і **Лаврою**

277-ий ВІДДІЛ УКРАЇНСЬКОГО НАРОДНОГО СОЮЗУ в Гартфорді, Конн.

сердечно вітає

ГОЛОВНИЙ УРЯД і ЧЛЕНСТВО УНСОЮЗУ

зі святкуванням 2000 року

За управу:

Мирон Колінський – предсідник, **Галина Кебало** – заст. предсідника
Петруся Мокрицька — рек. секретар, Мирон Кузьо — фін. секретар
інж. Александер Пришляк — член Управи, Антін Наконечний — член Управи

Контрольна комісія: **Осип Лучка, Стефан Покора, Орест Кузьма**

BRANCH # 292

BEST WISHES UNA
IN YOUR TWENTY FIRST CENTURY

Irene Pryjma – Secretary

402-ий Відділ УНС ім. Тараса Шевченка в Етобікок, Канада

вітає Український Народний Союз і бажає дальшого розвитку і успіхів у праці для добра українського народу у діяспорі і Вільній Україні

За Управу Відділу:

АННА БУРІЙ, секретар

На грані XXI століття шлемо щирі вітання
„Батькові Союзові", „Свободі" й „The Ukrainian Weekly"
бажаємо їм світлого майбутнього, а їхнім працівникам
дальшої наснаги до успішної, творчої праці.

д-р Анастасій і Іванна ҐОРЧИНСЬКІ
Чикаґо

MODESTE A. SOBOLTA, A.I.A
PRINCIPAL

ELKIN/SOBOLTA & ASSOCIATES
ARCHITECTS

19 PARK AVENUE • RUTHERFORD, NEW JERSEY 07070
(201) 933-5511 • FAX (201) 933-9722

Stage Restaurant
ROMAN & YVONNE DIAKUN

LUNCH-DINNER SPECIALS FRESHLY MADE DAILY!

Take-out orders
(212) 473-8614

128 Second Avenue
New York City

Books, Magazines, Newspapers, School & Office Supplies, Handicrafts, Jewellery, Pictures, Embroidered Blouses, Threads, Fabrics, Greeting Cards, Videos, CDs, Cassettes, Supplies for Easter & Christmas, Post Office, Parcels to Ukraine

W. KLISH
M. STECKO

Phone: (416)703-2752
Fax: (416)703-2753

Arka Ltd.
UKRAINIAN BOOK STORE & GIFTS
575 QUEEN STREET WEST
TORONTO, ONT. CANADA
M5V 2B6

Gifts
Ukrainian Handicrafts
Art, Books, Ceramics
Jewellery, Newspapers
Records, Typewriters
Embroidery Supplies

WEST ARKA

A. CHORNY

2282 Bloor St. W
Toronto, Ont.
Canada M6S 1N9

Tel: (416) 762-8751
Fax: (416) 767-6839

Dr. LESYA MURASZCZUK

GENERAL DENTISTRY

110 DeHaven Drive, L16, Yonkers, New York 10703
(914) 963-4820
Office Hours By Appointment

Serving the Slavic Community since 1918
Telephone: 212/477-0729 • Fax: 212/473-0439

SURMA
The Ukrainian Shop
11 East 7th Street
New York · NY 10003 · USA
Myron Surmach · Prop.

VARSOVIA TRAVEL & SHIPPING INC.

Phone: (212) 529-3256 Fax: (212) 477-1553

AIRLINES TICKETS TO POLAND & UKRAINE

Discounted Prices

74 E. 7 Street, New York, NY 10003

EXPERT ELECTRICAL SERVICE INC.

Osyp Holynskyj, President

Industrial: ■ Commercial ■ Residential ■ Telephone & computer related wiring; N.J. LIC 511 BUS. PERMIT 511-A

224 West Mt. Pleasant Ave. • Livingston, N.J. 07039

(973) 533-0014 • Fax (973) 597-9295

KARPATY
Export Import Ltd.
KARPATY TRAVEL
121 Runnymede Road, Toronto
Ontario, Canada M6S 2Y4
Tel. (416) 761-9105
1-800-265-7189
e-mail:nsemczys@aol.com

УВАГА! 35% ЗНИЖКА на трактори, авта і техніку.
ШВИДКІСНА достава грошей – низькі ціни, конфіденційність

ГРОШІ, РЕЧОВІ ПАЧКИ, ПРОДУКТОВІ НАБОРИ,
ЛИСТИ ТА ДОКУМЕНТИ

до рук адресата в Україну та інші держави

ПОДОРОЖНІ ПОСЛУГИ
квитки • запрошення • медичне забезпечення • візи
ВІДПОЧИНОК на відомих курортах

Пам'ятайте — як посилати чи літати то через КАРПАТИ!

QUALITY COMMERCIAL WIRING
KEBALO ELECTRIC COMPANY, Inc.
176 Smith Street
South Windsor, CT 06074
Walter P. Kebalo, E1
Andrian S. Kebalo. E1
Vasyl Kebalo
Ivan Kebalo
State Lic. No.104943

Tania's RESTAURANT
AMERICAN-EUROPEAN HOME COOKING & CATERING
348 Grove Street, Jersey City, New Jersey 07302
(201) 451-6189 • FAX (201) 451-3583 •www.tania's.com
Tue.-Fri. 10:00 AM – 10:00 PM
Sat.-Sun. 9:00 AM – 10:00 PM
Mon.– Closed
MasterCard Carte Blanche VISA DISCOVER

RYSZARD DEDO
MARISZIA SALO
STATE MEATS, INC.
5338 STATE ROAD
PARMA, OHIO 44134
„OLD FASHIONED BUTCHER SHOP"
Over 25 Years of Tradition
PHONE (216) 398-0183 • FAX (216) 398-0204
„If You Dont Stop, Your've Passed the Best!"
WORLD'S BEST KIELBASA
HOME MADE KIELBASA • HOME MADE COLD CUTS
CHOICE OF FRESH AND SMOKED MEATS
FOR ALL OCCASIONS • AND MUCH MORE
STATE INSPECTED

У пам'ять батьків крилошанина
ЮРІЯ і ВОЛОДИМИРИ МЕНЦІНСЬКИХ

вітаю

УКРАЇНСЬКИЙ НАРОДНИЙ СОЮЗ, „СВОБОДУ", „УКРАЇНСЬКИЙ ТИЖНЕВИК"

з нагоди появи

АЛЬМАНАХУ УНС 2000 року

ІВАННА ПРИТОЦЬКА, Чикаго

Щирий привіт **УНСОЮЗОВІ**

з найкращими побажаннями великих досягнень у новому тисячолітті, в корисній праці для добра України

пересилає

ІВАННА МИХАЙЛІВ ГОРОДИСЬКА
з родиною

ВІТАЄМО!

УКРАЇНСЬКИЙ НАРОДНИЙ СОЮЗ

і бажаємо найкращих успіхів з переходом у нове тисячоліття

д-р БОГДАН і ОРЕСТА ТКАЧУКИ

ЕВГЕНІЯ ЛЕНЧИЦЬКА

вітає

УКРАЇНСЬКИЙ НАРОДНИЙ СОЮЗ

з появою

АЛЬМАНАХУ УНС 2000 РОКУ

16-ий ВІДДІЛ УНСОЮЗУ
ТОВАРИСТВО „ПРОСВІТА"
в Спрінг Валлей, Н.Й.

щиро вітає

УНСоюз, ЕКЗЕКУТИВУ, РАДНИХ ВСЕ ЧЛЕНСТВО

і бажає їм

якнайбільших успіхів у новому XXI-му столітті!

За управу: **д-р Василь Лучків** – секретар

УПРАВА і ЧЛЕНСТВО 269-го ВІДДІЛУ УНСоюзу у Фріголд, Н. Дж.

щиро вітає УНСоюз, Екзекутиву, працівників і членство з його 106-літньою діяльністю.

В справах забезпечення в УНС звертатися до секретаря Відділу ч. 269 **Х. Фуги-Гербеги**, або до організаційного референта **П. Фуги.**

ЗА УПРАВУ:
Ю. Рептак, П. Фуга, Х. Фуга-Гербеги

291-ий ВІДДІЛ ім. Т. ШЕВЧЕНКА, Клівленд, Огайо

Вітає початок

ТРЕТЬОГО ТИСЯЧОЛІТТЯ

За Управу:

інж. Є. Палка – голова
В. Напора – секретар

ВІТАЄМО

ПРОВІД і ЧЛЕНСТВО УНСоюзу

та бажаємо дальших успіхів у майбутньому!

д-р Іван ЛЕСЕЙКО з родиною
д-р Ірина А. ЛЕСЕЙКО-ОВЕРКО з родиною
оптометристи в Чикаго, Ілл.

БОГДАН КЛІЩ
з дружиною **СВІТЛЯНОЮ**
і дочками **АДРІЯНОЮ і НАТАЛКОЮ**

вітає

ГОЛОВНИЙ УРЯД УКРАЇНСЬКОГО НАРОДНОГО СОЮЗУ
та РЕДАКЦІЙНУ КОЛЕҐІЮ
АЛЬМАНАХУ 2000 року

(212) 673-9530
Molode Zyttia
HANDCRAFTED EUROPEAN GIFTS
COLLECTIBLE ART GLASS
UKRAINIAN EMBROIDERED GOODS
308 E. Ninth Street
New York, NY 10003
Hours:
11 – 6, Tues.-Sat.

FIALKA
BOUTIQUE
The best little resale shop
in the East Village!
Luba Firchuk Iryna Kowal
324 E. 9th St. New York, NY 10003
212-460-8615

РОМАН і СТЕФАН ЛЮТАКИ
власники
HOLIDAY LOUNGE
COCTAILS and DINNER
75 St. Mark's Pl. (8th St.), New York City
SP 7-9637

ІРИНА ПОВРОЗНИК
LVIV INTERNATIONAL FOODS
5682 State Rd.,Parma, OH
пересилає свої поздоровлення
УНСоюзові
і бажає дальших успіхів у його праці!

G. I.
MINI MARKET
109 FIRST AVE.
NYC, NY 10003
(212) 982-7893

Д-р ІЛЯРІОН ЛУШПИНСЬКИЙ
ШЛЕ ВІТАННЯ УНСОЮЗОВІ
З НАГОДИ ПОЯВИ
АЛЬМАНАХУ 2000 року
BUSSE ANIMAL CLINIC
Hours Mon.-Fri. 9:00-12.00, 3:30-6:00
Wed. Closed-Sat. 9:30-12:30
548 Buss Hwy.
Bus.Phone (847) 823-8106 Park Ridge, IL 60068

ЗМІСТ

КАЛЕНДАРІЮМ

Уляна Дячук. Жити і вірити! 18
Іван Франко. Україна мовить 19

І. УКРАЇНА ХРИСТИЯНСЬКА

Іван Гель. Великий Митрополит і Велика Ідея 20
Людмила Волянська. Він був Петром Могилою нашого часу 28
Василь Колодчин. Українські Церкви на порозі XXI сторіччя 33
Богдан-Ігор Антонич. „Перша глава Біблії“ 36
Дмитро Степовик. Виходьмо з духовних румовищ 37
о.Іван Музичка. Ікона в українській хаті 42
Олександер Домбровський. Кругла дата чи memento історії? 49
Герман Гессе. Прочитавши „Summa contra gentiles“ 55

ІІ. ВІЧНА СЛАВА БОРЦЯМ ЗА ВОЛЮ

Федір Глива. Моє життя не було даремним 56
Остап Тарнавський. На могилах 67
Роман Іваницький. Свят-Вечір у Березі Картузькій 68
Микола Горбаль. Колядка 70
Ольга Кузьмович. Коли герой ще не був героєм 71
Юрій Клен. Божа Матір 74
Ольга Княжинська. Жінка як мати і громадянка 76
Володимир Сіренко. Бережіть матерів 78

ІІІ.. АВТОРИТЕТНІ ІМЕНА, ВИЗНАЧНІ ДАТИ

Микола Галів. Слов'янин на престолі св. Петра 79
Віктор Андрієвський. Передвісник українського націоналізму 88
Петро Часто. „Непорушне лиш сонце любови“ 92
Євген Плужник. Мудрість мудрих 99
Павло Лопата. Наукою служив Україні 100
Ольга Кузьмович. Слово і діло 106
Дмитро Павличко. Петро Могила 108

IV. КУЛЬТУРНА УКРАЇНА – ЛЮДСТВУ

Григорій Нудьга. Українська пісня – над усією планетою 116
Роман Савицький, мол. В орбіті світової музики 125
Богдан Леськів. Звідки пішла Запорізька Січ 134
Василь Пачовський. Благословлю Тебе, Космічна Воле 144
Наталя Мартиненко. Олександер Гуненко: вчора і сьогодні 145

V. ВІД ПОКОЛІННЯ ДО ПОКОЛІННЯ

Юрій Канигін. Ми – народ історичний 150
Василь Глинчак. „Україна много постона...". 159
Каміл Найпавер. Чиєю спадщиною є „Слово о полку Ігоревім"?..... 164
Спиридон Черкасенко. Просвіта 170
Святополк Шумський. Без чужих впливів 171
Сватослав Гординський. Апокаліптичне 176
Святослав Караванський. Пошук українського слова 177

VI. ПЕРЕЖИТЕ І НЕ ЗАБУТЕ

Віра Оберемок. Шевченко дружив з моїм прадідом 187
Тарас Шевченко. Марія (заспів до поеми) 191
Василь Наконечний. Проща до Риму 192
Левко Хмельковський. Таємні пастки людоловів 195
Мирон Крамарчук. Корея, 1953-ій рік 201
Богдан Кравців. Невідомий стрілець 206
Василь Рішко. Спогад про батька 207
Віра Вовк. Стара церква 210
Осип Мороз. „Встань та іди" 212
Кость Левчук. З вірою в Україну 217
Віктор Баранов. До українців 221

ОГОЛОШЕННЯ 222

ЗМІСТ 287

Складачі текстів — Іда Фокс і Дарія Малиновська
Верстка — Павла Стокотельного
Оголошення — Марія Шепарович, Роман Павлишин
Головний адміністратор „Свободи"— Володимир Гончарик

УКРАЇНСЬКИЙ НАРОДНИЙ СОЮЗ, ІНК.

2200 Route 10, P.O. Box 280, Parsippany, NJ, 07054

ПОНАД СТО РОКІВ ПОСЛУГ

Видає „Свободу" і
„Український Тижневик"
Уділяє стипендії студіюючій молоді,
членам УНС
Утримує вакаційну оселю „Союзівка"

УКРАЇНСЬКИЙ НАРОДНИЙ СОЮЗ
ПРОПОНУЄ:

- Життєве забезпечення
  Термінове забезпечення
  Універсальне забезпечення
  на необмежені суми
- Пенсійні грамоти з відсотками,
  охороненими від податків
- Індивідуальні пенсійні конта
  (IPA)
- Пляни зложення ощадностей
  для оплати студій
- УНС уділяє перші гіпотечні
  позички на доми, де
  живе власник.

Запрошуємо вас та членів вашої родини забезпечитися в Українському Народнім Союзі та спільно працювати для добра українського народу.

100-PLUS YEARS OF SERVICE

Publishes "Svoboda" and
The "Ukrainian Weekly"
Awards scholarships
to undergraduate member students
Maintains the resort "Soyuzivka"

UKRAINIAN NATIONAL ASS'N
OFFERS:

- Life Insurance
  Term insurance
  Universal life insurance
  for unlimited amount.
- Tax-deferred annuities
- Individual Retirement Accounts
  (IRA)
- College education savings plans
- The UNA also offers residental first
  mortgages.

We invite you and the members of your family to increase your life protection and to work with us for the benefit of the entire Ukrainian community.

UKRAINIAN NATIONAL ASSOCIATION
2200 Route 10, P.O. Box 280, Parsippany, NJ 07054. For faster service, call us at
(800) 253-9862 or (973) 292-9800 in New Jersey.